

T. C.

**RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**MAHALLE BASKISI BAĞLAMINDA ALEVİ VE
SÜNNİ İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ
MALATYA ÖRNEĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Nilüfer POLAT

**Dr. Öğr. Üyesi Erol SUNGUR
Danışman**

RİZE

2018

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında, Nilüfer POLAT tarafından hazırlanan “*Mahalle Baskısı Bağlamında Alevi ve Sünni İlişkilerinin Değerlendirilmesi Malatya Örneği*” başlıklı bu çalışma, 26.10.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Ali AKDOĞAN

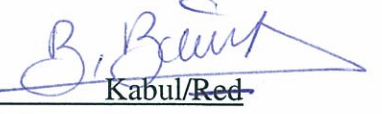

Kabul/Red

Üye: (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Erol SUNBUR

Kabul/Red

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Basim BAYBAKTAŞ

Kabul/Red

26 / 11 / 2018

Doç. Dr. Ahmet YANIK
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Bu tezdeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildirdim ifade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. 26/10/2018

Nilüfer POLAT

ÖN SÖZ

İnsanlar toplumsal yaşamda bir takım ölçütler doğrultusunda davranmak durumundadır. Toplum içerisinde egemen olanlar, kişiye belli sınırlar çizer. Egemen olanın belirlediği bu sınır veya ölçütler din, kültür, gelenek, ahlak vb. unsurların bir değer kazanarak devinim halini alması sonucu oluşur. Bu doğrultuda, o toplum içerisinde yaşayan kişiler istedikleri gibi değil de, kendilerinden beklenen biçimde davranır. Kişi sosyal yaşamda tutum ve davranış geliştirirken endişe duyar. Özellikle bazı konuların toplumsal yapının ahenk ve düzenini zedeleyeceği algısı, topluluk, grup veya kişiler üzerinde kontrolü meydana getirir. Bu nedenle grup veya kişiler kendi düşünce, görüş ve kimliklerini açıklarken endişe yaşar.

İnanç, mezhep, etnik yapı, düşünce veya görüş gibi özel sorular kişiye yöneltildiğinde içinde yaşanan yerin ve karşılaşılabilecek durumun verdiği bir tereddüt vardır. Psikoloji kişinin bu tavrını “karşıt tepki” şeklinde tanımlamaktadır.

Bu araştırmada ise farklı inanç ve düşünceye sahip olan kişilerin majör anlamda toplumda, minör anlamda ise yaşanan yer veya mekânda inanç, kimlik, düşünce ve görüşleri doğrultusunda birbirlerini nasıl değerlendirdikleri incelenmeye çalışılmıştır.

Bu araştırma giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın birinci bölümünde, mahalle, mahallenin işlevi, mahalle baskısı, mahallenin Türk toplum yapısındaki değerlendirilmesi, bireyler, gruplar, vb unsurlar üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Ayrıca toplumsal yapı ve kontrol mekanizmalarının fertlerin sosyal yaşamlarındaki rolüne yer verilmiştir. Bununla birlikte sosyal yaşamda fertlerin karşılaştıkları ön yargı eksenli, kalıp yargı, stereotip, ötekileştirme ve ayrımcılık şeklindeki birbirlerine yönelik tutum ve davranışlarından bahsedilmiştir. Bu doğrultuda araştırma kavramsal ve kuramsal açıdan değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde, toplumsal yaşamdaki farklı inanç gruplarından olan Alevi ve Sünnilerin inanç ve ibadetleri arasındaki farklılıklara değinilmiştir. Aynı zamanda Alevi ve Sünnilerin sosyal yaşamda birbirleri üzerindeki etkisi kimlik, etnik yapı, siyasal ve tarihsel yönleri ile ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, bulgular kısmında ise araştırmanın teorik konusu; Malatya’da yaşayan Alevi ve Sünnilerin görüş ve ifadeleri bağlamında ortaya çıkarılmıştır.

Fertlerin, toplumsal yaşamda inanç, düşünce ve etnik yapıya bağlı grup, topluluk aidiyetliğine ilişkin soruları yanıtlama noktasında Sünni endişeli bir tutum sergilemişlerdir. Bunun yanında; ön kabuller, kendi deneyimleri ve çevresindekilerin de karşılaştığı olayları aktarmasıyla her hangi bir olumsuz tutum ve davranışa maruz kalma korkusuyla soruları yanıtlamak istememektedir.

Bu araştırmada Alevi ve Sünni inancına mensup bireylerle gerçekleştirildiğinden mülakat formunda inanç, etnik yapı ve buna ilişkin düşünce ve görüşleri içeren sorular mevcuttur. Bu sorular araştırmaya dahil olan 13 Alevi, 13 Sünni ve 2 katılımcının da düşünce ve inanç yönünden kendisini herhangi bir yere ait hissetmediğini belirttiği, toplamda 28 kişi ile nitel araştırma çerçevesinde görüşme uygulanması yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Yapılan araştırma neticesinde, Alevi ve Sünni inancına mensup bireylerin; geçmişte yaşananlar, siyasi ve sosyal faktörler, vb. gibi durumların tesirinde kalarak oluşturdukları dışlama ve baskının, her iki inanca mensup bireylerden bazılarını etkilediği görülmüştür. Dışlamanın ve baskının en çok inanç, ibadet ve yaşam biçimlerine yönelik olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca mahalle baskısına maruz kalan tarafın en fazla Alevi kesimden olduğu, Sünnilere ise Aleviler tarafından daha az baskı uygulandığı katılımcıların görüş ve ifadeleri sonucunda tespit edilmiştir. Bu bağlamda, ortaya çıkan sonuç; Malatya’da yaşayan Alevi ve Sünnilerden bazı kişiler arasında ön yargıya bağlı dışlama ve ayrımcılığın gerçekleştiği katılımcıların görüş ve ifadelerinden anlaşılmıştır. Araştırmanın Malatya’da yaşayan Alevi ve Sünni bireyleri kapsayan yönü, onların yaşadıkları olayları değerlendirmeleri yorumlayıcı sosyal bilim açısından görüşme tekniği ile sunulmuştur.

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ndeki Felsefe ve Din Bilimleri’ndeki hocalarıma şükranlarımı sunarım. Tez yazım aşamasında yönlendiren ve sorularımı titizlikle yanıtlayan ve her durum ve koşulda üzerimde emeği ziyadesi ile olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Erol SUNGUR’a, ve Dr. Öğr. Üyesi Emine BATALL’a araştırmanın ana unsuru olan görüşmelerde rehberlik eden Tuğba CEM’e, Rize’de bulunduğum süre boyunca yanımda olan Nur Melek

KILIÇ'a, araştırmaya dair kaynak sağlayan ve diğer bütün konularda desteğini hissettiğim Bra BİÇER'e, pek çok konuda müracaat ettiğim Firuzan YÜKSEL ve Neşe ÖZTÜRK'e maddi manevi desteğini esirgemeyen Belgin POLAT ve Özgür POLAT'a, eğitimimi tamamlamam hususunda yreklendiren ve her zaman yanımda olan aileme teşekkürü borç bilirim.

Nilüfer POLAT
RİZE
2018

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	2
ETİK BEYAN	3
ÖN SÖZ.....	4
İÇİNDEKİLER	7
ÖZET	9
ABSTRACT	10
KISALTMALAR.....	11
GİRİŞ.....	12
Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	15
Araştırmanın Amacı ve Önemi	17
Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	19
Araştırmanın Metodolojisi (Yöntemi).....	20
Araştırmanın Evren ve Örneklemi	21
Veri Toplama Teknikleri.....	23
Verilerin Değerlendirilmesi.....	25

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	27
1. Tarihsel Süreçte Yaşam Biçimi Olarak Mahalle ve İşlevi	27
1. 1. Mahalle Baskısı Kavramının Türkiye Gündemine Girişi.....	30
1. 1. 2. Baskı Aracı Olarak Göz-Gözetim ve Denetim.....	38
1. 2. Toplumsal Yapı ve Kontrol Mekanizmaları.....	43
1. 2. 1. Toplumsal Yapı ve İşlevi	43
1. 2. 2. Toplumsal Norm ve İşlevi	44
1. 2. 3. Toplumsal Kontrol ve İşlevi.....	46
1. 3. Toplumda İnanç ve Gruplara İlişkin Sosyal Dışlama Biçimleri ...	48
1. 3. 1. Ötekileştirme ve Stereotip.....	48
1. 3. 2. Toplumsal Kalıp Yargı	53
1. 3. 3. Toplumsal Ön yargı ve Ayrımcılığın Birey-Gruplara Etkisi.....	54
1. 4. Araştırmanın Kuramsal ve Kavramsal Açından Değerlendirilmesi	57

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL YAŞAMDA FARKLI İNANÇ GRUPLARI VE BU İNANÇ GRUPLARININ BİRBİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ62

2. 1. Aleviler ve Sünnîler Arasındaki İnanç ve İbadet Farklılıklarına Genel Bir Bakış.....62
2. 2. Sünnî-Alevî İlişkilerinde Kimliksel Baskı71
2. 3. Sünnî-Alevî İlişkilerinde Etnik Baskı74
2. 4. Sünnî-Alevî İlişkilerinde Siyasal ve Tarihsel Baskı77

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MALATYA'DA YAŞAYAN ALEVİLERİN VE SÜNNİLERİN İNANÇ İBADET VE SOSYAL YAŞAMLARINA İLİŞKİN BULGULAR.....84

3. 1. Malatya'daki Alevî ve Sünnîlerin İnanç ve Mensubiyetliklerine İlişkin Bulgular84
3. 2. Malatya'daki Dini Grupların Birbirlerini Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular97
3. 3. Toplumsal Yaşamda Birey Olmaya Yönelik Bulgular114
3. 4. Sosyal Yaşamda Alevî İncancına Mensup Bireylerin Karşılaştığı Tutum ve Davranışlar125
3. 5. Sosyal Yaşamda Sünnî İncancına Mensup Bireylerin Karşılaştığı Tutum ve Davranışlar155

BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ164

SONUÇ.....167

KAYNAKLAR172

EKLER201

EK 1. GÖRÜŞME ONAY FORMU201

EK 2. ARAŞTIRMA SORULARI.....202

EK 3. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ VE İNANÇ YAPILARI203

ÖZGEÇMİŞ.....204

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: Felsefe Din Bilimleri

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Erol SUNGUR

Hazırlayan: Nilüfer POLAT

Yıl: 2018

Sayfa Sayısı: 204

ÖZET

MAHALLE BASKISI BAĞLAMINDA ALEVİ VE SÜNNİ İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ MALATYA ÖRNEĞİ

Mahalle baskısı bağlamında Malatya ili merkezinde yaşayan Alevi ve Sünni inancına mensup kişilerin sosyal yaşamlarında birbirlerine yönelik herhangi bir baskının olup olmadığını incelemeyi amaçlayan bu araştırma, üç bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın kavramsal ve kuramsal kısmını da içeren birinci bölümü; tarihsel süreçte mahallenin işlevi, mahalle baskısının Türkiye gündemine girişi, baskı aracı olarak gözün kullanımı ve mahalle baskısının toplum, topluluk, grup, kişi üzerindeki etkisi çerçevesinde şekillendirilmiştir.

İkinci bölümde inanç, kimlik ve etnik yapıya dair konular çeşitli çalışmalar göz önünde bulundurularak irdelenmiştir. Toplumsal yaşamda farklı inanç gruplarından Alevi ve Sünnilerin inanç, ibadet farklılıkları, kimlik gibi noktalarda birbirlerine uyguladıkları dışlama ve baskı ile ilgili konular değerlendirilmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde ise Malatya merkezde yaşayan Alevi ve Sünni katılımcıların düşünce, inanç, ırk, etnik yapı ve kimliğe ilişkin aidiyetlikleri, birey olma, birbirlerini ve karşılaştıkları durumları algılama ve anlamlandırma şekli üzerinden görüşme yöntemi ile yorumlayıcı sosyal bilim açısından ele alınmıştır. Sonuç kısmında; Alevi ve Sünni katılımcıların sosyal ilişkilerinde birbirlerine baskı uygulayıp uygulamadıkları ortaya çıkan bulgular neticesinde kuramsal açıdan değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Yapı, Toplumsal Norm, Mahalle Baskısı, Önyargı, İnanç, Alevi, Sünni, Malatya

Recep Tayyip Erdoğan University Social Sciences Institute

Master of Science: Philosophy Religion Sciences

Thesis Type: Master Thesis

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Erol SUNGUR

Prepared by: Nilufer POLAT

Year: 2018

Pages: 204

ABSTRACT

EVALUATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ALEVISM SUNNISM IN THE CONTEXT OF NEIGHBORHOOD PRESSURE MALATYA SAMPLE

This research, which aims to examine whether there is any pressure in the context of the neighborhood pressure on each other in the social life of people, belonging to the Alevi and Sunni beliefs living in the Malatya province center, consists of three parts. The first part, which includes the conceptual and theoretical part of the research; The function of the neighborhood in historical process, entering of the neighborhood pressure into Turkey's agenda, the use of eye as a means of pressure, and formed within framework of the neighborhood pressure's impact on community, the group and individuals.

In the second part, the issues of belief, identity and ethnic structure were examined considering various studies. In social life, different belief groups have assessed issues of Alevis and Sunnis' exclusion and oppression that they have applied to each other in places such as faith, worship differences, identity. In the third part of the study, the Alevi and Sunni participants living in the center of Malatya were examined taken from the perspective of interpreting social science by using the interview method in terms of their beliefs, thoughts, race, ethnicity and sense of belonging to an identity, perception and interpretation of each other and situations they faced. In the conclusion section; it is theoretically evaluated in terms of findings, whether Alevis and Sunni participants exerted pressure on each other in their social relations.

Keywords: Social Structure, Social Norm, Neighborhood, Prejudice, Faith, Alevi, Sunni, Malatya

KISALTMALAR

- akt : Aktaran
CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
c. : Cilt
ed : Editör
drl : Derleyen
dzl : Düzenleyen
Dr : Doktor
Doç : Doçent
çev. : Çeviren
haz. : Hazırlayan
no : Numara
s. : Sayfa
Sayı : Sayı
Hz. : Hazret, Hazreti
Prof. : Profesör
TDK : Türk Dil Kurumu
vb. : Ve benzeri
vd. : Ve devamı ve diğerleri
yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

Toplumsal yapı, bir sosyal sistem ya da toplumun oluşturduğu çeşitli sistemler arasındaki düzenli ilişkidir. Aynı zamanda insanların birbirleriyle ilişki kurduğu bir etkileşim örüntüsü olan toplumsal yapı, “fert ve toplum” arasında her ikisinin de birbirini belirlediği çift yönlü bir iletişimi gerekli kılar (Bahar, 2009: 15).

Toplumsal ilişkiler, fertlerin tek başına kurguladıkları gerçekliğin yanı sıra etkileşime dayalı bir özellik göstermektedir. Her fert içerisinde doğduğu evrenin verili yapısına isteyerek ya da istemeyerek dahil olma durumundadır. Kişi günlük yaşam pratikleri ile kendisinden önce bulunan düzene katılır. Aynı zamanda bu düzen kişiye yaş, cinsiyet, eğitim, inanç, ekonomi, siyaset vb. gibi birçok alanda hazır reçeteler ve bilgi stokları sunar. Bu bilgi stokları, ferdin toplum içerisinde rastladığı durum veya olgular karşısında nasıl davranması gerektiğini kendisine önceden haber veren toplumdaki yerleşik kanaatlere dayanır. Toplumda ortak bu kanaatler kişi tarafından kabul edilerek onun eliyle tekrar üretilir (Yücedağ, 2017). Toplum yapısı gereği, fertlerin davranışları ile sürekli yeniden üretilerek onları etkileyen bir form kazanır (Çapkın, 2015: 56).

Toplum varlığıyla kişileri dizginleyen bir oluşumdur (Çapkın, 2015: 73). Toplumda fertten önce kurulmuş olan ve kendini ferde dayatan birçok mekanizma ya da gerçeklik vardır. Her toplumsal gerçeklik ya da mekanizma, kendi içerisinde bir iktidar alanına işaret eder. Bunun sonucunda gerçekleşen denetim veya kontrol türleri, topluma bağlı bir özellik taşır. Bu bağlamda gündelik yaşamın zaman ve mekânında iktidarla sürekli karşılaşılmaktadır. Toplumların sosyal yaşam içerisinde denetime başvurma amacı toplumun varlığını korumaktır. Toplum, kendisinin koyduğu kurallara uyan ve sürdüren fertleri arzularak buna uygun kişiler yetiştirir. Gelenek, görenekler örf ve adetler hukukî veya toplumsal ilişkilere dayalı kurallar bütünü, mevcut düzeni sağlamaya yarayan araçları ve arzu edilen kişileri yetiştirmeye imkân tanır. Toplum bu kontrol araçlarıyla istenmeyen

davranışları sergileyebilecek olan kişiyi engellemek için çeşitli disipline edici mekanizmalar ortaya çıkarır (Yücedağ, 2017).

Norm, kural ya da ölçü anlamında kullanılır. Toplumsal normlar ise ferdin davranışlarının sosyal yaşamda kendilerine göre ölçüldüğü, değerlendirildiği, beğenildiği ya da kınandığı ölçüt ve kurallardır. Norm, her toplumun kültüründe sosyal düzeni sağlayan, kişilere yol gösteren doğru ya da yanlışları belirler (Kurt, 2018: 73). Toplumsal normlar, bütün sosyal kontrol aygıtlarının eksenini meydana getirir, bu kontrol aygıtları toplumdaki fertlerin davranışlarının hem araçları hem de amaçlarıdır ve sosyal yaşamın temel kurallarını oluşturur (Jenks, 2007: 109). Bu noktadan hareketle normların, genelde fertlerin özgürlüğünü sınırlayan emir ve yasaklardan müteşekkil sosyal bir engelleme kalıbı olduğu söylenebilir (Kurt, 2018: 73).

Normlar, toplumla birlikte oldukları için o toplumun varlığı, düzeni ve devamlılığı sosyo-kültürel vb. değerler ile biçimlendirilerek kontrol edilmektedir. Bu durum toplumun kendisi ile olduğu gibi mekân ya da zamana göre topluluk, grup, kişiler ve teknolojik araçlar vasıtası ile de sürdürülmektedir. Bunun en belirgin aracı “göz” dür. Gözetlendiğini bilmek kişilerin, kendi hareketlerinin kontrolünü “göz” vasıtasıyla içselleştirmelerini sağlar (Güven, 2011: 190). Günümüzde bakma veya görme eylemi toplumsal yaşamın önemli sosyal bileşenlerine ve hücrelerine kadar işleyerek, teknolojik aygıtlarla gündelik hayatın vazgeçilmezleri arasında yer alır (Çakır, 2014: 34).

Gözetim pratikleri gündelik yaşamın bütün alanlarında egemenlik kurar. Gözetim toplumunun hükümlerini sahip iktidarlar, egemen güçler ve enformasyon teknolojileri arasındaki ortaklığa dayanır. Bu iş birliği gözetimin büyük ölçüde gelişmesinin önünü açmıştır. Gözetim pratikleri, toplumda kişilerin sosyal kontrolden kaçma ihtimallerini ortadan kaldıracak biçimde dört bir taraftan kuşatmaktadır (Dolgun, 2004). Görme veya bakma çok etkin bir algı ve uğraştır. Gören ile görünen arasında bir köprü kurar. Kişiler, yaşadıkları toplumda otorite olanın bakışına maruz kalır. Aynı zamanda onu taşır ve kullanır. Otoritenin bakışı izlemek, her anı kaydetmek ve izlediğini bilmek ister. Otorite bakışı ürettiği gibi, bakış da otoriteyi üretir. İzleyen otorite üretimini, konumundaki güçten alarak o güçle destekler. Otoriter bir izleme eylemi, gözlediklerine kendi hüküm ve

yasalarını dayatır. Bakış; izleneni yıldırma, ürkütme ve korkutmayı amaçlamaktadır. Toplumun her katmanında bu durum görülebilir (Çakır, 2014: 22-48). Bir anlamda topluluk, grup veya kişi istediği gibi tutum ve davranış sergileyemez. Bilir ki toplumsal kontrol mekanizmaları her an yanı başındadır. Toplumsal yaşama aykırı bir durumda baskı vb. mekanizmalar ortaya çıkmaktadır.

Toplumda nesnel yapılar vardır. Sosyal yaşamdaki aktörlerin iradesinden bağımsız halde bulunan bu yapılar toplumda fertlerin pratik ve temsillerinin üzerinde baskı kurar (Lahaye, vd, 2011: 37). Toplumda ferdin özgür bir şekilde yerine getiremediği davranışlar mevcuttur. Bu durum sosyal baskı ile açıklanır: Sosyal baskı, ferdin toplum, topluluk veya grubun beklentisi dâhilinde gerçekleşmediği takdirde, kişinin karşılaşacağı maddî ve manevî yaptırımlardan oluşur. Bazen de kişi, bu yaptırımlara maruz kalmadan sosyal düzene aykırı davrandığında karşılaşacağı muameleyi zihninde canlandırır ve o doğrultuda davranır (Gasset, 2014: 27).

Toplum, yapısı gereği belli normlardan oluşur. Bu normlar din, kültür, gelenek, vb. unsurlardan meydana gelir. Toplum, topluluk, grup ve bireyler bu normlar dâhilinde davranır. Sosyal davranış, daha çok gözetleyen ve gözetlenen ilişkisi üzerinden belirlenmektedir. Modern öncesi toplumda herkesin birbirini tanıması hasebiyle gözetleme eylemi, kişiler tarafından karşılıklı bir biçimde gerçekleştirilmektedir. Yani başkaları ne der söylemi bir anlamda kişi üzerinde denetim ve baskı meydana getirir.

Bütün toplumlarda ve yaşam sistemlerinde sınırlar vardır. İnsanlar bu sınırları korurken aynı zamanda meraklıdırlar. Toplumda, gruplar ve kişiler birbirleri üzerinde sürveyansa girer. Başkaları hakkında bilgi almak, bütün toplumların temel karakteristiğidir. Modern öncesi toplumlarda din eksenli sürveyans güçlü ve baskındır (Marx, 2005).

Bu noktadan hareketle meseleye Osmanlı dönemi açısından bakıldığında birbirlerini tanıyan fertlerin bir araya gelerek ürettiği küçük bir mekân biçiminde adlandırılan mahalle, mahalleli bazlı toplumsal unsurlar ön plâna çıkmaktadır. Mahallenin içerisinde imam ve kadı gibi sosyal yaşamın birçok alanına vakıf olan sosyal güçler, din, gelenek, kültür, ahlak, asayiş gibi kavramlar aracılığıyla denetim ve kontrolü sağlarlar.

Modern öncesinde toplumsal denetim, sosyal yaşamda önemli ölçüde hâkimiyet kurmuştur. Genellikle geniş bir alana yayılan gözetlemek ve gözetim o toplum veya topluluktaki bütün fertler içerisinde karşılıklıdır. Bu duruma antropologlarca “genelleştirilmiş karşılıklık” adı verilir. Toplum veya toplulukta denetleme hakkı, denetleyen ferdin de diğerine karşılık verme hakkıyla meşrulaşır (Bauman, 2012a: 55-60). Modern öncesi toplumlardaki denetleme eylemi “göz” duygusu ile sağlanır. Mahalle baskısı ve sosyal baskıda kullanılan araç “göz” dür. Toplum, topluluk, grup, fert kontrolü ve baskıyı bu araçla gerçekleştirir. Bu durum günümüzde ise teknolojik araçlar kullanılarak varlığını devam ettirmektedir.

Bu durumda göz, kendi iktidarını her koşulda gerçekleştirir. Gündelik yaşamda ilişkilerin her noktasında kendisini gösterir ve en sıradan rutinlerden en kompleks meselelere kadar kendisini dayatır. “Modern dünya bu bakımdan göz iktidarının tarihidir”(Sartori, 2004: akt: Ulutaş, 139). Gözetim ediminin meydana getirdiği görev, toplumsal yaşamda kişilerin davranış örüntülerinin yeniden şekillenmesine yol açar (Bauman, 2012a: 61).

İnsanlar, yaşadığı toplumun kurallarını, sınırlarını aşmaya cüret ettiklerinde üzerlerinde toplumsal baskı hissederler. Etkisi düşük olsa da baskı, başarılı bir toplumsal denetim mekanizmasıdır. Bunun yanında sosyal baskı “uzak tutma ve dışlama” ya da topluma aykırı davrananları dışarıda bırakma gibi işlevlere de sahiptir (Bates, 2013: 425-426).

Araştırmanın Konusu ve Problemi

Toplum ve fertler arasında her anlamda ilişki mevcuttur. Bu ilişkide toplum genellikle belli başlı ölçütleri referans alarak kişi üzerinde denetim kurmaktadır. Bir anlamda bu kontrol toplumsal düzen ve istikrarın sağlanması adına çeşitli toplumsal aygıtlar vasıtasıyla mahalle baskısına dönüşmektedir.

Başka bir açıdan ise mahalle baskısı; toplumsal anlamdaki çeşitlilikler, inanç, etnik yapı, cinsiyet, vb. unsurlar bazen toplum için aykırılık ve tehdit gibi görüldüğü için bu tür toplumsal kavramlarda da belirlemektedir. Açık bir ifade ile geçmişten bu yana toplumsal yapının inşasına bakıldığında farklı din, inanç, mezhep ve kültürden insan çeşitliliği mevcuttur. Bu durum bazen kişi veya gruplarca bir zenginlik gibi görülmesinden ziyade toplumsal düzeni aksatacağı ve

bozacağı endişesini doğurmaktadır. Bu hal, çeşitliliğin “öteki” şeklinde algılanması, dışlanması ve baskıya maruz kalmasını meydana getirmektedir. Ayrıca farklı inanç ve düşüncelere sahip kişi ya da grupların yaşam tercihleri üzerinde bir baskı oluşturabilmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın teorik bölümündeki araştırma konuları ve bulgular kısmındaki farklı düşünce ve inanç gruplarına mensup kişilerin yaşadıkları dışlama, sosyal baskı ve mahalle baskısı bağlamında değerlendirilecektir.

Araştırma açısından mahalle baskısı ele alındığında daha çok mahalleli ve başkaları ne der söylemi ve diğer denetim mekanizmaları ile ırk, kimlik, mezhep, düşünce ve inanç bağlamında zaman zaman kendini hissettirmektedir. Bu doğrultuda; araştırmanın ana teması mahalle baskısı bağlamında Malatya ilindeki Alevi ve Sünni ilişkilerini ele alacaktır.

Araştırmanın yapıldığı alan, Malatya ilinde farklı inanç ve kültürlere sahip birçok kişi ve grup bulunmaktadır. Bu inanç grupları arasında yer alan Alevi ve Sünniler, Malatya ilinde birbirlerine karşı inanç, ibadet, fikir ve yaşam şekli açısından çeşitli düşünce, tutum ve davranış geliştiren belirgin ölçütlere sahip inanç gruplarıdır. Bu doğrultuda her iki inanç grubunun sosyal yaşamlarında birbirlerine bakış açıları ve karşılıklı herhangi bir baskının olup olmadığı araştırılacaktır.

Bu araştırmanın dışında Alevi ve Sünni inanç gruplarını kimlik, ötekileştirme, dışlama vb. konuları kapsayan çalışmalardan bazıları şu şekildedir: Binnaz TOPRAK vd Türkiye’de Farklı Olmak Din ve Muhafazakarlık Etrafında Ötekileştirilenler; Orhan TÜRKDOĞAN Alevi Bektaşî Kimliği Sosyo-Antropolojik Araştırma; Asım YAPICI Din Kimlik Ön Yargı Biz ve Onlar; Adlı Azize Durmaz Alevi ve Sünnilerde Sosyal Kimlik ve Ön Yargı Malatya Örneği gibi çalışmalar mevcuttur.

Ancak her iki grubun inanç, ibadet ve yaşam biçimlerine ilişkin mahalle baskısına yönelik bir çalışma henüz bulunmamaktadır. Bu eksikliğe bir anlamda yardımcı olmak ve toplumsal araştırmalara katkı sunmak amacıyla Mahalle Baskısı Bağlamında Alevi ve Sünni İlişkilerinin Değerlendirilmesi Malatya Örneği adlı tez çalışması konu olarak seçilmiştir.

Bu doğrultuda araştırmada Alevi ve Sünni inancına sahip kişilerin karşılıklı ilişkilerinde mahalle baskısının olup olmadığı, inançları, ibadetleri, düşünceleri ve yaşam biçimleri bağlamında ele alınacaktır. Ayrıca bir baskı söz konusu ise bu durumun kaynağını neyin oluşturduğu, nedeni, ne yönde ve nasıl olduğu sorusu araştırmanın temel problemini teşkil etmektedir. Bu durumdan hareketle araştırmada şu problemler incelenecektir:

1. Aleviler ve Sünniler genel anlamda karşılıklı olarak birbirlerini tanımlarken göz önünde bulundurdıkları durumlar nelerdir? Bu “sosyal yaşamda inanç, ibadet, düşünce, yönünde bir tanımlama şekli mi?”
2. Alevi ve Sünniler kendi inançlarını nasıl değerlendiriyor ve inançlarının üstün olduğuna inanıyor mu? şayet bir üstünlük varsa bu ne yöndedir? Bu düşüncenin nedeni nedir?
3. Malatya’da yaşayan Alevi ve Sünni inanç gruplarının sosyal yaşamda ilişkileri var mı, varsa bu ne boyuttadır? şayet aksi bir durum söz konusu ise temelini ne oluşturmaktadır?
4. Başkaları ve öteki gibi ifadeler Alevi ve Sünniler için ne anlam ifade ediyor? Bu ifadeler neden kullanılıyor?
5. Her iki inanç grubundan dışlama ve baskı ile karşılaşan kişiler var mı? Bu dışlama ve baskı yalnızca inanç ve ibadetle mi ilgilidir?
6. Mahalle baskısının temelinde ne vardır? Bir baskı söz konusu ise bu durumda en fazla mağdur olan kimlerdir?
7. Her iki inanç grubu arasında baskı karşılıklı mı gerçekteşmektedir?
8. Toplumsal yaşamda, sosyal baskıyı çoğunluğu oluşturan gruplar mı uyguluyor? Baskı uygulayan grup veya kişiler neden bu şekilde bir davranış sergiliyor?
9. Alevi ve Sünni inanç gruplarının geçmiş yaşantıda karşılaştığı dışlama ve baskı var mı? Herhangi bir baskı var ise geçmişte görölen baskı ile bugün arasındaki farkı nedir?

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Malatya ilinde aynı ortamı paylaşan Alevi ve Sünniler arasında sosyal yaşamda inanç, ibadet, düşünce ve bu değerlerin meydana getirdiği yaşam

biçimlerinde belirgin farklılıklar oluşmaktadır. Bu farklılık bazen içerisinde bulunan toplumda düzene yönelik bir tehdit algısı uyandırmaktadır. Bu algı kişi veya gruplara yönelik dışlama, ötekileştirme, baskı vb. gibi olumsuz şartları açığa çıkarmaktadır.

Araştırmanın amacı: Malatya’da yaşayan Alevi ve Sünnilerin sosyal hayatlarında düşünce, inanç ve yaşam biçimlerindeki ötekileştirme, dışlama, baskı vb. gibi karşılaşılan olguların sebebine ilişkin belirsizliklere açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

Bu araştırmanın yapılmasındaki amaçlardan bir diğeri de iki inanç grubu arasındaki baskının temelinde ne yatmaktadır? Hangi inanç grubu üzerinde daha fazla baskı görülmektedir? Baskının nedeni ve ne ölçüde olduğu gibi sorulara cevap aramaktadır? Bununla birlikte Malatya ilindeki Alevi ve Sünni inancına mensup kişileri birbirlerine yönelik bir baskı uygulamaya sevk eden tutum ve davranışları ortaya çıkartarak bu konudaki düşünce ve ön kabullerden kaynaklanan sorunlar tespiti amaçlanmaktadır. Bunun yanında araştırmaya bu konu dahilinde yapılan çalışmalar ve araştırma için seçilen örneklemin de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Türk toplumunda kavram ve uygulanabilirlik açısından netleştirilemeyen bir konu olan mahalle baskısı tam manada çalışılmasa da, bu başlık altında yakın kavramlar üzerinden birçok çalışma yapılmaktadır. Bunların yapılmasında cinsiyet, ırk, etnik, inanç, vb. eksenli konularda toplumsal dışlama ve baskı gibi olumsuz durumların gerçekleşip gerçekleşmediği, nedeni, sonucu ile ilgili çalışmalar yapıldığı görülerek incelenmiştir.

Bu doğrultuda araştırmanın konusu dikkate alınarak Malatya ilinde yaşayan Alevi ve Sünni inanç grupları arasında dışlama, ötekileştirme ve sosyal baskı var ise bunun etkilerini ortaya koyarak bu konular ve seçilen örneklem bağlamında bu duruma açıklık getirilmeye çalışılacaktır. Ayrıca Malatya ili merkezinde “mahalle baskısı” kavramı başlığı altında ilgili bir çalışma yapılmadığından bu konunun toplum bilimi çalışmalarına katkısı olacağı düşünülmektedir.

Ayrıca mahalle baskısı bağlamında Alevi ve Sünnilerin birbirlerine bakış açıları, aralarında nasıl bir ilişki olduğu dışlama veya mahalle baskısına ilişkin bir durum varsa neyden kaynaklandığını, nedenlerini ve ne boyutta gerçekleştiğini

Malatya’da yaşayan Alevi ve Sünni inanca mensup bireylerin dünyasında anlamaya çalışmaktır. Bunu anlamının yolu ise yorumlayıcı sosyal bilimin amaçlarından biri sayılan; amaçlanan, incelenen bireyleri iyi tanımak ve onların bakış açısını görmek ve onların anlamlandırdığı gibi değerlendirmektir. Bu nedenle araştırmanın yapılacağı yer olan Malatya iline yorumlayıcı sosyal bilim yaklaşımı doğrultusunda gidilerek ve bu yaklaşıma uygun görüşme metodu kullanılmıştır

Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

1. Mahalle baskısı bağlamında Alevi ve Sünni ilişkilerinin incelenmesi Malatya örneği adlı tez çalışması, araştırmanın yapıldığı Malatya merkez ile sınırlıdır.
2. Tez konusu adından da anlaşıldığı gibi orada yaşayan Alevi ve Sünnilerin ilişkilerinde kendi aralarında bir toplumsal baskının olup olmadığı, varsa bunun nedeni ve boyutu soruları ile sınırlıdır.
3. Araştırma evreni Malatya merkezdeki Alevi ve Sünni kesimden bireylerin sosyal hayatındaki inanç, görüş, yaşam biçimi vb. gibi unsurlarla sınırlıdır.
4. Malatya’da Sünni ve Alevi kişilerin fazla olması, bütün Alevi ve Sünnilere ulaşmanın güç ve maliyetli olmasından dolayı çalışma, merkezde yaşayan Alevi ve Sünni kesim arasından uygun yöntemle seçilen örneklem ile sınırlandırılmıştır.
5. Bu çalışmada elde edilen bulgular Alevi ve Sünni inancına mensup kişilerin görüşme formunda yer alan sorulara verdiği cevaplarla sınırlıdır. Bunun yanında her iki inanç grubunun görüşme sorularına verdiği yanıtların doğruluk dereceleri yaşadıkları yerdeki sosyo-kültürel yapıları hakkında bilgi sahibi olunması ile sınırlıdır.
6. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular veri toplama tekniğiyle hazırlanan ve örneklem grubuna uygulanan görüşme formunda yer alan sorularla, bu sorular neticesinde elde edilen verilerle ve literatür taraması sonucunda ulaşılan kaynaklarla sınırlıdır.
7. Yapılan tez çalışması belli bir zaman dilimi içerisinde gerçekleştiğinden, bu zaman süresi ile sınırlandırılmıştır.

Araştırma, bulgulara ulaşma olanağıyla ve elde edilen verilerle sınırlıdır. Bu doğrultuda sosyal bilimler alanında yapılan birçok çalışma gibi bu çalışma da zaman sınırlaması taşımaktadır. Toplumsal süreçlerin akışkan ve değişken yapısı göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmanın da belli bir zaman dilimini kapsadığı açıktır (Karlı, 2012: 12).

Araştırmanın Metodolojisi (Yöntemi)

Metod, bilinmeyen gerçekleri araştırmak veya bilinen gerçekleri ispatlamak için izlenen ilkelerin ya da kullanılacak olan araçların bütününe denir (İzmirli, 2013: 26). İzmirli ise şu şekilde tanımlamaktadır: “Metodoloji, bilimsel metotları ve bilimlerin metodlarını sistemli bir şekilde inceleyen bilim dalıdır. Aynı zamanda metodoloji mantığın bilimsel metotları inceleyen bölümü olarak da tanımlanır” (İzmirli, 2013: 7).

Ayrıca metodoloji önce bütün ilimlerde uygulanan genel metotlar ile sonra da, bunlara dayanarak her ilimin temel prensipleriyle kendi olaylarının incelenmesinde uygulanacağı spesifik metotlar ve kuralları araştırır (Arslantürk, 2001: 64). Bu çalışmada anlamacı, yorumlayıcı sosyal bilim uygun olduğundan yöntem olarak seçilmiştir. Anlama ve yorumlama öteki bireylerin zihinsel yaşamını, düşünce dünyasını yakın bir ilgi duyarak kavramaktır (Rickman, 2000: 46).

Yorumlayıcı sosyal bilim, bireylerin kendi toplumsal dünyalarını nasıl oluşturduğuna ve sürdürdüğüne dair anlam ve yorumlara ulaşmak için bireylerin doğal ortamlarında toplumsal, anlamlı eylemlerini doğrudan, ayrıntılı, gözlem yoluyla sistematik bir biçimde analiz etmeyi amaçlamaktadır (Neuman 2012: 131). Yorumlayıcı sosyal bilime göre, bireyin çevresindeki dünyayı yorumlamasının anlaşılması dışarıdan ziyade içeriden onun bakış açısı ile görmekle mümkündür, Bu doğrultuda sosyal bilim, araştırmaya nesnel olmaktan çok öznel bir sorumluluk getirerek bireylerin doğrudan deneyimleri ile ilgilenme amacı gütmektedir, Başka bir hususta ise yorumlayıcı sosyal bilim bireylerin gerçekliğini tanıyarak onunla baş etmek için geliştirdiği kuralları dikkate almaktadır (Balcı, 2013: 29).

Neuman'ın da ifade ettiği gibi yorumlayıcı sosyal bilimin tanımından anlaşıldığı üzere bu yaklaşımı kullanan araştırmacılar, toplumsal bir sorunu

araştırırken bu çalışmayı kendi düşüncelerinden ziyade, toplumun içerisinde yaşayan bireylerin doğal yaşam alanında, onların bakış açılarıyla anlamlandırmaktadır. “Mahalle Baskısı Bağlamında Alevi ve Sünni İlişkilerinin Değerlendirilmesi Malatya Örneği” adlı çalışmada bu konu bağlamında daha sağlıklı ve doğal verilere ulaşmak, ayrıca araştırılacak konunun katılımcıların ifadeleri bağlamında netlik kazanabileceğinin düşünüldüğünden için bu yöntem tercih edilmiştir.

Araştırma genel anlamda niteldir. Nitel görüşme görüşülen bireye, herhangi bir konu hakkında, nitelikle ilgili detaylı sorular sorarak, konu ile ilgili ayrıntılı bilgi almak şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tarz görüşme çeşidine “derinlemesine görüşme/mülakat” çeşidi adı verilmektedir. Nitel yöntemde sorular genel bir çerçeve çizmek için hazırlanmaktadır. Verilen cevaplara bağlı bir şekilde görüşmeci tarafından yeni soru ve sondaj sorular sorularak görüşme yapılabilmektedir (Aziz, 2015: 85).

Bu doğrultuda araştırma 13 Alevi inancına, 13 Sünni inancına mensup katılımcılardan oluşurken, 2 katılımcının da kendisini inanç açısından bir yere ait hissetmediği belirtilmiştir. Bu durumdan hareketle görüşme tekniği ile elde edilen veriler yorumlanarak Malatya merkezde yaşayan Alevi ve Sünni kesim arasında mahalle baskısı ya da sosyal bir baskının olup olmadığı teorik veriler ve katılımcıların cevapları doğrultusunda öğrenilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Malatya farklı düşünce ve inançtan kişi veya grupların yaşadığı şehirlerden biridir. Alevi ve Sünni kesim bu inanç gruplarındandır. Araştırmanın evrenini sadece Malatya’da yaşayan Alevi ve Sünniler oluşturmaktadır. Araştırmanın yapıldığı Malatya merkezde yaşayan Alevi ve Sünnilerden öncelikle 5 pilot kişi seçilerek uygulama yapılmıştır. Bu uygulama neticesinde araştırma sorularının uygun olduğu göz önünde bulundurularak 30 kişiye uygulanmaya çalışılmıştır.

Görüşme yapılmış fakat görüşülen bu kişilerden bazılarının sorulara net cevap vermemesi veya diğer katılımcılarla benzer düşünce ve ifadelerle katıldıklarını belirtmeleri neticesinde sağlıklı bir biçimde 28 kişi ile bu araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada her iki inanç grubundan bireylere ulaşılmıştır. Her

iki kesimden seçilen 28 kişi araştırmanın örneklem grubunu meydana getirmektedir. Alan araştırması kapsamında görüşülen Alevi katılımcıların çoğunluğu Kürtçe konuşmaktadır. Bunun yanında 13 Alevi katılımcının 7'si erkek, 8'i kadındır. Sünni katılımcılardan ise 5'i erkek, 8'i kadındır. Ayrıca 2 katılımcı ise kendisini inanç açısından herhangi bir yerde konumlandıramadığını belirtmektedir. Bu nitel araştırmada kartopu tekniği kullanılmıştır. Kartopu tekniği, örneklemin aşamalı bir biçimde çekilmesidir. İlk aşamada örneklem az sayıda, araştırmanın yakın çevresinden "ihtimali olmayan" yöntem özelliklerine göre seçilir. İkinci aşamada ise bu örneklemdaki denekler kendi yakın çevrelerinden ikinci bir örneklem çekerler. Üçüncü ve devam ederse dördüncü ya da beşinci aşamalarda o grup denekler kendi çevrelerinden denekler çekerek örneklemin bütünü oluştururlar. Az denekle başlayıp giderek çoğalan bu tür örneklem, kartopu yöntemi şeklinde adlandırılır (Aziz, 2015: 55). Bu tekniğin araştırmanın yapılabirliği açısından uygun olduğu görülmüştür. Çünkü araştırmanın konusu; din, ırk, etnik yapı, kimlik, vb. gibi toplum, grup ve birey için hassasiyet gerektiren özel konular içerdiği için tek başına yürütülmesinin pek kolay olmadığı anlaşıldığından, Malatya ilinde her iki inanç grubuna yakın bir kişiden destek alınarak örneklem çoğaltılmıştır. Bu nedenle de görüşme yönteminde kartopu tekniği tercih edilmiştir.

Bu araştırmanın isminin bir parçası biçiminde adlandırılan mahalle baskısı kavramı genel anlamda değerlendirmelerin, görüşülen kişilerin sübjektif görüşleri bağlamında neticelendirilmesi ile netlik kazanacaktır.

Araştırma şartları ve sürecinde Alevi kesimin Sünnilere yönelik korku ve endişeleri, Sünnilerin ise genel manada tereddütlü yaklaşımları ve araştırmanın 15 Temmuz 2016 sürecine denk gelmesi hasebiyle görüşmeler güçlük içinde uygulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca süreçten dolayı her iki kesiminde mülakat sorularına endişeli cevapları ve yanında ses kaydı, telefon gibi elektronik cihazlarının olup olmadığının sorulması ve varsa yanıt verilmeyeceği biçiminde bir diyalogla karşılaşıldığı için cevaplar manuel bir biçimde yazıya aktarılmıştır. Bununla birlikte katılımcıların verdikleri cevaplara yetişememe, tepkilerden çekinme vb. durumlar araştırmanın zorlukla yapılmasına neden olmuştur.

Veri Toplama Teknikleri

Araştırma, konusu ve ana hatlarıyla değerlendirilerek veri toplama teknikleri kullanılmıştır. Araştırmanın teorik bölümünde daha çok literatür taraması yapılmıştır. Nitelik kısmında ise alan araştırma metodundan görüşme tekniği uygulanmıştır.

Bu çalışmada nitel araştırma şeklinde belirlenmiş ve görüşme metodu kullanılmıştır. “Görüşme metodu, iki yabancı arasındaki açıkça bir kişinin ötekenden belli bilgiler elde etmesi amacıyla yürütülen kısa süreli ikincil toplumsal etkileşimdir” (Neuman, 2012: 441). Görüşme bir yönü ile yüz yüze anket yöntemi ile bilgi toplamaya benzerdir. Fakat uygulanışı farklıdır. Nitel çalışmada alınan bir cevaba bağlı olarak yeni sorularla daha derinlemesine bilgi almaktır (İslamoğlu, 2009: 184).

Başka bir hususta görüşme tekniği, bir konu hakkında, araştırmaya dahil edilen bireylerden sorulacak olan sorular çerçevesinde bilgi edinmektir. Bu bireylerin kaç kişi ve konunun ne olacağı, araştırmanın konusuna ve amacına bağlıdır. Görüşme yönteminin, diğer araştırma yöntemlerinden farklı olarak, araştırmacıya ve görüşme yapılan bireye esneklik, derinlik sağlaması gibi bir özelliği bulunmaktadır. Görüşme yönteminin temelinde karşılıklı ilişki ve iletişim yatmaktadır. Bundan dolayı araştırmacının iletişimi iyi kurması gerekmektedir (Aziz, 2015: 85).

Yapılan bu araştırma, yorumlayıcı sosyal bilim yaklaşımı bağlamında nitel yöntemle gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle araştırma yalnızca yorumlayıcı sosyal bilim ve nitel araştırma tekniklerinden görüşme ile değerlendirilecektir. Araştırmanın konusu, problemi, metodolojisi göz önünde bulundurulduğunda bu doğrultuda uygun araştırma tekniğinin görüşme yöntemi olduğu anlaşılmaktadır.

Malatya merkezde yaşayan Alevi ve Sünni kesimden bireylerin, kendi yaşadıkları deneyimler ve buna ilişkin cevapları doğrultusunda; sosyal yaşantılarında bir baskının olup olmadığını anlamak için görüşme tekniği uygulanmıştır. Görüşme yöntemiyle birlikte, araştırmanın konusu ile ilgili yakın çalışmalar taranmış, detaylı ve net bilgiler elde etmek için her iki kesime yakın kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmesinin yanı sıra, bu konuda uzman kişilerin görüş ve düşüncelerinden yararlanılmıştır. Görüşme soruları oluşturulurken, bu

konuda çalışma yapmış kişilerin ilgili kaynakları incelenerek sorulara bu doğrultuda biçim verilmiştir. Orhan TÜRKOĞAN Alevi Bektaşî Kimliği Sosyo-Antropolojik Araştırma adlı çalışmanın bir bölümünde, Alevi ve Sünnilerin birbirlerine yönelik değerlendirmeleri ele alınırken; bu araştırmada ise Alevi ve Sünni katılımcıların benzer ölçüde bir değerlendirmeleri söz konusudur. Harun YILDIZ Anadolu Aleviliği Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme adlı çalışmada Alevilerin inanç, ibadetleri vb. ilişkin konuya yer verilmiştir. Bu araştırmada ise Alevilerin kendilerini ve Sünnileri nasıl tanımladıklarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Asım YAPICI Din Kimlik Ön Yargı Biz ve Onlar adlı çalışmada ise Sünni ve Alevilerin bir birlerine bakış açıları, birbirlerini tanımlamaları, ön yargı vb. konulara yer verilmektedir. Araştırmada, Alevi ve Sünnilerin birbirlerine yönelik ön yargı, kalıp yargı vb. tutum ve davranışları söz konusu olduğundan araştırma ile bu çalışma kısmen de olsa benzeşmektedir. Binnaz TOPRAK vd. Türkiye’de Farklı Olmak Din ve Muhafazakarlık Etrafında Ötekileştirilenler adlı çalışmada Alevi ve Sünnilerin baskı ve dışlamalarına ilişkin konular mevcuttur. Araştırmada ise baskı ve dışlama ile karşılaşma her iki inanç içerisinde daha çok Alevilere yönelik olduğundan araştırma ile bu minvalde örtüşmektedir.

Bununla birlikte, katılımcıların ırkı, inancı, yaşadığı yer, yaşam biçimi, vb. gibi konular üzerinde hassasiyetleri dikkate alınarak, sorular kısa, net ve anlaşılır biçimde gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda görüşme soruları her iki inanca mensup kesimin de inanç, etnik yapı ve kimliklerine ilişkin hassasiyetleri göz önünde bulundurularak araştırma soruları sıralı bir şekilde sorulmuştur.

Görüşme soruları hazırlandıktan sonra 2016 Temmuz ve Eylül ayları arasında 5 kişi üzerinden pilot uygulama yapılmıştır. “15 Temmuz 2016” darbe girişimi araştırmanın görüşme kısmını ciddi anlamda etkilemiştir. Pilot uygulamanın üzerinden 3 ay ilâ 9 ay arası bir süre geçtikten sonra görüşme soruları katılımcılara uygulanmıştır.

Görüşülen kişilerin sorulara endişeli de olsa gayet açık ve anlaşılır bir biçimde cevap vermesi neticesinde sadece soruların konu bağlamında aynı mantıkla hazırlanıp, yenilerinin eklenmesine gerek duyulmuştur. Tekrar gözden geçirilen

sorular uygulama açısından sıkıntı teşkil etmeyeceği düşünüldüğünden görüşme biçimi, son şeklini aldığına kanaat getirildikten sonra hazırlanmıştır.

Yalnızca süreç nedeniyle, ne kadar rehber eşliğinde olsa da kişilerin soruları endişeli bir halde karşıladığı görülmüştür. Hatta Sünni katılımcıların çoğunun, Alevi katılımcıların ise bir kısmının “Sana güveniyoruz! Başımıza bir şey gelirse sorumlusu sensin! “ vb. ihtarları ile karşılaşmıştır. Ancak araştırmada rehber seçilen kişinin amacın tamamen bilimsel bir çalışma olduğunu ifade etmesi, güvenilir olduğunu belirtmesi ve isim, vb. kişiyi tanıtan bilgi ve belgelere yer verilmeyeceğini söylemesi halinde bir nebze olsun katılımcılar ikna olmuştur. Bu diyaloglar karşısında üniversitenin ismi söylenilip, amacın ne olduğu, çalışmanın bilimsel temellere dayandığı ifade edilmiştir.

Araştırmada her iki inanca mensup 25 katılımcı ile yüz yüze görüşülmüştür. Ancak katılımcıların hemen hemen hepsi ses kayıt cihazı, telefon, vb. gibi aygıtların bulunup bulunmadığına ilişkin endişeli sorular sormuştur. Diğer Alevi olan 3 katılımcı ile de telefonla görüşülmüştür. Bu katılımcılar ses kaydı almanın herhangi bir sakıncası bulunmadığını vurgulayarak görüşme sorularını cevaplamıştır.

Görüş ve ifadelerin manuel bir biçimde yazıya döküleceği açıklanan katılımcılara kendileri ile gerçekleşecek diyalog ve sorulacak soruların sohbet halinde geçeceği, sorulara istedikleri bir şekilde cevap verebilecekleri belirtilmesi halinde ikna oldukları gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda katılımcıların konuşmaları manuel bir şekilde yazıya aktarılmıştır. Buna rağmen cevaplar karşısında Alevi kesimden katılımcıların diyalog ve sorulara yaklaşımı biraz daha rahatken; Sünni kesimden kişiler ise sorulara öncesinden bakmaları, devleti karalayacak şeyler olmasın! başımızı yakma! tarzı kaygı içeren diyaloglarla karşılaşmıştır.

Ayrıca Sünni katılımcılar söz konusu görüşmeyi aile bireylerine danışmaları gerektiğine dair endişeli yaklaşımlar sergilemişlerdir. Bununla birlikte genel anlamda Sünni katılımcıların sorulara temkinli cevaplar verdiği gözlemlenmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Görüşme metinleri manuel bir biçimde yazıya aktarıldığı için katılımcıların araştırma konusu doğrultusunda söyledikleri her cümle yazılmaya dikkat edilmiştir. Aynı zamanda katılımcıların görüş ve ifadelerinden alınan notlar 80 sayfalık

doküman, görüşme sırasına göre yeniden değerlendirilmiştir. İçerisinde tekrara düşülen ve araştırma ile ilgili olmayan bilgiler çıkartılmıştır. Her bir katılımcının görüş ve ifadeleri ayrı bir yerde yazıya geçirilmiştir.

Görüşmelerde aktarılan cevap ve ifadeler, yazılı formla aktarılmaktadır. Bu yazıya geçirme işlemine transkripsiyon adı verilmektedir. Bunun yanında görüşmelerde kullanılan yazıya dökme işlemi çok zahmetli fakat güçlü bir yorumlamayı sağlar (Mayring, 2011: 93).

Araştırmanın bulgular kısmı tamamlandıktan sonra bu doğrultuda araştırmanın başlıkları ve alt başlıkları oluşturulmuştur. İçerik analizi araştırmacının bir iletişim kaynağındaki kitap, dergi, makale, vb. açığa çıkarmasına ve içeriği iyiden iyiye incelemesine olanak sağlar. Araştırmanın konusuna dair bütün bilgi ve belgeleri farklı bir şekilde keşif etmesine izin verir (Neuman, 2014: 466). Bunun yanında içerik analizinde yapılar bir kodlama aracılığı ile adlandırılır. Kodlama sistemi, metin içerisindeki bilgileri sistematik bir biçimde gözlemleme, kaydetme ile ilgili bir dizi talimat kuralıdır (Neuman, 2014: 467).

Betimsel içerik analizi: Neyin ne olduğu vb. sorulara yanıt bulma girişimiyle ilgili olduğu için, araştırmada elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır (Türkdoğan ve Gökçe, 2015: 345). Tematik çerçevede ise veriler okunarak düzenlenir. Oluşturulan çerçeveye göre veriler seçilerek bir arada toplanır. Burada araştırma sorusu açısından önemli ve anlam arz eden veriler seçilerek dışarıda kalan bilgiler alınır. Önem arz etmeyen bazı bilgiler dışarıda bırakılır. Ancak dışarıda kalan bilgiler de verilerin tanımlanması ve birbirleriyle ilişkilendirilmesi aşamasında göz önünde bulundurulur (Türkdoğan ve Gökçe, 2015: 346).

Bu araştırmada görüşme tekniği ile elde edilen bilgiler, betimsel analiz tekniği ile yorumlanarak değerlendirilmiştir. Daha sonra katılımcıların verdiği cevaplar neticesinde cevaplar yansız, objektif bir biçimde çalışmanın bulgular kısmında yorumlanarak açık bir biçimde belirtilmiştir. Ayrıca bu da araştırmanın betimsel içerik analizi kısmını ortaya çıkarmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. 1. Tarihsel Süreçte Yaşam Biçimi Olarak Mahalle ve İşlevi

Mahalle, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "bir şehrin, bir kasabanın, büyükçe bir köyün bölündüğü parçalardan her biri" olarak tanımlanmaktadır (www.tdk.gov.tr). Mahalle geniş anlamıyla, şehirli ya da yarı kentli bir orta sınıf yaşam biçiminin billûrlaştığı, bu yaşam biçimi tarafından üretilen halk kültürünün taşındığı, geniş ölçüde topluma has bir ortamdır. Bu ortam, kendi geleneksellikleri içinde yaşamlarını sürdüren bireylerin hepsini birer mahalleli gibi tanımlamaktadır. Bununla birlikte mahalle, ortak kültürü paylaşan ve nüfusun geniş bir kesimini oluşturan büyük bir topluluktur (Pekman, 2012).

Sosyolojik açıdan, mahalle devamlı ya da geçici olarak ikamet etmek için kurulan küçük yerleşim birimlerini ifade eder. Mahalle bir şehrin, kasabanın veya köyün en küçük parçasıdır. Sosyal ilişkiler bağlamında ise, bir yerde oturan ve aralarında örgütsel ilişkiler bulunan bir topluluğu kapsamaktadır. Kent idaresi yönünden en küçük yönetim birimidir. İçinde barındırdığı kurum veya sosyal ilişkiler ağı yönünden orada yaşayan fertlere fayda sağlamaktadır. Mahalle, içerisinde camisi, ilkokulu, çeşmesi, hamamı, külliyesi, bakkalı, kahvehanesi, oyun sahalarının yer aldığı yerleşim birimidir. Başka bir hususta mahalle, sosyal açıdan asabiyet ve komşuluğa dayalı birincil ilişkiler alanıdır (Şahin ve Işık, 2011). Aynı zamanda mahalle, insan ilişkilerinin teşekkül ettiği ve sosyal davranışların öğrenildiği zemindir. Kısaca bir yaşam biçimidir. Temelinde insan ve mekan vardır. Ayrıca mahalle, insanla onun tüm durumlarıyla hem haldir.

Mahalle, insan ilişkilerinin bütünleştiği bir yer olduğu için dini ve kültürel unsurlar onun şekillenmesinde rol oynamaktadır. Bunun yanında mahalle, toplumun niteliklerini keşfetmesi, geliştirmesi ve sürdürmesi için merkezi bir konuma sahiptir. Çünkü toplumsal değerler, ortak bir zeminde kazanılıp yaşanmaktadır. Bu değerler insanların bir araya gelip kendi yaşam biçimlerini şekillendirmelerine kaynaklık eder (Alver, 2013: 13-24). Bu kaynağın meydana

gelmesi için uzun bir zamana ve ortak bir mekana ihtiyaç duyulur. Aktay'ın da ifade ettiği gibi mahalle yaşamındaki ilişkilerin yoğunluğu zamansal ve mekansal sıkışmanın etkisiyle oluşmaktadır. Mahalle yaşamı zamana bağlı bir yayılma gerektirmektedir. Çünkü mahalle yaşamının yoğunluğunda ilişkilerin oluşması, oturması ve bir gelenek halini alması zaman almaktadır. Mahalle, içerisinde yaşayan bireylere bir dünya sunmaktadır. Bu dünyanın meydana gelmesinde mahallenin içerisindeki fertlerin etkisi fazladır. (Aktay, 2011: 169). Bu nedenle mahallenin bazı kuralları vardır. Çünkü mahalle, bireye yaşam biçimiyle sınır üretmektedir. Her sınır üreten birim ister istemez ya açık ya da örtük baskı kurmaktadır. Her toplumsal yapı kendi bağlamında bir baskı geliştirmektedir. Mahalle, sınırlara riayet ederek gelişmektedir. Sınır ihlâli kontrol mekanizmalarını devreye sokmaktadır. Mahalle kontrollü yaşamdır. Sere serpe başına buyruk bir yaşamı kaldırmamaktadır (Alver, 2013: 162). Etnik, dini ve hukukî bir bağın oluşmasını sağladığı gibi mahalle sakinlerinin birbirlerine kefil olmasını da sağlar (Ortaylı, 2009: 42; Ergenç, 1984).

Erdagöz 'ün ifadesiyle mahalle, toplumsal yapı ve sosyal ilişkiler ağı açısından şunları içermektedir:

“Mahalle, toplumsal yapı içinde insanların bir arada yaşadıkları en alt yönetim kademesidir ...insanların sosyalleşmesi, bireylerin birbirleriyle yakın iletişim kurması gibi bir takım işlevleri görmenin yanı sıra devlet vatandaş arasındaki bir takım yönetim ilişkilerinin kurulmasını da sağlamaktadır. Mahalle bireylerin belirli büyüklükteki bir fiziki mekanı paylaştıkları alan olarak da ifade edilebilir. Bu alanda mahalleliler, kolayca ulaşabilecekleri park, okul, dernek, lokal, ibadethane, alışveriş mekanları gibi belirli ortak yerlerde karşılaşır veya bir araya gelirler ve buralarda sosyal birtakım ilişkiler ikame ederler. Bu da insanlar arasında bir ortak yaşam bilincinin şekillenmesine zemin oluşturur” (Erdagöz, 2015)

Bunun yanında Ortaylı'ya göre mahalle bir içtimaî kültürel birimdir (Ortaylı, 2009: 41). Mahallede bireyler, bu yaşam alanında kimlik kazanarak sosyalleşir ve bir takım davranışlar edinirler (Erdagöz, 2015). Ayrıca bireyin sabit adresidir. Birey, kimliğini bu adres üzerinden tayin etmektedir (Aydın, 2014: 46). Bu açıdan bir arada yaşanan bu alan birey üzerinde çok etkilidir (Ergenç, 1984). Bir anlamda mahalle, sosyal ilişkilerin inşa edildiği, değer ve normlarla bireyin kendini şekillendirdiği mekândır. Birey bu durumun neticesinde aidiyetlik ve kimlik kazanmaktadır. Bu tür bir kimlik kazanımını ve değişimini Şahin ve Işık, tarihsel süreç içerisinde mahallenin değişimiyle özdeşleştirmektedir:

“Geleneksel kentlerde mahalle, yer kimliğinin oluşum ve gösterge alanıdır. İnsanlar yaşadıkları mahallenin kültürünü içselleştirerek bireysel kimlik kazanır ve bu kimlik kentsel yaşamda ayırt edici bir özellik taşır. Osmanlı kentlerinde her birey yaşadığı mahallenin kimliği ile anılır. Osmanlı’da mahalle içe açık, dışa kapalı yerleşim ve yaşam alanıdır. Bu bağlamda her birey yaşadığı mahallenin kimliğinin somut bir taşıyıcısıdır. Mahalleler homojen bireylerden oluşur; yabancılaşmaya ve yabancılara kapalı, koruyucu bir yapıya sahiptir” (Şahin ve Işık, 2011).

Bu koruyucu yapı sanayileşme ile birlikte kimliksel anlamını ve aidiyet bilincini kaybederek heterojen tüm bireylere açık kontrolsüz ve tekin olmayan mekanlara dönüşmüştür (Şahin ve Işık, 2011).

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı gibi tarihsel süreç içerisinde mahallenin belirlediği o yere ait toplumsal değer örüntüleri vardır. Bireyler bu değer örüntüleri sayesinde özgünlüklerinin bilincine varır. Bu duruma sebep, homojen ve kapalı yaşam biçimidir. Gelişme ve değişme neticesinde, homojen yapılanma yerini farklılıkların bir yansıması olan heterojen yapılaşmaya bıraktığı için belli başlı değerler zamanla canlılığını kaybeder. Kültürel geçmişimize baktığımızda Osmanlı’da mahalle demografik bir dolgunluk ve alt yapı gibi kavramların dışında, insan odaklı bir toplanma biçimini vurgulamaktadır. Çünkü geleneksel insanın zihninde mekan, insana göre konumlanır ve insandan sonra gelir. Mekanın anlamı “orada teşkil edilen birliktelik ile kaimdir” (Açık, 2014).

İşlevsel açıdan Osmanlıda mahalle, adeta devlet yönetiminin mikro bir iz düşümüdür. Bu iz düşümü cami, külliye, mektep ve kahvehane gibi sosyal mekan ve kurumlar vasıtasıyla küçük bir sosyal sisteme dönüşür. Bu sistem kendi içinde birlik, beraberlik ve dayanışma gibi değerlerin de yaşatıldığı alandır. Tanzimat’la bazı dönüşümlere uğrasa da bu sistem, toplum içindeki varlığını sürdürmüştür (Şahin, ve Işık, 2011).

Osmanlı’dan günümüze mahalle, değişim ve dönüşümleri kendi içerisinde oluşturduğu değerlerle sağlamaktadır. Bu değerler toplumsal kimlik, toplumsal bellek gibi bütünlüğü sağlayan, koruyan öğelerle taşınarak canlılığını devam ettirmektedir (Pekman, 2012).

Osmanlı’da mahalle ilk dönemlerde cemaat olgusu ile ön plana çıkmaktadır. Bu topluluk, imam ve kadıların sorumluluğu ile yönetilmektedir (Şahin, ve Işık, 2011). Ayrıca mahallede yönetimin dışında da herkes birbirini izleyen bir göz oluyor ve normlara uymayanı ayıklıyordu. Mahalledeki sakinlerin izlenilerek kontrol edilmesindeki diğer bir amaç ise etik ve dinsel bilinci geliştirmektir (Su,

2009: 177-178). Osmanlıda toplumsal düzen dini, ahlaki vb. unsurlar doğrultusunda yürütüldüğünden bu yapı; denetleyici, kural koyucu işlevleri olan bir sistemi ortaya çıkarmaktadır. Çünkü toplumda, fertler arası ilişkileri düzenleyen belirli toplumsal kontrol mekanizmaları bulunmaktadır. Bu mekanizmalar genelde toplumsal kuralları içermektedir. Fertler arası ilişkiler bu kurallara göre gerçekleşmektedir. Bu kurallar dışına çıkanlar, toplumsal yaptırımlarla karşı karşıya kalmaktadır (Sayın, 1994: 149). Bu kontrol mekanizması da zaman içerisinde karşımıza “mahalle baskısı” ifadesiyle çıkmaktadır.

Bundan dolayı “mahalle baskısı kavramı” kaynağını Osmanlı mahallesinden almaktadır. Kavram içinde bulunduğu zamanın, sosyo-politik zeminin önemli bir bileşenidir (Açık, 2014). Bu bileşenler doğrultusunda mahalle, toplum yapısına özgü kodları içselleştirme, aktarma ve belli kurallara uymayı gerektirir. Kural dışı davranışlar baş gösterdiğinde “ mahalle baskısı” kendisini hissettirir.

1. 1. 1. Mahalle Baskısı Kavramının Türkiye Gündemine Girişi

Ferdin davranışları toplum tarafından belirlenir ve bu davranışlar ortak yaşam doğrultusunda paylaşılır. Aynı zamanda sosyalizasyonun parçası oldukları için toplumdaki her bir ferdin belli başlı kurallara uyması gerekmektedir. Bu kurallar bir dizi ortak davranışları beraberinde getirmektedir. Bu durumun neticesinde kültür, gelenek, medeniyet vuku bulmaktadır. Kişiler davranışlarla birlikte gelişen değerlere uyup uymadıklarını denetlemek için birbirlerine farklı düzeyde norm ve yaptırım uygular. Bu nedenle kişinin yaşamı başkalarının baskılarını hissederek aynı zamanda başkalarına baskı yaparak devam eder. Bu olguya “mahalle baskısı” denilmektedir (Aktay, 2011: 167-174).

Mahalle baskısı, ferdin ya da grubun toplumsal markajla yani gözetimle, kişiyi ya da grubu toplumsal kurallara uymaya zorlamaktadır. Bu kurallar toplumun kendi bünyesinden çıkmaktadır. Bu nedenle baskının kaynağı, içinde yaşanılan toplumsal çevredir. Mahalle baskısı şeklinde ifade edilen bu durumun geleneksel toplumlara özgü olduğu düşünülmektedir. Fakat mahalle baskısının kendi özünde evrensel bir yönü de vardır. Çünkü toplumsal sistem bütün alt sistemleri yapıları ve grupları niteliksel ve niceliksel açıdan biçimlendirir. Bu nedenle toplum, sistemin

parçası olan ferdin ortak kurallara uymasını istemektedir. Yaşamını bu kurallara göre şekillendiren ferdin içerisinde yaşadığı topluma adaptasyon süreci hızlanmaktadır. Bu süreç, isteyerek veya istemeyerek de olsa toplum güdüsü ile kişinin benliğine işlemektedir (Çelebiş, 2016).

Mahalle baskısı tartışmalarını Türkiye gündeminde ilk değerlendiren Şerif Mardin'dir. Mardin'e göre, temelini Osmanlı toplumundaki (kolektif) cemaat tipi toplum yapısından alan "mahalle baskısı" şekil değiştirerek bugüne intikal etmektedir. Tarihsel dönemlerde mahalle ve içerisindekilerle sınırlı olan sosyal kontrol zamanla yerini "herkesin herkesi" gözetlemesi olgusuna bırakmaktadır. Bu nedenle "göz," baskı kurmada önemli bir araçtır. Toplumsal baskı aracı şeklinde adlandırılan "gözden" kimsenin kaçmasının mümkün olmadığını savunan Mardin, Türkiye toplum yapısında "birbirimizi sürekli gözle inşa ederiz" cümlesi ile mahalle baskısını açıklamaktadır (Çakır, 2009: 100-104). Mardin "mahalle baskısını" ötekinin bakışı merkezinde değerlendirmektedir. Baskı ile toplumun bünyesinde barındırdığı sosyal denetime gönderme yapmaktadır. (Martın, 2013). Osmanlı ve Türk toplumundaki mahalle örneklerinden hareketle mahalle baskısını bir karşılaştırma ile açıklar: Ona göre kavram, Cumhuriyet sonrası öğretmenin olduğu mahalle yapısının, Osmanlı tipi mahalleye mağlubiyetinin bir göstergesidir ve "bir toplumun kurulması için değerlere ihtiyaç vardır." Değerlerin paylaşılması için ise toplumsal kontrol gerekir (Ürit, 2008). Mardin'e göre gelişme ve değişimle birlikte toplumsal kontrolün bir çeşidi olan mahalle baskısı: (i) kolektif olmak, (ii) değerlerin paylaşılması ve (iii) bu paylaşımın oluşması için kişilerin "bakmak, görmek" gibi kontrol mekanizmalarının harekete geçirilmesidir (Çakır, 2009: 103). Bir toplumda insanlar genel bir biçimde inanç, görüş ve değerleri paylaşırlar. Aynı zamanda ortak kültür ve değerler etrafında bir araya gelerek bütünleşirler (Tutar, 2016: 24). Sosyal yaşamdaki bu bütünlük, değerlerin korunması adına bir takım kuralları beraberinde getirir. Kolektiviteye dayalı toplumlar bu duruma örnek gösterilebilir. Çünkü biz duygusunun hakim olduğu topluluklarda kültürel ve geleneksel değerlerin korunması için bazı sosyal normlara ihtiyaç vardır. Normlar, o topluluğa ait fertlerin birbirlerini kontrol etmesi ile sağlanmaktadır. Açık bir ifadeyle kontrol, göz duyusu ile oluşur. Fertler gözetleyerek ve gözetlenerek birbirleri üzerinde hâkimiyet kurar.

Cemaat tipi toplumlarda güvenliği sağlamak için sistematikleşmiş, resmi bir yönetim bulunmamaktadır. Böyle bir yönetim olmadığından kişiler, güvenlik ve savunma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla toplumsal bir savunma mekanizması olan sosyalliği ön plana çıkarır. Sosyallik, cemaat tipi yerleşmelerin bulunduğu toplumlarda fertlerin birbirini tanıyıp, yaşamlarına tanıklık etmesiyle inşa edilir. Bu durum ise farklı zamanlarda ve koşullarda bakma ve gözetleme davranışını ortaya çıkarır. Bakma ve gözetleme şahısların birbirine yönelik bir davranışı olduğu için sosyal yaşamda dışa dönük görünürlük hakimiyet kurar. Ancak, görünürlüğün sağladığı güvenlik hissi de, yerini zamanla denetime bırakır. (Ak,...).

Yıldırım'a göre ise mahalle baskısı; geleneksel, cemaatçi, dayanışmacı bir sosyal yaşam ortamının ürettiği zorlamalardır. Çünkü baskı; kolektif oluşumun, kişileri, belli bir biçimde davranmaya mecbur bırakmasıdır. Baskıda genelde din, gelenek, töre, namus ve paylaşılan dil değerli görüldüğünden o toplum bünyesinde mutlaklaştırılmaktadır. Bu değerlerden uzaklaşmak, mahalleden soyutlanmak anlamına geldiği için baskı gücünü gösterir (Çakır ve Bozan, 2009: 39).

Geleneksel toplumlarda toplumsal kontrol, bir tür doğrudanlık (direktlik) içerir. Çünkü toplumsal dünya sınırlıdır ve bütün üyeler birbirlerini tanımaktadır. Sınırlı bir toplumda herkes, herkes tarafından kontrol edilmektedir (Sayın, 1994: 101). Geleneksel toplumlarda her bireyin yaşamı, başkalarının gözü önünde cereyan etmesi sebebi ile sosyal denetime yol açmaktadır. Bu durumun neticesinde normlara ve davranış kalıplarına başkaldıran her kişi, bir tür dışlanmaya maruz kalır. Sosyal baskı; gücünü, herkesin birbirini tanınması ve yüz yüze ilişkiler kurması kanalıyla toplumsal yaşama nüfuz ettirir (Toprak vd 2009: 11-13). Bu nedenle geleneksel toplum yapılanmasında esnekliğe fazla yer verilmemektedir.

Toplum içerisindeki fertlerin tamamı normlara uymak zorundadır. Bu durumda sosyal baskı ve kontrol yoğun yaşanmaktadır. Ayrıca, normlardan sapanlar o toplum tarafından dışlanmaktadır (Sayın, 1994: 153).

Bu konu doğrultusunda, Durkheim'e baktığımızda; ona göre toplumun, içinde değer ve oluşumlara kaynaklık eden fikirler, eğilimler ve davranışlar şahıslardan önce mevcuttur. Ferde hazır olarak sunulan sosyal değer ve oluşumların nasıl düşünüp, davranması gerektiğini belirlemektedir. Bu durum, herkes tarafından kabul edilmektedir. Bununla birlikte toplumsal anlamada reel unsurlar,

kişinin düşünce ve davranışlarına nüfuz ederek yaşamında sosyal baskıya yol açmaktadır (Durkheim, 2003: 52). Toplumsal olaylar yalnızca kişinin dışında değildir. Kişi istese de istemese de sosyal baskı gücü ile kendini ona zorla kabul ettirir. Sosyal baskı toplumsal olayların özünü bir niteliğidir. Ferdin aykırı bir davranışında toplumsal baskı hemen kendini gösterir (Hançerlioğlu, 2007: 30).

Dışsal sosyal baskıda ve doğrudan fiziki zorlamada, kişinin dışsal bir sosyal gücü bilinçsizce içselleştirmesine kadar sıralanan çeşitli formlar mevcuttur (Reat ve Urry, 2001: 137). Toplumsal kurallar, insanların iradesine yönelik emirler ve tavsiyeler mahiyetinde oldukları için kişilerden bu belirlenen kurallara uygun davranmaları beklenmektedir. Bu durum sosyal öğrenme ile gerçekleşmektedir. Öğrenme, doğrudan taklit yolu ile olabileceği gibi örf, adet, gelenek, görenek kurallarını içeren sözlü ve yazılı kaynaklar aracılığı ile de sağlanmaktadır. (Sayın, 1994: 153). Toplumsal düzen ve kontrolün sağlanmasında öğrenme davranışı; sosyal norm, değer, aile, grup üyeliği, vb. gibi unsurlar vasıtasıyla kişiye aktarılır. Kişi sosyal oluşuma kaynaklık eden değerleri, öğrenirken aynı zamanda içselleştirmektedir. Bu durum kişinin yaşadığı topluma uyum sağlamasını kolaylaştırmaktadır.

Uyma davranışı, ortak öğrenmelerin sonucu ortaya çıkar. Sosyal düzenin sürdürülmesi için gereklidir. Bu durum aynı zamanda kişinin yaşadığı toplumdan etkilenerek sosyalleşmesini sağlamaktadır (Tutar, 2016: 240). Toplumda geçerli kurallara ve normlara uyum sağlama, sosyal ilişkilerin temelini meydana getirmektedir. Bu nedenle kişiler sosyal yaşamın kurallarına uyarlar. Toplumsal normlara uyma, kişinin inanç ya da davranışlarını grup standartlarıyla tutarlı bir biçimde değiştirmesidir. Sosyal etkiyle ortaya çıkan uyma davranışının en önemli nedeni sosyal normlardır. İnsanlar, sahip oldukları değerlerin, davranışlarının ve bireyselliklerinin bir kısmından vazgeçerek toplumsal bir gruba veya bir topluma katılırlar. Aslında bu, bir anlamda toplumsal baskı ve normların kişi üzerindeki uyum sağlatıcı gücüdür (Tutar, 2016: 250).

Kongar'a göre ise, mahalle baskısı bireyi biçimlendiren, onun tutum ve davranışlarını belirleyen grup baskısıdır. Grup baskısı, bütünsel ilişkileri kapsayarak topluma egemen olur. Bireyleri ve toplumu belli bir yöne kanalize eder. Kongar açısından mahalle baskısı, daha çok Durkheim'in toplumsal bilinç

kavramının bir başka yönüdür. Açık bir ifade ile toplumsal olgudur. Kişi, toplumda sosyalleşirken formel eğitimle kolektif bilinç kazanır. Kolektif bilinç de toplumsal kontrolü, mahalle baskısını oluşturur. Bu yüzden. Kongar'a göre mahalle baskısı toplum içerisinde bütün grupların güçlenerek birbirlerine uyguladıkları davranış türüdür (Çakır, 2009: 36). Kongar mahalle baskısını, Durkheim'ın toplumsal bilinç kavramıyla ilişkilendirip yorumlarken Durkheim ise sosyal baskıyı, toplumsal bilincin etkisi ile gerçekleşen manevi güçle açıklamaktadır. Bu güç kişilerin yaşamında toplumsal kanaatlerin hüküm sürmesini istemektedir. Ayrıca kişinin, toplumda birlik ve bütünlüğün sağlanmasında önemli rolü olan diğerleri ile ilişkilerini belirlemektedir. Durkheim'e göre bu durum manevi gücün sosyal yaşamdaki birincil işlevidir. İkincil işlevi ise, fertlerin toplumda sürekli karşılaştıkları normları içermektedir. Bu sosyal ilkeler kişinin nasıl davranması gerektiğini göstermektedir. Aksi takdirde sosyal baskı ön plana çıkmaktadır (Sayın, 1994: 101).

Sosyal ilişkilerde kişilerin, birlik ve bütünlük içerisinde toplumsal yaşama uyum sağlaması için mevcut değerler etrafında gerçekleşen kurallara ihtiyaçları vardır (Balamir ve Bakacak, 2009). Toplumsal yapı, kaynağını fertlerin sosyal değerleri dikkate alarak oluşturduğu ilişkilerden meydana gelir. Toplumsal düzenin sürdürülüp, canlı kalması için normlar sosyal baskıyı ön plana çıkarır. Sosyal baskı, geçmişten günümüze şekil değiştirerek bireyin davranışını, normları ve değerleri hesap ederek ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, mahalle baskısı her tür sosyal ilişkide mevcuttur. Şahısların davranışlarına etki eden sosyal baskının olmadığı bir yaşam biçimi bulunmamaktadır (Aktay, 2011: 167-174). Aktay'a göre "mahalle baskısı" modernleşme karşısında mahalle ve işaret ettiği bütün sosyal ilişki biçimleriyle yok olmaya yüz tutmaktadır. Mahalle ile sınırlı olduğu düşünülen baskı gerçek anlamda fertler arası ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Örneğin; dindar, muhafazakar ve laik fertler arasında karşılıklı bir baskı mevcuttur (Çakır ve Bozan, 2009: 31). Aktay'a göre toplumsal baskı, mahalleye ait bir formdur. Modernleşme ve değişmeden dolayı mahalle olgusu zamana yenik düşmektedir. Gerçek anlamda baskı, kontrol gibi davranış biçimleri, sosyal ilişkilerle ortaya çıkar ayrıca toplum içerisindeki farklı düşünce, inanç ve grupları çerçevesinde oluşur. Toplumsal değişimle bireyin görünürlüğü arttığı için "mahalle baskısı" çeşitli alanlarda kendini

göstermektedir. İş dünyası, kadın-erkek ilişkileri, geleneksel-modern, muhafazakar-laik Alevi-Sünni gibi sosyal bazı formlarda tezahür etmektedir (Çakır ve Bozan, 2009: 33).

Türk toplum yapısında, Aktay'ın sosyal ilişkilerle temellendirdiği mahalle baskısını Coşkun, toplumun cemaat tipi yapılanması ile birlikte başladığını ifade etmektedir. Örneğin, mahalle baskısı muhafazakâr bir çevreyle ilişkilendirildiğinde Ramazan ayında oruç ibadetinin yerine getirilmemesi toplumsal bir baskı oluşturur. Bu duruma cemaat tipi toplum yapılanması yol açmaktadır (Çakır ve Bozan, 2009: 43). Cemaat tipi toplumlar dini, ahlaki vb. sosyal değerlerin ön plana çıktığı yapılar olduğundan, sosyal kontrol bu unsurların meşrulaştırılması ile baskıya dönüşmektedir. Çünkü bu tür toplumlarda fertlerin, cemaat adına düşünüp aynı yönde davranış geliştirmesi önemlidir. Aykırı bir durum baskıya kaynaklık etmektedir.

Geleneksel toplumlarda kişinin hareket alanını sınırlayan değerlerden din ve kültür, önemli bir yere sahiptir. Modernleşme ile din, kültür ve geleneğin belirleyici rolü geri planda kalmıştır. Birey, geniş bir özgürlük alanına geçmiştir. Fakat modern toplumun tam anlamıyla baskıdan arındırılmış bir toplum olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. Birey, modern toplumda gelişme ve değişme ile bürokrasinin, iktidarın ve teknolojik aygıtların baskısı altında edilgen bir durum sergilemektedir (Toprak vd, 2009: 11-13). Geleneksel toplumlarda, sosyal değerler ön plana çıkarılarak ferdin davranışlarına geleneksel toplumlarda egemenlik kuran topluluk, grup, vd. tarafından kısıtlama getirilmektedir. Ancak modernleşme ile birlikte sosyal baskı, yerini siyasî, otoritenin egemen olduğu kurumlara ve teknolojik aygıtlara devretmektedir.

Seyyar ise, mahalle baskısını şu şekilde değerlendirmektedir: Fertlerin toplumsal değerlere uymalarını sağlamak amacıyla kişilere bazen dolaylı-dolaysız, gizli-açık, resmi-gayrı resmi, vb. biçimde sosyal baskı uygulanmaktadır. Bu durum şahsi hürriyetleri kısıtlayan mahremiyet alanlarını ihlal eden sosyal kontrol türleridir. Seyyar'a göre mahalle baskısı da sosyal ortamdaki birliği tehdit eden bir tür sosyal kontrol aracıdır. (Seyyar, 2011: 173).

Katı töre kuralları ve gelenek kaynaklı sosyal baskı zamanla esnekleşerek yerini toplumsal kurumlara devretmektedir. Kurumlar da, diğer toplumsal kontrol

mekanizmalarındaki gibi kişinin toplumsal düzene uymasını istemektedir. Düzene uyulmadığı takdirde kurumlar, toplumsal değer örüntülerini dikkate alarak sosyal kontrol vasıtalarıyla baskıya dönüşmektedir. Örneğin çağdaş toplumlarda devletin birey üzerinde kurduğu otorite ve güç devletin kişinin davranışlarının biçimlendirilmesinde etkindir (Fichter, 2006: 178).

Bu durumdan hareketle Şen açısından mahalle baskısı; toplumda, devlet baskısı olarak ön plana çıkmaktadır. Yani baskı unsuru daha çok organize siyasal gruplardan gelmektedir. Şen sosyal baskıyı, Türk toplum yapısı ve siyasi otorite ile özdeşleştirmektedir. 12 Eylül ve sonrası için devlet yapılanmasındaki dönüşümlerle birlikte dini akımların ön plana çıkarak yaşamın her alanını kuşatması buna örnek gösterilebilir. Bu durumda amaç, baskı ile homojen bir toplum oluşturulmaktır (Çakır ve Bozan, 2009: 38-39). Şen, mahalle baskısının siyasi otorite tarafından oluşturulduğuna değinerek, toplumsal yapıda güç sahibi kişilerin baskı uyguladığına dikkat çekmektedir.

Mahalle, iktidarı oluşturan sınırlı alanlarla ilişkilendirilmektedir. Bu mekan, tayin ettiği otorite kaynaklarının kendi içerisinde yoğunlaşmasına izin verdiği ölçüde iktidarını şekillendirmektedir. Modern zamanda toplum bünyesindeki kurum ve kuruluşlar, bu baskı aygıtlarının yoğunlaştığı merkezlerdir (Giddens, 2008: 23-24). Mahalle, iktidarın en alt düzeyde şekillendiği yerdir. Bu şekillendirme devletin yetki verdiği kişiler tarafından sağlanmaktadır. Ancak Duverger'in de ifade ettiği gibi bu şekillendirme ilişkisi devlet ve fert arasında eşit bir konumda sürdürülmemektedir.

“Güç ...olgusal bir durumdur; toplumsal bir ilişki ya da etkileşim içerisinde bulunan kişilerden kendi görüşünü, hiç değilse kısmen, bir başkasına kabul ettirebilen birinin içinde bulunduğu durumdur. Bu taraflar arasında varılan bir uzlaşmayla sonuçlanacak yerde bu ilişki ya da etkileşim, bir ya da birkaç kişinin (ya da kişilerin) iradesi önünde eğilmek ve ona tabi olmak zorunda bırakılmaktadır” (Duverger, 2007: 129).

Güç, otorite ve iktidar kavramları toplumsal hayatın ve düzenin sağlanmasında etkili ve gerekli unsurlardır. İktidar, otoritesinin varlığını kendisine ram olan toplum, kişilerden almaktadır. İktidar, gücünü toplumda kişilerin eşitsizliğe karşı çıkmaması için sosyal normlar ve buyruklar vasıtasıyla gösterir. ve kendisini koruma altına alır.

Siyasi otorite, sözü üretir, duyurur ve yayarak yönetilenler tarafından kabul edilmesini sağlar. Daha sonra bu sözün yerine gelip gelmediğini anlamak için bakışı

kullanır. Siyasi otorite, yönetilenleri bakışla kontrol altına alarak onlar üzerinde hakimiyet kurar. Bu durumda fert için bakışın örtük ya da gizli olması önemli değildir. Önemli olan, kişinin gözetlendiğini bilmesidir. Ayrıca kişi için gözetlenmek: kontrol edilmek ve göz önünde bulunmaktır. Bu bakışın baskısıdır. Kişi, izlenen bakışla karşılaşmak istemez. Çünkü görülmek de görmek de bir yüzleşme biçimidir, alenîlidir, ortada olma halidir ve karşı karşıya kalmaktır. Aynı zamanda birey için bu durum savunmasızlıktır (Çakır, 2014: 51).

Dönemin koşullarına göre şekil değiştiren gözetleme ve kontrol biçimleri, gelişen teknoloji ile birlikte yerini diğer baskı aygıtlarına bırakmaktadır (Tümürtürkan, 2010). Bu durumdan hareketle Sarıbay mahalle baskısını, Deleuze ve Foucault'un "disiplin" toplumu ve bu toplumun dönüşümü üzerinden yorumlamaktadır. Disiplin toplumuyla anlatılmak istenilen bireyin toplum içerisindeki pozisyonudur. Birey, toplum içerisinde farklı sosyal kurumlar aracılığı ile şekillendirilmektedir. Bu kurumlar aile, okul, kışla, fabrika vb. sosyal unsurlardır. Sosyal kontrolün yaygın olduğu bu kurumlarda birey, baskı unsurları aracılığı ile kodlanarak şifrelenmektedir. Gündelik yaşamda herkes bu tür baskı araçları ile karşı karşıya kalmaktadır (Çakır, 2009: 110). Disiplin toplumu, bireyi içinde bulunduğu koşullara göre kontrol ederek kendine göre kategorize etmektedir. Bu durumun temelini gözetleme oluşturmaktadır. Gözetimin araçsallaştırılarak kullanılması bireye belli sınırlar çizmektedir.

Foucault'a göre gözetleyen bir bakıştır; fakat bakışın ağırlığını üzerinde hisseden herkeştir. Birey bakışı öyle içselleştirir ki, sonunda kendi kendini izleme noktasına varır; böylece herkes kendi üzerinde ve kendine karşı bu gözetleme biçimini içselleştirir (Foucault, 2015: 95).

Deleuze'ye göre gözetim hayatın bütününe nüfuz eden özel duvarlardan meydana gelmektedir. Bundan dolayı hiç kimse "gözden" kaçamaz. Örneğin, yeni sistemlerin olduğu her yerde gözün işlevini yerine getiren araçlar mevcuttur (Lyon, 2013: 86). Toplumun var olduğu yerde gözetim vuku bulmaktadır. Bireyin yaşam alanına, izleme temelli aygıtlarla her an müdahale edilmektedir. Bu müdahale şekli, bireyin kendi benliğinin bakış aracılığı ile konumlanması sonucunu doğurur.

Hızlı bir şekilde sayıları artan dikta uygulamaları sürekli bireyin özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Bu uygulamalar, bireylerin sadece kamusal

faaliyetlerini kontrol etmekte kalmayıp, bir de onların gündelik, şahsî uğraşlarının bütününe kapsayan geniş çaplı denetimler biçiminde ortaya çıkmaktadır (Spencer, 2016: 16-104). İnsanlar var olduğu günden bu yana her dönemde toplumsal gözetimle karşı karşıya kalmaktadır. Gözetim olgusu, kişisel yaşamda bir çeşit denetim ve disiplin aracına dönüşmektedir (Timurtürkan, 2010).

1. 1. 2. Baskı Aracı Olarak Göz-Gözetim ve Denetim

Bütün dinlerin mensuplarına özellikle sunduğu bir mesajı mevcuttur: Kullar Yaraticının gözetimi ve denetimi altındadır. Ayrıca Yaratan her şeyi görüp bilmektedir. Öyle ki Yaratan insana kendinden daha yakındır. Görmek ve bilmek denetim kurmanın asal bileşenleridir. Gözetleyen Yaraticı'nın, kulları üzerinde mistik boyutta psikolojik bir üstünlüğü vardır. Gözetlendiğini bilen ve göremediği bir şeyin üstünlüğünü kabul eden kullar, öbür dünyada cezalandırılma korkusuyla itaat ederler. Dini inanca dayalı gözetlenme, kullar üzerinde psikolojik bir baskı oluştururken; diğer taraftan da toplumsal düzeni sağlayan ruhanî bir unsur olarak sosyal yaşamda yer alır. Böylece insan olumsuzluk uyandıran dürtülerini kontrol altına alarak kendi kendini denetler (Güven, 2011: 192).

Görme ve görülmenin metafizik bir boyutu vardır. Bu boyut yaratıcı ile ilişkilendirilmektedir. İnsan için, yaratıcının görünürlüğü söz konusu değildir. Fakat yaratan, kendisi görülmediği halde her şeyi görendir. Bu nedenle görenle, görülen arasında da “göz” ün denetleyici etkisi vardır. Kontrol eden, izleyen taraf olduğu için gözetleyen ile gözetlenen arasında hiyerarşik bir ilişki girmektedir (Şişman, 2016: 49-50). Görme eylemi mistik bir boyutta yaratıcı ile değerlendirmektedir. Gözetleyen aktif, gözetlenen taraf pasif konumda olduğundan aralarında hiyerarşik bir yapılanma vardır. Mistik boyutta Yaraticı ile bağdaştırılan bu durum, tarihsel süreç içerisinde somut anlamda kullanılarak gözetleyenin gözetlenen üzerinde hakimiyet kurmasını meşrulaştırmaktadır.

Geleneksel toplumlarda, normların baskın olması gözetleyen ve gözetlenen ilişkisini kuvvetlendirmektedir. Bu durum daha çok gözetlenen üzerinde etkili olmaktadır. Gözetleyenin, yaratıcıyı temsil ettiği anlayışı kişiye benimsetildiği için kişi bu durumu koşulsuz kabul etmektedir. Bu nedenle gözetlenen üzerinde hâkimiyet kurmak kolaylaşmaktadır. Bunun en açık örneği, Osmanlı toplumunda

yöneticilerin, kendilerini Yaratıcı'nın yeryüzündeki vekilleri saymalarıdır. Bu, görenin görülen üzerinde hâkimiyet kurmasına yol açar (Barbarosoğlu, 2006: 10). Ayrıca göz, bireyin varoluşunu yakalayabilmesine olanak sağlamaktadır. Hem gören hem de görülen olmak bireyin, temel belirleyicisidir. Göz bireysel varoluşun merkezinde yer almaktadır. Bununla birlikte, iktidar toplum üzerinde denetim kurmak için gözetimi sistemli bir biçimde kullanmaktadır. İktidarın gözü, toplumun bütün yaşam alanlarını denetleyen güçtür. Bunun yanında toplumu, “göz” duyusu ile denetleyen iktidar toplumsal gözü de denetim altına almaktadır. Her iktidar kendi döneminin teknolojilerini kullanarak, yönettiği toplumlar üzerinde denetimi bakış üzerinden inşa etmektedir. Modern manada kapitalist iktidar, geçmişteki iktidar biçimlerinden daha etkin bir şekilde toplumu denetlemektedir. Görülmeden gören iktidar “gözün” baskısıyla toplumu tahakküm altına almaktadır. Gözetim iktidarın temel denetim biçimlerinden birisi haline gelerek göz sosyal kontrolü sağlamada önemli bir iktidar organına dönüşmektedir (Çoban, 2009).

Güçyener şöyle demektedir: Bakışa bağlı olarak ortaya çıkan bu tür izleme eylemi, varoluştan bu yana yerini korumaktadır. Göz, “her zaman tanrısal iktidarların denetim araçlarından biri olmuştur.” Kişiler kendilerini ve başkalarını denetim altına alıp disipline etmek için yaratıcıyı vasıta kılar. Buna örnek “panoptikondur:” Bu kavram her ne kadar tanrısal bir nitelikte özdeşleştirilse de somut olanı çağrıştırdığı için dünyevîdir: (Güçyener, 2011: 6).

“Panoptikon gerçekte, bir hapishane tasarımıdır. Panoptikon'un merkezinde bir kule vardır. Bu kulenin etrafında yıldız şeklinde uzunlamasına binalar bulunur. Merkezdeki kulede nöbetçiler veya denetçi, yıldız şeklinde binalardaki mahkumları gözetlemektedir. Nöbetçiler mahkumlar tarafından hiçbir şekilde görünmezken, mahkumların hayatı gözlenir. Mahkumlar, kuledeki nöbetçilerin kendilerini gözleyip, gözlemediklerini bilmezler. Bu yüzden insanlar, her an gözetim altındaymış gibi davranış sergilemektedirler” (Bauman, 2012b: 39-56).

Panoptikon, belli bir düzeyde gözetimin nasıl işlediğini belirten bir teori, başka bir ifade ile gözetimi modernite içerisine yerleştirmekte kullanılan bir araçtır. İlk defa Jeremy Bentham'ın kullandığı panoptikon kavramını Foucault, disipline dayalı modern toplumlar içerisinde, toplumsal denetim aracı olarak değerlendirmektedir. Günümüzde ise bu kavramın işlevi diğer kurum, kuruluş ve aygıtlar aracılığı ile sürdürülerek gözetlemeye gerek duyulan düşünce ve kavramlara uyarlanmaktadır (Bauman ve Lyon, 2013: 66-67). Aynı zamanda

panoptikon, gözetleme mekanizması ve işlevleri ile gözetledikleri hakkında bilgi sahibi olan ve bu sayede onlar üzerinde iktidarını nüfuz ettiren güçtür (Foucault, 1991: 204)

Panoptikonda gözetleyenler, gözetlenenleri izlerken, gözetlenenler de izlendiklerinin farkındadır. Bu farkındalık gözetlenenin davranışlarının kısıtlanmasına yol açtığı gibi gözetleyenin, gözetlenen üzerinde istedik bir davranış oluşturmaya neden olur. Gözetlenenin düşünce ve davranışlarına sınır getirilmesi bir süre sonra bireyin kendine ait bir şeyi düşünmesini engeller. Baskı kuran kişinin, grubun veya aygıtların dayattığı davranış kalıpları ortaya çıkar. Yani birey, egemen güçlerin disipline edici uygulamalarını içselleştirir. Foucault'un da belirttiği gibi panoptikon, aslında bir toplumun iktidar türünün ütopyasıdır. O nedenle izleme ve denetleme iktidarın belirlediği davranış ve düşüncelerin birey üzerinde sınır kurmasıdır (Tunç, 2013: 78).

Crary şöyle ifade etmektedir: Görme eyleminin, gözetlenen üzerinde özerkleşmesi, gözetime maruz kalana kendi varlığını unutturacak bir hale getirmiştir. "Gözlemci, aygıtın saf işleyişinden ayrı bir yerdedir; nesnel dünyanın mekanik ve aşkın bir biçimde yeniden temsil edilmesinin bedensiz tanığıdır" (Crary, 2004: 32-54). Bedensiz bakış iktidarın gücünü fazlaştırmaktadır. Aynı zamanda bakışa, gözetlemeye sahip olan egemen öznenin konumu, gözetleneni pasifleştirmektedir (Köse, 2014: 28-30). İktidarın gözü üzerinde olan bireyler, davranışlarını genellikle iktidarın isteği doğrultusunda biçimlendirirler. Aksi bir tavır ve davranış, bireyi iktidarın öngördüğü politik, toplumsal düzen ve yasanın öngördüğü yaptırımlarla karşı karşıya bırakır. Bu durum ise, başta belli hakları kullanma olanaklarını kaybetmek üzere, özgürlüğünden yoksun kalma vb. sonuçlara yol açar (Aygün, 2014: 17). İktidarın özünde gizlilik bulunur. Bu nedenle kişi iktidar üzerinde nüfuz sahibi değildir. İktidar, kişilerin içini okur ama onların kendi içini okumalarına müsaade etmez (Cannetti, 2012: 293-295).

Toplumda, bireyler görünmeden gören bir iktidar tarafından disipline edilmektedir. Bu iktidar, varlığını sistemli bir şekilde sürdürmektedir. "Panoptik" bir mantığa sahip olan sistem, toplumsal özneleri biçimlendirirken, gözetlemeyi ve izlemeyi normalleştirmektedir. Gözetim toplumu için izlenmek olağan bir durumdur. Çünkü bakışla sürekli ve her yerde karşılaşmaktadır. Gözetlemek

iktidar için kolay olduğundan bu durum, kendisi için başarıdır. Kolayca ve istenilen bir şekilde oluşan bu olgunun zeminini toplumsal bilinç oluşturmaktadır. Toplumsal bilinç, iktidar tarafından değerler ve normlar üzerinden bireye aktarılır. O nedenle, bireyin bu durumu içselleştirmesi kolay olmaktadır. Yani iktidar, kendi istediği biçimde toplumsal bilinç oluşturarak yönetilenler üzerinde hâkimiyet kurar. Bu durum gardiyan-mahkûm ilişkisi üzerinden örneklendirilmektedir. Toplumsal yaşamı bu süreçte bir hapisaneye dönüştürmektedir. Gözetleme, ekonomi dâhil her alanda görülmektedir. “panoptik” iktidar yapısı, toplumun başta üretim olmak üzere tüm sosyal ilişkilerinde mevcuttur. Bu yüzden; toplum, denetlenme, gözetlenme ve disipline edilme üzerine kuruludur. “Panoptikonda” iktidarın gözü, toplumsal yaşamı üreten bedenleri denetim altında tutmaktır. Ezilenlerin toplumsal muhalefetini engellemek için sürekli bir ideolojik biçimlendirmeye başvurur. (Çoban, 2014). Disiplin toplumu: Toplumsal komuta mekanizmalarının, adetleri, alışkanlıkları ve pratikleri üreten düzenleyen yaygın bir baskı aygıtları şebekesi yoluyla kurulduğu toplumdur (Hardt ve Negri, 2008: 47).

“İdeoloji yalnızca, ya da basitçe düşünceler ya da temsiliyetler sisteminden ibaret değildir: Yani sıra, adetlere, örflere, edimcilerin yaşam tarzına yayılan bir dizi maddi pratikleri de ilgilendirir. Ve böylece, siyasi ve ekonomik pratikleri de dahil olmak üzere, toplumsal pratiklerin bütünü içinde çimento işlevi görür” (Poulantzas, 2004:31).

İzleyen araç olarak göz, sadece hapisane, hastane, okul, kışla gibi mekanlarda değil, sokak, cadde ve meydanlar dahil her yerde mevcuttur. Bu durum sosyal yaşamda baskı oluşturmaktadır. Bireyler, bunun birincil tanıklarındır (Çakır, 2014: 51). Günümüzde birey, teknolojik aygıtların kuşatması altındadır. Yaşanılan mekanlarda, caddelerde, sokaklarda ve hemen hemen her yerde dijital gözler yaşamın her anını izlemektedir (Dereli, 2013).

Teknolojinin yardımıyla ağlarını genişleten iktidar, teknik gelişmelerin sağladığı bilgi örüntüleriyle değişen zamanda bireyleri gözetleyerek kontrol altında tutmaktadır. Bireyleri denetim altına almada kullandığı aygıtların başında bilgisayar, internet, vb. teknik gelişmeler gelmektedir. Öyle ki iktidar, hükmettiği toplumu çeşitli yollarla gözetlemektedir. Bununla birlikte, bireylerin zihinlerinde formlar inşa etmektedir. İnşa edilen denetim formları aracılığı ile birey kendini bu doğrultuda kontrol etmektedir (Tunç, 2013: 72). Bu kontrol öyle bir hal almıştır ki geçmişten günümüze egemen güçlerin kendi hegemonyalarını kurup uygulamak ve

toplumsal düzeni sağlamak adına gönüllü gözetimi meşrulaştırmış ve bireyler bu gözetimi adeta normal bir durum saymıştır. Gözetlendiğinin farkına varan bireyler davranışlarını kontrol altına alarak gözetimi içselleştirmektedir. Bu durum iktidar açısından “Ruhu eğitmek için bedeni evcilleştirmek” işlevini yerine getirirken birey içinde, “görünmez bir iktidar tarafından izlenme” korkusunu oluşturur (Akyol, 2015: 149-150).

Çağımız, topluluk ve grup karşısında duyulan bir korku içinde, bu korku iktidar tarafından bir mutlakçılığın imgelerini öte yandan toplumu teknolojik bir denetimle birleştirmektedir (Baker, 2017: 153). Mobese adlı teknik niteliği yüksek kameralar caddeleri, sokakları, yolları, alışveriş merkezlerini ve hatta gecekonduları bile yirmi dört saat kontrol etmektedir (Aygün, 2014: 46). Kontrol mekanizmaları esnek ve değişken ağlar vasıtası ile toplumsal kurumların yapılaşmış alanı dışına da pekala uzanabilmektedir (Hardt ve Negri, 2008: 48).

Modernleşme ile gelişen ve değişen toplumlarda iktidarın denetim mekanizmasının sayısı ve niteliği de artmaktadır. Bu denetim mekanizmaları, bireyin sosyal yaşamında her yönü ile geniş bir yer edinir. İktidarın istediği yönde bireyi biçimlendirmektedir (Kızılcılık, 2004: 17). Lyon’un da ifade ettiği gibi gözetim uygulamaları... modern hayatın ana unsurlarından biri olarak... bugünün yeni denetim kültürleri açısından son derece önemlidir. (Lyon, 2013: 28).

Modern kurumlar, bireyin yaşamında önemli bir yer edindiğinden birey, bu doğrultuda yeni tutum ve davranış ölçütleri üretmektedir. Bu ölçütler otoritenin sosyal denetim aygıtlarıdır. Bu aygıtlar; düzenleyici kurallar, dışlayıcı, ayıplayıcı ve kısıtlayıcı yaptırımlar ile bireyi sınırlandırmaktadır. Yani modern iktidar, birey ve toplum için katı bir güç konumundadır. Bundan dolayı toplumda kurumsal baskı yaygındır. Çünkü kurumlar ve onların iktidarlarının ulaşmadığı yer neredeyse yoktur. Bu nedenle birey, sosyal baskı aygıtları ile ortaya çıkan denetim stratejilerine maruz kalıp bu aygıtlar tarafından manipüle edilmektedir (Aytaç, 2005).

Toplumsal yaşamda hakimiyet kuran iktidar, güce dayalı unsurları, varlığının bir parçası gördüğü için toplumsal kontrol bu unsurlar vasıtası ile sağlar. Bu nedenle birey, sürekli kendini gözetim altında hisseder. Ancak Sucu’

nun dikkat çektiği gibi “İktidarın egemen gücü, iktidar olmayan diğer sıradan insanları yani “ötekileri” itaate zorlamaktadır” (Sucu, 2011).

Kontrol, bir varlığı istenilen biçimde denetim altında tutmaktır. Kontrolün temelini bakış ve izleme oluşturmaktadır. Bu durum kimi zaman toplum ve bireyi koruma adına faydalı görülse de onları kısıtlamaktadır. Bir anlamda kontrol özgür davranmalarını engellemektedir (Sucu, 2011). Elbette çeşitli kontrol ve denetim mekanizmaları, bir toplumun yapısı, işlevi ve kurumları gibi birçok unsurla yakından ilişkilidir.

1. 2. Toplumsal Yapı ve Kontrol Mekanizmaları

1. 2. 1. Toplumsal Yapı ve İşlevi

Toplumun öncelikli amacı, kendi kendini korumak ve sürdürmektir. Toplum, temel gereksinimlerini gerçekleştirmek ve çıkarlarını korumak için iş birliği yapan insanlardan müteşekkildir. Bu doğrultuda toplum; Göreli bir sürekliliği olan, genellikle belli bir yeri ve ortak kültürü bulunan kurumsallaşmış karmaşık ilişkiler bütünüdür (Ozankaya, 1979: 3). Toplum, insanlar arasındaki bütün ilişkileri, bağları ve bu etkileşimden doğan kurumları, kültürü ve yaşam biçimlerini kapsamaktadır. Bu durumda insanın düşünen, konuşan ve sosyolojik ilişkiye muhtaç olan bir varlık olması onu toplumsallaştırmıştır (Salmış, 2013: 32).

Toplum, mevcut kültür aracılığı ile bireylerin toplumsallaşma sürecinde öğrendiği unsurlar vasıtası ile kurulur. Bütün toplumlarda bireyler, sosyal yaşamın kurallarını ve toplu yaşama ilişkin eğilimleri öğrenir ve paylaşır. Bu hal toplumdan topluma, zamanla değişirken ortak ve kalıcı bazı unsurlar oluşturur. Sosyal yaşamda bireylerin bu unsurlar dahilinde bir araya gelerek inşa ettikleri düzene toplumsal yapı denir (Zincirkıran, 2013: 7).

Toplumsal yapı belirli bir yer üzerinde ortak bir kültüre sahip, kendilerini birleşik ve özgün bir varlık şeklinde gören, sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için karşılıklı ilişki içerisinde olan geniş insan grubunun meydana getirdiği yapıdır (Bilgin, 2009: 110). Bu yapı, toplumun farklı ögeleri veya bir toplumsal sistemin arasındaki düzenli ilişkileri açıklayan bir niteliğe sahiptir. Aynı zamanda bir etkileşim örüntüsüdür. Bireyler arası ilişkiler toplumsal yapıyı oluşturarak toplumsal yaşamı şekillendirmektedir (Bahar, 2008: 16). Bu açıdan toplumsal yapı,

bireyler arası ilişkilerin yapısal şeklini konu alır. Aynı zamanda, toplumda devamlı örgütlenen ilişkilerin oluşturduğu grupları, kurumları ve sosyal rolleri kapsar (Güney, 2016: 63). Toplumsal yapı, fertlerin topluma yönelik sorumlulukları ile oluşan sosyal bir bütündür (Güney, 2016: 66) Sosyal yapı, sosyal ahlak esaslarını genelde gönüllü bir biçimde kabullenen fertlerin, bunları sosyal yaşamlarına aksettirmeleri neticesinde ortaya çıkar (Seyyar, 2011:170).

Toplumsal yapı için değerler büyük önem arz etmektedir. Çünkü toplumda maddî ve normatif alan değerlerden meydana gelir. Bu değerler, daha çok adalet, hak ve saygı gibi potansiyel olguları ifade eder. Örneğin ahlaki değer, toplumdaki karşılıklı ilişkilerdeki ölçütleri kapsamaktadır. Ahlak ve eylem, bağlantılı değerler olduğu için soyut bir değerselliği ihtiva ettiği kadar somut olanı da kapsamaktadır. Bir değer, bir davranış için kural teşkil edecek duruma geldiğinde bu durum norm halini alır (Aydın, 2014: 205-208). Aynı zamanda toplumsal yapı, belli kesimlerden toplumsal yerlerine bağlı bir biçimde talep edilen rolleri saptayan normlar üzerine kuruludur (Lundberg, vd. 1970: 166).

1. 2. 2. Toplumsal Norm ve İşlevi

Toplumlardaki yerleşmiş davranış standartlarına norm denir (Schafer, 2009: 63). Sosyal yaşamda insanların, grupların düşünce ve davranışları bazı toplumsal kurallara ve otoritenin belirlediği standartlara göre meydana gelir. Bu standart ve kurallara sosyal norm denir (Dönmezer, 1978: 244). Toplumsal normlar, kişiler için standart hareket ve davranış biçimi geliştirir. Sosyal yaşamda, fertlerin grupların tavır ve davranışları, o toplum tarafından belirlenen kurallara ve beklentilere göre şekillenir (Çapcıoğlu ve Beşirli, 2013: 77). Kişiler, toplumun beklentilerine uymak durumundadır. Bu beklentilere sosyal norm denir. Bununla birlikte norm, sosyal ilişkilerde etkileşimin sınırlarını belirlemektedir (Cüceloğlu, 2012: 547).

Sosyo-kültürel çevre içerisinde sosyal organizasyona bağlı olarak gerçekleşen kurallar, kişilerin davranışlarının, toplumdaki değerler düzenine uymasını bekler (Aslan, 2005: 79). Normlar, toplumlarla vardır. Normlar sosyal yaşamda, kişinin kendi davranışlarını çevresindekilerin varlığını dikkate alması ile gerçekleşir. Bu nedenle normlar, fertlerin biyolojik niteliğinden ziyade toplumsal niteliğini meydana getirir (Sayın, 1994: 153).

Normlar, toplum hayatında kişilerin tavır ve davranışlarının nasıl olması gerektiğine dair kurallar koyar. Kurallar, toplumsal otoriteyi belirleyen standartlara göre biçimlendiği için kişilerin bu kurallara uyması beklenir. Amaç, toplumsal düzeni sağlamak için müeyyideler koymaktır. Bir toplumun kültürü, inancı ve düşüncesi büyük ölçüde bu normlardan meydana gelir (Günay, 2008: 26).

Toplumun biçimlenmesinde rol oynayan ve önemli bir yer teşkil eden normlar, zaman içerisinde inanç, ahlak ve diğer unsurlardan teşekkül etmektedir. Bundan dolayı normlar, bir toplumun kimliğini belirleyen önemli öğelerden biridir. Aynı zamanda örfler, adetler ve diğer belirleyici kuralların hepsi birer normdur (Şener, 1998: 30). Toplumsal normlar, insanın iradesine yönelik emirler, tavsiyeler mahiyetinde olduğu için insanların buna uygun davranmaları ancak bunları bilmelerine bağlıdır. Normlar, doğrudan taklit yolu ile olabileceği gibi örf, adet, gelenek, görenek kurallarını içeren sözlü ve yazılı kaynaklardan da öğrenilmektedir (Sayın, 1994: 153).

Toplumsal yaşam içerisinde, gündelik hayata şekil veren birçok norm bulunmaktadır. Bunlar genel bir biçimde yazılı veya sözlüdür. Yazılı olanlar daha çok hukuksal içerikli olup sözlü olanlar ise örf, adet ve din gibi alanları kapsar. Bu normların hepsi toplum tarafından oluşturulduğu için değer yüklüdür (Bilgin, 2009: 128). Bundan dolayı sosyal norm; örf, adet, gelenek vb. kurallardan oluşmaktadır. Bu kurallar yaptırım gücüne sahiptir. Dolayısıyla kişiler, toplumsal normlara uygun hareket etmedikleri takdirde çeşitli yaptırımlarla karşı karşıya kalır. Yani sosyal normlar, toplumsal yaşamın düzenli bir şekilde devam etmesini sağlar ve toplum içerisinde hangi davranışın uygun olup olmadığını belirler (Güney, 2016: 21).

Normlar genellikle beklentilerin çerçevesini çizmektedir. Bunun yanında, fertlere nasıl davranacaklarını ve itaat edeceklerini telkin etmektedir. Ayrıca normlar, bazen normatif beklentilerden farklı gerçekleşir. Bu durumda kişiye negatif yaptırımlar uygular. Yaptırım, sosyal davranışa yönelik bir karşılıktır. Bir müeyyide çeşidi olan negatif yaptırımlar, cezalandırma yoluyla sosyal kural ihlallerini önlemeyi hedefleyen, kültürel değerleri ve ahlakı sembolik biçimde koruyan olgulardır. Örneğin adet, gelenek ve görenek gibi toplum için önemli değerlerin ihlali durumunda, hukuk kadar etkili toplumsal normlar uygulanır (Newman, 2013: 54).

Normlar, toplumun bütünü ile değerlendirilir. Normların ihlali durumunda sosyal yaşamda, diğerleri ile ilişkide çatışma meydana gelmektedir (Schafer & Halland, 2009: 57).

Norm, kişilerin davranışlarını niteleyen, sınırlayan ölçütleri ortaya çıkarmaktadır. Bu işleviyle normlar ideal belirler. Olandan ziyade olması gerekenle ilgili bir yaptırıma sahiptir. Kişilerin nasıl davranması gerektiği, toplumsal normun kalıpları içerisinde şekillenir (Doğan, 2004: 230). Aynı zamanda fertlerin davranışlarının kendisine göre ölçüldüğü ve değerlendirildiği ölçütleri oluşturur. Ortak kurallar neticesinde belirlenen ölçütler, bireyler arası ilişkilerde neyin, nasıl yürütüleceğini belirler. Bu nedenle normlar kolektif bir özellik taşır (Ertürk, 2014: 225).

Bir toplumun kültürü ve değerleri geniş ölçüde normlardan meydana gelir. Sosyal normlar, fertlerin belli durumlarda, nasıl hareket etmeleri gerektiği konusuyla ilgilidir. Toplumun varlığını koruyabilmesi için sosyal normları meydana getirmesi ve gerektiğinde değiştirmesi zorunludur. Toplumsal yaşamda normlara uygun hareket etmeyen bir insan topluluğu bulunmamaktadır. Toplumun farklı özellikleri bu normlar sayesinde yürümektedir. Aynı zamanda insanların hareketleri normlara göre tasvip edilir veya kınanır. Norm, istenilen tavır ve davranışı belirleyen kültürel bir unsurdur. Toplumda kişiler, bu normlara göre hareket ettiklerinden grup, topluluk vb. öğelerin nasıl ve ne şekilde davranışta bulunacaklarını tahmin edip ona göre davranır. Bu sayede toplumsal düzen sağlanır (Dönmezer, 1978: 244-245).

Toplumsal kural ve normlar sosyal ilişkilerin ahengini sağlayan ana unsurlardır. Bunlar aracılığı ile gündelik ilişkilerde düzen sağlanır. Toplumu oluşturan unsurlar bir anlam ve prensipler manzumesi etrafında birleşir. Böylece ortak kültür ve değerlerin oluşturduğu öz ve içyapı ile birbirlerini tamamlayan toplum var olur (Hökelekli ve Bilgin, 2015: 315).

1. 2. 3. Toplumsal Kontrol ve İşlevi

Toplum, kişinin dışında bir gerçekliktir. Bu nedenle sosyal kontrol, toplumsal yaşamda zorlayıcı güç biçiminde ortaya çıkar. Bu güç; kişilere kendini kabul ettirme potansiyeline sahip olduğundan onları yönlendirir ve müeyyidelerle

kontrol eder (Berger, 2015: 65). Sosyal kontrol, toplumsal düzenin muhafazası için kişilerin eylemlerine etki eden yöntemler bütünüdür. Sosyal kontrol, sosyal düzenin devamını sağlamak, toplumsal sapmayı engellemek için toplum veya grup tarafından kullanılan araçların bütünüdür (Okumuş, 2002: 193). Toplum, insanların normlara uyması ve belirli davranış kalıplarını kabul etmesi için sosyal değerlerin etkili olduğu unsurları geliştirir. Bu unsurlar aracılığıyla gruplar ve şahıslar üzerinde sağlanan denetime, toplumsal kontrol denilmektedir (Çapcıoğlu ve Beşirli, 2013: 262). Toplumsal kontrolün, kişinin davranışlarını sınırlayıcı, zorlayıcı bir işlevi bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile toplumsal kontrol mevcut değerleri, normları ve düzeni ortaya çıkarıp sürdürmektedir (Aktaş, 2013: 154).

Kontrol, sosyal temsillerle ilişkilendirilmektedir. Sosyal psikologların belirttiği gibi bir takım bilgi ve kanaatlerin, fikir ve inançların, değer ve pratiklerin bütünü olan sosyal temsiller; insanların çevresinden gelen uyaranları algılayıp, anlamlandırmasında etkilidir. Kişi bu uyaranlar doğrultusunda davranışlarını belirler (Bilgin, 2005: 222).

Toplumsal kontrolün temelinde sosyalizasyon süreci vardır. İnsanlar, sosyalleşirken belirli normlara, değerlere ve davranış kalıplarına göre hareket ettiklerinden bunlara uygun anlam kodlarını da almaktadır. Bu nedenle topluma uyum sağlamaları kolaylaşmaktadır. Dolayısıyla aile, grup, okul ve topluluk ilişkileri gibi çeşitli toplumsal etkileşimler içerisinde devam eden sosyalizasyon süreci, toplumsal kontrolü de beraberinde getirmektedir (Çapcıoğlu ve Beşirli, 2013: 262).

Sosyalleşme sürecinin bir uzantısı olan sosyal kontrol, fertlerin sosyal davranış kalıplarına uymalarını sağlayan, aynı zamanda bunu sürekli kılan bir mekanizmadır. Dolayısıyla sosyal kontrolün amacı, sosyal yaşantıya aykırı davranışların önüne geçmek ve fertlerden toplumsal değerlere saygılı olunmasını istemektedir (Seyyar, 2011: 173).

Sosyal kontrol, toplumsal düzenin devamlılığını mümkün kılar. Toplumun sosyal sisteme göre hareket etmesini sağlayan değerler, tedbirler ve müeyyideler koyar. Yani sosyal kontrol, toplumun bütünlüğünün bozulmaması ve toplumun işlevini düzenli bir şekilde yerine getirmek için, insanlar üzerinde denetim sağlar (Seyyar, 2011: 173).

Sosyal kontrol, kişinin sosyalleşmesinde toplum tarafından onaylanan davranış örüntülerinin neler olduğunu öğrenmesi gerekmektedir. Çünkü başkaları ile kurulan ilişkilerde sosyal örüntüler gereklidir. Bu durum sistematik bir grup yaşamını olanaklı kılar. Bu doğrultuda kişinin, kendini kontrol etmesi sosyalleşmenin öznel boyutudur. Sosyal kontrol ise sosyalleşmenin nesnel boyutudur. Kısacası sosyalizasyon süreci, kişilerin davranış kalıplarına uymasını hem sağlayan, hem de sürekli denetleyen bir mekanizmadır. Kişilere, toplumda değerli sayılan sosyal örüntülere uymasını sağlamak için baskı uygular. Bir anlamda sosyal kontrol, toplumun her düzleminde vardır. İnsan ilişkilerinde çeşitli işleyişte bulunmaktadır. Bu durum toplumun bütün üyelerini etkilemektedir (Fichter, 2006: 207-209).

Sonuçta kontrol, sosyal yaşamda ilişkileri yöneterek normlardan sapmayı önlemektedir. Kişinin toplum içerisindeki davranışlarına göre, mükafatlandırma ve cezalandırma mekanizmalarını harekete geçirir. Yani toplumsal kontrol, aykırı davranışa karşı sosyal bir tepki geliştirerek kişinin toplumla ilişkilerini düzenler (Sayın, 1994: 149). Genel anlamda toplumlar sosyal kontrol araçlarını kendi dinamikleri ile üreterek bunları kurumsallaştırmaktadır. O toplum içerisinde yetişen her fert sosyalleşme süreci sonunda sosyal kontrol araçlarının kurumsallaştırdığı normları içselleştirerek davranış şekline yansıtır. Bu durumda sosyal kontrol araçları ise toplumsal yaşantıda normların uygulanıp uygulanmadığını denetler aksi bir durumda baskı oluşturur (Tekin, 2006).

1. 3. Toplumda İnanç ve Gruplara İlişkin Sosyal Dışlama Biçimleri

1. 3. 1. Ötekileştirme ve Stereotip

Gelişme ve değişme ile birlikte farklı kültür, ırk, din ve mezhebe mensup insanlar bir arada yaşamak için toplumsal bir ortamı paylaşmak durumundadır. Bu durum, kendi aralarında “öteki” sorununu ortaya çıkarır (Hökelekli ve Bilgin, 2015: 315). Dünya “ben’lerin ve öteki’lerin” oluşturduğu bir bütündür. Onların varlığı sayesinde kendini devam ettirmektedir. “Ben’in, ben olabilmesi için ötekine ihtiyaç vardır. Bu yüzden öteki oluşturulmaktadır (Kiraz, 2011).

İnsanlar topluluk halinde yaşamaya başladığında ben ve öteki, insanın grup aidiyeti bilinci ile biz ve ötekiye dönüşür. Oluşturulan bu dikotominin merkezinde

bir tarafında ben, biz diğerk tarafında öteki vardır. Bu durum ötekinin dışlanıp ona olumsuz anlam yüklenmesini beraberinde getirmektedir. Yani öteki kavramının varlığı, biz ve ben kavramlarına bağlıdır. Biz ve ötekiler kavramı bir yandan bireyler arasında bütünlük sağlarken, diğerk taraftan aynı insanların koruma mekanizmasını harekete geçirir. Bu koruma mekanizması öteki hakkında; yabancı olana karşı korkuya ve nefrete dönüşebilmektedir (Kiraz, 2011). Bundan hareketle yabancı, belli bir yerde veya insanlar arasındaki ilişkilerin belirleyicisidir. Toplumsal yaşantıda insan ilişkilerindeki yakınlık-uzaklık buna göre ölçülür. Yabancı, toplumun veya grubun içerisinde bir unsurdur. Toplum veya grup, yabancıyı bazen içerisinde barındırdığı gibi bazen de kendi sınırları dışında tutar (Simmel, 2009: 149). Bir anlamda yabancı, ötekini temsil eder.

Toplumlar, kendi değerk yargılarının, norm ve beklentilerinin dışında kalan karşıt grupları öteki olarak nitelendirmektedir. Ötekilik, biz'in olduğu her yer ve alanda karşılaşılan bir olgudur (Şeker ve Şimşek, 2011). Ötekinin inşasında sabit, istikrarlı ve merkezi biz anlayışı mevcuttur. Bundan dolayı öteki, sürekli değerişim ve koşullara göre üretilip yeniden şekillendirilir (Vatandaş, 2015: 313).

Toplumsal yaşamda ötekine karşı birey ve gruptaki ön yargı, dışlama ve baskı gibi tutum ve davranışlar, siyasi güçlerin hakimiyetindeki kurumlar ve teknolojik aygıtlar aracılığı ile diğerk birey ve gruplara nüfuz eder. Teknolojik araçlar vasıtası ile tahakküm altına alınmaya çalışılan davranışlar, eylemlerden ziyade düşüncelerdir, bakıştır, kavrayıştır. Biz ve öteki'leri görme biçimlerini şekillendirmedir. Öteki korkulandır, var olan sistemi tehdit edendir. Bu nedenle öteki, baskın iktidar sınıfları ve baskın ideolojik söylemler tarafından kötülenerek marjinalleştirilir. Öteki, şiddetin daima nesnesidir. Öteki bize dair olmadığından, biz'deki tüm gizli korkuların öznesidir (Yanıkaya, 2009). Öteki imgesi, başkasının nasıl görüldüğü ile ilgilidir. Bu algıda, aktif bir süreç söz konusudur. Zihin bu süreçte ötekini, toplumsal yaşamda edindiği bilgi, izlenim ve duygular yolu ile yorumlar (Bourse, 2009: 26-27).

Öteki, karşıt grubun meşruiyet aracıdır. Ötekinin kendi gerçeklik dünyasında ne olduğu önemli değildir. Önemli olan onun nasıl algılandığı ve bu algı çerçevesinde ona verilen imajdır. Bu durum çatışmaya yol açmaktadır (Bulaç, 2014: 443).

Ötekinin mutlaklaştırılıp bir antitez olarak inşa edilmesi “biz, ben” ile ortaya çıkmaktadır. Bu ayırım kendini asli ve merkezde görürken, diğerlerini ârazî ve periferide görmektedir. Ötekinin, varlığına ilişkin mutlaklaştırıcı ve dışlayıcı hareketlere sıkça rastlanılmaktadır. Bu durum çatışmayı doğurmaktadır. Biz’in, kendi dışındaki özneleri yok sayması, çatışmanın da ötesinde bir yok etme tavrını geliştirebilir. Bu yaklaşım kültürel hak ve adalet anlayışından ziyade gücü ve zorbalığı esas almaktadır (Kalın, 2016: 454).

Öteki algısı, tarihsel ve kültürel ön yargılardan beslenen ortak bir hafızanın sürekli olarak geçerli kılınmasının neticesidir (Subaşı, 2003: 26). Toplumda birçok kişi ya da grup aynı coğrafyanın, aynı kültürün parçasıdır. Bu bütünlük bazen kendi içerisinde ayrımcılığa neden olmaktadır. Bu ayrımcılık, birbirini tanımamaktan, cehaletten, ideolojik düşünceden ve toplulukları olduklarından farklı gösterme biçiminden doğmaktadır. Bu durum, öteki hakkında birtakım kalıp yargılara yol açmaktadır (Efe, 2005: 309). Ötekilik; bireylerin sınıf, ırk, etnisite, cinsiyet, din ve millet gibi ortak değerlerinden kaynaklanan farklılaştırmadır. Toplum tarafından inşa edilen değerlere ilişkin bu adlandırmalar, kimlikler üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Kişi veya gruplar, bundan hareketle belli düşünceye uygun kavrayışlar ve zihinsel modeller yardımıyla, verileri yorumlayarak ötekine tepki göstermektedir (Schick, 2011: 273).

Öteki, gerçekte bizi tanımlamaktadır. Bizden, rengimizden, dilimizden, ırkımızdan, dinimizden, mezhebimizden olmayandır. Öteki kavramı ayrımcılığın başladığı noktadır. Öteki, bir nevi bağınazlığın, tutuculuğun, ırkçılığın, tek tipleştirilmenin adıdır. Öteki aynı zamanda, güçlü ve egemen olanın baskı ve şiddetini kendi üzerinde meşrulaştırdığı mefuldür. Örneğin, Türkiye’de kimlikler üzerinden yaşanan temel sorunların özünde, yüzyıllardır öteki kavramı yatmaktadır. Bazı durumlarda ve yerlerde, kültürel ve toplumsal anlamda farklı azınlık kimliklerinin hoş görülmediği bilinen bir gerçektir. Hakim gruplar, bu tür farklılıkları, bir zenginlikten ziyade, kendi varlıklarına tehdit şeklinde algırlar. Bunun neticesinde bazı kişi ve gruplar, hor görüleceklerini düşündükleri bir kimliğe sahipse, genellikle kimliğini açıklamak yerine saklamayı tercih etmektedir. (Cilasun, 2015: 71). Bu bağlamda Alevilerin tarihsel süreçte karşılaştıkları bazı olumsuz davranışlar kendi kimliklerini gizlemeleri açısından buna örnektir.

Birbirine yabancılaşan düşünce ve inanç grupları çeşitli yaftalamalar vasıtasıyla diğerlerini öteki anlamında etiketlendirir. Genelde ötekilik algısı, bireylerin başkalarını ötekileştirmeleri ile kendilerini ötekileşmiş hissetmeleri arasında cereyan eden bir etkileşimdir. Kendilerini başkaları tarafından ötekileştirilmiş hissetmeyen hiçbir grup neredeyse bulunmamaktadır. Ötekine karşı olma, bütün gruplarda ortak bir düşüncedir. Oysa toplumdaki farklılıklar, o yerin kültürel zenginliğini göstermektedir (Aktay ve Kızılkaya, 2014: 60-63).

Bireylerin kim olmaları ve nasıl davranmaları gerektiğine içinde bulunduğu toplum veya grup karar vermektedir. O toplum ve gruba ait belli bir “idealin” benimseme durumunda, normlar belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. “İdeale” kast edilen, toplumsal kategori ile ilişkilendirilen niteliklerdir (Akerlof ve Kranton, 2016: 14). Toplum, bireyleri kategorize etme araçlarını ve o kategorileri için sıradan ve doğal olduğu düşünülen nitelikleri tesis etmektedir. Diğer bir ifade ile toplumsal çerçeve, öngördüğü toplumsal bağlamda karşılaşılması muhtemel birey veya grup kategorilerini sabitlemektedir. Yani toplumdaki sosyal ilişki rutinleri özel bir dikkate veya düşünceye gerek duymadan, beklendiği bir durumda karşılaşılacak öteki ile bilgiler içerir (Goffman, 2014: 30). Bu perspektiften bazı inanç ve kültürlerde kendilerini üstün gören grup ve toplulukların, diğerlerini yönelik olumsuz kategorileştirmeleri söz konusudur. Türkiye özelinde Alevilerin, Sünnilerin yobaz, gerici gibi adlandırmaları; Sünnilerin ise Alevileri gusülsüz, ateist, vb. şeklinde yakıştırmaları buna örnek gösterilebilir.

Ötekinin olmadığı bir gruptan, kimlikten söz etmek olanaksızdır Öteki, toplumsal süreçle vardır. Bu süreçte, kişi veya gruplar ön yargı geliştirerek ortak kanaatlere varmaktadır. Bu nedenle ön yargı öğrenilen bir davranıştır. Her insan, belli ön yargılara sahip bir biçimde yaşamını sürdürmektedir. Bu doğrultuda herhangi bir gruba ilişkin ön yargının gelişmesi, grup stereotiplerinin oluşturulmasıyla ilgilidir. Örneğin etnik gruplara ilişkin yaygın stereotip kabulleri veya genellemeleri vardır. Birey, istese de öteki konusunda genellemelerden kurtulamamaktadır. İki etnik grup arasındaki stereotip beklentilere göre kurulduğu için, bu durum genellemeye yol açmaktadır. Zihinde biçimlenen genelleme, zamanla önyargılı kişiler ve gruplar tarafından içselleştirilmektedir. Bu durum kendi içerisinde, ötekine karşı bir tavır ve davranışa yol açmaktadır. Tavır ve

davranış; stereotiplere, diğer gruplara karşı sosyal mesafeye zemin hazırlamaktadır (Tekelli, 1998).

Grup ve topluluğun bütünü hakkında oluşturulan güvenilirliği olmayan genellemelere stereotip denir. Stereotip, bir grubun ve topluluğun üyeleri arasındaki bireysel farklılıkların diğer grup ve topluluk tarafından görmezden gelinmesidir (Schafer, 2013: 248).

Birey, sosyal hayatta ilişkilerini kurarken zihninde var olan bir takım değerlendirmeleri kullanmaktadır. Stereotip veya basmakalıp yargı olarak adlandırılan bu zihinsel değerlendirmeler, bireyin yetiştiği çevrede edindiği bilgilerle doğrudan ilintilidir. Yani bireyin tarihi, kültürel ve sosyal tecrübeleri o bireye, hangi kimliklerin yakın; hangilerinin uzak olduğuna dair zamansal bir bağlamda bilgi ve veriler sunmaktadır. Bu durum biz ve onlar ayırımına yol açarak ayırım ve ötekileştirmeyi doğurmaktadır. Deneyimler neticesinde bireyin zihninde bir “beni” ve ben’e uygun düşen bir “biz” kavramı şekillenmektedir. Bu gruplandırmanın içinde yer alan bütün bireyler olumlu tanımlanırken; biz kategorisinin dışında kalanlara olumsuz özellikler atfedilmektedir (Ünür, 2013).

Her dini inanç ve görüş, ötekini kendi perspektifinden değerlendirmektedir. Bu süreçte, bu dini inanç ve görüşler birbirlerini tanımlarken iç grubu kayırmaya, dış grubu ise aşağılamaya ve dışlamaya yönelik sıfatlandırmalar ortaya çıkarmaktadır. Bu sıfatlandırma stereotipi doğurur (Yapıcı, 2004: 2). Bu anlamda stereotip, toplulukta belli bir inancın yaygınlaşma temayülünü belirler. Örneğin karşılaştırma yolu ile bir düşünce, inanç, ırk, vb. unsurlar arasında üstünlük derecesi oluşturur (Krech ve Crutchfield, 1980: 200). Stereotipleme; katı kalıplar içinde, değişmeyen izlenimlere dayalı olarak zihinsel anlamda gruplandırma ve sınıflandırmadır. İnsanları, bireyler olarak görmeyi engeller. Onlar hakkında zihinde çoğu kez yanlış kavramlar ve hükümler meydana getirir (Barutçugil, 2011: 63). Stereotipte, ilk izlenim doğrultusunda kesin yargıya varılır bu da diğerlerine karşı olumsuz tavır ve davranış geliştirmeye neden olur. Kendi dışındakilere yönelik ayırıcı özellikler hemen fark edildiği için bu durum varsayımlar üzerinden kin ve nefrete dönüşür (Henslin, & 2007: 98).

Kişi, yaşamı boyunca doğal ya da sözleşmeye dayalı pek çok gruba, etnik yapıya bağlı olabilir. Bu bağlılık kişide aidiyet grubunun sosyal kimliğine göre

davranmasını sağlamaktadır. Kişi kendi grubu dışındaki sosyal çevreyi çeşitli kategorilere bölerek, onları olumlu ya da olumsuz bir takım stereotiplerle adlandırmaktadır. Bu durum, bireyin mensup olduğu ve olmadığı dini gruplara yönelik algı ve değerlendirmelerle kendini hissettirmektedir. Yani ferdin, iç ve dış gruplara yüklediği anlam, değer ve inanç, kendi aidiyetine bağlı şekillenmektedir. Her dini inanç, mensuplarına bir dünya görüşü sunduğu ve birtakım algı kalıpları verdiği için, o inanca mensup olanlar değerlerini buna göre biçimlendirirler. Bu, diğerlerini mümkün ölçüde değersizleştirme ve ötekileştirmeyi içeren kalıp yargılara zemin hazırlamaktadır (Yapıcı, 2004: 1).

Stereotip konusundan hareketle, Alevi ve Sünni ilişkisi değerlendirildiğinde her iki inanç grubunun birbirlerine yönelik tepkileri vardır. Bunun zeminini geçmişte yaşanan olaylar ve ön yargılar oluşturmaktadır. Bir ya da birkaç kişinin neden olduğu hâdiseler, bütün inanç grupları hakkında olumsuz genelleme yapılmasına sebebiyet vermektedir.

Öteki kelimesinde homojenleştirici düşünce bir hayli yaygındır. Bu durum başka kültür, inanç, gruplarla karşı karşıya gelindiğinde ortaya çıkmaktadır. Kültürler arası karşılaşmalar gerçekleştiğinde her kültür, grup ve inancın öteki hakkında kurguladığı imajın kalıp yargı haline gelmesi muhtemeldir (Burke, 2003: 137-139). Kalıp yargılar; bir grubun, topluluğun tüm üyelerini aynılaştırır, insanları bireysel niteliklerinden soyutlayarak damgalanmış bir grubun üyesi haline getirir (Çayır, 2013: 12).

1. 3. 2. Toplumsal Kalıp Yargı

Kalıp yargı: belli bir gruba ilişkin bilgi boşlukları ve düşüncelerle, onlar hakkında karar vermeyi kolaylaştıran önceden oluşturulmuş bir takım izlenimler ve imgelerdir. Kalıp yargıların, bir grubu diğer gruplardan olumlu ya da olumsuz şekilde ayırma, değerlendirme ve farklılaştırma gibi işlevleri vardır. Bu işlevler, dünyayı bir anlamda basitleştirerek sosyal çevreyi tanınır hale getirir. Ama bunu yaparken ön yargıların oluşumuna da zemin hazırlar. Kalıp yargı oluşturma süreci, iç grup sempatanlığını ve dış grup ayrımcılığını belirgin bir biçimde artırır. Bu durum, dış grup üyelerinin inançlarını tek tipleştirir. Böylece dış grubun görüşlerinin iç grubun görüşlerine benzemediği inancı kuvvetlenmektedir. Bilişsel

düzyeyde herhangi bir biçimde oluşturulan biz ve onlar farklılaşması, iç grubun lehine davranmak için yeterli bir şart gibi görölmektedir (Görögenli, 2013: 22).

Kalıp yargı objektif gerçeklik ile tepki arasında rol üstlenmesi beklenen fikirsel süreçlerin, birey tarafından tanınmadan yorumlanmadan yapılan eylemleri ve sosyal davranışları içerir. Bireyler; diğer fertleri, grupları ve toplumları birtakım kategorilere, tiplere ayırarak onları kendine göre anlamlandırma eğilimine girmektedir. Bu durumun neticesinde kalıp yargı şeklinde adlandırılan bu anlamlandırmalar toplumsal yaşamı etkilemektedir (Tutkun ve Koç, 2008).

Bu gibi sebepler, her grup ve topluluk içerisinde menfi özelliklere sahip bireylerin varlığı gerçeğinin üzerini örtmektedir. Dolayısıyla bireyleri, kendilerine özgü kimliklerinden tamamen ayırarak, damgalanmış bir grup içerisine sokar. Bunun neticesi, çoğu zaman dezavantajlı konumda olan grup ve toplulukları ayrımcılıkla karşı karşıya kalmasıdır. Ayrıca bir gruba ve topluluğa ilişkin kalıp yargılar, sosyo-kültürel yapı tarafından oluşturularak toplumsallaşma yolu ile diğer nesillere aktarılır. Açık bir ifadeyle hemen hemen herkes gerçekliğini gözden geçirmeden çevresindeki gruplara ve topluluklara ilişkin birçok kalıp yargıyı sosyal yaşamdan öğrenmektedir (Durmaz, 2015: 20).

Öteki kimliği; deneyimler, geçmiş yaşantılar ve ön yargılar neticesinde şekillenir. Aynı zamanda söylem yoluyla pekişen bir dışlama mekanizması işlevi görür. Ötekiler, bir bakıma toplumun geneline aykırı düşen düşünce ve davranış kalıplarını sergileyenlere denir. Yani toplumun temel sistemine uymayanları, genel kabulün aksine davranışlar sergileyenleri betimler (Ünür, 2013).

Sosyal iletişim eksikliği ve insanların birbirine yabancı kalmaları ön yargıları geliştirmektedir. Bunun sonucunda biz ve onlar ayrımı doğmaktadır. Biz ve onlar biçiminde ayrılan toplumda biz, iyi ve güvenilir olanı; onlar, kötü ve güvenilmezi temsil eder (Doruk, 2009: 213).

1. 3. 3. Toplumsal Ön yargı ve Ayrımcılığın Birey-Gruplara Etkisi

Ön yargılar yaşamın bir parçasıdır. Bireyler ve gruplar farkında olmadan düşünce ve davranışlarında ön yargı kullanır. Ön yargılarda hem duygusal hem de bilişsel öğeler mevcuttur. Ön yargının kökü derinlere giden olumsuz bir tutumdur. Ön yargı, birçok sosyal durumda kendini gösterir (Cüceloğlu, 2012: 547).

Ön yargı bireylerin duygu ve düşüncelerinde mevcut olduğu için toplumsal yaşamın bir parçasıdır. Bireyin yaşamında bazı sosyal unsurlar, toplumsallaşma ile aktarılmaktadır. Bu unsurların içerisinde ön yargıya yol açan veriler de mevcuttur. Bireyin sosyal yaşamının temelinde şekillenen bu olumsuz durumun giderilmesi pek mümkün değildir. Çünkü ön yargıların kaynağında ilişkilerin tarihsel geçmişi önemlidir. İnsanların farklı kültür gruplarına karşı duygu, düşünce ve tutumları, gruplar arası ilişkilerin geçmişinden kişisel ve toplumsal düzeyde etkilenmektedir. Toplumsal düzeyde etkilenme, bireyin grup kimliğine sahip insanların düşüncesinden maruz kalmasıyla meydana gelmektedir. Bununla birlikte birey, kendi dışındaki gruplar ve kültürler arası ilişkilerden edindiği olumsuz deneyimler sonucunda olumsuz ön yargılara sahip olur. Açık bir ifadeyle, ön yargının sosyo-kültürel tarihsel nedeni, bireyin farklı kültür gruplarına yönelik tutum ve davranışlarıdır. Geçmişte o gruba dair yaşanmış, olaylardan etkilenmesidir (Barutçugil, 2011: 52).

Ön yargı, peşinen üretilir. Genellikle de bireyden ziyade gruba yöneliktir. Ön yargılar öğrenme ve sosyal etkileşim yoluyla şekillenmektedir. Öğrenme, ön yargılı bireylerle gerçekleşen ilişki ve yaşantılar yoluyla ortaya çıkar. Ön yargıların öğrenilmesinde çoğu zaman birincil ilişkiler etkili olmaktadır. Bu açıdan ön yargıların oluşmasında ailenin payı büyüktür. Bununla birlikte ön yargılar bazen tecrübelerden edinir. Örneğin, bireyin bir etnik grupla yaşadığı sıkıntılı bir olay sonucunda birey, o etnik gruba karşı ön yargı geliştirir (Vatandaş, 2015: 317).

Ön yargı, bazı insanların dünyayı keskin ve uzlaşmaz zıtlıklar içerisinde algılamasına ve kendilerinden farklı olanlara karşı nefret duymasına yol açmaktadır. Bu tür bir yönelim, ırkçı tutumları ve eylemleri veya genel bir biçimde yabancı olana düşmanlığı üretmektedir (Bauman, 2012: 59). Ön yargı; kimi durumlarda etnik merkezilik bağlamında kendi kültürünü, inancını, ırkını, yaşam biçimini, normlarını diğer kültürlerden üstün tutma eğiliminden kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşıma sahip gruplar, topluluklar ve bireyler, diğer kültürleri kendi inançlarına ve düşüncelerine göre değerlendirip yargılamaktadır (Schafer, 2013: 248). Bu konuda Akdoğan şunları ifade etmektedir:

“...Gündelik hayatta insanlar genel olarak kendi değer dünyasında olan olgu, olay ve insanlara karşı daha hoşgörülü ve sempatik olurken, diğerlerine karşı daha antipatik olabilirler...Aslında ön yargı, problemleri bir bakış açıdır ...Bu anlamda da ön yargı hastalıklı bir zihin halini ifade eder ...Zira önyargılı insan kendi değerler dünyasında

olmayan insanları kabullenmeme onlara karşı olumlu tutum takınmada taraflı davranır. Taraflı olmak, ayrışmayı ve farklı davranışları beraberinde getirir. İnsanlar arasında ön yargıyla hareket etmek her şeyden önce toplumu böler ve kutuplaşmalara neden olur. Bu tutum tek tek insanların hayatlarına yansıdığında daha büyük toplumsal sorunlara neden olabilir” (Akdoğan, 2016: 33).

Ön yargılı tutumlar her toplumda istenmeyen bir durum olduğu gibi insanların da yakındığı tutumlardır. Buna rağmen her insan az ya da çok bir ön yargıya sahiptir. Sonuçta ön yargı toplumsal yaşamın gerçeğidir. Aslında ön yargı, kişi ve grup hakkında yeterli deneyim, gözlem, düşünce ve bilgiye sahip olmadan karar vermektir. Bu durum sosyal yaşamda bazı olumsuzlukları beraberinde getirmektedir. Ön yargı, toplumun geçmişinde olduğu gibi günümüzde toplum için sorunlar doğurmaktadır. Sosyo-politik olaylarda can kayıplarına yol açmaktadır (Durmaz, 2015: 15). Bundan hareketle Alevi-Sünni ilişkilerinde siyasal ve sosyal yaşamda oluşan baskılar ve can kayıpları bu durumu kanıtlar niteliktedir. Maraş, Çorum ve Sivas olaylarının yaşanmasında ön yargının yol açtığı olumsuz örnekler, hala toplumsal hafızamızda yerini korumaktadır.

Ön yargı farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri yukarıda bahsettiğimiz kalıp yargıdır. Kalıp yargılar; duygu ve davranışlarda, diğer grubun üyelerine sosyal mesafe koymak, ayrımcılık ve şiddet uygulamaktır. Ön yargının davranışsal uzantıları içinde, sosyal sonuçları açısından en çok fark edileni “sosyal mesafe” koymaktır. Mesafe koymak, ayrımcılık kadar dikkat çekmese de, aslında şiddete kapı aralamaktadır. Mesafe oluşturan birey veya grup, diğerlerine karşı içten içe kin ve nefret büyütürerek şiddet göstermektedir (Görgenli, 2013: 22).

Ön yargı, çoğu kez ayrımcılığa neden olmaktadır. Ayrımcılık, ayrımcılık yapmanın isteğine bağlı olarak bireyleri ve grupları, toplumdaki, eşit fırsatlarından ve haklardan mahrum bırakır (Schafer, 2013: 249). Çünkü; ayrımcılık, hakim topluluk, grup ve kişi tarafından azınlığa karşı farklı ve eşitsiz muameledir (Türkdoğan, 2013: 27).

Ayrımcılık, tarih boyunca insanlığın en büyük sorunlarından biridir. “İnsanlar, kimi zaman ayrımcılığa maruz kalmış; kimi zaman ise ayrımcılığı uygulayan taraf olmuştur” (Demir ve İpek, 2015: 9). Ayrımcılığa maruz kalma veya bırakma durumu; kişisel düzeyde olduğu gibi topluluk düzeyinde de gerçekleşmektedir. Ayrımcılık; başta din, dil, ırk etnik gibi nedenlerle uygulanmıştır. İnsanın bulunduğu her yerde var olabilen ayrımcılık, aileden devlete

kadar her yere sirayet etmiş ve etkin bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Ayrımcılığı, bireysel, zihinsel ve psikolojik; buna ek olarak sosyal, ekonomik ve dini bir gerçeklik zeminine oturtmak mümkündür (Demir ve İpek, 2015: 9).

Ayrımcılık birey, grup ya da topluma karşı haksız, olumsuz davranışlara işaret etmektedir. Ayrımcılığın temelinde ön yargılar bulunmaktadır; ancak bazı durumlarda ön yargı bağlamında ayrımcılık görülmektedir. Ayrımcılık, bir gruba veya mensuplarına karşı sahip olunan tutumlar sebebiyle de olumsuz davranışlara yol açmaktadır. Belli bir etnik kimliğe sahip birey veya grupları birçok haktan yoksun bırakmak, sosyo-ekonomik durumu düşük olan bireylere devlet dairelerinde zorluk çıkarmak, kılık kıyafeti sebebiyle insanları haklarından mahrum bırakmak, mezhebenden dolayı grup içine almamak gibi davranışlara örnek gösterilebilir (Vatandaş, 2015: 321).

Toplumsal eşitsizlik ve ayrımcılık, yalnız bir yerle sınırlı değildir. Bütün evrendeki insanların maruz kaldığı çok boyutlu, tarihsel ve sosyolojik bir meseledir. Yani toplumsal eşitsizlik ve ayrımcılık, gerçek anlamda insanların, toplumsal olanaklardan eşit bir biçimde istifade edememesidir. Toplumsal imkânlarla eşit bir biçimde erişmenin önündeki engeller, kişiler ve gruplar arasında yapılan ayrımcılıkla üretilmektedir (Alpman, 2016: 37). Bu durumdan hareketle, Türk toplumunda bazı grupların ayrımcılık ve dışlanma korkusu ile kendi kimliğini gizledikleri de görülmektedir. Örneğin, bu tür gruplardan biri olan Aleviler, dışlanma korkusu ile çoğunlukla kendilerini gizlemektedir (Neyzi, 2013: 9).

1. 4. Araştırmanın Kuramsal ve Kavramsal Açından Değerlendirilmesi

Kuram: İnsanların içinde buldukları nesnel dünya ile ilgili bilgilerin bütünüdür (Hançerlioğlu, 2007: 246). Bununla birlikte kuram ampirik dünya ile ilgili kavramları anlayışı sistematik bir biçimde düzenleyen bir dizi birbirleriyle bağlantılı tanım ve ilişkileri kapsar (Marshall, 1999: 436).

Toplumsal kuram ise, toplumsal yaşam hakkındaki bilgileri özetleyen ve düzenleyen birbirine bağlı düşünceler sistemidir. İnsanlar genelde dünyanın nasıl işlediğinden söz etmek için sürekli yeni kuramlar oluşturur (Neuman, 2014: 76).

Toplumda yaşayan bireylerin ayırıcı ve önemli özeliği farklı yaratılış, farklı düşünüş ve farklı bakış açılarına sahip olmalarıdır. Her birey bir vakıa, bir değer,

bir birikimdir. Çünkü her birey farklı bir düşünce yapısına, ayrı bir yaratılışa sahiptir (Bulut, 2008: 57). Toplumsal eylem kuramın oluşmasında bireyin katkısı büyüktür; toplumsal süreç, toplumsal yaşamın kendisi, bireylerin paylaştıkları sosyal ilişki ortamlarında gerçekleşmektedir (Durakbaşı, 2012: 31)

Toplumsal eylem kuramı, sosyolojik yöntemin temelinde incelenen nesne bağlamında mikro sosyolojik yaklaşımdır. Bununla birlikte, sosyal olanı, bireyler ve gruplar arası eylemi etkileşim düzeninde aramaktadır. Toplumsal eylem, bireyin tekrar eden davranış kalıplarını ve davranışlarını oluşturur. Aynı zamanda, bireyin davranışının toplumsal dünyayı ve benliğini nasıl şekillendirdiğinin sosyolojik ajandasını tutar (Budak 2015: 122)

Kavram: Konu olduğu olay, olgu, süreç ve nesnelerin ortak özelliklerini yansıtan veya bunlar arasındaki ilişkilerle ilgili genel bir fikir veren ve görüngülerin sınıflandırılmasını sağlayan açıklamadır (Aziz, 2015: 251).

Bu çalışmada Şerif Mardin'in Türk toplum yapısında "göz" üzerinden herkesin birbirini inşa ettiğini düşündüğü ve "mahalle baskısı" şeklinde ifade ettiği kavram kullanılmıştır. Mardin'in açıkladığı mahalle baskısının sosyolojik arka planında yapısal işlevselci kuram vardır.

Yapısal işlevselci kuram: Toplumda sistem, denge, vb. unsurları içermektedir. Yapısal işlevselci kuramda: Toplum, denge veya balans halinde birbirine bağımlı parçalardan meydana gelen bir sistemdir. Toplumun içerisindeki parçalar toplumsal sistemin farklı gereksinimlerini ya da işlevlerini ortaya çıkarmaktadır. Toplumsal yaşantıda değerler veya değerler sistemi üzerindeki temel bir uzlaşma toplumu bir arada tutmaktadır (Neuman, 2014: 114). Yapısal işlevselci kuram, sosyoloji biliminde pozitivist sosyal bilimin kapsadığı kuramlardandır. Pozitivist sosyal bilimde: İnsanların doğası dış güçler tarafından biçimlendirilmektedir. Ayrıca güçlü dış baskılar insanların davranışlarını şekillendirir; özgür irade bir yanılsama haline alır (Neuman, 2014: 158). Bu durumdan hareketle toplum, yapı, düzen ve düzene bağlı işlevin sürdürülmesi toplumun canlılığı ve istikrarı için önemli unsurlar içermektedir. Bu durum toplum içerisinde yaşayan fertlerin çoğunluğu için değer arz eden unsurlardır. Bu nedenle sosyal yaşantıya aykırı herhangi bir tutum veya davranış baskıyı ortaya çıkarmaktadır.

Bu araştırmada Mardin'in "mahalle baskısı" kavramı pozitivist sosyal bilim açısından ele alınabilirdi; fakat bu yöntem bireylerin kendilerine ait düşünce ve görüşmelerini dikkate alma açısından eksik kalacağı düşüncesiyle tercih edilmemiştir. Yapılan alışmada Malatya'da yaşayan Alevi ve Sünni bireylerin birbirlerini kendi perspektifleri açısından değerlendirmesinin, yorumlayıcı sosyal bilim yönteminin kapsadığı konulardan birisi olan toplumsal eylem kuramına daha uygun olacağı göz önünde bulundurulduğundan, bu kuram kullanılmıştır.

Yorumlayıcı sosyal bilim araştırmacıları sadece insanların dış ya da gözlemlenebilir davranışlarını değer, anlamlı toplumsal eylemi inceler. "İnsan eyleminin çok az içkin manası vardır, ama eylemi toplumsal olarak önemli bir işareti ya da eylem gibi yorumlamalarına izin veren ve bir anlam sistemini paylaşan insanlar arasında anlam kazanır."(Neuman, 2014: 132).

Yorumlayıcı yaklaşımın amacı, toplumsal hayata dair bir anlayış geliştirme ve insanların doğal ortamlarında nasıl bir anlam oluşturduklarını araştırmayı amaçlamaktadır. Toplumsal gerçekliğin keşfedilmeyi bekleyen yasaya ulaşmaktan ziyade, insanların o olguyu ya da olayı nasıl gördüklerini ve tanımladıklarını dikkate almaktadır. Yani, insanlar o olguyu ne olarak algılıyorsa, onun o olduğunu kabul etmektedir (İşlamoğlu, 2009: 12). Anlamcı ve yorumlayıcı sosyal bilimde insan, eylem yapan birey olarak araştırmaların merkezinde yer almaktadır. Anlamcı, yorumlayıcı bilim, bireyin eylemlerinin ve motivasyon durumlarının yanı sıra, toplumsal ve tarihsel özellikleri de dikkate alarak açıklamaktadır (Richter, 2012: 25).

Toplumsal eylem btnlklerden ziyade bireylerle ilgilenir (Ritzer, 2011: 126). Başka bir deyişle anlamlı toplumsal eylem, başka insanlara yönelik olan ve öznel anlam yüklenilen eylemdir (Marshall, 1999: 28). Weber ise toplumsal eylemi, sosyal aktörlerin, grupların gündelik hayat içerisinde potansiyel manada mevcut olanı ya da birbiri ile ilişkide bulunanı dikkate alır (Jenks, 2012: 324).

Weber'in sosyolojisi, gerçek manada toplumsal eylem kuramına dayanmaktadır. Amaç, toplumdaki bireylerin motivasyonları ile onların eylemlerine verdikleri anlam ve eylemlerin gerçekleştiği anlam bağlantıları ile kurumsal oluşumlar ve daha makro yapılar arasında bağlantılar kurmaktır (Durakbaşa, 2012: 32). Weber'in sosyolojisi, sosyal eylemler ve bu eylemleri

kapsayan anlamlar üzerine kurulmuştur. Eylem davranıştan farklı bir biçimde, anlam ve niyet içerdiğinden eylemi yapan kişinin “failin” gözünde öznel bir anlam taşımaktadır. Weber’in amacı: Her aktörün bir anlam ve amaç içeren sosyal eylemlerine kendi verdiği anlamı kavramaktır (Kurt, 2018: 24).

Toplumsal davranış, gözetilen sübjektif mana çerçevesinde, başkalarının tavır ve eylemlerine izafe edilen ve bu tavırlara yönelmiş olan bir davranış biçimidir. Toplumsal davranışı anlamak münferit bir hâdisede ve davranışta kast edilen gerçek manayı veya mana bütünlüğünü yorumlama yoluyla kavramaktır (Weber, 2007: 12-20). Bunun yanında her beşeri temas toplumsal bir nitelikte olmamaktadır. Yalnızca başkalarının tutum ve davranışlarına yönelen anlamlı tutum ve davranışlar toplumsal bir niteliktedir (Weber, 2007: 41).

Sosyal davranışa göre, birey rasyonel olup belli bir sosyal ilişkiler dizisinin sonucudur. Buna göre toplum, sosyalleşme ve etkileşim süreçleri içine alarak bir dizi ilişki ve değerler oluşturur. Bu doğrultuda birey, toplumsal bağlamda görülen baskın değer yönelimlerini yansıtarak geniş iradesiyle kendini ifade eder (Kinloch, 2014: 136). Yorumlayıcı perspektiften bakıldığında anlam, bireyler arası etkileşim ve sistemli bir toplumsal deneyim bağlamında türemektedir. Anlamcı eylemde bireyler, toplumsal yapı düzeyindeki düzen tarafından sınırlandırılmazlar. Bu durumda bireylerin kendi toplumsal yaşam anlayışlarına göre eylemde bulunma sorumluluğu ve özerkliği vardır (Jenks, 2007: 84).

Yorumlayıcı sosyal bilim araştırmacıları, katılımcıların kendi dünyalarına ve kendi işlerine ilişkin görüşmelerini, bunun yanında katılımcıların deneyimledikleri ve gözlemledikleri olayları ortaya çıkarmaktadır. Açık bir ifade ile katılımcıların deneyimlerini yorumlarını yeniden inşa ederek anlamaktadır. Başka bir hususta yorumlayıcı sosyal bilim araştırmacıları, araştırdıkları konuları, kültürel alanların yoğun ve zengin tanımlarını ön plana çıkararak diğerlerinin anlam dünyasına ilişkin empati geliştirmektedir (Kuş, 2012: 91). Yorumlayıcı sosyal bilim, araştırma ile ilişkilendirilecek olursa: Malatya’da yaşayan farklı inanç gruplarından, Alevi-Sünni bireyler, kendi dini inanç, düşünce, kültür ve geleneğin oluşturduğu değerlerini de dikkate alarak sosyal yaşamlarında birbirlerini nasıl görüp, değerlendirmektedir. Aynı zamanda sosyal ilişkilerinde birbirleri üzerinde herhangi bir olumsuz etki var mı, varsa bunların neyden kaynaklandığı, neler

olduğu ve boyutu orada yaşayan Alevi ve Snni bireylerin anlam dünyalarında değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte sosyal yaşantıda birbirlerine yönelik bir sosyal baskı “mahalle baskısı” var mı? Bu konuda düşünceleri alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL YAŞAMDA FARKLI İNANÇ GRUPLARI VE BU İNANÇ GRUPLARININ BİRBİRLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

2. 1. Aleviler ve Sünnîler Arasındaki İnanç ve İbadet Farklılıklarına Genel Bir Bakış

İnsanlık tarihine bakıldığında Yaratıcı inancı, hep var olagelmıştır. Bu durum ise din kurumunu ortaya çıkarmıştır. Toplumlar içinde dini benimsemeyen fertlere rastlansa da tarihsel süreçte tamamen dinsiz bir toplum olmamıştır. Din, yaratıcının buyruklarını peygamberler aracılığıyla insanlara tebliğ etme şeklidir. Din aynı zamanda, insan ilişkilerinde hukuki bir misyon üstlenmektedir. Yaratıcının emirleri peygamberler vasıtası ile belli amaçlar doğrultusunda insanlara sunulmuştur. Bu nedenle Yaratıcı'sı olmayan hiçbir inançtan söz edilememektedir (Gülşan, 2004:1-2). Bunun yanında her din, kutsal inanç ve davranışları diğer anlamda “mukaddesat” ile ilgili belirli tasavvurları ihtiva eder. Bu muhteviyat maddî, somut ve soyut unsurları veya birtakım düşünceleri kapsar. Örneğin, bazı inançlarda soyut içerikli düşünceler, bir din “akaidi” durumunda görülmektedir (Freyer, 2013: 56-58).

Dinlerin soyut anlamda inançları ve bunları pekiştiren ibadetleri vardır. Durkheim' den hareketle dini fenomenler iki kategoriye ayrılmaktadır: İnançlar ve ritüeller birincisidir, düşünceyle ilgilidir ve birtakım zihni formlardan oluşur. İkincisi ise inanca hususi eylem biçimleridir (Durkheim, 2005: .56). Dini inançlar pratiklerle ilgilidir. Durkheim'in de belirttiği gibi din topluma, gruba dair inanç ve pratikleri bir araya getirmektedir. Sosyal pratikler olmadan sadece inançlarla sınırlanan din mevcudiyet kazanamaz (Kurt, 2018: 56).

Bu açıdan ibadetler, inançlardan sonra dinlerin özünü teşkil eden önemli unsurlardır. Her dinde, o dinin inanç esasları ile dinin teolojik yapısını koruyan, yaşatılmasını sağlayan ve ibadet olarak adlandırılan ritüeller bulunmaktadır. Dinlere ait ibadet biçimleri, inanç esasları ile bir bütünlük oluşturarak anlam

kazanmaktadır. Bu nedenle ibadetsiz din veya dini sistemden söz edilemez (Yıldız, 2014: 222-223).

Her dini inanç ve dini grup bir sosyolojik öge içerir. Bu nedenle dini topluluk ve gruplar geleneklerin ve organizasyonların bütünüdür (Gusdof, 2000: 78). Her kültür, belli bir iman ve inanç sistemi dâhilinde gerçekleştirilen bir yaşam biçimini yansıtır. Bu açıdan toplumun dini inanç ve yaşamı sosyal yapıya bağlı şekillenmektedir (Sarıkaya, 2003: 73). Örneğin, “Aleviliğin kesin ibadet biçimini ortaya koymak çok güçtür.” Teolojisinin yokluğu, delillerinin daha çok şifahi unsurlara dayanması, kaynak şeklinde nitelenen hususların özellikle nefes yahut deyişlerin her zaman kesin bir özellik arz etmemesi, zaman zaman birbiriyle çelişmesi bu zorluğun bazı sebepleridir (Öz, 2012: 784).

Alevi toplulukların inanç ve adetlerine yol veya “sürek” adı verilmektedir. Aleviler ibadetlerine ilişkin birçok şeyi toplum içinde büyüklerden, dedelerden, rehberlerden ve diğer tecrübeli kişilerden öğrenmektedir (Öz, 2012: 784). Bu durum inanç ve sosyal yapı arasındaki bağı gösteren başka bir örnektir. Bunun yanında, Alevi öğretisi ve rehberlerinin tüzüğü niteliğinde olan kitaplarını da buyruk adı verilir. Buyrukta, Alevi inanç, ilke, töre, tören ve söylenceleri anlatılmaktadır (Bozkurt, 2013: 7).

Alevilik hakkında, algı ve farklılıklara dair birçok yorum yapılmaktadır. Kimilerine göre Alevilik, bir karşı duruş hareketidir. Bu yüzden, kendine özgü ve özel yapısı bulunmaktadır. Kimilerine göre ise Alevilik, İslamiyet çatısı altında yer alan bir inanç sistemi ve anlayışıdır. Aleviler Allah’a, Hz. Muhammed’in peygamber olduğuna, ahiret gününe ve Kur’an-ı Kerim’in hak kitap olduğuna inanmaktadır (Aytaş, 2012: 272).

Alevilerdeki Allah inancı İslam dini içindeki değişik inanç, mezhep ve tarikatlarda farklılık gösterebildiği gibi Aleviliğin kendi içerisinde de değişiklik gösterebilmektedir. Kuşkusuz yaratıcı anlayışı her inancın, itikadın ibadetine yansır. Bununla birlikte Alevilik inancında tasavvufi-batını felsefeyle beslenen anlayışlarda mevcuttur (Gülşan, 2004: 7). Alevilerin bazıları, Allah’ın birliğine, onun adil olduğuna ve bütün varlıkların yaratıcıda bütünleştiklerine inanırlar. Aynı zamanda kendi inançlarında önemli bir yere sahip Hz. Ali’nin, Allah’ın velisi olduğu düşüncesi algısına dayalı bir inançları vardır (Yalçın, 2012: 142).

Bazı Alevilere göre, Allah maddi âlemlerle bütünleşmiştir. Ancak akıl ve bilimin birliğiyle Allah'a yaklaşılr. Sünni inancına göre ise maddi âlemin verileriyle Allah'la bütünleşmek imkansızdır. Allah manevî bir olgudur, madde onun varlığının delilidir. Manevî olgu olarak Allah maddî âlemi yaratmıştır. Alevi inancında maddî âlemlerle manevî âlem iç içedir. Bu mevcut hâl, Allah ve insanı iç içe bir hale getirmektedir. Oysa Sünni anlayışta yaratan-yaratılan ilişkisi mevcuttur (Öktem, 2011: 120-147). Allah kendisinin bilinmesi için insanı yarattığını ve ona kendi ruhundan manevî özellikler kattığını söylemiştir. Bu yönüyle insan, Allah'a en yakın varlık olup, Allah'ın yeryüzündeki halifesidir. Mutlak varlık, Yüce Allah'tır. Yine tasavvufî bir yaklaşımla, evrendeki büyük küçük her varlığın, her oluşun Allah'tan bir parça olduğu ifadelerine rastlanmaktadır (Sinanoğlu, 2008: 156).

Bir diğer Alevilik inancına göre ise, Allah'ın varlığı ve Hz. Muhammed'in Allah tarafından gönderilmiş peygamber olduğudur. Bu inanç, Alevi zümrelerin çoğunluğu tarafından kabul edilmekle birlikte, Ali'nin velâyeti, Ali'yi sevme ve ona bağlanma, bu inancın temel esasındandır. Ali anlayışı, Alevilerin birçoğuna göre farklıdır. Örneğin, Hz. Ali algısı reel Ali' den öte, mitolojik figürdür. Hak-Muhammed-Ali üçlüsü, Alevi inancının merkezini teşkil etmektedir. Bu Alevilik inanç biçimleri, müstakil unsur kabul edilmektedir. Ancak Alevi çoğunluğunun düşüncesinde, genel anlamda aşkın bir ilâh kavramına karşılık gelen bu unsurlar, insanda, tam ve kâmil manasıyla da Hz. Ali'de tecelli etmektedir. Alevilikteki Yaratıcı anlayışının bazen Ali ile ilişkilendirilmesi, hulucü bazen de yüzeysel bir tarzda vahdet-i vücudçu bir anlayıştır. Bu durumda Allah'a iman konusunda, Sünni İslam'ın Allah'ın cezalandırmasından korkma ve O'nun affını ummak şeklindeki prensibine karşılık, Alevilikte Allah'tan korkma düşüncesi bulunmaz. O'nun daima bağışlayıcı olduğu anlayışı vardır (Öz, 2012: 784).

Sünniler, Hz. Muhammed'i son peygamber görürler ve O'nu müstakil bir kimlikle anarlar. Ayrıca onu, salât ve selâmla yâd etmenin önemine vurgu yaparlar. Alevilerde yaygın düşünce ise Hz. Muhammed ve Ali'nin aynı nurdan yaratıldığıdır. Bu yaratılış anlayışı, görünüşte iki ayrı kişi olmalarına rağmen hakikatte bir oldukları anlayışını doğurmuştur. Bu nedenle Aleviler, deyişlerinde

tabi buldukları yolun, Muhammed-Ali yolu olduğuna dikkat çekmektedirler (Öz, 2012: 784).

Alevilikte Hz. Ali'ye, Ehli Beyt-e ve on iki imama bağlılık önemlidir. Onlar açısından, içsel inanç, İslam'ın zahiri şartları ve dini vecibelerinden daha ön plandadır. Bu yüzden Aleviler İslam'ın prensipleri ve dini yükümlülüklerini yerine getirmeyi pek dikkate almazlar. Özellikle namaz, oruç, zekât ve hac gibi farz ibadetleri; Sünni inançtan farklı uygularlar. Örneğin, Alevilerin çoğunluğunda, namaz beş vakitte yapılacak bir ibadet değildir. İnsanların her davranışına, adeta namaz mukabilinde kazanılan bir gerçekleştirilmiş ibadet gibi bakılır. İnsanın, nefes aldığı her anda Allah'ın hatırlanması gerektiği ve günün her saati insanın davranışları ile zaten Allah'a ibadet ettiği düşüncesi mevcuttur. Alevilere göre, namazın zamanla sınırlandırılmayacağı anlayışı vardır (Duman, 2011).

Sünnilerin çoğunluğuna göre ise namaz, beden ve dua ile gerçekleştirilen tapınma biçimidir. Her Müslüman beş vakit namaz kılmakla yükümlüdür. Bunlar, yapılması zorunlu ibadetlerdir. Namaz kılınırken, kible adı verilen, Kabe'ye yönelme zorunludur. Alevilerin çoğunluğuna göre ise namaz bir tapınma biçimidir. Fakat Tanrı'yı anmak için günde beş kez eğilip doğrulmak gerekmemektedir (Bozkurt, 2005: 196-198).

Alevilik inancında çoğunlukla otuz günlük ramazan orucu yoktur. Buna karşılık on iki gün süren Muharrem orucu vardır. Bu oruç Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin ve yetmiş iki yakınının Kerbela'da öldürüldüğü günü yad etmek için tutulur. Bu oruç, onların şehit edildikleri gününün bir gün öncesi, olan 10.Muharrem'den bir gün önce başlamaktadır. Orucun sonunda aşure dağıtılmaktadır. Orucun tutulduğu günler süresince yasta tutulmaktadır. Elden geldiğince az su içilip, sulu içkilerden kaçınılır, ancak sulu yiyeceklerle yetinilir. Bununla birlikte bazı bölgelerdeki Alevilerde, bu durum daha hassas değerlendirilmektedir. Et yemekten imtina edildiği, aynaya bakılmadığı, erkeklerin tıraş olmadığı ve kadınların siyah kıyafetler giydikleri belirtilmektedir (Bozkurt, 2005: 197-199; Duman, 2011).

İnançlarının diğer bir gereği olan zekât ise Sünnilerden farklıdır. Aleviler, yılın belli bir döneminde dini lider olarak gördükleri ve birçok konuda kendisine danıştıkları dedelik kurumuna verirler. Başka bir hususta ise Aleviler, Sünni İslam'ı

kurumsallaştıran ve Müslümanların ibadet yeri olarak kabul edilen camiye gitmezler. Onun yerine cem evine giderler. Cem evlerinde kadın ve erkeklerin birlikte yaptıkları ve adına semah denilen ibadeti yaparlar. Bu ibadet biçiminin Alevilerin kurumsallaşmasında önemli bir yeri vardır (Duman, 2011). Alevilerde zekat kavramı maddi yardım biçiminde yapılır: Gelen kişilerin yeme, içme ve konaklama ihtiyaçlarını karşılamak ya da bu işi yürüten kişilerin yaptıklarına maddi katkı sağlamak türünden görülür. Dedelere, yürütülen hizmetlerin karşılığında verilen aynî ve nakdi yardımlar Alevilerin mali ibadet olarak yerine getirdikleri başlıca uygulamalardır (Üçer, 2005).

Alevi ve Sünnilerin, Kur'an-ı Kerim'e yönelik düşünce ve yorumlarını şu şekilde özetleyebiliriz: Alevilerin Kur'an-ı Kerim'e bağlılığı, Alevilerin temel yol kitabı sayılan buyruklar incelendiğinde görülmektedir. Aleviler Kuran'a bağlıdırlar. Fakat Alevileri, Sünnilerden ayıran nokta, Alevilerin şekle değil öze bağlılığı iddiasıdır. Kuran'ın yerel veya 1400 sene öncesine göre getirilmiş kurallarını o gün içinde doğru sayarlar. Fakat kuralların bugüne taşınarak hayatı biçimlendirmesini doğru bulmazlar (Zelyut, 2013: 57-58).

Aleviler gerek Kur'an-ı Kerim, gerekse diğer semavi kitaplar, gerekse bu durumu bir inanç esası olarak kabul ederler. Zaman zaman ise kendisine mahsus farklı yorum sergilerler. Geleneksel ve kültürel kaynaklar değerlendirildiğinde, Alevililerin dört kitaba da göndermelerde buldukları, Kur'an-ı Kerim'e karşı saygı besledikleri, ancak onu kendi inanç yapılarına göre esneklik içinde ele aldıkları temel anlayış ve yaklaşımları Kur'an temelli inşa etmede küçük çaplı gayretler sergiledikleri görülmekle birlikte Kur'an-ı Kerim'i çok fazla kabul etmezler (Üzüm, 2007:110).

Alevilerin bazıları kader konusunda Mutezile gibi hareket etmektedir. Önceden kulu bağlayan bir kader veya kaza fikrinin, Allah'ın sıfatlarına ters düştüğüne inanırlar. Bireyin dünyada özgür yaratıldığı, davranışlarının sorumlusunun kendisi olduğu inancı vardır (Zelyut, 2013: 57-58).

Aleviler İslam'ın beş şartını, Sünniliğin beş şartı biçiminde algılamaktadırlar. Alevilere göre Kur'an-ı Kerim, görünür yönüyle incelediğinde orada emirler, yasaklar, yaptırımlar, cezalar ve mükafatlar dışında bir şey bulunmamaktadır. Alevilerde, Sünnilerin bazılarının Kuran'ı Kerim'i şekilci

yorumlamadıklarına yönelik kanaat vardır. Aynı zamanda Alevilere göre, Kuran'ı Kerim'de İslam'ın beş şartı gibi bir yorum yoktur. Aleviler, bu beş şartın İslam'ı değil, Sünniliği temsil ettiğini savunarak sadece kelime-i şahadeti temel unsur olarak görürler (Zelyut, 2013: 66).

İslâm dini, tevhidi yani Allah'ın varlığı ve birliğini düstur edinerek bütün Müslümanları bu esas üzerine toplamaktadır. Bu inanç, Müslümanların birliği ve beraberliğinin sembolü olmuştur. Hz. Peygamber zamanında bu birlik hayata geçirilmiştir. Fakat daha sonra çeşitli sebeplerle ortaya farklı görüş ve düşünceler çıkmıştır. Bu durum çeşitli inanç ve görüşlerin yanlış algılanmasına sebebiyet vermiştir (Sofuoğlu ve İlhan, 1997:1).

2. 2. Sünni-Alevi İlişkilerinde Dini Baskı

Din, insanların inancının temelini oluşturan ve yaşamlarını şekillendiren kutsal bir kavramdır (Kocadağ, 1998: 208). İnsanlar bir yaratıcı tarafından ortak bir fitratta yaratılır. Fakat “yaratıcı, insanların tek bir millet olmasını değil, her biri kendi özgün tercihler setine sahip milletler ve kabileler şeklindeki çeşitliliği dilemiştir” *Ey İnsanlar, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah yanında en üstün olanınız derin ilâhî bir sorumluluk bilincine sahip olanınızdır. Allah bilendir, haber alandır.* (49/ Hucurat -13) (El-Messeri, 2011: 31). Toplumda yaşayan bireylerin ve grupların ayırıcı ve önemli özelliği; farklı yaratılış, düşünce ve bakış açılarını benimsemeleridir. Her birey bir vakıa, bir değer, bir birikimdir. Çünkü her bireyin kendine özgü düşünce ve inanç yapısı vardır (Bulut, 2008: 57). Özgün düşünce ve inanç, bireysel olduğu kadar gruba özgü bir yöne de sahiptir. Bu durum kişinin veya grubun kendi inancını üstün görerek başkalarının inancına karşı olumsuz tavır takınmasına da yol açmaktadır. Bu anlamda inanç özgürlüğünün önündeki engellerden biri, kişinin kendi inanç grubudur. Bu kişi ya da gruplar, kabul ettiği görüş ve kanaatten farklı diğer inanç ve görüşlere karşı kin ve düşmanlık besleyebilmektedir (Başgil, 1962: 149).

Dinin anlaşılmasında ve algılanmasında etkili bireysel farklılıklar görülebilir. Bunda insan tabiatındaki psikolojik eğilimler, toplumsal yapı, coğrafi şartlar, sosyo-ekonomik durum, siyasi ve kültürel unsurların da etkisi vardır.

Örneğin, Anadolu coğrafyasında çeşitli dini grupların ortaya çıkmasında belli başlı faktörler mevcuttur. Bu faktörler, dinin anlaşılmasında ve uygulanmasında farklılıklar ortaya çıkararak zamanla siyasi alanda da vücut bulan beşeri zümreleşmeler şeklinde tezahür etmektedir (Teber, 2007). Alevi-Sünni farklılaşmasına yol açan temel etken ilk İslam toplumundaki sosyo-kültürel ve siyasi etkilerin meydana getirdiği veya ayrıştırdığı bir ortamda dinin yorumlanmasıdır. Arap-Emevi iktidarlarının ırkçı uygulamaları buna örnek gösterilebilir (Arabacı, 2000: 17).

Alevilik, Sünni İslam gerçeğinin kurumsal dışlamasına maruz kalmasının yanı sıra, farklı bir dışlanma teması üzerinden de ötekileştirilmektedir. Bu dışlanma teması, kültürel kimlik temelli farklılıkları yönelik olmaktadır. Bu durumda, Sünni kültür söyleminin dışlayıcılığı, Alevilerin kültürel kimlik farklılıklarından kaynaklanan, çeşitli etiketlemeler üzerinden gerçekleşmektedir. Alevi-Sünni ayrımındaki bu etiketlenmelerden biri de, Alevi ibadethanesi (cem evlerinin), Sünni ibadethaneleri (camilerin) muadili sayılmadığı ifadesidir (Özben, 2011: 14-90).

Alevilerin endişe ve korkularının altındaki nedenlerden birisi de, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde meydana gelen katliam ve saldırılardır. Bu durum geçmişten günümüze, Alevilerin, yaşam hakları ve can güvenlikleri konusunda korku duymalarına kapı aralamıştır. Bu korku ve endişelerden bazıları: devletin benimsediği Sünni teoloji tarafından asimile edilme endişesi, Alevi köylerine cami yapılması, zorunlu din dersleridir. Alevilerin, Diyanet kurumuna gösterdikleri tepkinin arkasında bu korkunun olduğuna dikkat çekilmektedir. Aynı zamanda Aleviler, kendi istekleri doğrultusunda gerçekleşmeyen değişiklikleri din ve vicdan ihlali şeklinde algılamışlardır. Örneğin, Alevi köylerine ihtiyaç duyulmaksızın cami yapılmasına tepki göstermeleri, Alevilerin asimilasyona uğrama korkusunun göstergesidir (Sambur, 2009).

Sambur bu durumu şu şekilde değerlendirmektedir: Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde yaşanan acı deneyimler, Alevileri, yaşam hakları dahil temel hak ve özgürlükleri konusunda endişeye sevk ederken, bu katliamları tertip eden derin güçler ve gruplar, Anadolu coğrafyasındaki sosyal çeşitliliğin iki temel unsuru olan Alevileri ve Sünnileri birbirlerine düşman şeklinde konumlandırma amacı gütmektedirler. Bununla birlikte, Alevi ve Sünniler arasındaki sorunlardan biri de

ön yargıdır. Her iki inanç arasındaki ön yargıya bağlı gerçekleşen sorunlar şu biçimde giderilebilir: Sünniler, Alevileri heretik, Aleviler ise Sünnileri Yezit'in takipçileri şeklinde görmekten kurtulmalıdırlar. Aynı zamanda Sünniler, Aleviliği, bazı bireylerin sahip olduğu farklı ve değerli bir inanç ve kültür olarak değerlendirmelidirler. Aleviler de, Sünniler ve Osmanlıyla hesaplaşma saplantısından kurtularak ufuklarını daraltmamalıdırlar (Sambur, 2009).

Aleviler, Müslüman üst kimliği altında Alevi gibi yaşamayı ve ölmeyi yani kimliklerinden taviz vermeden varlıklarını sürdürmeyi istemektedirler. Fakat Sünnilerin bazıları tarafından, kimliklerinin yok sayılarak baskı ve dışlama ile karşılaştıkları kanaatleri vardır: Örneğin, Alevi köylerine zorla cami yaptırıldığı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde sadece Sünni Müslümanlığın anlatıldığı ve Alevilerin yaşam biçimlerine yönelik bir baskı bulunduğu düşüncesine sahiptirler. Ayrıca, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın İslâmiyet'in Sünni yorumuna göre yapılandırılarak hareket ettiği, devlet eliyle Alevilerin Sünnileştirilme çabası içine girildiği ve Alevilerin inançlarına yönelik baskıya maruz kaldıklarını kanaati mevcuttur (Yapıcı, 2009). Her iki inanç grubu arasında ön yargıya bağlı sosyal mesafe normları gelişmiştir. Bu durum beraberinde ayrımcılığın devreye girmesine neden olmuştur (Yapıcı, 2009).

Başdemir'e göre: Aleviler ve diğer gayrimüslim gruplar toplumsal yaşamda dezavantajlı duruma düşmüştür. Mesela Alevilere, dini inançlarından dolayı bürokraside yeterince yer alamadıklarını ve kendi kimliklerini saklama ihtiyacı hissettiklerini öne sürmektedirler. Alevilere göre, kendilerinin özgün bir dini inanç olduğu kabul edilmemiştir (Başdemir, 2011: 168).

“Türkiye’deki Alevi toplumu, resmi ideolojinin tutarsız laiklik anlayışına sahip çıkmıştır. Alevilerin laikliğe sahip çıkmasının nedeni, Sünni toplumun kamu otoritesi üzerindeki etkisinin artmasıyla dezavantajlı durumlarının daha fazlalaşacağı endişesidir. Bu endişe, aslında hiç de parçası olmadıkları dini özgürlükler ile ilgili yasakları desteklemelerine neden olmuştur. Alevi toplumunun kaygıları dikkate alınmaksızın Türkiye’de din özgürlüğü ile laikliği aynı kavramsal örgü içerisine dahil etmek güç görülmektedir... Laikliği, dini kamusal yaşamın dışında tutma hatta insani bilinci dinden tamamen arındırmaya dönük bir aydınlanma projesi olarak algılayan az sayıdaki “elitlerin” baskıcı, dışlayıcı, çatışmacı, kısıtlayıcı anlayışlarına politik destek sağlamaktadır. Onların, aynı zamanda Alevi inancını da dışlayan bu laiklik yorumuna sahip çıkmalarının sebebi, tarihi olumsuz tecrübeden kaynaklanan güvensizliktir. Ancak optimalite kuralına dayalı bir ilişki, Aleviler ve Sünniler arasındaki güvensizliği ortadan kaldıracaktır” (Başdemir, 2011: 168).

Aleviler, kimliklerinin siyasî ve sosyal açıdan tanınmasını hatta hak ve özgürlükle şekillenmesini talep etmektedir. Aynı zamanda devletten, kendilerini Sünnîlerle eşit ama onlardan farklı bir dini grup biçiminde tanınmasını istemektedirler. Nedeni ise, Alevîlerin tarihte yaşadıkları baskı, inkâr, katliam gibi muamelelerdir (Sambur, 2009). Bunun yanında zamanla, Aleviler kendini gizlememektedir. Aleviler, kendi inanç, ritüel ve düşüncelerini toplumsal yaşamda görünür kılmak için her türlü çabayı göstermektedir (Sambur, 2009).

Başka bir hususta Alevîlerin, İslâm ve lâiklik algıları köklü bir şekilde tarihsel tecrübe ile yakından ilişkilidir. Tarihte yaşanan acıların, baskıların etkisiyle Aleviler, bir daha bu tarz muamele ile karşılaşmamak için “laisizme” bel bağlayıp, sırf bu yüzden tekke ve zaviyelerin kapatılmasına sessiz kalmışlardır (Sambur, 2009).

Alevilerin laikliğe destek vermelerinin arkasında özgür ve eşit vatandaşlar olarak görüleceği şeklinde şeklindeki beklenti yatmaktadır. Ancak resmi laiklik anlayışı, din özgürlüğü ve çoğulculuğu dışlayan ideolojik bir program olmasından dolayı Alevilerin bu beklentisi gerçekleşmemiştir. Türkiye’de laiklik ve kültürel kimlikler birbirlerini içermemekte ve dışlamaktadır. Bu durumda, resmi laisizmin dışlayıcı tavrından Alevilerde etkilenmiştir (Sambur, 2009).

Ötekilik algısının hemen hemen herkesin hissettiği bir konu olması Türk toplum yapısında barış ve bütünlüğün istenilen bir seviyeye ulaşamadığını gösterir. Bu durum belli bir kesimin dışlanmışlık tecrübelerinden anlaşılmaktadır. Buna çeşitli örnekler verilebilir: Aleviler, kendilerini Sünnî kesim tarafından baskı uygulanarak ayrıma tabi tutulmuş, dışlanmış hissederken, Sünnî kesim de, özellikle başörtüsü veya bazı yasal süreçlerde sosyal baskı ile karşılaşmışlardır. Alevîlerin, Sünnî dindarlara yaptıkları ayırım iddiası söylem üzerinden gerçekleşirken, Sünnîlerin, Alevilere yaptıkları öne sürülen ayırımın fiili bir “mahalle baskısı” üzerinden gerçekleştiği düşünülmektedir. Bu durum İslâm’ın Sünnî bir tipoloji bağlamından ötekileştirilmesine yol açmaktadır (Aktay ve Kızılkaya, 2014: 60-70).

Tarihsel süreç içerisinde, Sünnî ve Alevî inanç gruplarının birbirlerini genelde olumsuz sıfatlarla vasıflama, ön yargılı düşünce ve davranışlara mahkum etme ve katı sosyal mesafelerle dışlama eğilimi göstermesi, onların sürekli birbirlerine kuşku ile bakmalarına sebep olmuştur. Açık bir ifade ile dışlanan kadar

dışlayanlar da kendi kimliklerini ötekinin tehdidi altına hissettiği için her iki grup arasındaki ilişkiler, etnik ayrımcılığa dayalı bir görüntü içerisinde şekillenmektedir (Yapıcı, 2009).

2. 2. Sünni-Alevi İlişkilerinde Kimliksel Baskı

Toplumda her bir insanın niteliklerini tanımlamak ve bu tanımlamalarla sosyal yaşam içinde fark edilir olmayı sağlamak, kimlik ile gerçekleşir. Bu doğrultuda kimlik, hem bireyin kendisini tanıması hem de bireyin dışarıdan bilinmesi şeklinde meydana gelir (Levendoglu, 2006: 13).

Kimlik, insan varlığının indirgenemez bir özelliğidir. Bireyseldir ve aynı zamanda kolektiftir (Bourse, 2009: 113). Kimlik, şüphesiz öznel gerçeğin kilit unsurlarından biridir. Bireyin toplumla diyalektik bir ilişki içinde bulunmasını sağlayarak, sosyal süreçlerden etkilenir (Berger ve Luckmann, 2008: 250). Kimlik genel anlamda ise şu şekilde ifade edilir: “Kendini tanımaya, anlamaya, bilmeye çalışan insanoğlunun, toplumsal, kültürel ya da tarihsel bir kalıt miras şeklinde hazır bulunduğu benimsediği, bireysel/kişisel, dinsel, ulusal aidiyet duygusu belgesidir” (Çakır, 2007: 1483).

Kimlik, bireyin veya grubun kendilerini karşı tarafın yönelttiği sorular çerçevesinde tanımlamasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu tanımların içeriğinin siyasal, sosyal, uyruksal, dinsel, kültürel veya etnik unsurlarla doldurulması mümkündür (Polat, 2007: 27). Aynı zamanda kimlik, kişinin kim ve ait olduğu yer hakkında bilgi verir. Ancak kişiyi ve grubu tanıtan kimlikler, toplum içinde her zaman uyumlu değildir. Bireyi veya grubu tanımlayan kimlikler, bazen başkaları tarafından desteklendiği gibi bazen de onlar için problem ve tehlike meydana getirmektedir. Irksal, etnik yapı merkezli dışlama ve ayrımcılık buna örnek gösterilebilir (Buchanan, 2010: 242).

Kimlikte, kişinin kendi kültürünü temel alması ve diğer kültürleri kendi kültürü açısından değerlendirmesi ya da aidiyet hissettiği grubu yüceltmesi vardır. Bu tarz tutumlarda iç grup yanlılığı, grup dayanışması ve gruplar arası ayrımcılık gözükmemektedir. Bu durum, gruplarda stereotipleşme ve ön yargı gibi olumsuz düşünce ve davranışları meydana getirir (Güney, 2015: 86). Kültürel bir zenginlik gibi görülen kimlik farklılıkları, sosyal yapı ve kültürden kaynaklanmaktadır. Bu

farklılıkların birbirlerine üstünlük ya da egemenlik kurumasının meşru olup olmadığı tartışılmaya başlandığında, o toplumda sosyal-kültürel çatışma kaçınılmazdır (Çakır, 2007: 1483).

Bu noktada Alevilerin kendilerine özgü yapılanmalarından bahsedilebilir. Bu kimlik yapılanması iki biçimde ortaya çıkmaktadır: Birincisi, “olmak” anlamındaki kimliktir. Bu kimlik, ortaklık ve birlik bilinci sunmaktadır. İkincisi, “oluşuma yönelik” kimliktir. Bu Alevilik inancının biçimlenmesi sürecinde kendilerine yönelik hoşnutsuzluğu gösteren özdeşleşmedir. Mevcut Alevi kimliği, Hz. Ali sevgisi ile ilişkilidir. Bu tanımlama Alevi inancının özünü meydana getirmektedir. Toplumla özdeşleşmenin hoşnutsuzluk noktası görülen kimlik, Alevilik inancının farklı algılanmasıdır (Erol, 2010).

“Kimlik, bireyin taşıdığı sıfat/sıfatların bütünüdür.” Aynı zamanda toplumsal anlamda ihtiyaç ve zorunluluktur. Sosyal yaşam içerisinde birçok kimliğe sahip birey, durum ve şartlara veya ihtiyaçlara göre bunlardan birini veya birkaçını aynı anda baskın bir biçimde kullanır. Birey, kimliklerinin birçoğunu hayatı boyunca edindiği deneyimlerle belirler. Ancak mensubu olduğu etnik köken veya mezhep gibi faktörler, bireyin çoğu zaman müdahale etme hakkının bulunmadığı ve sorgulanmadığı konulardır. Bireyi ve grubu tanımlamaya yarayan kimlik, içerisinde bulunan toplum tarafından nesnel sayılmayan bir imaj sahiptir. Bu durum ise bireyin veya grubun zarar görmesine ve çarpıtılmış bilgilerle sosyal baskıyı meydana getirmektedir (Yağlıbasan ve Öztürk, 2016).

Kimlik ve farklılık ilişkisinde doğal ve normal bir boyut vardır. Yani her birey, varoluşu gereği, kendisini diğer insanlardan farklı algılar. Fakat bu varoluşsal bilinç, diğer insanlar tarafından onun aşağılanmasını ve hor görülmesini gerektirmemektedir. Bazıları için iktidar, bu doğal farkındalık boyutunu kullanarak mücadele edebileceği ötekini meydana getirir. Bu durumda farklılık bir taraf için iyiyken, diğer taraf yani “öteki” için, zül ve aşağılanmaya sebebiyet vermektedir. Bu yüzden öteki, bazıları için zaman zaman nesne konumuna indirgenmektedir. Aynı zamanda öteki, egemenlik adına insan onuru ile hiç bağdaşmayan bir takım ciddi olumsuzluklara maruz kalmaktadır (Onat, 2003).

Ötekileştirme ve kötülemeden kaynaklan mağduriyet, korku, tehdit algıları ve aşağılanma, Köse’ye göre: Alevîliğin duygusal tetikleyicisidir. Mesela Alevîler,

sosyal ortamlarda çoğunluğun baskısına maruz kalıp, ötekileştirilmektedir. Bu durum, daha çok öteki ile yüzleşme alanlarında görülmektedir. Alevîlerin sosyal yaşamına etki ettiği düşünülen bireysel aşağılama ve ötekileştirilme gibi dramatik, tarihsel-kolektif deneyimler, Alevilerin bazı koşullarda mağduriyet yaşadığını göstermektedir (Köse, 2015).

Soyyer'e göre: Aleviler, kırsal kesimden kentlere doğru göçü en fazla yaşayan topluluklardan biridir. Bunda kırsal kesimdeki Sünnilerin, Alevilere yönelik ayrımcılığı etkilidir. Bu ayrım her iki inanç grubunun da birbirlerinden soyutlanmalarına yol açmıştır. Soyutlanmanın boyutu ekonomik ilişkilerden komşuluk ilişkilerine kadar sosyal yaşamlarının her alanına sirayet etmiştir (Soyyer, 1996: 19).

Subaşı açısından ise Aleviler, kendilerini modern ve seküler unsurlarla özdeşleştirerek Türk toplumunun içerisinde dini açıdan bir yer edinmeye çalışmışlardır. Ayrıca Alevilerin karşı karşıya kaldıkları sorunlar, onları sosyal yaşantıda doğal ve farklı bir biçimde örgütlenmeye sevk etmiştir. Bu örgütlenme, Aleviliğin bekasını sağlamış, kendisini sınırlamadan Aleviliğin toplumsal kimlik inşasını hazırlamıştır. Başka bir hususta ise Aleviler, inançlarına ilişkin değerleri koruyup yaymak istemekte ve kendi davranış beklentilerine uyulmasını talep etmektedirler. Toplumsal alanda ortaya çıkan bu örgütlenme, Alevîlerin, Sünniler tarafından "öteki" algısını doğurmuştur (Subaşı, 2010 a: 190).

Sünnî ve Alevi grupların aralarındaki ilişkiyi belirleyen temel faktör, sosyal kimliklerdir. Çünkü ötekinden farklı olgusu, ne açıdan farklı olduğuna bakılmaksızın gruplar arası ilişkileri belirlemektedir. Bu nedenle Sünnîler ve Aleviler, birbirlerini eleştirirken genelde olumsuz sıfatlar atfetme eğilimindedir. Her iki dini ve sosyal grubun birbirlerini algılamalarında, tarihte yaşanan olumsuz tecrübelerin ve kalıntıların etkisi büyüktür. Bunları yok etmek mümkün değildir. Çünkü temelinde ön yargı vardır. Bir yerde farklı grup ve topluluk varsa o kimlik, mutlaka ötekine rağmen ve onunla vardır. Çünkü hiçbir grubun, dolayısıyla hiçbir kimliğin tek başına meydana gelmesi mümkün değildir (Yapıcı, 2009).

2. 3. Sünni-Alevi İlişkilerinde Etnik Baskı

İnsanlar tarafından meydana gelen bir çevreden söz etmek etnisiteyi gerekli kılar. Çünkü bu durum, belli bir kültürün birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğini ortaya koyar. Bireylerin herhangi bir etnisiteye kendilerini mensup hissetmesinde kültürel aidiyetlerinin önemi büyüktür (Kılıç, 2012: 40).

Etnisite, kültürel pratikte belli bir topluluğun ve grubun bireylerini diğerlerinden ayırt etmektir. Ayrıca, etnik ayrımcılık yapan grupların üyeleri, kendilerini toplumda diğer gruplardan kültürel açıdan farklı görmektedir (Giddens, 2005: 246). Sosyolojik olarak etnisite kavramı, genellikle bir sosyal grubun gerçek veya kabul edilen ortak bir ırka dayalı, dilsel veya milli kimliğini ifade etmektedir. “Etnisite kültürel, dini, milli ve alt kültür biçimleri de dahil kolektif kimliğin çeşitli biçimlerini” içinde barındırmaktadır (Furseth ve Repstad, 211: 291).

Etnisite, başkaları tarafından da kabul edilen, ferdin kendisine atfettiği toplumsal veya grupsal kimliğinden bahsetmektedir. Aynı zamanda etniklik, toplumda kökene, ırka, dile ve dine ilişkin farklı algı ve anlaşılmalardan kaynaklanan kategorilerinde temelini meydana getirmektedir (Bates, 2013: 328).

Etnisite, bir anlamda insanları birbirinden ırk, soy vb. farklı özellikler üzerinden ayırım yapmaktır. Dil ve din, ayırımın en göze çarpan örneğidir (Henslin, &.2009: 227). Genellikle insanlar, farklı grupların içerisinde yer alırlar. Bu insanlar renkleri, dilleri, cinsiyetleri, kimlikleri, inançları ve ırklarından dolayı toplumda azınlık görüldükleri için etnik olarak ayrımcılığa uğrarlar (Edgar & Sedwick, 2008: 114).

Etnik ayrımcılıkta, gerçek ve bütüncül bir toplumsal görüngü yoktur. Farklılıklar; renk, ırk ve dini inanç çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda toplumsal bünyede kişiler ve gruplar, kendilerini korumak için ayırım yapma ve kendi topluluğunu ve grubunu arıleştirme yoluna gitmektedir. Bu durum, “biz” kimliğini her türlü melezleşme ve karşı istiladan koruma zorunluluğu getirmektedir. Bunun neticesinde diğerlerine karşı zihinsel imgelerle meydana gelen söylemler, temsiller ve pratikler; şiddet, hor görme, hoşgörüsüzlük ve aşağılamaya yol açmaktadır. (Balibar ve Walerstein, 2013: 51).

Etnik ayrımcılıkta, bir kişi kendi grubunu evrenin merkezi görmekte, diğer sosyal grupları kendi perspektifinde yorumlamaktadır. Ayrıca kendi grubunun

inançlarını, değerlerini ve davranışlarını diğer gruplara karşı daha olumlu görmektedir. Yani grup merkezli düşünme ve davranma, kendi değerlerini, diğerlerine kıyasla daha üstün görmesidir (Barutçugil, 2011: 70).

Bir topluluğun “etnik” olarak tanımlanabilmesi için bazı ön gerekenler bulunmaktadır. Öncelikle, bir topluluğun etnik bir yapı olarak değerlendirilmesi için başka bir etnik grup, topluluk, ulus ya da milletin grup sınırlarının dışında olması ya da bu sınırların belirgin olması veya bu yapıyla ters düşmesi gerekmektedir. Çünkü etnik kategorileri meydana getiren bütün yapılar benzerlik üzerine değil ayrılık, aykırılık üzerine kurulan ve kurgulanan yapılardır (İrat, 2012: 250).

Günümüzde, toplumların en temel özelliklerinden biri heterojen yapıya sahip olmalarıdır. Toplumlar, genelde farklı etnik ve mezhepsel özellikler taşır. Toplumların sahip olduğu bu özellikler kültürel anlamda bir zenginlik, hoşgörü ve birlikte yaşayabilmeyi geliştirirken diğer yandan da potansiyel çatışma ve kargaşayı getirir. Bu çatışma ve kargaşa, birlikte yaşama ortamında, toplumsal anlamda “ötekinin” varlığını kabullenememeden ileri gelir. Ayrıca gündelik yaşamda “ötekinin” varlığına tahammül etme kültürünün yeterince gelişmesini engeller. Alevi-Sünni ilişkilerinin tarihsel süreç boyunca birbirlerini kabullenmeme, gerilme ve çatışma eğilimleri buna örnektir (Gölbaşı ve Mazlum, 2010). İnsanlık tarihi boyunca, etnik, dinsel veya salt sayısal çoğunluklar; azınlıklara, bazı zaman onları yok etme noktasına kadar varan, zulüm ve baskı yapmışlardır (Sartori, 1996: 33).

Aleviler kendilerini, inanç ve yaşam biçimlerine karşı görünür bir biz ve öteki ayrımı ile sınır geliştiren etno-dinsel bir topluluk biçiminde tanımlamışlardır. Alevilerin dış dünya ile grup arasında oluşturdukları bu sınırın geçirgenliği, nadir iken, bu geçirgenlik Alevi toplumlarının geneline yansımamaktadır. Ancak grubun kendisi, dış dünyaya karşı ayrımlarını “öteki” yani genellikle Sünniler üzerinden yapmıştır. Grup ve ötekiler arasındaki sınırlar, ortak-karşıt referans noktaları üzerinden üretilmektedir. Örneğin, Aleviler namaz kılmamakta ve bu hal gruplar arası bir sınır oluşturmaktadır. Sünniler için ise namazı en azından teoride kabul etmek, Sünni gruba aidiyetin gerekçelerinden biridir. Bu çerçevede namaz her iki grubun da ortak sınırında vardır; Ama içinde bir karşıtlığı da üretir. Bunun yanında Alevilerin grup sınırı belirlemede belli başlı faktörler vardır. Bunların başında

bir toplum, topluluk veya grubun belirleyenleri kabul edilen “dil, din, ırk,” ve yaşanan coğrafya gelmektedir. Bu faktörlerden dil ve ırk, Alevilerin öteki görülmesinde fazlaca başvurulan unsurlardır (İrat, 2012: 261-262).

Anadolu’da Aleviler arasında Türk kökenlilerin yanı sıra, Arap ve Kürt Alevilerde bulunmaktadır. Alevilerin bazılarına göre; Alevilerin Türk kökenli olduğu, Kürtlerin arasında kaldıkları için dillerinin zamanla değiştiği savunulmaktadır (Tol, 2016: 23). Aleviler etnik yapı itibariyle değişik unsurları içine alır. Alevi Türkler olduğu gibi Alevi Kürtler, Kürtleşmiş Alevi Türkler, Türkleşmiş Alevi Kürtler, Abdallar vardır. Ancak Alevilerin büyük bir çoğunluğu Türk kökenlidir. İkinci sırayı ise Kürt kökenliler almaktadır (Ocak, 2014: 260).

Alevi ve Sünniler sosyal yaşamda birbirlerini ötekileştirmektedir. Bir anlamda her iki inanç grubu kendi grubunu diğerinden üstün görüp; diğerine karşı olumsuz tutum geliştirmektedir. Esas itibarıyla kendi grubuna karşı biz duygusu ve dayanışma ile yaklaşırken, karşısındakini düşman görme eğilimi göstermektedir. Örneğin, Aleviler, Sünniler hakkında kendilerine karşı, zulüm ve ayrımcılık yaptıklarını öne sürerken; Sünniler ise Aleviler hakkında sapkınlık ve cehalet yargıları üzerinden yabancı, öteki dünyasını meydana getirmektedir. Bu tür ayrımcı yargılar, bireylerin birbirlerini sistematik biçimde küçümsemesine yol açtığı için ön yargıya bağlı davranışlar ortaya çıkmaktadır (Aksal, 2014: 222).

Türk toplum yapısında, Alevi-Sünni kesimlerin kendi geleneksel yapıları ve birbirleri hakkında ki inanç ve kanaatleri henüz bir eleştiri ve hesaplaşma sürecinden geçirebilecek olgunlukta değildir. Bu yüzden her iki kesim içinde olabildiğince katı, taviz kabul etmez ve uzlaşmaz bir tutum içerisindedir. Bu kesimlerden bazıları, yüzyıllardır gelen bir savunma psikolojisi ile hareket etmektedir. Mesela Aleviler, *Sünni kesimi yobaz, bağnaz, tahakkümcü* sıfatıyla çağ dışı diye nitelendirirken; kendilerini insancıl, *laik ve çağdaş* şeklinde adlandırmaktadır (Ocak, 2009: 205). Alevilerde, Sünnilere karşı görülen aleni olumsuz söylem ise “ötekini” itham eden “Yezit” kavramıdır. Yezit, İslam tarihindeki kişisel anlamından ziyade, sahip olunmasından utanılacak bazı olumsuz nitelikleri yüklenmiş sıfat anlamındadır. Bu anlam daha çok baskı, şiddet gibi davranışlara karşılık gelmektedir (Okan 2004: 33).

Alevilik ve Sünnilik, karşılıklı ötekileştirmeyi ifade eden kimliklerdir. Alevi düşüncesinde biz ve onlar, yani Alevi-Sünni dikotomisi hala varlığını sürdürmektedir. Aleviler iyidir, Sünniler kötüdür, şeklindeki ifadeleri bu duruma örnektir. Aleviliğin kendisi, iyinin ölçüsü olmadığı gibi Sünniliğin kendisi de kötülüğün ölçüsü değildir. İyilik bizatihi Alevilikten neşet etmediği gibi kötülük de Sünnilikten kaynaklanmamaktadır. Alevilik ve Sünniliğe mana veren ve içini dolduran insanın kendisidir. Alevilik ve Sünniliğin içi, yapıcı bir şekilde doldurulabileceği gibi ikisinin bir yıkım mekanizmasına dönüşmesi de mümkündür. Alevi-Sünni kutuplaşmasının bazı nedenleri arasında sürekli çatışmalar, isyanlar, geçmişten bugüne, inanç veya mezhebin zihinde imgesel bir biçimde farklı algılanması sayılabilir (Sinanoğlu, 2008: 25-35).

2. 4. Sünni-Alevi İlişkilerinde Siyasal ve Tarihsel Baskı

Alevilik, sadece inanç örüntüsü açısından değil, sosyo-psikolojik yapı analizi açısından da büyük ölçüde Türk tarihinin ürünü olarak bilinmektedir. Türk toplum yapısında Alevilik değerlendirilirken iktidar-muhalefet, merkez-periferi ilişkilerinin yapı taşında merkezi ana unsurdur. Bir anlamda Türklerin soy ve boylara göre bir araya gelmesi, Türk toplumunun “parçacı” bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu şekilde meydana gelen toplum yapısında, merkez ve periferi arasında sürekli gerilim meydana gelmektedir. Devam eden kargaşa ve çatışma, farklı düşünce ve inanç grupları arasında trajik bir algı yaratmaktadır (Göka, 2012: 165-166).

Farklı dini inanç ve etnik kökenden meydana gelen Anadolu'nun, çok kimlikli sosyal bir yapısı vardır. Bu toplumsal gerçeğe rağmen bazen farklılıklar yok sayılmakta, baskı ve dışlamalar ortaya çıkabilmektedir. 1970'lerin sonunda Çorum Olayları, 1978 Maraş Katliamı, 1993 Madımak Olayı Alevilere yönelik baskı ve dışlamaların birkaç örneğidir (Özgür, 2014: 206-214). Tarihsel süreç içerisinde zuhur eden bu ve benzeri olaylar, sadece bir inanç grubuna yönelik olmayıp, toplumsal yaşantıda her iki inanç grubunu da etkilemektedir. Bu durum toplumsal anlamda bütünleşmeyi zedelemektedir.

Cumhuriyet'ten önceki tarihsel süreç içinde Alevilik değerlendirildiğinde; farklı devletler içerisinde Aleviliğe ilişkin çeşitli algılamalar görülmektedir.

Aleviler bazı zamanlar dışlanmış, bazen içerisinde yaşadığı toplumun halkına yakın yaşamış, bazen de kendi inanç ve yaşam biçimlerine yönelik meydana gelen olumsuzluklara karşı mücadele vermişlerdir. Bununla birlikte Aleviler genelde, kendilerine yönelik olumsuz tavır ve davranışlardan dolayı içe kapanık yaşamayı tercih etmişlerdir. Aleviler açısından genel bir değerlendirmeye gidildiğinde; tarih boyunca her devletle mutlaka inanç yönü itibarıyla lehte veya aleyhte birtakım olaylar yaşamışlardır. Genel anlamda inanç eksenli bu durum, siyasî ve sosyal unsurlar içerisinde şekillenmiştir (Ay, 2013: 553).

Tarihte Osmanlı- Alevi ilişkilerine bakıldığında; toplumsal yaşantıda iki önemli kırılma görülmektedir. Bunlardan biri; Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail arasındaki 1516 yılında gerçekleşen Çaldıran Savaşı ve hilafetin Osmanlı'ya geçmesi sırasında yaşanan toplumsal kırılmadır. İkincisi ise; II. Mahmut döneminde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile Anadolu, Balkanlar ve Ortadoğu'da yaşayan Alevi-Bektaşî tekke ve dergahlarının yıkılması ve Alevi dede, "önderlerinin" ya sürgün edilip ya da hapis yatırılmasıdır (Şener, 2010: 9).

Aleviler, 16.yy. başında 2. Sultan Beyazid'ten Yavuz Sultan Selim dönemine kadar birçok olumsuz tutumla karşılaşmışlardır. Bu durum, Osmanlı dönemi boyunca devam etmiştir. Cumhuriyet döneminde ise bu baskıların kısmen de olsa sürdüğü belirtilmektedir. Kendilerini Türk demokrasisinin çağdaşlığının temel direklerinden biri gibi gören Aleviler, birçok mücadele ve olumsuzluklar yaşadıklarını savunmuşlardır (Tokalak, 2017: 265). Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri bu olumsuzlukların mevcut olduğu dönemler şeklinde algılanmaktadır (Yıldız, 2014: 69).

Gülşan' a göre geçmiş dönemlerde inanç grupları, toplumsal yaşamın varlığı ve düzeninin muhafaza edilmesi adına belirleyici rol üstlenmektedir. Açık bir ifade ile benimsenen inancın çoğunluk tarafından kabul edilerek içselleştirilmesi kurumsallaşmasına da imkan sağlamaktadır. Bundan dolayı farklı inanç biçimleri, o toplum yapısında karşıt ve heretik görüldüğünden tehdit olarak algılanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde, o dönemde ortaya çıkan mesnetsiz iftira ve isnatlar, Alevi-Sünni arasındaki husumetlerin temelini atmıştır (Gülşan, 2004: 205).

Osmanlı Devleti'ndeki hakim anlayış, dinin İslam olduğudur. Bu doğrultuda Osmanlı toplum yapısında, dini inanç ve gruplar devlet tarafından sıkı bir

denetimden geçmektedir. Devlet dışında beliren dinsel odak noktaları, kovuşturularak bastırılır. Örneğin, ayrımcı sayılan Şih'lar devletin erişebildiği yere gönderilir. Ya da idam edilir. Alevilere ise beşinci kol olarak bakılır. Toplumda özgür davranan Alevi dini liderler, kovuşturularak etkisiz duruma getirilmektedir (Mardin, 2015: 208-209). Mardin'in de ifade ettiği gibi tarihsel süreç içerisinde meydana gelen olumsuz hadiseler, toplumda her iki inanç grubunu da etkilemiştir.

Toplumsal hayatın koşulları değiştiğinde toplumu düzene sokan kurallar da değişmektedir. Bu kuralları cebri tutumla dizginlemek, tarihsel süreçte ve her devirde büyük sorunlara neden olmuştur. Nitekim din orijinli cebri tutumlar nedeniyle insanlar büyük sıkıntı ve acılar çekmiş, özgürlük ve değişim yolunda insanlar bedeller ödemiştir. Emevilere karşı İmam Hüseyin'in Kerbela'daki direnişi buna örnek gösterilebilir (Kılıç, 2011: 193).

Tarihsel süreçte Aleviler, kenar bölgelere yerleşerek toplumsal faaliyetlerini kendi kapalı ve dar çevreleri içinde sürdürmüşlerdir. Nedeniyse Osmanlı yönetiminin kendisini Sünni İslam'ın temsilcisi görüp, diğer inançları tehdit olarak algılamasıdır. Bu durum, Sünnilerin iktidar yanlısı ve diğerlerini "öteki görme" algısını doğurduğundan, Sünni ve Aleviler bir araya gelip bütünleşmemektedir. Aleviler, Sünnileri Yezid, Sünniler Alevileri Rafizi olarak vasıflandırmışlardır. Bu olumsuz değerlendirme; Sünni ve Alevilerin ibadet biçimlerinde ve yerlerinde ayrılmayı meydana getirdiği gibi iki kesimi de hoşgörüden uzaklaştırmıştır. Bu durum günümüze kadar devam eden Alevi ve Sünnilerin birbirleri hakkındaki ön yargıların temelini atmıştır. Açık bir ifade ile ön yargı ile meydana gelen düşünceler, birlikte yaşama kültürünü zayıflatarak inançları kutuplaştırmaktadır (Küçük ve Küçük, 2011: 211). Örneğin, Alevilere yönelik bazı yakıştırmalar da tıpkı kızıl baş sözcüğü gibi tarihsel süreçte topluluğu tahkir etmeye yöneliktir (Alvanoğlu, 2017).

Fığlalı açısından Osmanlı kaynaklarında kullanılan rafizi kelimesi, bu özellik sebebiyle tamamen "siyasi bir yafıt" olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte aynı kelime, Anadolu'da Sünniliğin dışındaki gruplar için de bir karalama sıfatı şeklinde kullanılmıştır. Bu durum ilim ve tarih açısından ciddi ve büyük bir problemdir (Fığlalı, 1990: 14). Bu problem bizi ön yargı kavramı ile karşı karşıya bırakır. Ön yargı, bir kişi, grup veya topluluk üyelerinin bir başka grup ya da kişi

hakkındaki fikirleri ve onlara karşı takındığı tutumdur. Bu tutum, önceden edinilen görüş ve fikirlerin genellikle kesin olmayan kanıt ve söylentilere dayanmasındandır. Ön yargı ile yaklaşan birey diğer gruba veya bireye yönelik yeni bir bilgiyle karşılaştığında bile değişime direniş göstermektedir. Bunun yanında bireyler, kendi özdeşleştikleri gruplara ve topluluklara olumlu; diğerlerine karşı ise olumsuz ön yargılar geliştirebilmektedir (Giddens, 2005: 249).

Bu tür süreçler sebebi ile Sünni ve Aleviler geçmişten günümüze sosyal ilişkilerinde sağlıklı bir ilerleme kaydedememiştir. Bu iki inanç arasında bazı sorunlar halen canlıdır. Alevi toplumuyla ilgili mum söndü iddiaları gusülsüz gibi ithamların bulunması, iki inanç arasında ayrılık ve gerilimleri başlatmaktadır. Bu durumun altında siyasî mülâhazaların rolü büyüktür. Örneğin, Alevilerin daha çok sol ve sosyalist gibi siyasi akımları görüş olarak benimsemeleri; *Marksist, ateist, komünist veya kızılılar* gibi adlandırılmalarına neden olurken; Sünnilerin ise daha çok sağ ve muhafazakar hareketler içinde bulunmaları; *gerici, yobaz, milliyetçi, ülkücü* şeklinde sıfatlandırılmalarının önünü açmaktadır. Bundan dolayı her iki inanç birbirlerine karşı, kültür ve ibadet farklılıklarını da dikkate alarak mesafeli tavır sergilemişlerdir (Yağlıbasan ve Öztürk, 2016).

Farklı bir açıdan ise Alevilerden bazıları yaşanan olumsuzluklara karşı sürekli isyan, itiraz ve nefret duygusu gütmektedir. Bu durumun Aleviliğe ait olmadığı ve dışarıdan beslendiği düşünülmektedir. Muhalif niteliğin beslendiği kaynak, Marksist ve sosyalist ideolojiyi işaret etmektedir (Ecevitoglu ve Yalçınkaya, 2013: 72).

Aleviler yaşadıkları olumsuzlukları, soyut korkuları, travmaları ve tarihsel anlatıları günümüz karakterleri ve kurumlarına ait imgelerle somutlaştırmaktadır. Aynı zamanda aşağılanma ve tehdit sonucu meydana gelen bireysel tecrübelerin güdüsel sonuçlarını pekiştiren kolektif dramlar ile bunları ilişkilendirilmektedirler. Bu tecrübeler ve müdahaleler, yaygın ve paylaşılan kolektif anlatılarla bağlantılıdır ve temel anlatıların bir parçasıdır. Meydana gelen olumsuz deneyimler, Alevilerin korku ve mağduriyet yaşadıklarının, örnek bir anlatısıdır. Bununla birlikte Alevilere yönelik iftiralar ve farklı yakıştırmalar, gündelik hayatta Alevilerden bazılarının yaşanan talihsizlikleri göz önünde bulundurmasına ve Alevilerin geçmişte yaşanan olumsuzlukları sürekli canlı tutmalarına yol açmaktadır (Köse,

2015). Aleviler geçmişte yaşadıkları olumsuzlukların din eksenli bir yönetim anlayışından meydana geldiğini düşündüklerinden, kendilerini daha rahat ifade edebilecekleri siyasi ve ideolojik alanlara kanalize olmuşlardır.

Alevilerin bazıları kendilerini demokrat, laik, cumhuriyetçi bir kimlikle açıklamaktadır. Onlara göre bunun temel nedeni ise, geçmişten bu yana din adına yapılan baskı ve zulümlerdir. Aleviler, dinsel istismar nedeniyle acı çektiklerini, başlarına gelen bütün sıkıntıların anti demokratik, otoriter, totaliter ve teokratik iktidar tutumundan kaynaklandığını vurgulamaktadırlar. Bu nedenle şu açıklamaya gitmektedirler: “İnsandan yana insanı sevmek bir ibadettir”. Alevilerin, Atatürk’ün kurduğu Cumhuriyet’i ve laik devlet anlayışını desteklemeleri bununla ilişkilendirilebilir. Ayrıca Atatürk’ün batıdan aldığı demokrasi ilkelerinin kendi inanç, yaşayış biçimi ve düşünceleri ile örtüştüğünü düşünmeleri de buna örnek gösterilebilir (Öktem, 2011: 120-147).

Alevilerin, Atatürk ve kurmuş olduğu Cumhuriyet’i desteklemelerinin nedeni dört yüz yıllık bir dini baskıdan kurtulacakları umududur (Gezik, 2016: 49). Başka bir çalışmada ise; Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde “din” temelli anlam bulan ulus anlayışının, toplumdaki azınlık grupları dışladığı belirtilmektedir (Uçar, 2009: 89).

Cumhuriyet döneminde Alevilikle ilgili düşünce ve görüşlerin benimsenip saygınlık gördüğü belirtilmektedir. Laiklik ilkesinin yeni devletin resmi ideolojisi olması, aynı zamanda rejimin seküler ve rasyonel bir temele dayanması, kökeninde bu ilkeleri barındıran Aleviliğin devlet nezdinde kabulünü kılmıştır. Ayrıca bu değişiklikler, Cumhuriyet öncesinde kırsalda kapalı bir toplum yapısını benimseyen Alevilerin şehir merkezlerine doğru göç etmesini sağlamıştır. Bu değişiklik Alevilerin, Atatürk’ü kendi toplumsal dünyalarında adeta bir kurtarıcı gibi algılamalarına neden olmuştur. Evlerinde, Hz. Ali’nin temsili resmi ile Atatürk resimlerinin yan yana bulunması Alevilerin Atatürk’e olan bağlılığını göstermektedir (Duman, 2011).

Aleviler laik anlayış ile kendilerini rahatça ifade edip, kültürlerini ve kimliklerini koruyup geliştirmektedir. Bu nedenle Aleviler, Cumhuriyet’i desteklemişlerdir. Ayrıca inanç, görüş ve düşüncelerini temellendirdiği için “Ali rehber, Ata önder” sloganlarıyla Cumhuriyet’e ve Atatürk’e karşı sevgi ve sempati

duymaktadırlar. Bunun için Atatürk'ün ortaya koyduğu hedefler, Alevilerin çoğunluğu tarafından olumlu değerlendirilmektedir. Atatürk tarafından uygulamaya konulan bir dizi değişiklik; örneğin 1928 Anayasa'sında İslamiyet'in devletin resmi dini olmaktan çıkarılması, laikliğin kabul edilmesi, din ve vicdan özgürlüğünün anayasal güvence altına alınması gibi hususlar Aleviler tarafından olumlu karşılanmaktadır. Atatürk'e verilen desteğin arkasında yatan sebep, varlığını hissettiren Sünni hegemonyanın ortadan kaldırılmasının onun reformları ile gerçekleşeceği düşüncesidir (Alperen, 2009). Başka bir hususta ise Aleviler, tarihsel süreç içerisinde yaşadıkları olumsuzluklardan dolayı Sünnilerle ilişkilerini asgari bir seviyede tutmuşlardır. Bu da Alevilerin devlete ve Sünni kesimlere karşı muhalif bir düşünce ve tavır geliştirmelerine neden olmuştur (Yılmaz, 2005: 105).

Geniş kapsamlı politik ve sosyal Atatürkçü devrimler çerçevesinde gerçekleşen değişim ve gelişmeler, Alevi yapılanmasında önemli dönüşümler sağlamıştır. Ulaşım ve iletişim ağlarının gelişmesi ve zorunlu eğitimin hayata geçirilmesi gibi yenilikler, Alevileri marjinallikten kurtarmıştır. Aynı zamanda Alevilerin devlet temsilcileriyle aralarında etkileşim kurmasını sağlamıştır (Bodrogi, 2012: 53). Bununla birlikte Cumhuriyet'ten sonra yaşanan devrimler, Alevilerde köklü değişimler meydana getirmiştir. Örneğin, Alevi köylerinin kentle bağlantısı kurularak ilköğretim zorunlu kılınmıştır. Açık bir ifade ile Aleviler yapılan toplumsal değişikliklerden istifade ettiklerinden dolayı, dış dünya ile aralarında bir iletişim sistemi geliştiğini düşünmüşlerdir (Bozkurt, 2006: 197).

Başka bir hususta ise toplumsal açıdan değişim ve dönüşümler, Aleviler açısından iyi görülmektedir. Ancak kente göç ile gelen değişim ve dönüşümler kendi inanç ve kültürlerinde deformasyona neden olmuştur; Bunlardan bazıları şöyledir: O dönemde etkili olan sol akım Alevilerin birçoğunu içine almıştır. Bu hal Aleviliğin sol paradigma ile algılanmasına neden olmuştur. Aynı zamanda solun etkisi ile Alevilik anti-dini bir çizgiye kaymıştır. Dini açıdan meydana gelen bellek kaybı ve sosyal kurgunun çözülmesi farklı Alevi grupları arasındaki ortak bağları zayıflatmıştır. Bu değişiklik Alevi kurumlarına da sirayet ettiği için, Aleviler dernek ve vakıflarını siyasi konular ve kimlik tartışmalarında aldıkları tutuma göre seçmeye yönelmişlerdir (Yıldırım, 2012). Bununla birlikte Alevi gruplarda toplumsal işleyişin döngüsünü tanzim eden ve insanı merkeze alan inanç sisteminin

meydana getirdiği temayüllere karşı; 1970'lerden itibaren bu kültürel değerleri dışlayan bir başkaldırı ortaya çıkmıştır. Türk toplum yapısının o yıllardaki siyasi ortamında yetişen nesil, geleneksel Alevi öğretilerini ve kutsal mekanlara atfedilen değerleri dışlayarak, kendi inançları olan Aleviliği sosyal ve demokratik bir dönüşüm hareketine indirgeyip geleneksel, kültürel değer ve ritüellerle olan bağını koparmaya çalışmıştır (Sami, 2013).

Saltanat ve halifeliğin kaldırılması gibi laiklik çerçevesinde yapılan düzenlemeler Aleviler tarafından destek görmüştür. Alevilik, kendisini laik cumhuriyetin ilkelerine uyumlu ve bu ilkelerin kabulü temelinde oluşturmuştur. Ayrıca Atatürkçü ilkelerin benimsenmesinde Alevilik, kendisini Sünnilik karşısında konumlandırmıştır. Böylece Aleviler kendilerini çağdaş, kemalist, laik ideallerin taşıyıcısı bir kimlikle açıklamışlardır. Bununla birlikte Atatürk'ün gerçekleştirmiş olduğu düzenlemeler, Alevilerce, başkalarıyla eşit yaşayabileceklerine dair bir kanı oluşturmuştur. Ancak bu durum Alevilerin umduğu doğrultuda gerçekleşmemiştir. Tekke, zaviye ve dergâhların kapatılması, Aleviliğin kültürel anlamda belleksizleşmesine yol açmıştır (Kineşci, 2017).

Alevilik ve Sünnilik, Türk toplum yapısında iki farklı inanç grubu olmasının yanında aynı toplum yapısının önemli meselelerden biridir. Bu meselenin asıl yönünü ne Sünnilerin Sünniliği, ne de Alevilerin Aleviliği hakkıyla bilmemesidir. Her iki inanç grubunun birbirleri hakkındaki bilgiler, kimler tarafından, ne zaman uydurulduğu bilinmeyen efsanelere asılsız, yanlış, onur kırıcı, rencide edici hikayelere dayanmakta ve bu durum aralarında husumete yol açmaktadır (Canan, 2002: 15).

Tarihsel süreç içerisinde meydana gelen bir takım olumsuzluklar toplumsal yaşantıda her iki inanç grubunu da etkilemiştir. Bu durumun neticesinde, her iki inanç grubunda ki bazı bireylerin birbirlerine karşı ön yargılı bir tutum ve davranışta bulunmalarına neden olmuştur.

Günümüzde toplumsal yaşantıda Alevi ve Sünni ilişkilerine bakıldığında her iki inanç arasındaki ilişkilerinin hissedilebilir ölçüde iyi yönde evirildiği görülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MALATYA'DA YAŞAYAN ALEVİLERİN VE SÜNNİLERİN
İNANÇ İBADET VE SOSYAL YAŞAMLARINA İLİŞKİN
BULGULAR

Malatya ili alan araştırması çerçevesinde elde edilen bulgular, araştırmanın yöntemini meydana getiren nitel araştırma yöntem tekniklerinden olan görüşme tekniği bağlamında değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede katılımcıların görüşleri olduğu gibi aktarılmış, katılımcıların ifadeleri sonucu ortaya çıkan sonuçlar, araştırmanın problemi odağında yorumlanmıştır.

3. 1. Malatya'daki Alevi ve Sünnilerin İnanç ve Mensubiyetliklerine İlişkin Bulgular

Din, ilkel ve uzak kültürlerde olduğu kadar, ileri ve gelişmiş toplumlarda da varlığını devam ettirmektedir. Bu kültürlerin çoğunda, her inanç ve dinin merkezinde ilahi bir nosyon mevcuttur (Otto, 2014: 8). Bunun yanında din, toplum, topluluk ve inanç gruplarına göre farklılık gösterir. Örneğin, kitabî dinlerde, Allah tarafından Peygamberler aracılığı ile gönderilen ilâhî ve kutsal emirler, insanların içinde buldukları sosyo-kültürel ve ekonomik şartlara göre biçimlenir. Bu durum topluluk veya fertlerin dini algılama biçimi ile ilgilidir. Dini algılamadaki çeşitlenmenin nedenlerinden biri de sosyo-kültürel ve coğrafi sebeplerdir. İnsan daima etkileyen ve etkilenen bir varlık yapısına sahip olduğundan, içerisinde doğup büyüdüğü toplumu etkiler ve birçok yönden de ondan etkilenir (Özarslan, 2016: 171-173).

Dini inançlar, mensuplarını yalnızca bireysel bazda etkilememiş, aynı zamanda onların büyük oranda yaşam tarzlarını da şekillendirmiştir (Eren, 2005: 41). Açık bir ifade ile herhangi bir inanç, ferdin yaşam veçhesine ait anlayış ve bilgilerin sürekli bir organizasyonu halinde biçimlenmektedir. Aynı zamanda inanç, kişinin bir obje, düşünce vb. gibi unsurlar hakkında idrak ettiği bilgilerden meydana gelmektedir (Krech ve Crutchfield, 1980: 2017).

Her din kendi inanç sistemini oluşturur. Bu inanç sistemleri toplulukların, grupların veya kişilerin içinde bulunduğu toplumda inanca ve kültüre göre şekillenir. Değerler aktarımı bu yolla oluşur. Bireyler, kendilerini içinde buldukları toplum, topluluk veya grubun inancına göre tanımlar. Tanımlama şekli din, mezhep, kimlik ve etnik yapı doğrultusunda gerçekleşir. Aynı zamanda birey, kendisini ait olduğu grup veya topluluğun ideolojik düşüncesi ve önemli gördüğü sembol, imge ve karakteri aracılığıyla da tanıtır. Alevîlerden bazılarının inançlarının temel dayanağı gördükleri Hz. Âli'yi benimsemeleri veya ideolojik bir birikimle önder saydıkları Atatürk ve düşüncelerini içselleştirerek sosyal yaşam pratiği haline getirmeleri buna örnek gösterilebilir.

Mezhep, gidilen ve tutulan yol manasına gelmektedir (Gökpınarlı, 1997: 19). Bunun yanında, mezheplerin ortaya çıkışının, yayılışının ve gelişmesinin kendi içerisinde farklı nedenleri bulunmaktadır. Tarihsel süreçte ortaya çıkan mezhepler İslâm'ın yayılıp genişlemesiyle birbirinden farklı toplumların meydana gelmesine neden olmuştur. Toplumların kendi içerisinde bir takım direnme ve tepkilere yol açan bu durum çatışma ve savaşları doğurmuştur (Eyuboğlu, 1987: 307). Korkmaz mezheple ilgili şu bilgileri verir:

“Mezhepçilik anlayışının önemli tezahürlerinden birisi de istismar veya ötekileştirme. Aslında biz kavramının olduğu yerde doğal olarak öteki kavramı bulunmaktadır. Meseleye biz ya da ötekiler gözüyle bakınca da, hakikatin ne olduğunu, onun zatından ziyade, biz ya da ötekiler belirlemektedir” (Korkmaz, 2016: 41).

Toplum içerisindeki inanç ve düşünce gruplarında o grubun geleneğini, kültürünü ve değerlerini bir kuşağın kendisinden sonraki kuşağa sistemli bir biçimde öğretmesi sonucu, o gruptaki kişilerde bu sosyal değerlere ilişkin müşterek unsurlar meydana gelir (Gençtan, 2002: 19).

Gruba veya topluluğa bağlılık inanç, değer ve düşüncenin etkisiyle bireyin sosyal yaşamını şekillendirmesine yardımcı olur. “Ben kimim” sorusuna verilen cevapların büyük bir kısmı sosyal gruplara atıfta bulunur. Örneğin, cinsiyet, inanç, kimlik gibi unsurlar ifade edildiğinde belli bir gruba aidiyetlik belirtilir. Özellikle topluluk kültürünün hakim olduğu yerlerde yaşayan bireylerin kimlik tanımlarının önemli bir kısmını gruplarla ilişkiler belirlemektedir (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar 2014: 262). Bir insanda meydana gelen inanç ve tutumların teşekkülünde o kişinin mensup olduğu kültürün rolü büyüktür (Krech ve Crutchfield, 1980: 2017).

Tutumlar ise; bireyin dış dünyaya karşı vaziyet alışını biçimlendirmektedir (İnceoğlu, 2011: 67).

Kimlik, kişinin kendisini tanımlamasının ve toplumsal konumunun bir ifade biçimidir (Akın, 2015: 66). Kimlik, insanın varlığı ile ortaya çıkmıştır. Ayrıca kimlik: kişi, topluluk, grup ve aşiret gibi sosyo-kültürel temellere dayanır. Kimlikleri tayin eden bu toplumsal kavramların yanı sıra, kolektifliği çağrıştıran ve herhangi bir düşünce ile meydana gelen kimlikler de vardır. Bu durum etnik kimliğe karşılık gelir. Etnik kimlik, fertlerin mensup olduğu ya da seçme hakkının olmadığı, yani doğuştan kazandığı kimliktir (Karpat, 2009: 51). Etnik kimlik sosyal kimlik kategorisine girmektedir. Toplumsal kimlik veya nesnel kimlik, bir bireyin çeşitli gruplara mensubiyetini ve bu tür mensubiyetlerin toplumsal açıdan anlamlı ve ayırt edici özelliklerini anlatır (Woodward, 2016: 187). Etnik kimlikte; etnik bir grup, soya ait mitlerin rolünü veya tarihi anıları vurgulayan din, gelenek, dil ya da toplumsal kurumlar gibi bir ve birden çok farklılığa göre tanınıp ayırt edilen bir kültürel kolektifliğe sahiptir (Smith, 2016: 41). Aynı zamanda kimlik duygusu, belirli bir etnik topluluk veya grubun, kendi farklılıklarını inşa etmek üzere kendisi ve üyeleri için bir referans kaynağı olacak kolektif bir geçmiş yaratma çabasını sergilemektedir (Bilgin, 1994: 55).

Araştırmada, Malatya şehrinde yaşayan Alevi ve Sünnî kesime mensup bireyler, kendilerini inanç, mezhep, düşünce ve kimlik yönünden nasıl tanımladıkları ve nereye ait hissettiklerine ilişkin sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda değerlendirilmiştir. Katılımcılara göre, bu sorunun fazla açıklama gerektirmediği düşünüldüğünden her iki kesimden de genel bir değerlendirme ile kısa ve net cevaplar alınmıştır.

“Düşünce yönünden tâbii ki Alevilik düşüncesine mensubum; inancım Allah inancı...” (K1, E, 63, İlkokul mezunu, Emekli, Alevi), (K1) Aleviliği, düşünsel bağlamda ele alarak, aidiyetlik ile bağdaştırır. Aynı zamanda Allah’a inandığını belirtir. Katılımcının aidiyetini özellikle vurgulamasından, Alevilik inanç ve düşüncesini içselleştirdiği anlaşılır. Söz konusu katılımcı, Aleviliği düşünce olarak görürken (K2) ve (K3) mezhep ve inanç bağlamında değerlendirir. “Aleviliği bir mezhep biçiminde görerek aidiyetini bu yönde belirler. Alevilik mezhebine kendimi ait hissediyorum”. (K2, K, 38, Üniversite Mezunu Grafiker,

Alevi). “Ben Alevi inancına ve mezhebine mensubum.” (K3, K, 42, Ev Hanımı, İlkokul mezunu, Alevi), (K3) Aleviliği, kendi içerisinde bir inanç halinde, tanımlayarak mezheple ilişkilendirir. Bu yorumdan Aleviliğin, bir din algısı gibi görüldüğü yargısına ulaşılır.

Subaşı bu konuda şu bilgilere yer vermektedir: Alevilik daha çok şifahi kültürün taşıyıcısı gibi görüldüğünden, modern unsurlarla kolay buluşabilen bir deneyim yaşamıştır. Anlatılar, irrasyonel söylemler, menkıbe ve nefesler gibi unsurların her biri ayrı bir sosyal bağlama atıfta bulunur. Aynı zamanda yapısal nitelikleri ile Alevilik, kapalı bir dinsellik formu, mezhep veya meşrep algısına her zaman imkan veren bir çeşitliliğe sahiptir (Subaşı, 2001)

Aleviliğin açıklanmasına yönelik farklı bir çalışmada ise şu bilgilere yer verilmektedir: Alevilik, ne mezhep ne de ayrı bir dini inanç sistemidir. Kimilerine göre; Alevilik, İslam dini içerisinde yer alan bazı kişi veya grupların, Anadolu Türklüğü tarafından özel bir kültürel değer ve geleneğe bağlı bir biçimde yorumlanıp yaşanmasıdır. Bu bağlamda, Alevilik İslâm dini ele alınacak olursa evrensel, soyut, genel değerler, inançlar, ilkeler ve kurumları içerisine alan geniş bir din ve medeniyettir (Çetin, 2014: 107). Anadolu’da Alevilik inancının şekillenmesinde çeşitli görüş ve düşünce sistemlerinin etkisi de görülür. Bu noktadan hareketle (K26) Aleviliğe ilişkin değerlendirmesinde de benzer açıklamalar yer almaktadır.

“Ben Aleviyim, 20-25 hanelik Alevilerin bulunduğu bir yerleşim yerinde dünyaya geldim. Alevi cemlerinin içerisinde büyüdüm. Toplumsal ahlak ve öğütleri Alevi dedelerinden aldım. Paylaşma duygusunu, insanları sevmeyi incinsen de incitmemeyi öğrendim. Pir Sultan’ın şiirlerinde, deyişlerinde ve nefeslerinde halka zulüm edenlere karşı onurlu bir direnç olduğunu gördüm. Yunus’un şiirlerinde, Mevlevî âşıkların şiirlerinde alabildiğine derin bir hümanizma olduğunu gördüm. Cemlerde tasavvuf ve düşüncelerin inancımıza dahil olduğunu gördüm. İnanırken öğrenmek, öğrenirken inanmayı gördüm. Kendilerine zulüm edenleri bile affedecek kadar insana dair sevginin yüksek olduğunu gördüm. Düşünce yönünden ise solcu ve demokratım.” (K,26, E, 69, Yazar, Lise mezunu, Alevi)

(K26) Katılımcının düşünce ve inancının şekillenmesinde yaşadığı coğrafyanın etkisi vardır. Bununla birlikte Alevi inancındaki cem ritüellerinin dedeler öncülüğünde yapıldığına değinir. Söz konusu katılımcı bu ibadetlerin gerçekleştirilmesinde, inanç ve düşünce yönünden önemli kişilere atıfta bulunur. Toplumsal manada değerli bir yere sahip bu kişilerin, Alevilerin toplumsal ilişkilerinde vurgulanan hoşgörü, ahlak, vb. sosyal davranış şekillerinin olumlu

tarzda gelişmesine kaynaklık ettiğinden bahseder. Ayrıca, tasavvuf ve buna bağlı düşüncelerin kendi inancı ile benzeştiğini savunur. Aleviliğin hümanist değerlere önem verdiğini belirtir. Toplumda bazı kişi veya gruplarda karşılaştıkları olumsuz tepkilere yönelik ılımlı ve hoşgörülü olmayı kendi inancının felsefesi sayar. İdeolojisini bazı Alevi katılımcılarda olduğu gibi sol ve demokrat bir kimlikle açıklar.

Bundan hareketle araştırmanın teorik kısmında şu bilgilere yer verilmiştir: Alevilerdeki Allah inancı İslam dini içindeki değişik inanç, mezhep ve tarikatlarda farklılık gösterebildiği gibi Aleviliğin kendi içerisinde de değişiklik gösterebilmektedir. Kuşkusuz yaratıcı anlayışı her inancın, itikadın ibadetine yansır. Bununla birlikte Alevilik inancında tasavvufi-batını felsefeyle beslenen anlayışlarda mevcuttur (Gülşan, 2004: 7).

Başka bir hususta ise Müslümanların ibadet mekânı cami ve mescit sayılır. Ancak bunun dışındaki tekkeler, zaviyeler ve cem evleri İslam'ın kültürel ve sanatsal olarak yaşatıldığı, nefislerin terbiye edildiği, ahlaki değerlerin telkin edilerek canlı tutulduğu yerlerdir. Ayrıca milletleşmenin, dayanışma ve yardımlaşmanın ara kurumları veya kültürel kurumları sayılmaktadır (Çetin, 2014: 108). Alevi inancına mensup bireylerin bazıları ise kendini inancı üzerinden konumlandırmaktadır.

“Ben açık yüreklilikle diyorum! Aleviyim, geçmişe baktığımız zaman bizden önceki yaşamış insanlar kendilerini rahatça ifade edememişlerdir. Hep bir sıkıntı hep bir baskı ve zulüm görmüşlerdir. Hala öyle, şimdi yok mu sanıyorsunuz?” (K6, 27, K, Üniversite Mezunu, Kasiyer, Alevi)

(K6) Alevi inancına mensup olduğunu tereddütsüz bir şekilde açıklayarak geçmişte yakın çevresindekilerin yaşadığı endişe, korku ve baskıdan dolayı gerçek kimliklerini sakladıklarını ifade etmektedir. Sebebini ise inanç ve ibadetlerinden dolayı olumsuz tepkilerle karşı karşıya kalmaları ile ilişkilendirmektedir. Bununla birlikte şu an bile toplumda aynı tepki ile karşılaşmanın mümkün olabileceğini savunmaktadır. Yakın çevresinin düşünce, inanç ve ibadetlerine yönelik karşılaştığı olumsuzluklardan etkilenmiştir. Bu yaşananların nedenini Sünni kesim algıladığından onlara karşı öfke duymaktadır. Aynı zamanda, geçmişte Alevilerin korku ve baskıdan dolayı kendilerini ifade edemedikleri için hissettiği üzüntüyü dile getirmektedir. Onların muzdarip olduğu bu durumdan yakınarak, Alevi kimliği

ile kendini tanıtmada gözü pek bir tavır sergilemektedir. (K25) aynı doğrultuda açıklamada bulunmuştur.

Alevi katılımcılardan bazıları da kendi aidiyetine ilişkin şu ifadelere yer vermiştir. “ Ben Aleviyim, Atatürkçü ve çağdaş düşünceye mensubum.” (K7, 28, K, Üniversite Mezunu, Alevi), aidiyetini Alevilik üzerinden tanımlayarak, Atatürkçü düşünceyi savunmaktadır. Ayrıca Atatürk’ün sözlerini ve toplumsal yaşama ilişkin icraatlarının önemine vurgu yapmaktadır. Bir anlamda Aleviler, kendi düşünce ve yaşam tarzları ile Atatürk’ün gerçekleştirdiği değişim ve yeniliklerin kendi anlayış biçimleri ve hayat tarzları ile örtüştüğü düşüncesindedir. “Ben Aleviyim, çağdaş ve özgürlükçü Atatürk’ün İlke ve İnkılâpları’na bağlı biriyim. Keşke şu an da öyle olsa ! ” (K8, 25, E, Üniversite Mezunu, Alevi),

(K8) kendini Alevi bir kimlikle açıklayarak, özgürlük ve çağdaşlığın Atatürkçü düşünce çerçevesinde meydana geldiğini belirtmektedir. Aynı zamanda Atatürk’ün ortaya çıkardığı ilke ve inkılâplara bağlılığını vurgulamaktadır. Katılımcı, Atatürk dönemindeki yönetim anlayışıyla şimdiki devlet yönetim anlayışını karşılaştırmaktadır.

Bununla birlikte Alevilerin inanç, ibadet ve yaşam biçimlerindeki esneklikler onların Atatürkçü düşünceyi içselleştirmelerinde etkili olmuştur. Çünkü; Aleviler, Atatürk’ün ön plana çıkardığı laiklik, çağdaşlık vb. kavramsal değişikliklerin bir iz düşümü olarak kendilerini görmektedirler. Bu açıdan Aleviler, kendilerini çağdaş değerlerle, kendi inanç alanları arasında müşterek bir bağın varlığına kanaat getirmektedir. Bu düşünce ve görüşler doğrultusunda, modern olduklarını ön plâna çıkarmaktadırlar (Subaşı, 2014: 293).

“Hz. Ali inancına mensubum, Atatürkçü düşünceyi benimsemekteyim.” (K9, E, 29, Üniversite Mezunu, Memur, Alevi), (K9) Alevilikte önemli bir yer teşkil eden Hz. Ali ile Alevilik inancını birlikte değerlendirmektedir. Aynı zamanda sosyal yaşamlarında Atatürkçü düşünceyi benimsediğini dile getirmektedir. Katılımcının yorumundan, Aleviliği Hz Ali’ye ait bir inanç gibi gördüğü anlaşılmaktadır. Bu noktada teorik kısımda Alevi ve Sünniler arasındaki inanç ve ibadet farklılıkları başlığı altında, Öz’ün ifadesindeki Hz Ali’de tecelli ettiği düşünülen ilahi özelliklerin değerlendirilmesi bu yorum ile örtüşmektedir. Bu başlığı kapsayan soruda (K10), (K11), (K12) aynı görüştedir. Katılımcıların

görüşlerinden hareketle Atatürkçü düşünce ve O'nun ele aldığı kavramlar, Alevilerin düşünce, görüş ve yaşam biçimleri ile örtüşmektedir.

Alevilik, laiklik ile özdeşleştirilmektedir. Bu durum Alevilerden bazılarının geçmişten bu yana, Anadolu'da kendilerini demokratik, insan haklarına saygılı, hümanist, özgür düşünceye sahip toplumsal ilke ve görüşlerin temsilcisi gibi algıladıklarını göstermektedir (Kocadağ, 1998: 208). (K26) katılımcısının kendisini demokrat bir kimlikle tanıması, ayrıca hümanist, özgürlükçü vb. kavramlarla ait olduğu inancına atıf yapması bu açıklamaya örnektir. Bununla birlikte Alevi katılımcıların bazıları kendilerini Atatürkçü düşünce ve sol görüşe sahip laik bireyler olarak tanıtmaktadır. Aynı zamanda Alevi inancına mensup bireylerden bir kısmı Aleviliğin kültürel yönünü vurgulayarak Alevilik inancını hoşgörü, eşitlik, adalet vb. gibi evrensel değerlerle özdeşleştiren bir yaklaşım sergilemektedirler.

Alevilerin bazıları kendilerini demokrat, laik, cumhuriyetçi bir kimlikle tanımlamaktadır. Onlara göre bunun temel nedeni ise; geçmişten bu yana din adına yapılan baskı ve zulümdür. Aleviler, dinin istismar edilmesi nedeniyle acı çektiklerini, başlarına gelen bütün sıkıntıların anti demokratik, otoriter ve teokratik iktidar tutumundan kaynaklandığını vurgulamaktadırlar. Bu nedenle şu açıklamaya gitmektedirler: "İnsandan yana insanı sevmek bir ibadettir". Alevilerin, Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet'i ve laik devlet anlayışını desteklemeleri bununla ilişkilendirildiği gibi Atatürk'ün batıdan aldığı demokrasi ilkelerinin kendi inanç, yaşayış biçimi ve düşünceleri ile örtüştüğünü düşünmeleri de buna örnek gösterilebilir (Öktem, 2011: 120-147).

Çoğunluğu Alevi gençlerden oluşan sol görüşlü bireyler, sağ görüşe sahip kişi veya grupların; dindar, yobaz ve gericiliği tasvir ettiğini, sol görüşün ise; hümanist, demokrat, laik ve ezilmişlerden yana olduğuna dikkat çekerler (Tol, 2016: 23). Alevi katılımcıların bazıları kendi kimliklerini açıklarken olumlu çağrışım uyandıran kavram ve ifadeler kullanmaktadır. Öte yandan ise Sünnilerin bazılarını tarif ederken ön kabullere dayanarak olumsuz söylemlere gitmektedirler.

Alevi katılımcılardan bazılarının düşünce yönünden Atatürk'e bağlılıklarının altında, Atatürk ve o döneme ait olumlu girişimlerin katkısı olduğu düşünülmektedir.

Aleviler inanç yönünden ise Hz Ali'yi üstün ve kutsal görmektedirler. Bu açıklamalar doğrultusunda sosyolojik bir değerlendirmeye gidildiğinde açıklanan bu düşünce ve görüşlerin Max Weber'in 'karizma' kavramına karşılık geldiği görülmektedir. Bu konuya ilişkin araştırma ve bulguların göz önünde bulundurulmasıyla Alevilerin birçoğunun rehber ve önder olarak gördükleri kişilere üstün ve kutsal vasıflar yükledikleri sonucuna ulaşılabilir.

Karizma, şahsı sıradan insanlardan ayıran özel güçlere sahip olması durumunu açıklayan bir kavramdır. Aynı zamanda 'karizma' konumundaki kişinin, sıradan insanların ulaşamayacağı kutsal ve ilâhî kökenleri mevcuttur. Bir kişi bu özellikler ile lider sayılmaktadır. Karizmatik gücün geçerliliği için belirleyici özellik, güce bağlılıktır. Bağlılık karizmayı tanıyıp benimsemeye dayalı bir gönüllülük duygusu içerisinde olduğu gibi bir belirti veya delil sayılan mucizeden de kaynaklanabilir. Bu durum vahye kendini kaptırma, kahramana tapma ya da lidere mutlak bir güveni oluşturur. Karizmatik otoriteyi benimseyen kuruluş, topluluk, ya da grup genelde duygusallığa dayalı ilişkilerde ortaya çıkar (Weber, 2005: 75-77).

Taburoğlu'nun "ara biçim" olarak belirttiği ifadelerin bazı unsurlarına yönelik açıklamaları da ara biçimin maneviyatı dünyevileştirerek, maddi örtü ile birleştirdiği yönündedir. Bu açıklamaya göre kutsallık bir ikon veya batıl bir nesne halinde yeryüzünde görünmektedir. Bazen bu kutsallık anlayışı değişerek canlı varlıklara dönüşebilmektedir. Ruhun en fazla bulunduğu canlı insandır. Bu yüzden gelişmiş bir maneviyat yapısı içinde insan sureti taşıyan mistikler gerçek bir "ara biçim" şeklini alabilmektedir. Bazen de insan yüzlü ara biçimlere öyle anlam yüklenir ki Alevilerdeki Ali bunlardan bir tanesidir (Taburoğlu, 2007: 21-22). Bu doğrultuda, din ve kültürün vasıtalarından olan semboller, önce bu alâkayı "kutsal" üzerinden kurar. Çünkü kutsal: bilinmesi, anlaşılması, tahlil edilmesi, tecrübe edilmesi, tartışılması mümkün olmayan, inanılan, saygı duyularak itaat edilen anlamına gelmektedir (Sezen, 2004: 154). Alevilerin, evlerinde, Hz. Ali'nin temsili resmi ile Atatürk resimlerinin yan yana bulunması Alevilerin Atatürk'e olan bağlılığını göstermektedir (Duman, 2011). Bu durum Taburoğlu'nun ifadelerine örnek oluşturmaktadır.

İslam mezhepleri açısından Hz. Ali tarihi ve mitolojik kimliğiyle önemli bir yere sahiptir. Öte yandan Hz. Ali'yi, Allah'ın velisi, Hz Peygamberin vasisi ve Müslümanların ilk imamı görüp, onu öven ve yücelten, ona bir takım beşer üstü özellikler atfeden gruplar vardır. Alevilik bu inanç gruplarından biridir (Bulut, 2007: 906).

Ehl-i hadis Hz. Muhammed'in söylediklerini, Ehl-i sünnet ise O'nun yaptıklarını içermektedir. Bu anlamda Ehl-i beyt ise Hz. Muhammed'in aile fertlerini göstermektedir. Alevilerin referans aldıkları yol, Hz Muhammed'in amcasının oğlu, Hz Ali ve Hz. Fatma'nın evliliğinden doğan Hz. Muhammed'in torunlarının yoludur (Üşümezsoy, 2011: 83).

Alevi inancında önemli bir yer teşkil eden, Hz. Ali'ye yaratıcı vasfı yüklemekten ziyade, manevî açıdan muhabbet duyulmaktadır. Aynı zamanda O'nun güçlü bir kişiliğe, hatta insanüstü birtakım özelliklere sahip olduğu tasavvur edilmektedir. Bu durum mitolojik ve destansı özelliklere sahip Ali imgesini ortaya çıkarmıştır. Bunun yanında Hz. Ali, Alevilikte yolun kaynağı kabul edildiğinden, on iki imamı içerisine alan velâyet zincirinin önemli bir halkası şeklinde görülmektedir (Yıldız, 2014: 349). Bazı Alevi katılımcılar, Hz. Ali'yi kendi inançlarının peygamberi gibi görürken, kimisi de Aleviliği Hz Ali'ye ait bir din ve ona bağlı kollar şeklinde algılamaktadır. Bundan dolayı Aleviler kendilerini Hz. Ali'yi takip edenler biçiminde tanımlamaktadır. Bu durum Alevilerin Hz Ali'nin kendi inançlarında önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Genelde inanç ve düşünce gruplarının temel amacı: Kendi varlıklarının ve kimliklerinin resmi surette onaylanmasını ve beyanını istetmektir. Geçmiş yaşantıda Alevilerin toplumsal hayatlarında bazı hak ve taleplerden yararlanmak için mücadele etmeleri buna örnek gösterilebilir (Çeğin ve Ünsaldı, 2014: 96).

Bunun yanında modernleşme ile birlikte Aleviler, tarihsel süreç içerisinde “eşit haklardan” yararlanamadıklarını, haksızlığa uğradıklarını, kendilerine büyük kıyımlar yapıldığını vurgulamaktadırlar. Karşılaşılan olumsuzlukların birçoğunun sosyal yaşamdaki inanç ve düşünce pratiklerine yönelik yapıldığını savunurlar. Aleviler, kendilerine yönelik bu haksızlıkların cumhuriyetin sunduğu imkânlarla azaldığını belirtirler. O nedenle Cumhuriyet ve çağdaşlığa sahip çıkarlar. Bu doğrultuda, Alevilerin bazılarına göre; Cumhuriyet'in getirdiği yeniliklerle Alevilik

örtüştüğü için Alevilik moderndir (Taşğın, 2013: 17). Aleviler, modernleşmeyi Cumhuriyet’le birlikte ele alarak kendilerini bu doğrultuda gerçekleşen değişim ve yeniliklerin çağrıştırdığı kavramlarla açıklamaktadır. Bu değerlendirme ile birlikte araştırmanın teorik bölümünde Alevi ve Sünni ilişkilerindeki siyasal ve tarihi baskı başlığı altındaki kısımda da, Alevilerin bu görüşlerine yer verilmektedir.

“Ben Sünni’yim. Müslüman’ım, Elhamdülillah...” (K4, K, 35, Ev hanımı, Üniversite Mezunu, Sünni), (K4) Sünni bir kimliğe sahip olduğunu belirterek İslam dinine ait bir değer sayılan Müslümanlıkla kendisini açıklamaktadır. Ayrıca İslam dini üzerine yaratıldığı için şükran ve memnuniyetini dile getirmektedir. (K18), (K19), (K21), (K22), (K23), (K28), kendilerini (K4) ile benzer bir şekilde tanıtmaktadır. Kendimi Müslüman bir kimlikle Şafi olarak tanımlıyorum. (K16, 26, K, Üniversite Mezunu, Sünni), (K16) İslâm’ı benimseyenlere nispet edilen Müslüman bir kimliğinin olduğunu savunmaktadır. Ayrıca İslam’ın kollarından biri sayılan Şafi mezhebine mensubiyetini vurgulamaktadır.

“Gerçek anlamdaki İslâm’a yakın açıklıyorum kendimi, yoksa bu ortadaki şekilsel İslâm’a göre değil! Yaşantım İslâm’a uygun mu, değil! Fakat yine de bu konuda beni sınırlandıran çizgiler var. Allah korkusu, kul hakkı gibi, yoksa başkaları gibi Allah’a karşı riyakâr bir tavır sergileyerek kula kul olma anlamında bir İslâm inancı değil.” (K17, K, 33, Üniversite Mezunu Sünni)

(K17) İslam’ı iki şekilde sınıflandırarak, kendisini gerçek manada İslam’a yakınlığı ile açıklamaktadır. Bununla birlikte, öz eleştiri yaparak kendisini sınırlandıran manevî değerlerin bulunduğunu savunmaktadır. Bazı Müslümanların ise kişi veya gruplara tâbii olduğundan yakınmaktadır. Bu durumun da şekilsel anlamda bir inanç anlayışını doğurduğunu belirtmektedir. Söz konusu katılımcının ifadelerinden çevresinde görünen boyutu ile değerlendirildiğinde, bazı kimselerin İslam dinine uygun bir tutum ve tavır sergilemedikleri anlaşılmaktadır.

“Kendimi dini yönde açıklamak derken, benim ilk aklıma gelen kulluktur. Yaratılışın amacı: İnanma ve ibadet edebilme eylemi içinde olabilmektir. İnançın gereklerine göre yaşayabilmektir.” (K15, K, 32, Ev Hanımı, Lise mezunu, Sünni) (K15) İslami bir kimlikle kendini tanıtarak diğer Kitabî dinler ve İslam dinin gerekçelerinden biri görülen kulluğun önemine vurgu yapmaktadır. Bu süreçte amacın inanç ve ibadetle iç içe olması gerektiğine dair bir açıklamaya gitmektedir. Ayrıca mensup olduğu İslam dini çerçevesinde hareket etmeyi önemli görmektedir.

“Sünni inancına mensubum ama dinci değilim; dini yüzeysel yaşamıyorum. İnancı yaşamam gereken yerde yaşarım, asla dışarı yansıtmam içimde yaşarım!” (K20, E, 28, Üniversite mezunu, Esnaf, Sünni), (K20) İslâm’ın şekilsel yaşandığından yakınmaktadır. Kendi inancının gereği olan ibadeti, gerekli gördüğü durumlarda yerine getirdiğine değinmektedir. Bu yerin, genel anlamda açıklamasını yapmadan “içimde yaşarım” sözü ile seküler bir duruş sergilemektedir. Sekülerleşme, zaman içerisinde dinin ve dini yapıların toplumsal düzeyde etkisinin göreceli bir biçimde azalmasıdır (Erit, 2015: 13).

İslam dinine göre, çoğu zaman ibadetlerin icrası dünyevi olanın kutsallaşmasına vesile olabilmektedir. Aslında kutsal kabul edilen de gündelik yaşamın neredeyse her alanına mekânsal ve zamansal bir biçimde karışabildiği için dünyevileşme eğilimindedir. Bu noktada, bazı bireyler ibadetlerin yerinin ve zamanının ayrı olması gerektiğini düşünürken; bazıları da yaşamın her anını ibadet gibi algılamaktadır (Akşit, vd. 2012: 236). (K20) inanç ve ibadetimi yaşamam gereken yerde yaşarım ifadesi bu durumun benzer bir örneğidir.

“Yalnızca Allah’a inanıyorum. Allah dışındaki varlıklara inanmıyorum. Örneğin hadisler, diğer dini bilgiler toplumun riyakâr tutumu yüzünden köreldi. Bundan dolayı bir çıkış noktası olarak sadece Allah’ı gördüm.” (K27, K, 23, Yüksek lisans, Öğrenci, Sünni), (K27) yaşadığı yerde bazılarının inanca ilişkin net olmayan tutumunun, kendisini Allah inancı dışındaki diğer İslâmî kaynaklardan uzaklaştırdığından yakınmaktadır. Örneğin Sünni katılımcıların kendileri ile aynı inanç ve düşünceye sahip katılımcıların inanç ve ibadetlerini yaparken ön planda gösterişin olduğunu savunmaktadır. Bundan hareketle Okumuş ise gösterişi şu şekilde yorumlamaktadır:

“Göstermek, teşhir etmek amacıyla yapılan davranışı, gösteriş için iş yapmayı, insanlar görsünler diye bir davranışta bulunmayı, ikiyüzlülüğü, içten pazarlılığı, bir şeyin veya bir davranışın taklidini, sahtesini yapmayı ifade eder....Gösteriş insanlar üzerinde insanların görme ve görseleğe verdikleri önemi kullanarak ekili olur. Gösteriş, bir bakıma görmenin himayesine girerek insanlar nezdinde yer bulur.” (Okumuş, 2002: 29-30).

Göstermek, görünür olmak, dikkatleri üzerine çekmeye işaret etmektedir. Bu durum toplumsal yaşamda birçok yerde ve koşulda meydana gelmektedir. İnsanlık tarihine bakıldığında bazı kişilerde takdir edilme, önemli olma isteği vb. formlar ön plandadır. Katılımcıların yorumları bağlamında değerlendirildiğinde ise

toplumsal yaşamda, bir kısım kişilerin inanç ve ibadetlerini gösteriş için yaptıkları belirtilmektedir. Bu şekilde bir eleştiriyi Alevi katılımcıların, Sünnilerin bir kısmına yönelik yaptığı belirtilirken; Sünni katılımcılardan bazılarının da kendileri ile müşterek düşünce ve inanca sahip kişilere karşı yaptıkları görülmektedir.

“Ben din olgusuna inanmıyorum ve kendimi hiçbir dine ve mezhebe ait hissetmiyorum.” (K14, K, 28, Üniversite Mezunu Satış Danışmanı), (K14) dini bir olgu görmeyen yanında; aidiyet bağlamında din ve dinin gereği gibi algılanan inanca dair bir düşüncesinin bulunmadığını belirtmektedir.

“Kendimi inanç ve kimlik yönünden bir yere koyamıyorum.” (K13, E, 30 Üniversite Mezunu), bu doğrultuda (K13) kendisini inanç ve düşünce açısından herhangi bir yerde konumlandıramadığını öne sürmektedir. Teorik kısımda Alevi ve Sünniler arasındaki dini baskı başlığı altında, Alevilerin, İslam’a karşı mesafeli duruşlarının sebebini Sünnilerden bazılarının kendilerine yaptıkları haksızlıklara bağladığı izah edilmiştir. Alevilerin bazılarının İslam inanç ve ibadetlerine karşı tutumları da Sünniler tarafından Alevilerin, Ateist oldukları yönünde algı uyandırmaktadır.

“Koyu Müslüman’ım ben öyle mezhep, tarikat, cemaat hiçbirine inanmam! En doğru yol Allah yolu.” (K5, E, 25, Öğretmen, Alevi), (K5) Alevi olmasına rağmen kendisini, Müslüman kimliği ile tanıtmaktadır. Bununla birlikte sosyal yaşamdaki dini oluşumlara; mezhep, tarikat ve cemaatlere inanmadığını belirtmektedir. Bu açıklamada bulunurken kendisini, Sünni bir kimlikle tanıtmadığı anlaşılmaktadır. Müslümanlığı, yalnızca Allah’a bağlılık şeklinde temellendirmektedir.

Bu doğrultuda kimlik inşa edilirken farklı etkenler ve bağlamlardan etkilenildiği yargısına ulaşılır. Bu inşa sürecinin dayandığı temeller şu şekildedir: Kategorileştirme, sosyal karşılaştırma, ötekinin icadı ve kolektif belleğin inşasıdır (Çetin, 2009: 38). Kolektif kimlik ise; bazen kişiler ve gruplar arasında olumsuz bir biçimde tanımlanmaya neden olan, bir gruba aitlik hissidir (Hobswan, 1996).

Her dini inanç ve düşünce grubu, kendi inanç ve değerlerini, yetenek ve özelliklerini kutsarken, diğer grupları değersizleştirme eğilimi göstermektedir. Çatışma halindeki inanç ve düşünce grupları genellikle olumsuz özellikler yüklenilerek ötekileştirilmektedir (Çetin, 2009: 39). Örneğin, Alevi ve Sünni

inancına sahip kişilerin bazıları birbirlerine karşı olumsuz yakıştırmalarda bulunmaktadır. Alevilerin bazıları, Sünnilerin, zulüm ve ayrımcılık yaptıklarını savunurken; Sünnilerin bazıları, Aleviler hakkında sapkınlık ve cehalet yargısı üzerinden öteki dünyasını oluşturur. Bu olumsuz yargılar insanların kendisi gibi olmayı sistematik bir biçimde küçük görmesine yol açar. Küçük görme ise nefreti doğurur (Aksal, 2014). Farklı inanç ve düşünceye mensup grup ve topluluklarda geçmişte karşılaşılan olaylar, ön yargı ve yakıştırmalar, onların sosyal yaşantılarında birbirlerine karşı olumsuz tepkilerde bulunmalarına zemin hazırlamıştır.

Alevi ve Sünni katılımcılardan bazılarının birbirlerine karşı olumsuz yargıları, geçmiş yaşantıda olumsuz deneyimlerin aktarılması, aile vb. sosyal faktörlerin etkisi ile şekillenmektedir. Bireyler yetişirken sosyal yaşantıda bu faktörlerin etkisinde kalmaktadır.

Ön yargı çocuklukta öğrenilmiştir. Bireyin yetiştiği aile ve çevre onu etkilemektedir. Çocuğun çevresinde söylenen sözler, yapılan davranışlar, dedikodular ve yargılamalar, onun zihninde iz bırakır. Bunun sonucunda ön yargı doğar. İnsanlardan bazıları hiçbir şekilde iletişime geçmediği gruplar ve fertler hakkında olumsuz düşüncelere sahiptir. En genel anlamıyla ön yargı, biz ve onlar ayrımını kapsayan iç ve dış grubun varlığı ile ele alınmaktadır. Gruplar, düşman gördüklerine karşı birlikte hareket eder. Bu durumda ön yargılı gruplar veya bireyler kendi dışındakileri öteki veya düşman gördüklerinden, onlara karşı davranışlarında adalet ve hoşgörü normlarını geri planda bırakarak hareket ederler (Doruk, 2009: 183).

Araştırmanın, bu başlığına ilişkin katılımcıların cevaplarında, Alevi katılımcılardan K1, K2, K3, inançlarını mezheple ilişkilendirirken; K26, K27, K8, K9, mensubiyetliklerini, Hz Ali, Atatürkçü, modern ve Çağdaş gibi kavramlarla açıklamaktadır. K14 ve K15 ise inanç ve aidiyetlik açısından kendilerini her hangi bir yerde konumlandıramadıklarına dair açıklamada bulunmaktadır. Diğer Alevi katılımcılarda benzer görüş ve düşünceye sahiptir.

Sünni katılımcılardan ise K16, kendisini İslam mezheplerinden Şafi olarak tanımlarken, K24, K17 ve K20 Sünni kimlikle kendilerini tanıtmaktadır. Bununla birlikte müşterek inanç ve düşünceye sahip bireyleri toplumsal yaşantıda inancın

yerine getirilmesi konusunda eleştirdikleri görülmektedir. Sünni katılımcılardan (K28) ise herkes ne diyorsa ben de aynı düşüncelere sahibim şeklinde ifade ederek bu başlığa ilişkin soruyu yanıtlamazken, diğer Sünni katılımcılar ise benzer cevaplar vermiştir.

Katılımcılara yöneltilen sorulara ilişkin İzlenimler doğrultusunda bazı tutum ve davranışlara şahit olunmuştur. Özellikle Alevi kesimden bazılarının, coşku, üzüntü ve geçmişten gelen bir öfke birikimi ile duygu denetimini pek kontrol edemedikleri gözlemlenmiştir. Bunun yanında, Sünni katılımcılardan bazıları kendi içerisinde İslam inancını kategorileştirirken diğer katılımcılarda ise İslam inancına mensup olmanın memnuniyeti ifade edilmiştir. Aynı zamanda, Sünni ve Alevilerden bazı katılımcıların kendilerini (K5) ve (K27) Allah inancı dışındaki varlık ve kaynaklardan soyutladıkları anlaşılmaktadır. Bunun nedenini: Sosyal yaşantılarında inanç ve ibadetlerine ilişkin karşılaştıkları olumsuz tecrübelerle bağlamaktadırlar. Bu yüzden İslâmî değer ve kaynaklara mesafe aldıklarına dikkat çekmektedirler.

3. 2. Malatya'daki Dini Grupların Birbirlerini Değerlendirmelerine İlişkin Bulgular

İnsanlar, içinde yaşadıkları toplumun gelenek ve kültür kalıplarına dayanan kendine özgü yaşam koşulları içinde var olurlar. Bundan dolayı kişilik, kültür yapısının kişisel bir ifadesi, kültür ise kişiliğin kolektif ifadesidir. Din, kültürün bir parçası ve temel bir kurum şeklinde algılanır. Ayrıca din toplumsal yapının önemli bir unsurudur. İnsanlar, içinde doğup büyüdüğü toplumsal grupta belirli bir dinin değer ve inançlarıyla doğrudan muhatap olur (Türköne, 2005: 524).

Çoğu insanda, bir kültüre ve geleneğe; bazen belli bir sosyal çevreye etnik ya da dinsel gruba bağlılık söz konusudur (Maalouf, 2009: 16). Bu bağlılık kişilerde ve gruplarda zamanla kendi inancını ve etnik yapısını üstün görme anlayışını meydana getirmiştir. Tarihsel süreçte her koşulda “ötekilerden” üstün, tek bir temel aidiyetin varlığını savunanlar mevcuttur. Bu durumdan hareketle bazıları toplumda öteki üzerinde baskı kurarken; millet, din ve sınıf gibi unsurları kullanmaktadır. Bu unsurlar içerisinde; “öteki” şeklinde anılan kişi veya gruplar üzerinde hissedilen dini aidiyet üzerinde kurulan baskıdır (Maalouf, 2009: 18). Söz konusu

araştırmadan hareketle Alevi ve Sünniler ait oldukları gruba ve yapıyı üstün gördüklerinden bazı koşullarda birbirlerine baskı kurmaktadır. Bu durum daha çok inanç, görüş ve yaşam biçimi ekseninde değerlerle karşılaştırıldığından baskı meşrulaştırılmaktadır.

Fertlerin birbirlerini tanımak ve bilmek istemesinin temelinde bizi biz yapan, onları da ötekileştirmeye bağlı gerçekleşen değerleri ve buna ilişkin algılamaları vardır. Bunlar farklı inanç ve düşünceye bağlı toplumda, toplulukta ve grupta neyin doğru-yanlış; neyin güzel-kötü, neyin kabul edilebilir-edilemez olduğunu ifade eden davranış şekilleridir. Toplumsallaşma ve kültürlenme süreci ile kişiye aktararak öğretilen bu davranış örüntüleri, toplumdan topluma ya da yer ve zamana bağlı bir biçimde değiştiği için farklı kimlikleri oluşturmaktadır. Bu tür kimlikler; toplumların, toplulukların ya da fertlerin farklılıklarını, gelenek ve göreneklerini, normatif düzenlerini, açıkçası kültürel zenginliğini ve muhtevasını göstermektedir (Çakır, 2007: 1483). Bu doğrultuda Türk toplum yapısına bakıldığında farklı düşünce ve inanç gruplarının bir arada yaşaması o yere dair kültürel çeşitliliği belirtmektedir. Bu çeşitlilik bazen zenginlik gibi algılsa da bazen farklı düşünce ve inanç grupları arasında bir sorun gibi görülmektedir. Örneğin farklı inanç ve düşünce gruplarından Alevi ve Sünniler arasındaki problemlerden biri de, bu inanç ve düşünce gruplarında, kendi ait olduğu gruba üstün görme anlayışıdır.

Toplumda gündelik yaşamın birçok alanında Alevilik-Sünnilik dolayımı ile kurulan ilişkiler mevcuttur. Ancak politik yaşamdaki ilişkiler, diğerler ilişkilere nazaran daha başattır (Uçar, 2009: 115).

Toplumların birçoğunda siyasi, mezhepsel, etnik, vb. kimliklerden kaynaklanan kutuplaşma vardır. Bu kutuplaşmanın nedenlerinden biri de, karşıt görüşteki kimliklerin birbirlerini kendi düşündükleri gibi algılaması ve kendilerini koruma veya gruplar arası üstünlük kurma güdüsüyle de ilgilidir. Bu yüzden, toplumlardaki kimliklerin veya bu kimliklerin inşa süreçlerinin ötekileştirmeden kaynaklanan kutuplaştırmayı doğurduğu görülmektedir (Bilgiç, vd. 2014). Bundan hareketle Türk toplum yapısında siyasi ideolojiler ve kimlik politikaları, toplumun bazı kesimleri için tehdit gibi algılandığından ön yargıya bağlı bir biçimde meydana gelen ayırım ve nefrete zemin hazırlamaktadır. Araştırmada, Malatya şehrinde

yaşayan Sünni ve Alevi inanca mensup bireylerin birbirlerini inanç ve kimlik yönünde nasıl tanıyıp Alevi iseniz Sünnileri nasıl nitelendiriyorsunuz? Sünni iseniz Alevileri nasıl nitelendiriyorsunuz? gibi sorular doğrultusunda katılımcıların birbirlerine bakış açıları, katılımcıların cevapları doğrultusunda öğrenilmeye çalışılacaktır.

“Sünnilik muhafazakar, kapalı, tutucu yaşayanlardır. Sünniler daha çok lafla, pratikte kendilerine bir şey katmazlar. Mesela onlar namaz kılar, daha sonra da gidip hırsızlık yaparlar.”(K1, E, 63, İlkokul mezunu, Emekli, Alevi), (K1) Sünniliği, toplumda genel bir çerçeve ile değerlendirilen muhafazakar ve tutucu gibi kavramlarla tanımlamaktadır. Ayrıca teorik anlamda din inançlarını yaşadıklarına kanaat getirerek, inanç ve ibadetlerinde iyi manada istifade etmediklerine dikkat çekmektedir. Bu yorumu Sünni ibadetlerinden biri olan namaz üzerinden anlatmakta, Sünnilerin sosyal yaşantıları, inanç ve ibadetlerindeki davranışlar arasında bir tezatlık olduğunu belirtmektedir. Söz konusu katılımcının, Sünnilere ilişkin açıklamasında kalıp yargı kaynaklı bir düşünceden beslendiği anlaşılmaktadır.

“Biz Alevilerde dinden çok kültür ön plandadır. Bizler Hz. Ali’yi çok severiz onun izinden gideriz; ama Sünniler, Hz Muhammed’i severler izinden gitmezler. Sünnilerde cennet-cehennem korkusu var, ne hikmetse dinden çıkma korkusu var. Kolayca girerler kolayca da çıkarlar. Bizlerde dine bu şekilde bakılmaz. Her pisliği yap sonrada cennete girmek iste! Biz Alevilerde hata var, günah yok, plânlı bir şekilde tövbe yok, bu Allah’ı kandırmaktır. Çok günah işlerim sonra tövbe ederim nasıl olsa af kapısı açık, böyle olmaz. Asıl önemli olan davranışlarınla ibadetlerin bütün olması.” (K9, E, 29, Üniversite Mezunu, Memur, Alevi)

(K9) kendi inancı olan Alevîliği kapsamlı bir biçimde açıklamakla birlikte, Alevilerde, kültürün ön planda tutulduğunu ifade eder. Kültürle anlatılmak istenilenin, tarihsel süreç içerisinde Alevi inancını şekillendiren somut ve soyut değerler olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte katılımcı, Sünnilere yönelik karşılaştırmalı bir tanım yapmakta bu tanımlamadan hareketle inanç esasları üzerinden bir değerlendirmeye gitmektedir. Alevilerin kimine göre, Hz Ali Aleviliğin kurucusu görüldüğü için muhabbet duyulduğu vurgulanmaktadır. Alevilerde günah kavramından ziyade, hatanın olduğu belirtilmektedir. Sünnilerin inançlarında önemli bir yer teşkil eden, Hz. Muhammed’e karşı muhabbet duyulduğu halde yolundan gidilmediği şeklinde bir ifadeye yer verilmektedir. Bununla birlikte, katılımcı Sünnilerin günah, cehennem ve dinden çıkma gibi

korkular üzerinden inancı araçsallaştırdığını dile getirmektedir. Sünnilerin geneline yönelik bir eleştiri yaparak onların, ahirete dair inancı ile ilgili kaygı ve korku duyduklarına değinmektedir. Aynı zamanda Sünnilerde, tövbe ve af söyleminin hataları pekiştirdiğine kanaat getirmektedir. Yaratıcıya yönelik bir aldatma içinde olduklarına ve menfaate dayalı bir inanç benimsedikleri için ibadet bütünlüğünün bulunmadığına dikkat çekmektedir.

Toplumsal yaşantıda birey veya gruplar arasında ön yargı ile meydana gelen sosyal sınıflandırmalar, kalıp yargıların tohumunu atmaktadır. Kalıp yargı, bireylerin toplumdaki gruplara ilişkin bilgi, inanç ve beklentilerini içermektedir (Demirtaş ve Madran, 2013: 32-38). Kalıp yargılar genelde abartılıdır, açık bir şekilde ise genellemeci görünürler. Bununla birlikte ideolojik bir biçimde de geliştikleri için toplumsal gerçekliğe ilişkin betimlemelerle yüklüdürler (Eriksen, 2009: 414). (K1) Sünni inancının kapalı ve tutucu olmasına yönelik kalıp yargıya gitmektedir.

Toplumda insan grupları arasında sosyo-kültürel vb. değer bakımından bir hiyerarşi bulunduğundan bazı ırklar, kendilerinin diğerlerinden üstün olduğunu savunmaktadır. Bu durumda, kişinin mensup olduğu grup; kendi ırkını diğerlerinden üstün görerek diğerleri üzerinde hegemonya kurmayı meşru saymaktadır (Yıldız, 2003: 187).

Modern zamanda her toplum veya grup kendi ırkının diğerlerinden daha üstün ve nitelikli vasıflara sahip olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca topluluk ve grupların kendilerini üstün görme anlayışlarından biri de tarihsel birikimdir. Bazen bu düşünce ötekiler üzerinde egemenlik kurmaya yol açabilmektedir. Açık bir ifade ile çeşitli dini inançlara mensup toplumlar, kendi inançlarını eksiksiz, kusursuz kabul ederek diğer inançları ötekileştirmektedir (Kartal, 2013: 88).

Toplumda bulunan kolektif kimliklerde “ötekinin” sınırlarının belirlenmesiyle var olan bir “biz” anlayışı oluşmaktadır. Bu durum ilk etapta görünür bir düşmanlığa yol açmamaktadır; Ancak bu ilişki, belli şartlar altında, biz/öteki anlayışının kaynaklık ettiği düşmanlık ilişkisine dönüşebilmektedir (Mouffe, 2015: 23). İnsanlar topluluk halinde yaşamaya başladığında ben ve öteki, insanın grup aidiyeti bilinci ile “biz ve ötekiye” dönüşür. Oluşturulan bu dikotominin merkezinde bir tarafında ben, biz diğer tarafında öteki vardır. Bu

durum ötekinin dışlanması, öteki olarak kodlananların olumsuzlanmasını da beraberinde getirmektedir. Yani öteki kavramının varlığı, biz ve ben kavramlarına bağlıdır. Biz ve ötekiler kavramı bir yandan bireyler arasında bütünlük sağlarken, diğer taraftan aynı insanların koruma mekanizmasını harekete geçirir. Bu koruma mekanizması öteki hakkında; yabancı olana karşı korkuya ve nefrete dönüşebilmektedir (Kiraz, 2011). Bu durumdan hareketle, sosyal yaşantıda Alevi ve Sünni ilişkilerine bakıldığında bazı durum ve koşullarda, birbirlerine yönelik ötekileştirme algısı karşılıklı bir nefret duygusunu beraberinde getirmektedir.

Toplumda güçlü taraf şeklinde nitelendirilen bazı topluluk veya grupların, sosyal yaşamda kendi oluşturdukları tutum ve değerleri dayatmaları toplumda sistematik bir biçimde dezavantajlı konumda bırakılan ve dışlanmaya maruz bırakılan grupları ortaya çıkarmaktadır (Peksan, 1993: 419). Özellikle bazı düşünce ve inanç grupları eşitsizliğinin hüküm sürdüğü modern toplumlarda, kimi gruplar diğer gruplara oranla daha baskındır. Bu gruplar, madun konumundaki düşünce ve inanç gruplarını damgalayarak tanımlar; başörtülü bireylerin, örtülüler kapalıdır şeklinde değerlendirme buna örnektir (Çayır, 2013: 11).

“Alevilik: temizliktir, insanlıktır, çağdaşlıktır, ilerlemedir. Sünniliğe gelince kapalılık, kafalarını iyice sarıp göstermelik Allah demektir. Bize bir sürü hakaret ederler; ama kendilerine hiç bakmazlar, Yanlış anlamayın ben hepsine demiyorum bazıları öyle.”(K2, K, 38.Üniversite Mezunu Grafiker, Alevi)

(K2) öncelikle mensup olduğu inanca ilişkin bir tanımlamaya gitmektedir. Aleviliğin temizlik, insanlık, çağdaşlık, ilerleme gibi kavramları çağrıştırdığına belirterek; genel bir yargı ile Sünniliği ele alır. Sünniliğe karşı eleştirel bir tutum benimseyen katılımcı Sünnilerin Sünniliği, kapalılık, başörtüsünü gösteriş anlamında kullanarak Allah’ı andıklarına değinmektedir. Aynı zamanda Sünnilerin, Alevilere yönelik olumsuz ifadelerde bulduklarını belirterek, öz eleştirilerini yapmadıklarından yakınmaktadır. Sünnilerin bazılarını bu durumun dışında tutmaktadır. Katılımcının söylemlerinden, inançlarına yönelik yapılan olumsuz tavır ve davranışların temelinde öfke ve kin olduğu görülmektedir. Ayrıca başörtüsü üzerinden verilen örnekle ifade edilen Sünni kadınların bazılarına yönelik rahatsız olma durumu, Mardin’in mahalle baskısının önemli bir işlevi olarak gördüğü “göz baskısı” durumunu izah eder. Bununla birlikte, katılımcı kapalılık sözü ile Sünnilerin değişim, yenilik, gibi kavramlara karşı olduğuna dikkat çekmektedir. Baudrillard’ın “ötekine” ilişkin kavramı üzerinden mesele değerlendirilecek olursa:

Toplumda gözetleyen şeklinde bir öteki mevcut değildir. Mutlak tehdit gibi algılanan ve öteki olarak adlandırılanın şeffaflığı ve görünürlüğü söz konusudur (Baudrillard, 2016: 125). Şeffaflık, görülmeye müsait olana karşı derin bir güvensizliği getirmiştir (Flanagan, 2007: 21). Bu durum izleyenden ziyade, izlenilenin edilgen bir konuma gelmesinden oluşan endişe halidir. Bu konu söz konusu katılımcıların kendi inanç ve düşüncedekileri sosyal yaşantıda görünen ciheti değerlendirmesi ile açıklanabilir.

“Önce Aleviliği açıklayıp sonra Sünniliği tanımlamak istiyorum. Alevilik bana göre Ali önderin yolunda gitmektir. Ali’yi bilirsin insan sevgisine, hoşgörüsüne vurgu yapar. Muhakkak Sünnililerin de iyileri var! Benim kötülerini hakkında yorum yapmam gerekirse; Sünnilik şekilcilik, örümcek kafalılıktır, karılarını döverler, modern olmalarına izin vermezler.” (K3, K, 42, Ev Hanımı, İlkokul mezunu, Alevi).

(K3) mensup olduğu inancı Hz. Ali ile ilişkilendirerek, Hz. Ali’yi önder, rehber sıfatı ile adlandırmaktadır. Bunun yanında, sevgi ve hoşgörü anlayışına değinerek, Aleviliği, Hz. Ali ile referanslandırmaktadır; Sünnileri ise iyi ve kötü kavramları ile sınıflandırarak inanç ve ibadet konusunda gösterişçi davrandıklarını belirtmektedir. Sünnileri, örümcek anolojisi üzerinden dindar kesime yönelik yapılan ve olumsuz çağrışımları olan bir canlıya benzetmektedir. Bununla birlikte, Sünniliği geri kalmış, kapalı, kadınlara baskı yapılması gibi örneklerle açıklamaktadır. Sünnilere yönelik değerlendirmesinde ise kadının kıyafetine yönelik bir eleştiri yaparak Sünnilerin erkek iktidarı üzerinden kadına yönelik bir sınırlandırma, baskı ve şiddet uygulandığına dair tespit bulunmaktadır. (K5) Bu başlık altındaki soruya cevap vermezken (K6) ve (K7) yukarıda belirtilen cevaplara benzer ifadeler yer verdiği için anlatılmaya gerek duyulmamıştır. Aleviler, kendine özgü, hümanist, her çağa uyan, gelişmeye açık bir yaşam biçimini benimseyen inanç grubu şeklinde tarif edilmektedir (Tokalak, 2017: 183).

“İslâm’ın özünde inanç ve ibadetin de bir nedeni var Sünnîlerinki ise tamamen gösteriş, insanı İslâm’dan soğutuyorlar. Ben Sünniliği tamamen gösteriş üzerine kurulu bir anlayış olarak görüyorum.” (K3, K, 42, Ev Hanımı, İlkokul mezunu, Alevi), (K3) İslam dininde inanç ve ibadetlerde belli bir hedefin olduğu belirtmekte Sünnilerin bu amacın dışında davrandıklarını savunarak onların gösterişçi olduğuna dair bir sınıflandırma yapmaktadır. Sünnilerin toplumda, inançlarının gereği olan ibadetlerini yaparken gösteriş algısı yarattıklarına kanaat getiren katılımcı ayrıca İslam’a mesafeli olunmasının nedenini buna bağlamaktadır.

“Ben türbanı kadının varlığına bir saldırı olarak görüyorum. Biz, bez parçası diyebiliriz, başka. Sünniler inançlarının gereği sayabilirler. Bizim inancımız gereği, namus bir örtünün altına gizlenmesi gereken bir hazine değildir. Kadın başı açıkken de namuslu kalabilir. Türban tamamen erkek bakış açısının ürünüdür. Sünniliğe hakim olan, Sünni Tanrısı çok erkektir. Kadın erkeğe tabi olan bir varlıktır” (Çalışır, 2015: 131).

Bazı Alevi katılımcıların yorumlarına benzer açıklamalara farklı kaynaklarda da rastlanmıştır. Alevilerin bazıları, türbanı kadının yaratılışına müdahale anlamında değerlendirip, Sünniliği ataerkil bir kavram ile ilişkilendirmektedir. Bunun yanında kendi inançlarının kadını değerli kıldığını savunmakta ve kadının din, namus vb. unsurlar üzerinden gizlenmemesi gerektiğine yönelik beyanda bulunmaktadırlar.

Bu doğrultuda başka bir çalışmada ise, Sünni bölgelerin bazılarında İslam dininin erkeklerin kadınları kontrol altında tutmasına hizmet ettiğinden söz edilmektedir. Alevilerin İslam anlayışına göre, kadınlar aynı yolla kontrol edilmeye çalışılmaz. Bununla birlikte Alevilerin kimilerine göre, Sünnilerin bazılarının kadınlara yönelik tutum ve davranışlarında, inanç üzerinden bir yaptırım uygulandığı şu şekilde belirtilmektedir: Sünni bir kadının kocasına uymadığı veya başörtüsü takmadığı takdirde günahkâr bir davranışla suçlanabileceği vurgulanmaktadır. Aleviler ise kendi kadınlarını kontrol etmek için farklı argümanlar geliştirmektedirler. Kadınların bir kadın olduğu, kadın ve erkeğin eşitliği, ancak biraz daha zayıf olduğu için erkekten geri planda durması gerektiği savunulmaktadır (Shakland, 1993: 107).

Lâiklik ilkesini savunan ve kadın hakları konusunda hassas olan bireyler, Sünni camiadaki kadını, erkeğe boyun eğen ve kurban kimliğiyle tanımlanan tesettürlü kadının oluşturduğunu belirtmektedir (Göle, 2008: 158). Alevi katılımcıların bazıları kendilerini Atatürkçü, modern gibi kavramlarla açıklamaktadır. Bunun yanında, Sünnilerin bazılarına yönelik tanımlamalarında ise inanç ve ibadet gibi değerlerin şekilsel manada yaşandığını savunurlarken, Sünnilere yönelik bir eleştiriyi de kadın üzerinden anlatıp bu durumu ataerkil anlayış ile ilişkilendirmektedirler.

Başörtüsü inanç özgürlüğü zemininde savunulmaktan ziyade, modernitenin içerisindeki kavramlarla; örneğin insan hakları ve bireysel özgürlük kavramları üzerinden değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme, kişilerin özgürlük haklarının

elinden alındığına ilişkin bir algı yaratmaktadır. Bu da din algısının sekülerleştiğini göstermektedir (Demirel, 2010: 97).

Söz konusu Alevi katılımcıların bazıları Sünnileri inanç ve ibadetlerinden hareketle dış açık bir bağlamında eleştirirken, bazıları ise dogmatik, katı, vb. olumsuzluk çağrıştıran kavramlarla değerlendirmektedir.

“Bana göre: Sünnilik tamamen bilgisizliği temel edinmiş, kendine bir şey katmamış, kulaktan dolma bilgilerle kendini cennetlik zanneden güruttur. Bir şeylere körü körüne inanırlar.” (K27, K,23, Yüksek Lisans öğrencisi, Sünni), (K27) Kendisi Sünni olduğu halde böyle bir açıklama yapmasının nedeninin çevresinde bulunan bazı Sünnilerin kendisine karşı takındığı olumsuz tavırdan kaynaklandığını açıklamakta bundan dolayı, Sünniliği sert bir dille tanımlamaktadır. Katılımcı Sünniliğin temelinde bilgisizlik bulunduğunu, asılsız ve temelsiz konuşmalar doğrultusunda bu kesime mensup olanların kendilerini cennete layık gördüklerini genel ve eleştirel bir dille savunmaktadır.

“Alevilik çağdaşlık, insan sevgisi, hoşgörü demektir. Sünniler ise Hanefilik dışında başka bir mezhep tanımıyorlar. Aleviliği başka bir din olarak görüyorlar. İyisin, hoşsun, dürüstsün ama Alevisin diyorlar.”(K9, E, 29, Memur, Üniversite mezunu, Alevi), (K9) Aleviliğe ilişkin açıklamasında diğer Alevi katılımcılarla benzer bir yorumda bulunurken Sünnilerin kendilerini ötekileştirdiğinden bahsetmektedir: Sünnilerin çoğunun kendini Hanefilik mezhebi ile tanımlarken, diğer mezhepleri tanımadıklarını belirtmektedir. Katılımcının burada Sünnilere yönelik açıklamasında diğer mezheplerden anlatmak istediğinin Alevilik olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Sünni kesimden karşılaştığı kişilerin kendisinin insani özelliklerinin iyi olduğuna yönelik açıklamaya gittiklerini, fakat Sünnilerin kendisine istinaden kullandıkları “Alevisin” söylemi ile etnik kimliğe dayalı bir ötekileştirme ve ayrımcılık yaptıklarını ifade etmektedir.

“Alevilik saygı sevgi hoşgörü demektir. Sünnilik kapalılık, kendinden olmayanı istememek demektir.” (K8, E, 25, Çalışmıyor, Üniversite mezunu, Alevi), (K8) Aleviliği, sevgi hoşgörü üzerinden tanımlayarak Sünniliği kapalılık, ayrımcılık ve ötekileştirmeye karşılık gelen kavramlar üzerinden açıklamaktadır. Sünnilere yönelik bir diğer değerlendirmesinde ise Sünnilerin kendinden olmayanı istemediklerini savunan katılımcı Alevilerin, Sünniler karşılaştıkları sıkıntıları

genele yönelik bir yargı ile değerlendirmekte Sünni kesimin toplum içerisinde yaşayan farklı kültür, din, ırk, çeşitliliğine yönelik ön kabulleri olduğuna dikkat çekmektedir. (K11) ve (K12) açıklamalarında bezer ifadelere yer vermişlerdir.

Alevîlerden bazılarının, Sünni inanca yönelik olumsuz yargıları söz konusudur: İslâm tarihine bakıldığında hâkim eğilimler, hükmedici, katı kuralcı bir etkiye sahipken; Alevilik ise katılımcı, paylaşımcı, yumuşak, esnek, sevgi ve saygı temelli bir eğilime sahiptir. Alevîlik sevgi merkezli bir anlayışı benimsediği toplumdaki insan ilişkilerinin, kural ve norm eksenli değil de, insanları benimseme ve özümsemeye dayalı olmasını istediği için (Hülür ve Koçak, 2007: 144). Sünnî ve Alevilerin birbirlerine yönelik olumsuz yönde gelişen kanaatleri bulunmaktadır.

Kışlalı açısından ise Türkler Anadolu'ya yerleşirken, kendilerinden önceki insanlar ve onların kültürleri ile bir sentez meydana getirmişlerdir. Önceki yaşantıda kültür ve demokratik öğelerin etkisi ile farklı olana hoşgörü ile bakmasını öğrenmişlerdir. Arap kökenli toplumlardan beslenen tarikatlar “Allah korkusu”na dayanırken, Anadolu tarikatları “Allah sevgisi” üzerine kurulmuştur. Mevlevilik, Bektaşilik ve Babailik bunun somut örnekleri ile doludur (Kışlalı, 2003: 83). Bu doğrultuda (K25) benzer bir açıklamaya giderek şu yorumda bulunmaktadır.

“Bana göre Sünnilik kavramı her şeyden önce mezhep değil, dini kültürel yönden yaşamak. Türklük özelliğini yitirmeden İslâmiyet'i yaşamaktır. Sünniliği şu an değerlendirdiğimde ise kendi ırkını unutarak Araplaşmak ve Farslaşmaktır. Aşırı kapalılık kadınlardaki erkeklerin fes, cübbe giymeleri, diğer insanlara bakışları ve davranışları bunlar en doğru örnekleridir. İslâm'ın özünde Türklük vardır.” (K25, K, 30, Çalışmıyor, Üniversite mezunu, Alevi)

(K25) Sünniliği maddî ve manevî değerlerin oluşturduğu kültürel boyutta tanımlayarak ve bu değerlerin muhafazası ile İslâm'ın yaşanabileceğine dikkat çekmekte Sünnilerin gerçek özlerini unutarak İslâm'ı Araplar gibi yaşadıklarına dair bir kaniya varmaktadır. Bu konu doğrultusunda katılımcı Sünni kesimin gerçek manada İslam adına inandıkları dinin aslında kendilerine ait olmadığı ve Sünnilerin Arap kültürüne yönelik bir asimilasyonun parçası olduklarını ifade etmektedir. Aynı zamanda Sünniliğin aslında Türk inanç ve değerleri etrafında şekillendiği, Araplara özgü bir din ve kültür şeklinde değerlendirilmemesi gerektiğini belirtmekte olan katılımcının yorumundan Sünniliğin görünen boyutu ile şekilsel anlamda; başörtüsü, cübbe, sarık vb. gibi İslami semboller üzerinden algılandığı sonucuna ulaşılabilir. Katılımcı Sünni inancını, Arap kültürü ile ilişkilendirerek

Aleviliği, Türk sosyal yaşam biçimine özgü bir kültür, gelenek ve değerler bağlamında ele almaktadır.

Bu doğrultuda bazılarının göre, asırlardır karanlıkta kalan, baskı altına alınarak horlanan, Araplaştırılarak veya Farslaştırılarak asimile edilmek istenen Aleviler, öz kültürleri ile İslamiyet'i yorumlayarak inançlarını sürdürmüşlerdir (Erdoğan, 2010: 13). Aleviler inançlarından dolayı baskı gördükleri için kendi içine kapanık bir yaşam tarzı benimsemektedir. Ayrıca asimile olma korkusu ve İslâm'ın Arap ve Fars kültürü ile şekillendiği düşüncesi bu tarz bir yaşam sürmelerine yol açmıştır. Başka bir hususta ise Aleviler, İslâm'ı kendi kültürleri ile bir potada eritip yaşadıklarını belirtmektedir. Bu durumda bazı çalışmalarda ve (K25) ifadeleri doğrultusunda gerçek anlamda İslâm'ın Türklerin dini olduğu, Sünnilerin ise Arapların inanç ve yaşam biçimlerini benimsediklerine dikkat çekilmektedir.

Başka bir çalışmada ise Alevilerin Sünnilere yönelik düşüncelerinde şu bilgiler yer almaktadır: Aleviler kendilerini inançsal ve düşünsel açıdan Sünni karşıtlığında konumlandırmakta motivasyonlarını ise, asimile edilme korkusundan almaktadırlar. Aleviliğin böyle bir diyalektik süreç içerisinde şekillenmesiyle meydana gelen kimlikte esas belirleyici Sünnilik anlayışıdır. Bununla birlikte Aleviler kendilerini tanıtırken tarihsel referanslara atıf yapmak yerine Sünni İslâm'ın değer ve kurumlarına atıf yapmaktadır. Kendisini konumlandırırken *ben o değilim* (Sünni) söylemine gitmektedir (Yıldırım, 2012).

“Sünnilik bir inançtır her inanç içerisinde güzellikler iyilikler barındırır. Sünnilikte öyledir. Kendini bilen bir Alevi Sünniliğin bir inanç olduğunu ona ait bir değer olduğunu bu inancın bir başkası tarafından yargılanmayacağını bilir. Benim için ise Sünnilik bana zarar vermediği müddetçe kendini yaşar onun iyi ya da kötü olduğu yargılamak bana düşmez. Onun vicdanına kalmış. Bu yazılı hukuka değil vicdan hukukuna dayanır, ahlâka ve etiğe dayanır.”(K26, E, 69, Yazar, Lise mezunu, Alevi)

(K26) diğer Alevi katılımcıların bazılarının farklı olarak; Sünniliğe karşı iyimser bir görüş benimsemekte her inancın kendine özgü bir yanının bulunduğu gibi Sünniliğin de iyi yönlerinin olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda kendinin farkında olan bir kişinin ön yargı vb. tutumlar geliştirmeyeceğine, düşünce özgürlüğüne saygılı olacağına dair bir açıklamada bulunan katılımcı bir inanç ve düşünce biçiminin iyi ya da kötü biçiminde sıfatlandırılmasının yönetimin belirlediği şekilde olamayacağını, kişinin vicdanına yönelik olması gerektiğini vurgular. Bu yorumlardan hareketle Alevi temsilcilerinden birinin Aleviliğe ilişkin

değerlendirmesi şu şekildedir: “Alevilik, Allah’a kul, Hz Muhammed’e ümmet olan Hz Ali’yi imam ve ulu emir olarak kabul eden, Hz Muhammed ve Ehl-i Beyt’ini seven İslami yaşamdır. İnsanüstü ve bütün insanları kucaklayan, ırk, milliyet, renk, soy, sop ayrımı yapmayan, Kur’an’dan sonra Peygamber ve Ehl-i Beyt’in içtihatlarına öncelik veren bir İslami yorumdur” (Özdüzen, 2006: 92).

İyiliklerin en üstünü, en iyisi, bizi sevmek, kötülüklerin en kötüsü bizden nefret etmektir (Okumuş, 2016: 300). Nefret ifadesi, nefrete dayalı suçun önünü açan, tahammülsüzlüğün ve hoşgörüsüzlüğün dışa vurmasıdır. Toplumda istenilmeyen bir gruba “sosyal yaşamda size yer yok” mesajı verilerek, gruba mensup kişiler pasifleştirilir, suskunlaştırılır. Bu durum kaçınılmaz bir biçimde demokratik toplum yapısını yıpratarak insanın temel hakkı olan “yaşama hakkını” ihlal eder (Oran, 2014: 66).

Alevilerin bazıları kendilerini geleneksel ve yerel bir kimlikle tanımlamaktan ziyade, kendilerini ilerici, modern, batıcı bir şekilde göstermektedir. Bu durumun neticesinde Alevilerin bir kısmı; Sünnilerin gerici, yobaz, tek bir alanın takipçisi ve muhafazasına mensup bir çevreyi oluşturduklarını savunmaktadır. Ayrıca Alevilere göre; Sünnilerin kendilerini kamusalın temsilcisi görmeleri anlayışı, anlaşmazlık ve kaosa yol açmaktadır. Bu nedenle Aleviler, kendilerince ya da inançlarına göre terbiye ile tehdit edildikleri için sigaya çekilmektedir (Taşgın ve Atay, 2016: 71). Belli başlı toplumlar, dini inanç, kimlik ve etnik yapıya bağlı çeşitliliği kendi algılarına göre değerlendirir. Bu açıklama doğrultusunda Türk toplumunda, Sünnilerin çoğunlukta olması, muhafazakar, vb. tutum sergilemesi neticesinde Aleviler, kendilerini modern, batıcı, çağdaş vb. kavramlarla açıklamaktadır. Karşit görüş biçiminde tanımladıkları, Sünnileri ise bu nitelendirmelerin dışında görmektedir. Diğer Alevi katılımcıların, Sünnilerin bazılarını gerici, kapalı, tutucu olarak tanımlamaları bu durumu kanıtlamaktadır.

Allah nezdinde bütün insanlar birdir. İnsanın istediği inancı seçmesi, ona göre yaşaması, onu yayması, insan onurunun bir gereği olarak belirtilmektedir. “Onur sahibi bir varlık olarak insan, dini konularda özgür olmalıdır”. Dini yaşantıya yönelik her türlü keyfi baskı, müdahale niteliği taşımaktadır. Bireye dışarıdan bir otoritenin, ona gerçek inancın ne olduğunu söylemesi ya da, ebedi saadetin ne olduğunu dayatması, insan onuruyla bağdaşmamaktadır. Bireyin, dinler ve fikirler

ortamında var olan değişik inanç ve ideolojiler arasında dini bir tercihte bulunması insan onurunun bir gereğidir (Sambur, 2011: 20).

Bu konuda Sünni katılımcıların, Alevilere yönelik açıklamaları ise şu yöndedir: “Alevilik bana göre saygı duyulması gereken bir inanç neticede İslamiyet’in bir kolu” (K13, E, 30, Çalışmıyor, Üniversite mezunu, Herhangi bir inanca ait hissetmiyor) Aleviliği İslam içerisinde bir inanç gibi değerlendirdiğinden, saygı duyulması gerektiğini vurgulamaktadır. Açıklamada, bazılarının, Aleviliğe karşı hoşgörüyü yer verilmediğini söylemektedir. Söz konusu katılımcının açıklamalarından İslam dinin temel kaynağında mevcut olan hoşgörü, insancıl, vb. değerlere ilişkin kanaate davranmaktadır.

Kur’an-ı Kerim bu gerçeği, Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol koyduk. Eğer Allah dileseydi elbette sizi tek ümmet yapardı. Fakat verdiği şeylerle de sizi imtihan etmek için ümmetlere ayırdı. Öyle ise iyilikler de yarışın Hepinizin dönüşü Allah’adır. (Maide, 5/48) İslam dini, insanların milletlere ayrılmasını doğal karşılamakta ama herhangi bir etnik grubun diğerine üstünlüğünü kabul etmemektedir (Özbek, 1979: 16).

“Bana göre Alevi-Sünni kavramları ayrıştırıcı kavramlardır. İslâm dinine göre herkes aynıdır, eşittir. Ayrım yapmak için değil yaratılışımız için bu gereklidir.” (K15, K, 32, Ev Hanımı, Lise mezunu, Sünni), (K15) İslâm’ı bütün insanları içine alan bir din şeklinde tanımlamaktadır. Alevi ve Sünni gibi söylemlerin toplumun bütünlüğüne yönelik ayrım ifade eden kavramlar biçiminde düşünmektedir. Bu manada İslâm’ın herkesi eşit ve aynı gördüğünü savunarak varoluşun amacının bu doğrultuda gerçekleştiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca Aleviliği İslam dininin içerisinde yer alan bir inanç formu şeklinde ele almaktadır. Söz konusu katılımcının Alevilere ilişkin açıklamalarına benzer bir yaklaşım da şu yöndedir.

Hangi ırk, mezhep ve milleten olursa olsun, herkes yaptıkları ile Allah katında derecelendirilir. Bu yorumdan anlaşılacağı üzere, nesebe nispeten ziyade takvaya nispet önemlidir. Çünkü Allah katında nesebin hiçbir değeri bulunmamaktadır. Gerçek üstünlük Allah’ın koyduğu ölçüde davranmaktır (Sarıcık, 2013: 39).

Toplumda farklı zihniyetler ve onların pratikleri bazen sorun gibi algılanmaktadır. Oysa ki İslam dini toplumdaki bu farklılıklara insan ve kültür gerçeği açısından yaklaşmaktadır. Ayrıca etnik farklılıkları bir ayrımcılık olarak değil, tanışma ve kültürleşme vesilesi görmektedir (Tekin, 2015: 139).

“Bana göre Alevilik bir kültür, yaşayış tarzı, biçimi ve geçmiş bir aktarım ile oluşmuş bir topluluk.” (K17, K, 33, Üniversite Mezunu, Sünni) Aleviliği, kültürel unsurlarla şekillenen bir yaşam biçimi şeklinde açıklayarak, tarihsel süreç içerisinde devinimle gelen bir topluluk bağlamında açıklamaktadır.

“Bana göre Alevilik Hz. Ali zamanında ona aşırı muhabbet duyarak diğer Müslümanlardan kendini zamanla soyutlama ve adetlerini zamanla inançlaştıran bir topluluktur.” (K28, K, 20, Öğrenci, Sünni), (K28) Hz. Ali üzerinden Aleviliği şu şekilde açıklamaktadır: Hz. Aliye karşı sevgi ve sadakatle meydana gelen bir topluluk biçiminde zaman içerisinde kendilerini diğer Müslümanlardan ayırıp, kendi içerisinde oluşturdukları kültürlerini, inanca dönüştüren bir topluluk ve grup kavramı üzerinden anlatmaktadır. (K19) Alevilere yönelik düşüncesi (K21) ve (K28) benzer açıklamada bulunmuşlardır.

“Bana göre Alevilik: gerçek İslam’la bağdaşmış, aynı zamanda zikirleri diğer İslam cemaatlerinde olduğu gibi Allah’ı zikretmeye benziyor. Alevilik İslam’ın daha modern yaşam biçimidir.” (K20, E, 28, Esnaf, Üniversite Mezunu, Sünni), (K20) Aleviliği İslam dini ile değerlendirerek Alevi ibadetlerinden birisi olan cem ibadetinin, diğer İslami toplulukların Allah’ı anma şekliyle benzeştiğini vurgulanmaktadır. Bu benzerliğin Allah’ı dil, kalp ve davranışla anma şeklinde görülen zikir ibadetleri ile yapıldığını vurgularken, başka bir yönde ise Aleviliğin İslam’ın modern yorumu olduğu yönünde açıklamaya gitmektedir. Katılımcının değerlendirmeleri doğrultusunda Aleviliğin İslam’ın modern boyutu açıklamasından diğer topluluk ve dini grupların modern olmadığı algısı doğmaktadır. Bundan hareketle Aleviliği, İslam’ın modern yönü diye ayırırken; bir sınıflandırma yapıldığı anlaşılmaktadır (K2) ve (K3) Aleviliğe ilişkin modernlik ve çağdaşlık tanımlamaları ile benzer görüşe sahiptirler.

“Bana göre Alevilik ikiye ayrılmaktadır: Birincisi mezhepsel olan yani gerçek Alevilik, Sünni yaşam tarzı gibi ikincisi ise bazı kesimler tarafından uydurulan Alevilik yani İslam’ı işine geldiği gibi değiştiren namaz kılmamak, Hz Ali kıldı yerimize diye...” (K16, K, 26, Çalışmıyor, Üniversite mezunu, Sünni)

(K16) Aleviliği iki kısımda değerlendirerek mezhebe dayalı yönünü Sünni inancına yakınlığı ile ele almakta aslına uygun olan Aleviliği bu şekilde açıklamaktadır. Diğer yandan ise Alevilerin bir kısmının inançlarını kendi düşünce ve yaşam biçimlerine göre oluşturduklarını savunmaktadır. Örneğin namaz yükümlülüğünün Hz. Ali'nin kılması ile kendi üzerlerinden kalktığını belirterek Alevilerin bu konuda İslâm'ı yanlış algılayıp yaşadıklarına dikkat çekmektedir. (K28) ise Aleviliği yalnızca mezhep görmektedir.

“Bana göre Alevilik bir mezheptir. Bektaşiliğin bir uzantısıdır.” (K24, E, 60, Emekli, Üniversite Mezunu Sünni),(K24) Aleviliği mezhep olarak tanımlamanın yanı sıra Anadolu'da önemli biri sayılan Hacı Bektaş-i Veli'ye bağlı düşünmektedir. Bu doğrultuda (K26) ise cem ibadetinde rehber gördükleri, önemli isimlerden olan Hacı Bektaş-i Veli'nin Alevi inancına ve yaşam biçimine yansıyan yönü ile değerlendirildiğinde, Alevilerde önemli bir yer teşkil ettiğine dikkat çekilmektedir.

Sünni katılımcılardan bazıları Aleviliği daha bütüncül ve barışçıl bir formda ele alırken; diğer bir kısmı ise ayırım ve ötekileştirme kavramları ile değerlendirmektedir: “Aleviler bana göre aynı yerde farklı ve yabancı insanlar topluluğu.” (K18, E, 28, Muhasebeci, Üniversite mezunu, Sünni). Kendine göre Aleviliği öteki, yabancı biçiminde görüp çoğunluğun dışında olduklarına kanaat getirmektedir. “Bana göre Alevilik diyince bölünmüşlük aklıma geliyor. Kendilerini ayrı ve üstün görüyorlar.” (K22, K, 58, Ev Hanımı, Ortaokul mezunu, Sünni), (K22) Aleviliği toplumsal manada, bölme ve ayrımcılık kavramları üzerinden tanımlayarak, kendilerini üstün ve farklı sıfatlandırdıklarını düşünmektedir. Bu cevap ve açıklamalar doğrultusunda Alevilerin, Sünnileri el, yabancı ve öteki gibi adlandırdıkları görülürken, Sünnilerinde, Alevilere yönelik öteki şeklinde bir değerlendirmeleri bulunmaktadır.

Toplumda öteki algısı, çoğunlukla insan ruhunun saf birliğini zedeleyen yabancılaşma bağlamında ele alınmıştır. Bu değerlendirme; dışsallığa, kendinden olmayana karşı gelişen ön yargıya işaret etmektedir (Kearney, 2009: 85).

“Alevilik bana göre: kendi düşüncesini benimsetmeye çalışan, belli bir kesimin bir araya gelip oluşturduğu düşünce yapısıdır”. (K14, K, 28, Satış danışmanı, Üniversite mezunu, Herhangi bir inanca ait hissetmiyor), (K14)

Aleviliği belli bir topluluğun kendine göre biçimlendirdiği düşünce biçiminde ele almakta bu topluluğun amacının kendi görüşlerini yaymak olduğunu belirtmektedir.

“Bana göre Alevilik Allah inancı, bizimkinden bile kuvvetli olan, sadece ibadet yönünden farklı bir inanç biçimidir.” (K21, K,33, K, Öğretmen, Sünni), (K21) Aleviliği iman noktasında güçlü görerek Sünniler üzerinden karşılaştırmaya gitmekte Alevilerin, iman ve inanç konusunda daha hassas olduklarına vurgu yaparak Sünnilerden yalnızca ibadet yönünün farklı yaşadıklarına değinmektedir. Başka bir hususta “Bizim” ifadesinden bir sahiplenme duygusu anlaşıldığı gibi inancına yönelik bir öz eleştiri yaptığı da dikkat çekmektedir. Bu değerlendirmenin aksi yönünde açıklamada ise: “Ben Alevileri inanç yönünden sıkıntılı kimseler olarak görüyorum.” (K23, E, 59, Lise Mezunlu, Emekli, Sünni), (K23) genel bir açıklama ile Alevilerin inanç konusunda net olmadıklarına dair bir ifadeye gidilmiştir. Burada inanma ve inançsızlık anlamında değerlendirme yapıldığı görülmektedir. Bu tarz bir değerlendirme de Alevilerin ateist oldukları yönünde bir algıdan kaynaklanmaktadır. Bu konuda başka bir çalışmada ise Alevi katılımcılardan birinin yorumu şu doğrultudadır: Davranışlarımıza, uygulamalarımıza, ibadetlerimize karşı çıkılması Alevilik hakkında yeterince bilgi sahibi olunmamasından doğan bir ön yargıdan kaynaklanmaktadır (Çakır, 2007: 1500).

Ön yargı, toplumda belli bir kesimin sergilediği davranışlar, sahip olduğu değerler ya da özelliklerden dolayı değersizleştirilmesi ve birçok açıdan küçümsenmesidir. İnsanlar belirli bir topluluk, grup veya kişi hakkında sabit fikirler geliştirdikleri takdirde ön yargılı davranmış olurlar (Kottak, 2013: 341).

Ön yargılı yaklaşılan kişi ve gruba yönelik eğilim ya da niyetler, açık bir davranış ve eyleme dönüşmesi halinde ayrımcılık ortaya çıkar (Dökmen, 2004: 104). Bu doğrultuda Alevi ve Sünni katılımcıların bazılarının birbirlerini değerlendirirken ön yargıya dayalı bir tutum geliştirdikleri görülmektedir. Bunun nedenlerinden biri ise, aile, çevre gibi toplumsal unsurların kişi veya grup üzerinde etkili olmasıdır.

İnsanlar, dünyada değiştirebileceği ve değiştiremeyeceği kültür kodları ile toplumda yaşamaktadır. Kişi, içinde yaşadığı toplumu seçerek dünyaya

gelmemiştir. Durum böyle gerçekleşince Alevi veya Sünni ailede doğan bir ferdin bunu değiştirmesi söz konusu değildir. O nedenle, kişilerin değiştirilmesi mümkün olmayan durumları ve geçmişteki olayları da baz alarak birbirlerine karşı olumsuz yaklaşım sergilemeleri sağlıklı sonuçlara yol açmaktadır (Uçar, 2012: 228).

Alevi ve Sünnilerin bazılarına göre hak mezhepler: Hanefi, Şafî, Maliki ve Hanbeli olmak üzere 4 tanedir. Bu sıralamanın içerisinde Alevilik bulunmadığından onu kabul etmezler. Bu nedenle Alevileri inanç bakımından sapık olarak değerlendirirler. Ayrıca Alevilerin Allah'ı tanıdıkları, Peygamber Hz. Muhammed'i kabul etmediklerini söyler ve Alevilerin ' asıl peygamberlik Ali'nin hakkı iken Hz. Muhammed onu elinden almıştır.' anlayışını savunduklarını belirtirler. Bununla birlikte "Aleviler namaz kılmaz, oruç tutmaz ve hac ibadetini kabul etmezler. Mum söndü yaparlar. Müslümanlığın sınırları dışına çıktıkları için onların kestikleri yenilmez, kızları ile evlenilmez" gibi Alevilere ilişkin iddialar ortaya atılmaktadır (Arslanoğlu...).

Alevilerle ilgili başka bir konuda ise katılımcı şu yorumları yapmaktadır:

"Sünnilerin Alevi tarikatlarını anlamadıklarını sanıyoruz. Bizde "mum söndü" geleneğinin olduğunu, kadın-erkek cinsinin ilişki içerisinde olduğunu sanıyorlar. Bu durum bizi ziyadesi ile üzmektedir Alevi inancında cem ritüeli bin yıllık mazisi olan eski geleneklerle bezenmiş ve İslami renge bürünmüş dini toplantıdır. Büyük bir gizlilik ve kapalılık içinde cereyan ettiği için bazı şaibeleri de üzerine çekmektedir. Bu algı doğru bir yaklaşım değildir. Cem kolektif şuur ve mesuliyet duygusunun çok güçlü ve sağlam olduğu bir ritüel şeklidir. Cem, gayri ahlaki olmamakla birlikte bilakis iffetli, hürmetli, karşılıklı saygıya dayalı birlik ve beraberliği pekiştirmektedir"(Küçük Ahmet, 1998: 279-306).

Alevilerin bazılarına göre ise Sünniler, gerici, yobaz, Atatürk düşmanı ve Yezit'tir. Aynı zamanda Müslümanlıkla ilgi ve alakaları bulunmamaktadır. Sünnilerin Müslümanlık algısının yalnızca namaz kılmak ve kadınlarını ciddi anlamda kapatarak şekilsel manada bir İslam anlayışı besledikleri ifadeleri kullanılmaktadır. Bununla birlikte Sünnilerin Hz. Ali'yi tanımadıkları, Hz. Hüseyin'in Yezit'in adamları tarafından öldürüldüğü bilincine de sahip olmadıkları düşünülmektedir. (Arslanoğlu...).

Alevi-Sünni ayrışmasında görülen sorunların başında güven ve diyalog eksikliği gelmektedir. Tarihsel süreçten günümüze gelen köhneleşmiş düşünceler ve ön yargılar, iki inanç grubunun da diyalog ve güvenine set koymuştur. Bu durum Alevi ve Sünnilerin ayrışmasında kırılğan bir özellik göstermiştir (Taşkesen ve Ceylan, 2015). Bu konuya ilişkin başka bir çalışmada ise şu bilgilere yer

verilmektedir. Benzer coğrafyanın ve kültürün unsurlarını taşıyan Alevi ve Sünni inancına mensup fertler, “öteki”ni tanımamaktan, cehaletten, ideolojik düşünceleri ve toplulukları farklı gösterme şeklinden yola çıkarak “öteki” hakkında bir takım kalıp yargılar üretmektedirler. Bu kalıp yargılar da iki inanç topluluğu arasında ayrımcılığı keskinleştirmektedir (Efe, 2005: 310).

“Öteki” yalnızca kişisel ya da toplumsal çeşitliliklerin ortaya çıkarılmasına göre inşa edilmemektedir, özellikle O, kültürün oluşturduğu zihniyete ait kamplaşmaların hatırlanması ile ön plana çıkmaktadır. Bu durum çoğu zaman da bilinçaltında saklı tutulmak şartıyla, “öteki”ne karşı, tepkiye yol açmaktadır (Subaşı, 2003: 25).

Bu başlıkta, Alevi iseniz, Sünnileri nasıl açıklar ve tanımlarsınız? Sünni iseniz Alevileri aynı doğrultuda nasıl tanımlarsınız? Gibi kavramlara karşılık gelecek sorular sorulmuştur. Verilen cevaplar ve yorumlar doğrultusunda: Alevi katılımcılardan birçoğunun öncelikle kendi kimlik ve aidiyetlikleri üzerinden karşılaştırmalı bir perspektifle Sünnileri eleştirel bir biçimde tanımladıkları görülmektedir. K1, K2, K3, K9, katılımcıları kendilerini çağdaş, hümanist, temiz, modern, vb. gibi kavramlarla tanıtırken, Sünnileri ise tutucu, katı, bilgisiz, şekilci, gibi olumsuz yargı eksenli bir bakışla tanımlamaktadırlar. K25 Alevi katılımcı ise kendi kimliğini Türk kültürüne dair argümanlar üzerinden açıklarken, Sünnileri ise eleştirel bir söylemle Arap, fars kültürü ile ilişkilendirmektedir. Alevi K26, ise her iki inanç grubunu da toplumsal bir bütünlük ve hümanist değerlerle tanımlamaktadır.

Aleviler, Sünni inancına ilişkin tanımlamayı ise geçmiş birikimin getirdiği öfke ve kine dayalı bir duygu ile açıklamaktadırlar. Bu doğrultuda Sünnilerin inanç, ibadet ve yaşam tarzlarının birbirleri ile örtüşmediğini savunmaktadırlar. Bu tarz bir düşüncenin alt yapısını ön yargı, geçmişte yaşanan hadiselerin aktarılmasıdır. Aynı zamanda belli koşullar içerisinde kendi karşılaştıkları olumsuz durumlardan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bu ifadeler bağlamda benzer bilgilerde şu yöndedir: Din, ırk ve cinsiyet temeline kişiler kategorileştirilerek haklarında kalıp yargı geliştirilmektedir. Bu kalıp yargılar diğer fert veya gruplara ilişkin algı ve etkileşimleri büyük ölçüde şekillendirmektedir (Dökmen, 2004: 99). Aleviler, Sünnileri bazı kalıp yargılarla

ifade etmişlerdir: *Yezidiler, sakallılar, yobazlar, baĝnaz, çağdışı, Mervan, Muaviye*, gibi olumsuz çağrışım uyandıran sıfatlar kullanmışlardır (Efe, 2005: 312).

Aleviler, kendilerini Allah, Hz. Muhammed ve Hz Ali kutsalı üzerinden tanımlamaktadır. Aynı zamanda kendilerinin adaletli, insan sevgisine inançlarına saygılı, lâik, demokrat, eşitlikçi ve paylaşımcı olduklarını savunurlarken; Sünnîlerin ise şeriatın katı kurallarına baĝlı olduklarını ileri sürmektedirler (Bulut, 2007: 910).

Söz konusu Sünnî katılımcılarında Alevilere ilişkin düşünce ve kanaatleri şu şekildedir: K13, K15, K17, K28, K20, K16, K14 katılımcıları Alevileri tanımlarken; eşitlik, hoşgörü, kültür, topluluk, modern ve mezhep kavramlarından yola çıkarak açıklamaktadır. K21, K23, K22 Sünnî katılımcıları ise farklı, öteki, sorgulayan, inanç açısından sıkıntılı gibi kavramlarla eleştirel bir şekilde Alevileri tanımlamaktadırlar. Bu ifade ve görüşler doğrultusunda Sünnî katılımcıların çoğunun Alevilere yönelik bakış açısında ılımlı, esnek ve hoşgörölü bir tutum olduğu söylenebilir.

3. 3. Toplumsal Yaşamda Birey Olmaya Yönelik Bulgular

Toplum bireyin belli sosyal ilişkilerle kendini tamamlamasında önemli bir paya sahiptir. Toplum, sosyalleşme ve etkileşim süreçlerini kapsadığı için bünyesinde bir dizi ilişki ve değerler bulundurur (Kinloch, 2014: 136). Bireyler bir araya gelerek toplumu oluşturur. Toplum dini, kültürel, ahlâkî vb. değerlerden meydana gelir. Bu unsurlar, zamanla o toplumdaki bireylerin içselleştirmesi ile önemli hale gelir. Sonrasında ise değerler, o toplumun, düzeninin sağlanması ve işlevini yerine getirmesi için normları meydana getirir. Geleneksel ve kültürel birikimle o toplum için anlamlı hale gelen normlar; bireyin sosyal yaşantısına sınır getirir. Belli değer ve normlarla sınırlanan kişilerde, toplumsal yaşantıya yönelik birtakım endişeler doğmaktadır. Başkaları ne der, gibi toplumsal denetim mekanizmaları kişinin içinde bulunduğu duruma açıklık getirmektedir. Bu başlık altında katılımcılara toplumsal yaşamda kendin gibi olmak ve kendi istediğini yapmanın kendilerine ne çağrıştırdığına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Bu doğrultuda araştırmada, Alevi ve Sünnî kesimden bazı kişilerin inanç, kültür ve değerlerinden dolayı kendi içerisinde ya da diğeri gruplarda sosyal yaşamlarına etki

eden bir durumla karşılaşp karşılaşmadıkları öğrenilecektir. Bununla birlikte kişilerin, yaşadıkları çevrede birey olmaları ve özgür düşünüp, davranmaları verdikleri cevaplar doğrultusunda anlaşılmaya çalışılacaktır.

“Kendim gibi olmak dediğim vakit; inanç ve ibadetlerimi yaşayabileceğim, kendimi özgürce ifade edebileceğim bir ortam aklıma geliyor.” (K1, E, 63, İlkokul mezunu, Emekli, Alevi), (K1) özgürlüğü, inanç, ibadet ve düşüncelerini, rahat bir şekilde ifade ederek, pratiğe geçireceği bir ortam şeklinde algılamakta, kişinin ancak düşünce hürriyetinin olduğu yerde kendisi gibi davranacağını savunmaktadır. Bu değerlendirmelerden hareketle, katılımcının inanç ve ibadetlerini özgürce yaşayamadığı bir ortamda bulunduğu anlaşılmaktadır.

“Kendin gibi olmak, bu çok farklı bir kavram her şeyinle birey olduğunun farkına varmaktır; başkalarının ne söylediğini umursamamaktır. Başkasının sözlerini dikkate alırsan bu el alem ne der olur. Ben dikkate almamaya çalışıyorum.” (K2, K, 38. Üniversite Mezunu Grafiker, Alevi), (K2) Alevi kimliğine sahip olması ve rahat bir ortamda yetişmesinden dolayı sosyal çevrenin kendisi üzerinde etkili olmadığını ve sosyal yaşantıda, bireysel bilincin her yönde olması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, bireyselliğin kendisi için önemine değinerek, çevresindekilerin, kendi benliğine yönelik kısıtlamaya dair ifade ve müdahalelerine tepkisiz kaldığını, birey olmak için mücadele gösterdiğini belirtmektedir.

“Kendin olmak, kendini rahat hissetmektir, toplumumuza bakarsan zor kendin gibi olmak. Mesela sen kendin gibi oluyor musun? Olamazsın! Hep bir baskı, hep bir zulüm...” (K3, K, 42, Ev Hanımı, İlkokul mezunu, Alevi), (K3) bireysellik kavramını inanç, düşünce ve davranış yönünden istediği biçimde yaşamak şeklinde açıklamaktadır. Bu durumu genel bir çerçeve ile ele almaktadır. Bireyselliğin yaşanılan toplumda mümkün olmadığından yakınmakta kendi istediği gibi davranması halinde toplumda, baskı, şiddet gibi olumsuz tepkilerle karşılaşılacağından bahsetmektedir. (K7) ve (K6) belirtilenlere, benzer düşüncelere sahiptir.

“Kendin gibi olmak her açıdan kendini rahatça ifade edebilmektir; ama maalesef ülkemizde bu pek mümkün görülmemektedir.” (K9, E, 29, Memur, Üniversite Mezunu, Alevi), (K9) diğer Alevi katılımcılar ile aynı izlenimler doğrultusunda bilgi vererek, Türk toplum yapısında denetimin dışında yaşamının

mümkün olamadığını belirtir. Bu açıklamada, birey olma ve özgür hareket etmenin toplumda gerçekleşmeyeceğine dikkat çekmektedir.

“Benim için önemli olan özgürlüktür. Bunun da yaşadığımız toplumda imkânsız olduğunu düşünüyorum. Takmayayım diyorsun yine takıyorsun! Ben rahat bir çevrede büyüdüm. Alevi olduğumuz için bizde el alem ne der vs. gibi kavramlar önemli değil. Ama bizim oturduğumuz yerde Sünniler fazla olduğu için daha çok onlar ne der, ne yapar, diye düşünüyoruz.” (K11, 27, K, Üniversite Mezunu, Alevi).

(K11) bireysellikten, özgürlük anlamını çıkarmaktadır. Fakat bu durumun sosyal ortamda gerçekleşmeyeceğini belirtmektedir. Bu ifade ile toplumsal anlamdaki özgürlüğü, Sünnilerin sınırladığını vurgulamaktadır. Kendisi Alevi olduğu için esnek bir yaşamın içinden geldiğini, bazı toplumsal değer ve kültürel normlara göre yetiştirilmediği için ötekiler, başkası vb. gibi sosyal unsurları dikkate almadığını söylemektedir. Fakat yaşadığı yerde Sünnilerin çoğunluğunun Alevileri, kendilerine yakın görmedikleri için onların, olumsuz davranışları ile karşılaştığını ifade etmektedir. Aynı zamanda kendilerinin, Sünnilerden farklı inanç ve yaşam biçimi benimsedikleri için karşılaşıcağı baskı ve tepkilerden endişelendiğini dile getirmektedir.

“Geçmişte birçok dışlanma ve baskılara maruz kalıp şahit olduğum şeyler oldu. Bunlar Sünnilerin baskılarıydı. O zamanki korku ve endişenin sebebi zulüm görmektir. Şimdi artık çok takmıyorsun, şimdiki Aleviler bizim zamanımızdakilerden biraz daha şanslı.” (K12, E, 58, İlk Okul Mezunu, Alevi)

(K12) geçmiş yaşantısındaki deneyimlerinden, Sünnilerin, kendi inanç ve ibadetlerine yönelik olumsuz tutumundan bahsetmektedir. Bununla birlikte Alevilerin el, yabancı ve başkaları adıyla nitelendirdikleri Sünnilerin tepkilerinden dolayı, endişe ve korku duyduklarını ve bu yüzden, kendilik bilinci ile özgür davranamadıklarından yakınmaktadır. Ayrıca, yeni neslin kendilerinden daha şanslı olduğunu belirtmektedir. Geçmişte başkaları ne der biçiminde duyduğu korku ve endişenin azaldığını, Sünnilerin tepkilerine karşı artık duyarsızlaştığını ifade etmektedir.

Aleviler kentlere göç ile birlikte modern yaşamın değişik kanallarıyla bütünleşmişlerdir. Örneğin Alevi inanç ve ibadetlerinde önemli rol oynayan dedelik kurumu, yerini farklı kurumlara bırakmıştır. Dedenin, Alevilerin sosyal yaşamındaki yeri önemli ölçüde azalmıştır. Göçün getirdiği değişim, Aleviliği dinsel ritüellerinden bir anlamda koparmıştır (Aktay, 2007). Bundan hareketle

toplumsal yaşantıda gelişme ve değişme ile dede gözetiminde yapılan Alevi ibadetlerinin azaldığına bazı katılımcıların ifadesinde de rastlanmaktadır (K12)'nin şimdiki nesli, önceki nesilden şanslı görmesi, değişme ve gelişme ile birlikte Alevi gençlerin birçoğunun artık inançlarına dair ritüellere katılmamaları ile ilişkilendirilebilir. Araştırmanın, teorik kısmındaki 'Alevi ve Sünni İlişkilerinde Siyasal ve Tarihsel Baskı' adlı başlıkta bu duruma ilişkin değerlendirmeler mevcuttur.

“Ben kendim gibi olmaya çalıştım. Birey olarak bir insansın. Ben kendime hesap verirken vicdanım rahat bu kadar olumsuzluğa rağmen insan olup Alevi kimliğimi korudum. O yüzden kendime ve değerlerime karşı vicdanım rahat. Bu kadar ötekileştirilmeye, insanlık dışına itilmeye rağmen Alevi olarak kaldım. Ancak toplum içerisinde genel anlamda mutlu olamadım. Bir sistem, içerisinde yaşayan azınlık durumuna düşmüş, hiçbir savunma mekanizması olmayan bir kitleyi yok etmeye karar vermişse devlet nedir? Örgütlü olan güçtür bu güçte bir şeyi ezip yok etmeye karar verdiğinde bildiğini yapar. Bunu da en üst düzey bir şekilde yapar. Çünkü görmek istediği bir vatandaş tipi var. Kendisine eyvallah diyen bir insan tipi yaratmak istiyor. Herkesin özgürce düşünce ve inancını yaşaması devletin hesabına gelmiyor. Ben bu yüzden toplumsal yaşamda kendim gibi olamadım.” (K26, E, 69, Yazar, Lise Mezunu, Alevi)

(K26) bireyselliğini inancını ve değerlerini kendi içinde duyuşsal ve bilişsel bir biçimde korumuştur. Benimsediği inanç nedeniyle baskı ve şiddet görmesine rağmen asla taviz vermediğini bundan dolayı da vicdanen rahat olduğunu savunmaktadır. Fakat dışsal anlamda, yani sosyal yaşamında kendi inancını yaşamakta özgür olamadığından müteessirdir. Baskı ve dışlamanın sebebini, toplumun genelinde azınlıkta kalmalarına ve bu olaylara karşı koyabilecek savunma mekanizmalarının eksikliğine bağlamaktadır. Devletin bu duruma yönelik etkisini açıklayarak devletin amacının: İtaat eden, kendisiyle aynı düşünen, birey üzerinden homojen bir toplum oluşturmak olduğunu belirtmektedir. Ayrıca özgür düşünen, demokratik topluluk ve grupların devletin hesabına gelmediğine dikkat çekmekte kendi değerleri içinde bireyselliğini koruduğunu inanç ve değerlerine karşı haksızlık etmediğini belirtmektedir. (K27) ise kendilik bilincinin vazgeçilmez olduğunu belirtmiştir, fakat bunu sosyal yaşamda koruyamadığından yakınmaktadır. Toplum içerisinde kendi inanç, ibadet ve düşüncesine karşılık baskı gördüğünden, bireysel kimliğini yaşayamadığına dikkat çekmektedir.

“Kendin gibi olmak bana öncelikle düşünsel özgürlüğü çağırıyor. İnsan kendi gibi olmaktan vazgeçemez. Bu benliğe özgüdür. Fakat ne zaman kendimizi ifade edecek olsak nedense başkası oluruz. Ben de düşüncelerimi özgürce ifade edemediğim için

kendilik bilincimi yitirmiş görüyorum.” (K27, K, 23, Yüksek Lisans Öğrencisi, Sünni).

(K27) bireyselliğin ve kendilik bilincinin farkındalığına vurgu yapmaktadır. Ayrıca birey, düşüncelerini dile getirdiğinde sosyal yaşamda öteki olarak algılandığı hissindedir. Bu yüzden, kendisinin özgür düşünerek hareket edemediğinden kendilik bilincinin kaybolduğundan yakınmaktadır. Katılımcının kendilik bilincine dair yorumu Hegel’in öz bilinç kavramı kapsamında değerlendirilecek olursa; öz bilinç, toplumcu ve toplumsal bir olgu olduğu için kişinin arzuları, salt onun arzuları biçiminde belirlenmiş değildir; kişi çeşitli kültürel ve toplumsal araçlarla sınırlandırılmıştır (Pinkard, akt: Kanat, 2015: 137-140). Toplumsal yaşam açısından öz bilinçli bir fail hiçbir zaman salt “olduğu” şey değildir. O her zaman Hegel’in belirttiği bir biçimde kendi doğal arzu ve duygularıyla “olumsuz” bir ilişki içindedir. Bu doğal hallerle kişi hiçbir zaman kendisinin yargılandığı normları tam anlamıyla belirleyemez. Bu sadece öz bilinçli bir failin kendisi gibi başka biriyle karşılaştığında gerçekleştirebileceği bir durumdur. Kendi normunun doğru olduğundan emin olmak isteyen her fail bunu ancak kendisi gibi başka biriyle karşılaştığında oluşturabileceğine inanmaktadır (Pinkard, 2012: 200).

“Başkaları, kendinden olmayandır, seni ötekileştirendir, sana yaşama hakkı tanımayanlardır, inançlarına saldıranlardır.” (K12, E, Emekli, İlk Okul mezunu, Alevi), (K12) katılımcı kendi düşünce, görüş ve inancının dışındakileri başkaları ve öteki gibi kavramlarla açıklayarak, düşünce ve inançlarına yönelik olumsuz tutum sergileyenleri ve hayatına müdahale edenleri bu doğrultuda tanımlamaktadır. Yani toplumda müşterek düşünüp davranmayanların ötekileştirilerek, ayrımcılığa maruz kaldığına dikkat çekmektedir. (K28) de benzer görüştedir.

Konuya ilişkin başka bir çalışmada ise öteki kavramı şu şekilde açıklanmaktadır: Öteki toplumdaki iktidarlar tarafından her zaman düzen bozan veya düzen bozma potansiyeli olanlar biçiminde görülmüştür. Topluluğa, gruba veya bireye göre “ben ya da biz” ne kadar düzeni, istikrarı, ve toplumsal normlara uyanı ifade ediyorsa, “öteki” de o kadar düzen bozanı, istikrarsızlığı ve toplumsal normlara uymayanı işaret etmektedir. Toplumda “ben ve biz” güvenilirliği, “öteki” ise tehlikeli olanı ifade eder. Bu nedenle öteki biçiminde algılanan topluluk, grup

ya da bireylerin toplum içinde görünür olabilmesi ve kendini ifade edebilmesi güçtür. Susmak veya susturulmak başlı başına bir sosyal baskı unsuruyken, görünür olmak adına teşhir edilmek ya da görünür olurken “öteki” yaftası ile anılmak, muamele görmek de toplumsal sistemin ceza mekanizmalarından biridir (Yetkin, 2015: 21-22).

Bu açıklamadan hareketle Alevi ve Sünni inancına mensup bireylerin kendi inanç ve düşünce grubunu öteki şeklinde değerlendirdiği sonucuna ulaşılır. Genelde Alevilerin, Sünnileri el ve yabancı sözcükleriyle sıfatlandırmaları bu duruma örnektir. “Yabancı” ötekidir. Yabancı yargılayan, sorgulayan, yadırgayan ve toplumun muhtemel gidişatında yaralar açabilecek olandır” (Güler, 2008: 50).

“Bana göre kendin olmak sözü özgürlüğü çağırıyor. Bence insanlara hangi inançtan olursa olsun saygı duyulmalı ve inancını yaşama imkânı verilmelidir. Ben ötekiliği bir denge unsuru olarak görüyorum.” (K18, E, 27, Üniversite Mezunu, Muhasebeci, Sünni), (K18) bireyselliğin özgürlükle iç içe olduğunu belirterek her tür inanç ve düşünceye, yaşam hakkı verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü bu çeşitliliğin toplumsal anlamda tampon mekanizması olduğunu düşünmektedir. Bu yorumlar doğrultusunda, (K12) farklı inançların saygı görmediğini, yok sayıldığını savunurken (K18) bu manada farklılıklara karşı hoşgörülü olunması gerektiğini vurgulamaktadır. (K25) ve (K26) de benzer açıklamalarda bulunmaktadır.

“Biz hep el ne derle büyütüldük, aman şunu yapma, böyle derler, şunu derler adın çıkar bilmiyorum. İster istemez kafaya takıyorsun başkalarına göre şekil alıyorsun. Küçük yerlerin büyük sıkıntıları oluyor.” (K4, K, 35, Ev Hanımı, Sünni)

(K4) içinde yaşadığı toplumun küçük olması hasebiyle başkalarının düşüncelerini önemsemek durumundadır. Ebeveynleri tarafından bu durumun kendisine benimsetildiği ayrıca bu tarz söylemlerin yetişmesinde ve sosyal çevreninde etkili olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda ebeveynleri tarafından sosyal yaşantısındaki kişi ve grupların kendisine kabullendirilerek, yansıtılması neticesinde başkalarının düşüncelerine, sözlerine ve onayına göre yaşamını istemeden şekillendirmek durumunda kaldığını belirtmektedir. Bir çok toplumsal düşünce değer ve tavırlar aile içerisinde öğrenildikten sonra dahil olunan diğer toplumsal yaşam içerisinde yeniden biçimlenmektedir. Birey zamanla aileden daha

büyük ve güçlü bir etkiye sahip toplumsal çevrenin tesiri altında kalır (Avcı, 2012: 119).

“Sadece yaşadığım çevre benim için önemli yoksa genel anlamda toplum değil. Başkalarının ne dediğini, yerine göre takarım. Her zaman değil. Bazı konularda, örneğin kültürel değerlerin ön plana çıktığı durumların dışında kimseyi ve söylenenleri takmam.”(K19, E, 34, Tekniker, Üniversite mezunu, Sünni)

(K19) yaşadığı çevre doğrultusunda başkaları ya da öteki gibi unsurları dikkate aldığını belirtmekle birlikte, bu durumun sürekli olmadığına, aynı mekan içerisinde belli koşul ve zamanlarda olduğuna dikkat çekerek, kendisi için önem arz eden geleneksel ve kültürel değerler ön plana çıktığında düşünce ve davranışlarını dışa vurmamaktadır. Değerler insanların içinde buldukları durumları, davranışları, nesnelere, diğer bireyleri değerlendirme ve yargılamada benimsedikleri sosyal örüntülerdir (Günaydın, 2007: 72).

“Toplumunu belli bir nebze önemsiyorum. Bu durum bende kalıcı olmuyor. Sadece yaşadığım çevre benim için önemli yoksa genel anlamda toplum değil.” (K20, E, 28, Üniversite Mezunu, Esnaf), (K20) toplumu kısmen dikkate aldığını ifade ederken bu durumu yaşadığı çevre ekseninde değerlendirmektedir. Bu doğrultuda, toplumu genel manada dikkate almamaktadır. Katılımcının ifadelerinden taşra ve türevi bir mekanda yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu tür mekanlarda en önemli unsur kültürel kodlardır. Bu kodlar fertlerin inşası sonucu oluştuğu için toplumsal yaşantıda anlamlı hale gelir. Bir nevi kontrol aracı olarak ön plana çıkan “başkaları ne der” söyleminin kişi üzerinde meşru şeklini ortaya koyar.

“Önemli görüp yapmak istediklerimi el alem ve ötekilerden hissettiğim toplum baskısı yüzünden durduruyorum. O da beni kısıtlıyor.” (K21, K, 33, Öğretmen, Sünni), (K21) toplum baskısını önemseydiğini belirterek kendi hayatına etki eden, başkaları ve ötekiler gibi kavramlara dikkat çekmekte ve özgür davranmasını, bu söylemlerin engellediğini ifade etmektedir.

“Başkalarının ne dediğini ister istemez önemsiyorum çünkü ben mahallede yaşıyorum. Laf söz olur diye kendimi kısıtlıyorum.” (K22, K, 58, Orta Okul Mezunu, Ev Hanımı, Sünni), (K22) küçük mekanlarda yaşamının sıkıntısına dikkat çekerek, herkesin birbirini tanıması neticesinde ne derler endişesinin kendi özgürlüğünü kısıtladığını ifade etmektedir. (K23) ve (K24) katılımcıları da benzer açıklamalarda bulunmuşlardır. Katılımcılardan bazılarının küçük mekan olarak

adlandırdıkları, sosyal ilişkilerin iç içe bulunduğu ve biz duygusunun geliştiği mahalle, içinde yaşadıkları ortamıdır.

Mahalle, özellikle geleneksel toplumlarda güçlü bir toplumsal aidiyet üreten toplumsal çevredir. Toplumda önemli ve güçlü bir denetim mekânıdır (Akın, 2015: 66). Alver'in de belirttiği gibi mahalle ortamı kontrollü davranmayı gerektirdiği için kişi ister istemez başkalarının kendisi için ne düşüneceğinin ve düşündüğünün bilinci ile hareket etmektedir.

Geleneğin hâkim olduğu küçük ölçekli toplumlarda kişi, davranışlarının çoğunu o toplumda yaşayan diğer insanların beklentilerini karşılamak için gerçekleştirir. Ferdin sosyal yaşamında önemseydiği bu insanlar, onun benliğini biçimlendirir (Gençtan, 2002: 25).

Katılımcıların bazılarının başkaları ne der gibi endişeli halleri kişilerde sosyo-psikolojik negatif bir algıya sebep olmaktadır. Bu doğrultuda toplumda, fertlerin sosyal yaşam içerisinde belli davranışlara zorlanması, kendisi ve toplumun koyduğu normlar arasında bir gerilime mahal vermektedir. Bu durum bir yandan toplumdaki baskıcı eğilimin artmasına işaret ederken, diğer taraftan ise bireysel düzeyde patolojik rahatsızlıklara ve şizofreniye de zemin hazırlamaktadır. Bu durumda birey, istediklerini “toplum, topluluk, mahalleli ne der” diye düşünerek davrandığında, gerçek taleplerini gizleyip sosyal yaşantıya göre parçalanmış bir kişilik yapısı ile hareket etmektedir (Hülür ve Koçak, 2007: 146) Toplumda kültürel değerlerin ön plâna çıktığı belli başlı normlar vardır. Bu normlar sayesinde kişiler kendilerini o topluluk, grup, mahalleli gözünde yeniden biçimlendirerek davranışlarına sınırlama getirmektedir. Topluluk, mahalle ve grup için aksi bir tutum söz konusu olduğunda bu durum, sosyal baskı ya da teorik kısımda Mardin'den alıntılandığı gibi mahalle baskısına yol açmaktadır.

“Bana göre kendin gibi olmak, içinden geldiği gibi davranmak, sadece tavır ve davranışlarından kendin sorumlu olmak manasına gelmektedir ama başkalarının sınırlarını haklarını ihlâl etmemektir. Bu içinde bulunduğumuz toplumda ne mümkün, zaten yetiştiriliş tarzın geleneklere, rivayet ve inançlara göre şekillendiği için kulu karışmasa, Allah'ı yakar diye konuşulan bir ortamın içinden geldiğin için olmuyor. O yüzden kendin olman mümkün değil yoksa birey olmak çok güzel bir duygu neticede ölürken, hesap verirken hep teksin.” (K17, K, 33, Çalışmıyor, Üniversite mezunu, Sünni)

(K17) bireyselliği bir mesuliyet doğrultusunda açıklarken; diğer yandan başkalarının haklarına riayet edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Fakat

sosyalizasyon süreci ve sonrasında toplumsal değer ve normlar referans alındığından toplumsal bilincin bu manada yetersiz kaldığını vurgulamanın yanı sıra dini unsurların da yaşamına sınırlama getirdiğine dikkat çekmektedir. Ancak dini ifadeler sosyal yaşamda bulunan ferdi kısıtlayıcı bir dil üzerinden inşa etmektedir. Ayrıca bu ifadeler kendisinde endişeli bir hal meydana getirmektedir. Bununla birlikte, gerçek manada başkaları ve ötekiler sözünün dikkate alınmaması gerektiğine yönelik tavsiyede bulunarak, varlığın sonlanmasıyla metafizik boyuttaki “ahiret, hesap” gibi uhrevî âleme ilişkin kavramlarla bireysel bir yükümlülüğün olduğuna dikkat çekmektedir. Katılımcının ifadelerinden toplumsal yaşantıda dine bir kontrol mekanizması işlevi yüklediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bir yerde dine dayalı unsurların toplumsal baskıda meşru işlevinden yakınılırken diğer bir katılımcı ise bu duruma farklı yaklaşmaktadır.

“Kendin gibi olmak, bana toplum baskısı olmadan, dayatma olmadan yaşamayı çağırıyor. Aynı zamanda Kuran’a uygun yaşamayı çağırıyor.” (K16, K, 26, Çalışmıyor, Üniversite mezunu, Sünni), (K16) bireysel özgürlüğü, toplumsal açıdan bir sınırlama, tahakküm ve baskı uygulanmadan, hayatın sürdürülmesi üzerinden açıklamaktadır. Bunun yanı sıra, İslam dini doğrultusunda, Kuran’ı Kerim-i rehber olarak hareket etmek gerektiğini savunmaktadır. Toplumsal olarak bakıldığında, dini unsurlar bir kontrol mekanizması işlevi görmektedir. Yorumdan anlaşıldığı kadarı ile burada Kur’an-ı Kerim’i kontrol aracından ziyade, rehber görevindedir.

Bir toplum içerisinde en belirgin normlar, din ve ahlaka dayalı normlardır. Sosyal normlar, toplum içerisinde bireyden beklenen davranış kurallarıdır (Korkmaz ve Kocadaş, 2006: 26). İlâh merkezli bir düşünce yapısı ve davranış olgusu diğer sosyal olay, olgu ve yapıları etkiler. Böylece din yaratıcı anlayışından çıkıp insan ilişkisi halini aldığı vakit, sosyolojik bir olgu olur (Arslantürk ve Amman, 2008: 148). Normların oluşmasında belli başlı değerler ön plana çıkmaktadır, bunlardan birisi de din kavramıdır. Bu kavram kendi içerisinde ahlak, vb. unsurlara rehberlik etmektedir. Katılımcılardan bazılarının bireysel anlamda özgür hareket etmemelerinin neticesinde dini referanslar kullanılmaktadır.

“Kendin gibi olmak bana canının istediği gibi davranmak anlamını çağırıyor. Kısacası bana göre başkaları, ötekiler dış kapının dış mandalı, beni

insanlar ilgilendirmiyor.” (K13, E, 30, Üniversite mezunu, Herhangi bir inanca ait hissetmiyor), (K13) Birey olmanın tanımını özgürce düşünüp, hareket etme manasında açıklamakla birlikte, başkaları ve öteki kavramlarını sınırları ve değerleri dışında görerek umursamadığını belirtmektedir. Söz konusu katılımcının “*canın istediği gibi davranmak, insanlar beni ilgilendirmiyor*” sözünden toplumda ki hazır kalıpları ve bu kalıpların üzerinde işlevi olduğu fertleri dikkate almadığı anlaşılmaktadır.

“Kendin gibi olmak ve yaşamak bana duygu ve düşüncelerimin hissettirdiklerine göre anı yaşatmaktadır. Bir de her zaman olaylara içgüdüsel olarak karşılık verebilmek diyebilirim. Yani sana bir kısıtlama getirildiğinde direkt tepki koymak.” (K15, K,32, Kadın, Üniversite Mezunu, Sünni)

(K15) bireyselliği, kendi öz benliğinden ödün vermeme biçiminde yorumlayarak zamana ve mekâna yönelik bir sınırlama getirilmeksizin, her istediğini yapmak biçiminde ifade etmektedir. Bunun yanı sıra, özgür davranışa herhangi bir sınırlama getirildiğinde tepki gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu yorumlar doğrultusunda bireysel anlamda, kendilik bilinci ile hareket ettiği görülmektedir. Fakat kişinin “istediğin anda istediğini yapmak” sözü toplumda kontrolsüz davranarak başkalarının yaşamına yönelik tehdit oluşturması şeklinde anlaşılabilir. Aynı zamanda bireysel manada özgürce hareket etmek başkalarının özgürlük ihlâline yol açabilmektedir.

“Ben istediğimi yaparım, plânlarım, kimsenin bir etkisinde kalamam.” (K18, E,27, Muhasebeci, Üniversite mezunu, Sünni), (K18) birey olmak, özgür düşünüp, davranmak toplumsal kontrol mekanizmalarını dikkate almamaktır. Bu doğrultuda söz konusu katılımcının “*istediğimi yaparım*” ifadesinden yaşadığı çevreyi, kendi bireysel davranışlarında bir ölçüt görmediği anlaşılmaktadır.

“Kendin gibi olmak, içinden geldiği gibi davranmak bana göre hiçbir kalıba ve kurala bağlı olmamak kendi kurallarını meydana getirmek anlamına gelmektedir.” (K14, K, 28, Üniversite mezunu, Satış danışmanı, Herhangi bir inanca ait hissetmiyor), (K14) birey olmayı belli toplumsal kural ve kısıtlamanın etkisinde kalmama biçiminde açıklayarak, bireyin kendi sınırını oluşturması gerektiğine dikkat çekmektedir. Aynı zamanda toplumsal değer, norm ve kalıplar doğrultusunda hareket etmenin bireyselliği engellediğini düşünmektedir.

İkinci başlık altında katılımcıların cevapları doğrultusunda bazı tespitler elde edilmiştir. K1, K3, K9, K11, K12, K26, K27, söz konusu Alevi katılımcılar kendin olmak sözünü inanç ve ibadetlerini sınırlanmaması, düşünce ve ifade özgürlüğünün gerçekleşebileceği bir ortam şeklinde görmektedir. Bu görüş ve ifadelerden Alevi katılımcıların inanç ve ibadetleri üzerinden bir dışlama, baskı gibi muamelelerle karşılaştıkları anlaşılmaktadır. K18, bireysel davrandığını herhangi bir sınırlama mekanizmasını dikkate almama şeklinde görmektedir. Kendisini herhangi bir inanca ait hissetmeyen K14, toplumsal yaşantıdaki hazır kalıp ve kurallara önem vermemektedir. K13, ise özgür davranmak yaşanan toplumda insanları dikkate almamak şeklinde belirtmektedir.

Sünni katılımcılardan ise K16, önem arz eden durumun Kuran'ı Kerim doğrultusunda yaşamak olduğunu belirtirken K17, toplumda din unsurunun araçsallaştırılarak kontrol mekanizması şeklinde belirginliğinden yakınmaktadır. K15 ise sosyal yaşamda kendisine getirilen herhangi bir kısıtlama anında tepki göstereceğini savunmaktadır. K14, K21, K22, K4 ise küçük mekân olarak nitelendirilen geleneksel ve kültürel kodların referans alındığı bir çevrede yetiştiğinden dolayı birey bilincinin gelişemediğinden yakınmaktadır. K20 bu konuda yaşadığı çevreyi dikkate aldığını ifade etmektedir. Söz konusu katılımcıların görüş ve yorumlarından hareketle Alevilerin bazıları düşünce, değer, inanç ve buna bağlı bir biçimde şekillenen yaşam biçimlerine yönelik bir baskı gördüklerini vurgulamaktadır. Bununla birlikte öteki, başkası vb. toplumsal kontrol mekanizmalarının bireyselliklerini etkilemediğini, asıl kontrol ve baskının Sünniler tarafından yapıldığı düşünmektedir. Bu nedenle Sünnileri, kendileri için bir tehdit gibi algılamaktadırlar. Onların, özellikle düşünce, inanç ve ibadetleri konusunda tepki gösterilmesini bireysel haklara sınırlama şeklinde değerlendirmektedirler. Başka bir hususta ise Alevi kesimden bazılarının ifade ve yorumlarından anlaşıldığı doğrultuda; toplumsal manada kendi yaşantılarında, dini, ahlâkî, vb. değerler referans oluşturan mahalle baskısı unsurları olarak ön planda değildir. Katılımcılardan bir kısmı Alevi inanç ve düşüncesine göre yetiştiklerinden dolayı başkaları ne der gibi yapılanmaların onlara göre önem arz etmediğine dikkat çekmektedir.

Sünnilerde ise sosyalleşme ile aktarılan din, gelenek, kültür, ahlak vb. toplumsal kavramlar ön planda olduğundan dışlama, baskı gibi durumlar yine kendileri arasında gerçekleşmektedir. Bunun yanında sosyal kontrolün uygulanması o toplumda yaşayan fertlerde endişe ve korku meydana getirmektedir. Bu durumda bireyin yetiştirildiği ortamın, mekânın küçük olması etkilidir. Çünkü bu tür topluluk ve oluşumlarda herkesin birbirinin yaşamına aşına olması başkaları ne der endişesini ortaya çıkarmaktadır. Sünni katılımcıların bazılarının yorumları doğrultusunda sosyal yaşamdaki endişenin yanında, *Allah korkusu, öteki taraf, kul hakkı, hesap verme* gibi dini terimlerin toplum tarafından kişinin yaşamına sınır getiren ifadeler olduğu anlaşılmaktadır. Fertlerde vicdanen ve bilişsel anlamda meydana getirdiği bu kaygıdan dolayı özgür davranmamaktadır.

Korku, insanda tehdit biçiminde algılanan durum karşısında ortaya çıkan tepki ve duygudur. Özellikle toplumsal kontrol ve toplumsal mesafenin sağlanması için fertlerde korku uyandırılması genelde başvurulan metotlardan biridir (Akın, 2015: 89). Başka bir hususta ise, her iki inançtan katılımcıların bazılarının, başkaları ve ötekiler gibi toplumsal kontrol mekanizmalarını dikkate almadıklarını savunarak birey olma ve özgür davranmanın önemine değinmektedirler.

3. 4. Sosyal Yaşamda Alevi İnancına Mensup Bireylerin Karşılaştığı Tutum ve Davranışlar

Farklı dinlerin, ırkların, kültürlerin, grupların bir araya gelerek meydana getirdiği toplumlar vardır. Çeşitliliğin fazla bulunduğu bu toplumlarda özellikle farklı ya da aykırı görüşe sahip kişi veya grupların varlığı belirgin ise burada özgürlükten pek söz edilemez. Çünkü bazı durumlarda çoğunluk, farklılığı ve aykırılığı içinde yaşadığı topluma veya kendisine bir tehdit gibi algılamaktadır.

Din özgürlüğü, aslında daha çok dinin tezahürü ile ilgili bir durumdur. Birey, inancını objektif bir biçimde dış dünyada yansıtma imkânına sahip bulunduğu ölçüde inanca dair özgürlükten söz edilebilir. Din özgürlüğünde, birey bir inancı benimsemişse, o dinin ibadet ve ritüellerini yerine getirme, dini bir grup meydana getirme, ya da bir dini gruba katılma ve inancını yayma gibi davranışları yaşadığı toplumda yerine getirir. Ayrıca birey kendi inancı ile ilgili pratikleri ne kadar çok yerine getirerek tezahür ettirirse, o oranda din özgürlüğünden söz edilir.

Pozitif özgürlük şeklinde adlandırılan inanç özgürlüğü, bireyin dini hayatında birçok şeyi yapmasıdır. Negatif inanç özgürlüğü ise bireyi sınırlandırır. Örneğin, cem evlerinde semah imkânına sahip, Alevilerin din dersine zorla katılmaları, inancın negatif yönde kısıtlanmasıdır (Başdemir, 2011: 26-27).

Derrida'ya göre farklı kültürler ve bölgeler arası diyalog sağlanacaksa özgür düşünce gereklidir. Özgür düşünce de ancak ötekinin dinini, dilini tanıyıp ona saygı duymakla gerçekleşir (Derrida, 2016: 67). Bir toplumda din, kültür, ırk, gibi çeşitliliğin olduğu yerlerde birlik ve beraberlik duygusunun sağlanması özgür düşünce ile ilgilidir. Bazı zamanlarda ise fertler düşünce ve görüş yönünden özgür seçimlerde bulunamayıp çevresinin etkisinde kalmaktadır.

İdeoloji bireyin kafasında oluşturup kesinleştirdiği bir düşünce biçimidir. Toplumda, daha çok tarihsel süreç içerisinde şekillenen düşünce kalıplarını içerir. Bu kalıplar, benzer toplumsal koşullar altındaki insanları etkiler. Başka bir hususta ideoloji bazen de bireylerden hareketle toplumsallık kazanarak sosyal yapıya eklemlenir (Saraçoğlu, 2014: 148). Alevi ve Sünni katılımcılardan bazılarının, tarihsel süreçte düşünce ve görüş bağlamında yaşanan olayları canlı tutarak bir birlerine karşı geliştirdikleri tutum bu açıklamaya örnek gösterilir.

Bu başlıkta, katılımcılara: Sosyal yaşamda herhangi bir baskı ve dışlama ile karşılaştınız mı karşılaştı iseniz bu neden ve nasıl oldu? Alevi inancına bağlı bir kimliğe sahipseniz Sünnilerin baskı ve dışlamaları ile karşılaştınız mı varsa ne yönde oldu? Şeklinde sorular sorularak katılımcıların görüş ve ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca sosyal yaşantıda Alevi ve Sünnilerin birbirlerinin inanç ve ibadet ve yaşam biçimlerine ilişkin bir kısıtlama ve baskının bulunup, bulunmadığı varsa hangi yönde olduğu teorik veriler ve katılımcıların cevapları doğrultusunda anlaşılacak değerlendirilecektir.

“İnanç ve ibadet yönünden baskı ile önce çok karşılaşıyorduk şimdi çok değil önce dedeler vardı ama şimdi çok kimse gitmiyor ne bileyim haftada bir o da giderlerse ancak o yüzdende bir baskı duymadım, dedim ya önce çoktu. Ben küçükken tanık oldum. Bizde kurban kesilir, semah dönülürdü. O zaman yasak vardı. Evin etrafına bir gözcü koyarlardı, bir yetkili geldiği zaman toplantılar direk fesh edilirdi. 1950-60 yıllarında yapılıyordu, bu dediğim şimdi genelde biz köyde oturduğumuz için çok karşılaşmıyorum, tabi köy Alevi köyü daha önce vardı. Alevilerin kestiği yenilmez, Aleviler abdest almıyor vs. gibi sözlerle bizi dışarlardı. Bakıldığında en iyi temizlik Alevilerde. Aslına bakarsan mezhepçilik, ayrımcılık yaptığımdan değil bana göre insanlık önemli ne Alevilik ne Sünnilik insanlıktır önemli olan bizim milletimizi ayırıştırıp bölmüşlerdir.” (K1, E, 63, İlkokul mezunu, Emekli, Alevi)

(K1) yasaklı yıllara dair atfından dışlama ve baskıların bugüne göre fazla olduğu anlaşılmaktadır. Sünni kesimde; belli inanç ve ibadetleri yerine getirilmesinde belli ölçütler bulunmaktadır. Alevilerin buna uyup, yerine getiremediği kanısı, tepkiye neden olmaktadır. Aynı zamanda dini argümanlar üzerinden yapılan baskı sosyal yaşantıda Alevilere yönelik olumsuz düşünce ve görüşlere de yol açmaktadır. Örneğin Alevilerin abdest almadıkları yönündeki iddia Sünniler ve Alevilerin arasında mesafeli bir tavır geliştirmektedir. Bu doğrultuda Söz konusu katılımcı kendi inanç ve görüşü bağlamında karşılaştırmalı bir tutum ile temizlik kavramı üzerinden Sünnileri eleştirmektedir. Toplumda her iki inancında birbirlerine karşı olan tutum ve eylemlerini de dış etkenlere bağlamaktadır. Başka bir hususta ise, Alevi ritüellerine eskisi gibi rağbetin olmadığını vurgulamaktadır. Söz konusu katılımcının bu değerlendirmesinden yeni Alevi nesil anlaşılmaktadır.

Alevilerin bazılarına göre, Aleviliğin bir inanç biçimi şeklinde değerlendirilmesi, bir yandan da seküler yaşam tarzının benimsendiği görüşü Aleviler arasında gerilim meydana getirmektedir. Nedeni inanca verilen ağırlığın, Sünnileşme riskini kuvvetlendireceği endişesidir. Bununla birlikte Alevilerin bir kısmı inanç ve ibadetleri kültürel yönde yerine getirmeyi tercih etmektedir; cemlerde ve cenaze hizmetlerinde Sünniliği çağrıştıran Arapça dua, sarık ve haremlik-selamlık uygulamalarını eleştirmektedirler. Öte yandan Aleviliğin tarifinde, sıkça başvurulan açıklamalardan biri de Sünnilik gibi katı ve dogmatik bir inanç sistemi olmadığı yönündedir (Tol, 2016: 22). Bu konuya ilişkin başka bir çalışmada ise şu ifadelerle rastlanmaktadır: Alevi inancına mensup gençlerden bazıları kendi kültürel gelenekleri ile ilgilenmek yerine, 1980 öncesinde sol ideolojinin mücadelesine katılmışlardır ve bazen Alevi dedelerine köylü muhafazakar oldukları algısından dolayı fiziksel saldırıda bulunmuşlardır. Bu durum Alevilerdeki siyasi eylemciliğin, mezhebi arka planda bıraktığını göstermektedir (Öncü ve Weyland, 2016: 224).

(K1) ifadelerinde yer alan dışlama ve baskının önceki yıllarda fazla yaşandığı iddiası şu yönde de ele alınabilir: Toplumsal değişim ve dönüşüm ile birlikte bireyler arasındaki sosyal ilişkilerde bir anlamda esnekleşmede

görülmektedir; fakat bu durum bazı bireysel düşünce ve görüşlerde çizilen sınırı geçemeyebilir.

“Bulduğum yerde Aleviler çoğunlukta olduğu için şimdilik bir sıkıntı yaşamıyorum. Ben onlardan rahatsız değilim onlarda benden değilim. Sünnilerle dini ve siyasi konulara girmezsen rahat anlaşabiliyorsun. Geçmişte Erzurum’da okudum nasıl bir yer olduğunu, insanların nasıl olduğunu bilirsiniz. Yurtta tepki alacağım için hep kimliğimi gizlemişimdir. Oruç tutarlardı meselâ ben de tutuyor gibi yapardım. Napayım, saklıyorsun özünü rahatça ifade edebileceğin bir ortam yok, bu çok acı bir durum, sürekli sohbet olurdu, Kur’an-ı Kerim okunurdu bunlardan ayrı duramıyorsun.” (K2, K, 38, Üniversite Mezunu Grafiker, Alevi).

(K2) Alevilerin çoğunlukta olduğu yerde bulunması kendi inanç ve tercihlerini yaşama noktasında katılımcı için avantaj gibi görülmekte olduğunu Sünnilerle olan ilişkilerinin iyi yönde devamlılığı için belli başlı konularda temkinli davranılması gerektiğini belirtir. Söz konusu katılımcı geçmişte Sünnilerden kendi kimlik ve tercihleri sebebiyle olumsuz bir tavır görmemek adına kendi inancını özgür yaşayamadığından yakınmaktadır.

Bu doğrultuda Alevilerin bazılarının, Sünnilerin bir kısmından gelebilecek baskılarla karşılaşmamak için kendi inanç ve kimliğini gizlediği söylenebilir (Tokalak, 2017: 265). Alevi ve Sünniler arasındaki inanç, kimlik, tarihsel ve siyasal baskı başlığı altında bahsedilen bölümde Aleviler, toplumda azınlıkta olduğundan herhangi bir baskı ve dışlamayla karşı karşıya kalmamak için sosyal yaşantıda kendi kimliklerini geri planda tutmaktadır. (K2) öğrencilik yıllarında inancından dolayı bir baskı ve dışlama ile karşılaşmamak için kendi kimliğini gizleyerek çoğunluktan biri gibi davranmasına dair açıklamaya, Bourdieu’nun *alan ve habitus* kavramı üzerinden bakılacak olursa: Her alan, özgül bir çıkar biçimini, bulunduğu ortamda kaybedilip kazanılacakların değeri konusunda bir kabulü ve alanı yöneten kurallara vakıf olmada kişide, özgül bir çıkar oluşturur. Bunun yanı sıra, “sosyal yaşamda” mücadele etmenin içerdiği bu özgül çıkar, bulunulan yerde işgal edilen konuma karşılık gelir. Örneğin “ezen ile ezilen” vb. gibi her bireyi o konuma getiren duruma göre değişiklik arz etmektedir. Başka bir hususta alan ile habitus arasında belli bir ilişki vardır. Bu ilişki öncelikle koşullanma ilişkisidir. Alan habitusu yapılandırır. Habitus, bir alanın içkin zorunluluğunun ve somutlaşmasının ürünüdür. Öte taraftan bu bir bilgi ya da bilişsel inşa ilişkisidir. Bu doğrultuda habitus anlamlı bir yer görülen alanın kurulmasına katkıda bulunur (Bourdieu ve Wacquant 2012: 106-118). Bourdieu’a göre habitus: Bireylerin sosyalleştikleri zaman içinde geçirdikleri

evrelerle içselleştirdikleri ve benimsedikleri idrak, “içinde buldukları alanın algılanacağına dair”, değerlendirme “nasıl değerlendireceğine dair” eylem ve “nasıl davranması gerektiğine dair, sosyal şablonlardan meydana gelir (Jourdain ve Naulin 2016: 42).

“Oturdüğüm yerin % 90’ı iyi Sünnilerle kaplı, bir sıkıntı yaşamadım. Onların ibadetlerine, inançlarına ve siyasî konulara girmezsen sıkıntı olmuyor. Ben apartmanda oturuyorum. Sünni komşularımızda var gül gibi geçiniyoruz, hepimiz çok iyiyiz, anlaşıyoruz; ama kimse kimsenin sırlarına girmezse tabi, öyle işte, ben baskı falan görmedim, burada da öyle bir şeyle karşılaşmadım.” (K3, K, 42, Ev Hanımı, İlkokul mezunu, Alevi).

(K3) ve (K2) Sünniler konusunda bir noktada benzer cevap vermektedir. Katılımcıların cevapları doğrultusunda, Sünni kesime mensup bazı bireylerin dini ve siyasi konuları konuşmaktan imtina edilmesi gerektiği, aksi takdirde her iki taraf içinde olumsuz durumların yaşanabileceği algısında oldukları anlaşılmaktadır. Bu yorum, özgür bir inanç ve düşünce ortamının bulunmadığını göstermektedir.

Başka bir noktada ise özgür davranma eylemine bazı zaman ve koşullarda da müdahale edilmektedir. Bu tarz bir muamele ile karşılaşan kişi veya gruplar, geçmişte yaşadıkları olumsuz deneyimleri, daha sonraki kuşağa aktararak onların düşünce ve görüşlerini etkilemede önemli bir role sahiptir.

Toplumların tarihinde olumlu veya olumsuz birçok kesinti vardır. Bu kesintiler arasında kalan her dönemin ayrı bir gerçeği, ayrı bir hayal dünyası ve kanunları mevcuttur. Bununla birlikte her dönem, kendisinden önceki döneme kısmen kabul ettiği gerçeği, kısmen hayal ve kanunlarını nakleder (Timur, 2000: 39).

“Bize geçmişte Sünnilerin baskıları çektirdikleri zulümler anlatılırdı geçmişte bu öğretildi şimdi de bunu görüyoruz Alevi her zaman azınlıkta olan taraf olduğundan Sünniler boyuna baskı yapmışlardır. Azınlık çoğunluk muhabbeti, hep vardı, olmaya da devam edecektir. En basiti Ramazan, Sivas, Maraş Olayları size yeterince bilgi vermiyor mu? İnanç ve ibadete gelince onlar şekil de Müslümanlar, hep günah işlerler, tövbe ederler ve yine tekrarlarlar, ben bir şey anlamadım asıl olan saygılı ve hoşgörülü olmaktır. Ben sanmıyorum Allah böyle davrananları affetsin yok öyle bir dünya sen kır, baskı yap sonra namaz kıl olmaz. Kalp güzelliği, özgür düşünce önemli olan bunlardır” (K6, K, 27, Kasiyer, Üniversite mezunu, Alevi)

(K6) tarihsel süreç içerisinde çevresinde, Sünnilerin, Alevilere yönelik baskı ve şiddet içeren davranışları anlatıldığı için bilinçaltında Sünnilere yönelik olumsuz bir algı şekillenmektedir. Bununla birlikte Alevilerin, Sünnilerden sayıca azlığından dolayı sürekli bir baskı ortamının meydana geldiğini vurgulayarak söz konusu ifadelerini Sivas ve Maraş Olayları ile örneklendirmektedir. Söz konusu

katılımcı başka bir hususta ise Sünnilerin inanç ve ibadetlerine yönelik olumsuz bir eleştiride bulunarak inançları ile davranışlarının çeliştiği kanaatine sahip olduğunu belirtir. Ayrıca Sünnilerin günah ve tövbe ikilemi içerisinde bulduklarını belirterek olumsuz tutum ve davranışta devamlılık gösterdiklerini vurgulamaktadır. Sünnilerin, Alevilere karşı olumsuz davranışlarını metafizik bir düşünce ile ilişkilendirerek haksız gördüğü durumların Allah katında kabul görmeyeceğini vurgulamaktadır. (K6) ifadesinde inanç pratiklerinden ziyade içsel manada iyilik olması algısı seküler bir duruş sergilediğini göstermektedir.

Alevi katılımcılardan bazıları Sünnilerin inanca bağlı pratikleri ile sosyal yaşamdaki ilişkilerinde tezatlık olduğunu ifade etmektedir. Bu hali günah-sevap ikilemine bağlayarak uhrevi kavramlardan biri olan cehennem korkusu ile açıklamaktadırlar.

Alevilikteki Yaratıcı anlayışının bazen Hz Ali ile ilişkilendirilmesi, hulucü bazen de yüzeysel bir tarzda vahdet-i vücudcu bir anlayıştır. Bu durumda Allah'a iman konusunda, Sünni İslam'ın Allah'ın cezalandırmasından korkma ve O'nun affını ummak şeklindeki prensibine karşılık, Alevilikte Allah'tan korkma düşüncesi bulunmaz. O'nun daima bağışlayıcı olduğu anlayışı vardır (Öz, 2012: 784). Katılımcının inanca dair yorumundan seküler bir duruş sergilediği anlaşılmaktadır. (K6) açıklaması Lacan'ın dil anlayışı üzerinden değerlendirilebilir. Lacan'a göre bilinç dışının yapısı ile dilin yapısı benzer niteliktedir. Dil, öznenin, düşüncelerini ifade etmek için kullandığı veya kullanma özgürlüğüne sahip bir araç değildir, aksine öznenin inşasında temel rol oynayan dışsal bir araçtır. Ferdin toplum haline gelebilmesi dilin dolayımından geçen toplumsal ilişkileri benimseyip içselleştirmesi ile gerçekleşmektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda ferdin sosyal yaşamda kuracağı ilişkiler, kişi doğduğu andan itibaren ona toplum tarafından aktarılmakta ve anlatılmaktadır. Bu yüzden dost-düşman, vb. gibi sosyal yaşamı içeren kavramlar, toplumun o kavramlara verdiği değere göre anlam kazanmaktadır (Demir, 2014: 106).

Kültürel bellek, bireyselliği aşan ve diğer toplumsal boyutların bütünlük içerisinde oluşturduğu ortak anlam alanıyla meydana gelir. Ayrıca kültürel bellek, insanların kendilerini "biz" olarak tanımlamasında, kendine haslık ve tarihsel devamlılık oluşturmasında merkezi bir öneme sahiptir. Kültürel belleğe ilişkin

kodlar veya bu kodların dönüşümleri, daha sonraki tarihsel dilimlerde, varlığını zihinsel hatırlatmalarla ortaya çıkarır. Bunun yanında çeşitli davranış, ifade ve uygulamalarla varlığını yansıtarak, toplumun, grubun ya da ferdin geçmişle bağlantısını sürdürmesinde temel işlevler üstlenir (Arslan, 2016: 104).

Toplum hafızası, hatırlama figürleri üzerinden biçimlenerek canlı kalır. Kolektif belleğin inşa edilme ve yaşatılma süreci, ortak duygulanım alanı ile doğrudan ilişkilidir. Söz konusu bu ortaklık tarihsel düzlemde müşterek acı ve sevinçlerin yaşanmasından, parçası olunan olay ve olgulara benzer manalar yüklenmesi üzerinden kurulur. Toplumsal hafızada önemli bir yer teşkil eden durumların başında travmatik hadiseler gelmektedir. Anadolu Alevilerinin kültürel belleğinde Kербela Katliamı bir hatırlatma figürü şeklinde yer almakta ve bu figür etrafında ortak kodlar yaratılmaktadır. Bu kodlar toplumsal yaşamda algılayış ve duruş biçiminde belirli rol üstlenip çeşitli davranış, ifade ve uygulamalarla pratik karşılıklar kazanmaktadır. Bu durum da sosyo-kültürel yaşamı şekillendirmektedir. Hatırlanan hadiseler grup kimliğinin sağlamlaşmasına kaynaklık etmektedir (Erdem, 2016: 438-439).

Toplumsal hafıza gündelik yaşamdaki düşünce, davranış ve eylemleri belirleyen, sınırlayan ya da anlamlandıran bir referans şeklinde kimlik ve kültürel kodların da içerisinde bulunduğu bir çeşit tahayyüldür (Çelik, 2017). Aynı zamanda toplumsal hafıza, toplumu meydana getiren ön koşullardan biridir. Çünkü toplumun oluşması için gerekli olan geçmiş ile bugün arasında bağlantılı bir şekilde harmanlamaktadır (Buduklu, 2017).

Bu bağlamda Müslüman Türk toplumunun sosyal muhayyilesi, İslam öncesi ve sonrası üretilen düşüncelerin özünü meydana getirmektedir. Ayrıca sosyal muhayyile, idealin ve ülkülerin meydana getirdiği toplumun özünü içeren; göstergeler, semboller, kanaatler ve inançlardan da ortaya çıkmaktadır. Bir anlamda, siyasi şahsiyetlerden, dini liderlere, kahramanlardan gazi ve şehitlere, destanlardan, mitik ve mistik semboller aracılığı ile aktarılmaktadır. “ Gillet’in ifade ettiği gibi insanlar sosyal muhayyilenin anlam ve içeriklerini inşa ederek var olan her şeye bir anlam vermektedir (Gillet,..49’dan akt; Arabacı, 2005: 191).

Bundan hareketle fertler, geçmişte yaşanan olaylar hakkında anlatılanları kendi zihin dünyasında şekillendirerek içinde bulunduğu zaman ve mekânla

ilişkilendirmektedir. Toplumsal aktarımda sosyalleşme süreci, ferдин yaşamında önemli bir rol üstlenmektedir. Aktarım, daha genç olanlara, bir disiplin ruhu benimsetme ve topluma devamlılık kazandırma adına sosyal inanç ve düşünce gruplarına bağlılığı sunar. Sosyalleşme sürecinde ferдин eğitimi, kuşaklar arası geçişi koşullandıran ilk öğrenmelerin temelinde yatmaktadır. Bu eğitim, aile bünyesinde gerçekleşir. Kişiyeye en temel sosyal kodlar bu kurumda verilir. Daha sonra bu kurum kişiyeye sosyal ilişkiler kurması için imkan veren pratikleri ve değerleri aktarır (Lahaye, vd; 2011: 9).

Sosyolojik açıdan azınlık: Bir toplumda sayısal bir şekilde azlığı meydana getiren, çoğunluktan farklı niteliklere sahip gruba verilen adı ifade eder (Oran, 2004: 26).

(K6) yorumlarından Sünni kesimin çoğunlukta olması; Alevilerin azınlıkta olmasından dolayı sürekli azınlık çoğunluk konularının gündem yapılmasından yakındığı görülmektedir.

Alevilerin Sünnilere göre sayıca daha az olmaları, hem sosyal hem de politik bir değerlendirme ile kendilerini, dezavantajlı gruplar şeklinde algılamalarını doğurmaktadır (Akbaş, 2010). Cumhuriyet dönemindeki değişiklik ile azınlıkların düşünceleri, katliamlar ve nüfus mübadeleleri neticesinde bireylerin hakları bertaraf edilmiştir. Bu doğrultuda Sünni kesimin, İslam'ın çoğunluğunun oluşturduğu bir din haline gelmesi, Sünni toplumunun ön planda yer aldığı kamusal alan genişlemiştir. Bu durum modernleşmenin getirdiği sekülerizm ile Müslüman sayılmayan bazı azınlıkların; Alevi gibi etnik grupların, Müslüman ve Sünni çoğunluğa göre değerlendirilmesine yol açmıştır (Göle, 2012: 16). Belirgin özne konumundakinin temel arzusu, ötekini içerisine almak ve ona kendi içerisinde şekil vermektir (Tuğrul, 2010: 19). Herhangi bir inancın, ırkın, vb. toplumda sayıca fazlalığı halinde orada yaşayan azınlıkların çoğunluğa göre hareket etmesi beklenmektedir.

Bir toplumda azınlıktaki topluluk veya grubun inancı ya da mezhebi farklıysa, o azınlığın inanç sistemi, kurulu düzene karşı gibi algılanmaktadır. Bu durum da kurulu düzene egemen olan çoğunluk, o azınlığa karşı bir tutum ve davranış sergilemektedir (Kışlalı, 2003: 55). Azınlık, genel anlamda geniş toplum kesimlerine nazaran sayıca az olan grupları karışılmaktadır. Toplumda azınlığın

nitelendirilmesi geleneksel, sosyo-ekonomik, kültürel, etnik, dini, kavramlar üzerinden yapılmaktadır (Yayla, 2011: 28).

“Alevilerin çoğunlukta olduğu yerde yaşadığım için Sünni kesim bizlere pek bir şey söyleyemiyorlar tabi, bazen bir miting vs. olunca burada saldırgan davranıyorlar; ama polis onları önlüyor. Ben ikinci plana itilmek ve dışlanmaktan rahatsız olurum, etkiye tepkidir. Sen ibadetini yap bana ne karışırırsın değil mi, her koyun kendi bacağından asılacak ben karışmıyorum kimseye kimse de bana karışmasın. Örneğin durakta oturuyordum bir teyze geldi, gündem de Alevilik vardı, teyze Allah’a çok şükür başımıza çok imanlı biri geldi, dedi. Ben de tamam çok iyi ama mezhepsel ayrılıklar yapmasa, dedim, karşılıklı sustuk. Bana göre siyasî ayrım olmadığı müddetçe halk birbiri ile iyi olur. Ben her şeyin baştan bittiğine inanıyorum. Malatya ‘da iki uç vardır. Paşa köşk Alevilerin bulunduğu uçtur, diğer uçta Sünniler vardır. Siyasî söylemlerle bu uçlar kesinleşiyor. Meselâ Ramazan ayında paşa köşkünde bütün esnaf açıktır, Sünni mahalleye elinde su ile gidemezsin bu bir ölüm sebebi olmaktadır. Muharrem ayında bize Sünniler saygı duymaz, çok basit, sen benim karşımda su içemezsin, ben saygı duyuyorsam sen de bana duymalısın. Bence saygı en önemli şeylerden birisidir, ibadet ve inançta önemli olan budur.” (K7, K, 28, Çalışmıyor, Üniversite mezunu, Alevi)

(K7) Alevilerin çoğunluğu oluşturduğu Malatya’nın Paşa Köşkü Mahallesi’nde yaşadığı için çok sıkıntı ile karşılaşmadığına değinmektedir. Siyasî bir miting, gösteri gibi sosyal hareketlerde; Sünniler, Alevilere yönelik tepkide bulunmaktadır. Söz konusu katılımcı: İnanç ve ibadet noktasında çoğunlukta farklı davranıldığında yaşanabilecek olumsuz durumdan bahsetmektedir. Bireyin kendi inancını yaşaması gerektiğini belirterek “her koyun kendi bacağından asılır” atasözü ile ifadesini temellendirmektedir. Bu doğrultuda Sünni bir bireyle aralarında geçen diyalogda yönetim ve dindar ilişkilendirmesine katılımcı eleştirel bir biçimde cevap vermektedir. Alevi ve Sünniler arasındaki temel problemlerin siyasi yönetimden kaynaklandığına dikkat çekmektedir. Bu açıklamadan hareketle inanç ve ibadetlerine yönelik dışlamayı Alevi bir katılımcı şu şekilde değerlendirmektedir:

“Zaten Alevi kimliğinizi söylediğinizde toplumsal olarak bir kirlilik imajıyla karşılaşıyorsunuz. Mesela ben Aleviyim dediğimde şu yaklaşımlar oluyor: Sizde gusül abdesti nasıldır? Siz abdest alıyor musunuz? Zaten namaz kılmıyorsan direkt olarak dinsizsin” (Özben, 2011: 51).

Abdest, özellikle gusül abdesti Sünni İslam anlayışı içinde ibadete hazır olmanın ve ibadet dışında kişinin bedeninin yaşamdaki duruşunun da helal, meşru şekliyle algılanır. Yeme, içme, sokağa çıkma, vb. gibi rutin gündelik fiillerden abdest, Sünniler için sürekli gözetilen manevi beklentidir (Özben, 2011: 51).

Bu konu doğrultusunda teorik kısımdaki bilgiler ve Alevi katılımcıların geçmişte, Sünnilerin baskı ve dışlamaları anlatılmaktadır. Nesiller aracılığı ile canlılığını sürdüren bu olaylar, Alevi ve Sünni bireylerin birbirlerine karşı ön yargılı bir tutum geliştirmesine yol açmaktadır. Maraş ve Çorum Olayları, Madımak Vakası gibi Alevilere yönelik baskı ve şiddet hadiseleri ile Sünnilere yapılan Yezit yakıştıması bunun örnekleridir. Bundan hareketle yakın tarihte yaşanan bir olaydan da şu şekilde bahsedilmektedir.

“Malatya, Alevi-Sünni kesiminin iç içe yaşadığı, Alevi nüfusunun da oldukça kalabalık olduğu bir kenti. 1970’li yıllarda göçler nedeniyle kentin CHP’li çoğunluğu adım adım sağ partilere yönelmişti. Eski bir Demokrat Partili olan Hamdi Fendoğlu, sağ partilerin ortak adayı olarak katıldığı 1977 seçimlerinde belediye başkanlığını kazandı. Malatya sağ-sol çatışmasını ve Alevi-Sünni gerginliğini tırmandırmak için bir kent olarak seçilmişti. Fendoğlu’nun yakın arkadaşlarından Adalet Parti’nin yöneticisi Kasım Önadım tarafından gönderilmiş süsü verilen paketin 17 Nisan günü açılmasıyla Fendoğlu, iki torunu ve gelini havaya uçup yaşamını yitirdi. 18 Nisan sabahı çevre il ve ilçelerden Malatya’ya akın eden 20 bin kişi Malatya sokaklarında Alevilere, solculara ait işyerlerine saldırdı. 19-20 Nisan günlerinde de devam eden saldırılarda çoğunluğu Alevilerden oluşan 8 kişi öldü, 100 kişi yaralandı” (Çalışır, 2015: 194).

Malatya farklı inanç, ırk ve etnik yapıya sahip kişi ya da grupların bir arada yaşadığı yerlerdendir. Bu gruplardan Alevi ve Sünniler ön yargı ve nefretten kaynaklanan algı ile hareket etmektedirler. Bu şekilde gelişen tutum ve davranışa sosyal ve siyasi unsurlarda zemin hazırlamaktadır. Genelde Bu durum sağ ve sol kavramlar, ideolojik söylemler aracılığı ile yapıldığından dışlama, baskı ve şiddete dayalı hâdiseler ortaya çıkmaktadır.

“Malatya Alevi-Sünni farklılığının yaşanıp, provoke edilip, çatışmaya zemin hazırlanan yerlerden biridir. Örneğin Çilesiz Mahallesi’nde meydana gelen olay şu şekilde cereyan etmiştir: Mahallenin çocukları oyun oynarken bir araba yanlarına yaklaşarak Naci, Sait, Özcan adlı çocuklara seslenerek araca alırlar. Üçü de Alevi ailelerinin çocuklarıdır. Birkaç saat sonra acı haber gelir. Çocuklara işkence edilip, kafalarına kurşun sıkılarak öldürülmüştür. Çocuklar 14-15 yaşları arasındadır. Bu çocukların cesetleri Malatya’ya 8 kilometre uzaklıktaki Beyler Deresi’nde demir yolu üzerine bırakılmıştır. Dolayısıyla üzerlerinden tren geçtiği için cesetler tanınmayacak haldedir. Bu durumda ailelerin ihbarı üzerine hiçbir şeyin yapılmayıp olayın üzerinin kapatıldığına dikkat çekilmektedir. Bu durumun yanında Hamdi Fendoğlu, öğretmen, Ali Abbas Altunkaş, yakın dönem Alevi katliamlarından bir kaçı olarak Malatya tarihinde yer almaktadır” (Bayrak, 2011: 250-251).

Alevi ve Sünni farklılaşmasına yol açan temel faktörlerden biri de dini algılama biçiminden kaynaklanmaktadır. Bu farklılaşmalar, ilk referansı, Türk-İslam toplumunda meydana gelen ve siyasi bir probleme bağlı bir şekilde gerçekleşen sosyo-kültürel, siyasi etkilerin oluşturduğu ve ayrıştırdığı ortamda

dinin yorumlanmasından almaktadır. Bir yaklaşıma göre bu algının nedeni: Arap-Emevi iktidarlarının ırkçı uygulamaları ve Arap-Fars kavimleri arasında siyasi iktidar, dünyevi egemenlik, menfaat, kültürel kimlik gibi sosyolojik etkenlerle şekillenmesine rağmen, dini bir kisveye büründürülmüştür. Bu hal Hak-Batıl “Ortodoks-Heterodoksi” ikilemi ile Alevi-Sünni ayrımına dönüştürülerek toplumda kaotik bir ortam oluşturmuştur (Arabacı, 2005: 188).

Kutuplaşma: Çatışma durumlarındaki, özellikle çatışmanın şiddetli meydana gelmesi veya şiddet tehlikesi taşıması durumunda ortaya çıkan bir süreçtir (Evans & Newnham, 2007: 373).

Kutuplaşma (polarization) hemen hemen her toplumda ve sosyal ilişkide görülen bir olgudur. Kutuplaşmanın gruplar arasındaki olumsuz etkisi, ötekileştirme ekseninde meydana gelmektedir. Bir anlamda kutuplaşmada kişiler, bireysel haklardan, kimliklerinden dolayı dışlanma, ayrımcılığa uğrarlar. Kişi veya grupların çatışma eksenli ilişkiler yaşaması, kutuplaşmanın toplumsal ve ulusal boyutla ilgili olduğunu da gösterir (Bilgiç, vd. 2014).

Bu noktadan hareketle Alevi ve Sünniler arasındaki kutuplaşmanın nedenlerinden birinin de dini inançla ilgili farklı algıdan kaynaklandığı görülmektedir. Türk toplumunda, Alevi ve Sünniler arasındaki ayrışma ve çatışma dini argümanlar üzerinden yapılmaktadır. Düşünce ve inanç yönünden farklı ölçü benimseyen Alevi ve Sünniler dini nitelikli bir ihtilafı, birbirlerine karşı olumsuz tutum geliştirmektedir (Şahinbaş, 1992: 10). Kutuplaşma birçok toplumsal kavramlar üzerinden yapılmaktadır. Kişi veya gruplar bu noktada çoğu kez dışlama ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Ayrımcılık, bir grup veya grubun üyelerine yönelik ön yargılardan beslenen olumsuz tutum ve davranışların bütünü ile ilgilidir. Bu durum sonrasında hoş görmeme, hor görme, kaçınma ve nefrete kadar uzanan olumsuz duyguları içeren tutumlar baş gösterir (Göregenli, 2013: 21). Bu konu doğrultusunda yapılan başka bir çalışmada ise toplumsal yaşantıda Alevi ve Sünniler arasında baş gösteren kutuplaşma ve ayrımcılık mevcut olduğu bu tarz olayların zuhur etmesinin ise politik güçler ve dış mihraklarla ilişkilendirildiği görülür.

“Siyasiler bu işi körüklüyorlar. Bu insanları kendilerine çekmek için maksatlı propaganda yapmak suretiyle kazanmaya çalışıyorlar. Tehlikenin en büyük yanı da buradan kaynaklanmaktadır. Meselâ Aziz Nesin gibi bazı siyasetçilerin, bu insanların

içine girerek tahrikçi eylemlere yönelmeleri hiç yoktan Sivas olaylarının zuhuruna neden olmuştur. İşte bu tip maksatlı tahriklere karşı son derece hassas olunması lâzım. Aynı şekilde dış güçlerde bu işin içindedirler. Kürt-Türk, Alevi-Sünni, Laik-Müslüman gibi ikilikler çıkarılması bu cümleden mütalaa edilmelidir. Bunlar milletimizin eseri değildir, tamamıyla iç ve dış kaynaklı fesat yuvalarının hazırladıkları plânlar arasındadır. İnsanlarımızı bölmek, İslam'ı yaralamak, bu güçlerin başlıca hedefleri arasındadır” (Türkdoğan, 2006: 449).

Bazı politik düşünce ve görüşlerin kişi ya da gruplar üzerinde etkisi fazla görülmektedir. Bu etki toplum içerisinde kimi zaman ciddi sorunlar yaratabilir. Bir ideolojiye taassupla bağlı olan kişi veya gruplar, kendisi dışındakileri yok etme, ortadan kaldırma ihtirasını sürekli içinde taşır (Hökelekli, 2012: 210)

Türkdoğan'ın görüşmesinde Alevi ve Sünniler arasındaki anlaşmazlıkların siyasi temelden etkilendiği ifade edilmektedir. Amacın etnik kimlikler üzerinden ikilik çıkartılarak toplumsal birlik ve düzenin bozulmasıdır. Toplumsal yaşantıda bu tarz hadiselerin kaynağı ise iç ve dış güçlere bağlanmaktadır.

Bu konuya ilişkin farklı bir yaklaşımda Sezgin şu bilgilere yer vermektedir: Türk toplum yapısında Aleviliğe dair bilgi boşluğundan kaynaklanan bazı sıkıntılar doğmaktadır. Bu şekilde bir algılamada medyanın da etkisi vardır. Amaç: Aleviliğin ayrı bir din gibi yansıtılarak, Alevi ve Sünniler arasında anlaşmazlık çıkarmaktır (Sezgin, 1998: 114).

Özdemir ve Arıcının araştırmasında Alevi ve Sünniler arasında ön yargı, vb. olumsuz düşünce ya da davranışlardan kaynaklanan olaylara dair çözüm önerilerinden bahsedilmektedir: Görüşülen kişi veya gruba göre; Malatya'da faaliyet gösteren Alevi dernek ve vakıflarının, Alevi-Sünni yakınlaşmasını Türk toplum birliği açısından son derece önemli olduğu ve aralarında pek fark bulunmadığı düşünülmektedir. Sünnilerden, Alevilere yönelik daha iyi ilişkiler kurulması beklenmektedir. Ayrıca Sünniler gibi Alevilerin de dininin İslam, kitabının Kur'an-ı Kerim ve peygamberinin Hz. Muhammed olduğuna inanmaktadırlar. Bu değerlerin Alevi liderleri, dedeler ve Sünni din görevlileri tarafından anlatılması gerekmektedir. Alevi-Sünni kardeşliğinin tesadüflere değil, sağlam ve kalıcı temellere oturtulması istenmektedir (Özdemir ve Arıcı, 2011: 70).

“Oturduğumuz yerde bizlere karşı fazlasıyla ön yargı vardır. Bizleri meselâ ateist diye yaftalıyorlar. İlkokula gittiğimde böyle bir şey yoktu, Alevi olduğumuzu gizlemezdik, o zaman hep birlikte güzel dostluklarımız vardı. Bir keresinde lisede bir alışveriş merkezinde arkadaşlarla yemek yiyorduk güvenlik geldi utanmıyor musunuz burada şu mübarek ayda yemek yemeye, dedi. Biz de kimseye zararımız yok yemek yiyoruz, dedik o da biz oruç tutuyoruz sinirli oluyoruz dedi. Bu ne demek, sen ibadetlerini

Allah'a yapıyorsun bana mı yapıyorsun, böyle bir şey olmaz, muharrem ayında onlar bize saygı duymuyorlar. Bizim inancımıza ibadet şeklimize değer vermiyorlar. Benim kız arkadaşım var kendisi Sünni, annem kapalı olmadıkça sıkıntı yok diyor. Bizim kültürümüze geliyorsa bizim gibi olacak yoksa sıkıntı çıkar, diyor. Bizlerde Sünnilere kız verilmez çünkü bizde rahatlık, serbestlik, özgürlük var, Sünniler katı olduğu için baskı kurarlar, kapatırlar. Onlarda kadınlar 2. sınıf insan muamelesi görüyor Bakın İslâmiyet'e kadın toprak altından çıkarıldı muhafazakârlar kadını 2. Plâna attılar. Bu İslâm'ın değil dini yanlış anlayanların sorunu meselâ benim ablam Karadenizli biriyle evlendi, solcu birisi fakat yakın çevremiz çok baskı uyguladı, cahillik var o yüzden Sünni kesimde dogmatiklik var sanki dini sorgularsan günah gibi görülüyor.” (K8, E, 28, Çalışmıyor, Üniversite mezunu, Alevi)

(K8) sosyal ilişkilerinde inanç ve yaşam biçimine dair birçok olumsuz tutum ile karşılaşmıştır. Toplumsal yaşantıda bazı unsurlara değer atfedilmesi fertlerde buna yönelik korumacı bir tutum meydana getirmektedir. Bu durumda aykırı tutum sergileyenlere karşı bir dışlama ve baskıyı açığa çıkarmaktadır. Söz konusu katılımcının Ateist yakıştırılması ve Ramazan ayında maruz kaldığı durum bunu örneklendirmektedir. Katılımcı inanç ve ibadetlerine ilişkin aynı hassasiyeti Sünnilerin göstermediğini Alevilerce önemli olan Muharrem orucu üzerinden açıklamaktadır. Bu doğrultuda Sünnilere yönelik dini argümanlar üzerinden genel bir eleştiride bulunmaktadır. Alevi bir kadının, Sünni biriyle evlenilmesine karşı gelinmektedir. Sünnilerin kadının dinsel yaşam biçimi ve dinsel tercihinine müdahalede bulunulduğu belirterek İslâm'ın kadına değer verdiği halde, muhafazakâr, Sünnî kesimin kadına değer vermediği, ikinci plana ittiği savını öne sürmektedir. Nedenini İslâm'ın yanlış algılanmasına bağlamaktadır. İslam dininin iki biçimde değerlendirileceğini: bir yönünün İşid'i çağrıştırdığını; diğer tarafının ise hoşgörü kavramıyla bağdaşmış olduğuna dikkat çekmiştir. Katılımcı Sünnilerin dine dair sorgulama yapmadıklarını, bunun nedeninin ise dogmatik bir inanca sahip oldukları anlayışıyla ilişkili olduğunu söylemektedir. Alevi ve Sünni katılımcılardan bazıları (K8) Sünnilerin inanç anlayışını içeren, İslam dinine dair sorgulama ve eleştiri yapmadıklarına dikkat çekmektedirler. Bu doğrultuda katılımcı ve ailesi fiziksel açıdan kapalılığı bir baskı gibi görürken, kendilerinin de muhakkak açık giyinen birini tercih etmeleri inanç, özgür düşünce ve seçime dair bir baskının varlığını hissettirmektedir.

Kişinin algılama biçimi salt kendi zihin dünyası ile ilgili değildir. Kişi, sosyalleşme sürecinde çevresinde aldığı bilgi ve edindiği deneyimler ekseninde olanı biteni algılamaktadır. Kişi üzerinde etkili olan bu unsurlar; içinde yaşadığı toplumun yapısı başta olmak üzere siyasal sistem, yaşadığı yer ve eğitime göre

değişkenlik göstermektedir (Karaaslan, 2017). Alevi ve Sünni katılımcılardan bazılarının, örneğin (K8) İlkokulda Sünni arkadaşlarının olduğunu, bu durumda herhangi bir sıkıntı yaşamadıklarını dile getirmektedir. Bu doğrultuda, bireyin yetişmesinde kendi dışındaki sosyal koşulların etkisinde kaldığı görülmektedir.

Ortak kökenden gelip aynı inancı paylaşan, birbirlerini aynı topluluğun mensupları olarak gören ve böylece kendilerini içinde buldukları toplumdan soyutlayan fertlerde, kültürel kimliğe dayalı bir bilinci etnik toplumsallaşmanın ilk nüvesini oluşturur (Habermas, 2002: 38).

Etnik merkezilikte: kişi kendi grubunu, kültürünü, ulusunu olumlu ve iyi görürken; bunun karşılığında da diğer grupları olumsuz görme eğilimindedir. Bu ayrımcı ve ötekileştirici davranışlar, toplumsallaştırma süreci aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılır. Bir anlamda bu aktarımın bir kısmı gayri resmidir (Evans & Newnham, 2007: 207). Alevi ve Sünnilerin inanç ve ibadetlerine ilişkin başka bir çalışmada ise şu bilgiler yer almaktadır:

“Mersin’de Ramazan’da bırakın lokantaları, içkili yerler dahi açıktır, oysa burada simitçi bile yok. Ramazanda dalgın olduğum esnada sigara yakmışım. Bir genç yanıma yaklaşmış, bizim abdestimizi bozma, söndür o sigarayı demişti. Ben de oruçluyum ama unutmuşum işte, kusura bakma, orucu bozduğum gördün mü, deyip sigaramı atmışım. Oruçlu değildim ama o baskı karşısında öyle davranmak zorunda kaldım” (Toprak, vd. 2008: 44).

Malatya’ya eğitimini tamamlamak için gelen bir öğrenci, inancına dair yaşadığı olumsuz deneyimden bahsetmektedir. Ayrıca ait olduğu yerle geldiği yer arasında özgürlük anlamında büyük farklar olduğunu belirtmektedir. İnancı üzerinden karşılaştığı olumsuz durumu açıklayarak, dışlama ve baskı ile karşılaşmamak için yalana başvurduğunu üzüntü ile dile getirmektedir. Bu doğrultuda dini inanca ilişkin algı ve değerlendirmelerin: yerlere ve topluma göre değiştiği ve orada yaşayan fertler için bazı toplumsal değerler özelinde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.

Başka bir çalışmada ise oruç ibadeti ile ilgili sosyal yaşantıda karşılaşılan sıkıntı şu şekilde açıklanmaktadır: Oruç ibadeti Türk toplumunda çoğunluk tarafından benimsenmektedir. Bu ibadetin yerine getirilmemesi halinde bazı sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de farklı üniversitelerle diğer resmi kuruluşlarda, oruç tutmayan gruplar arasında gerilim yaşanmıştır. Oruç tutan insanlardan bazı gruplar, diğerlerini oruç tutmaya zorlamayı bir misyon gibi görüp

çatışma çıkarmışlardır. Bunun sonucunda da oruç ibadetini yerine getirmeyen bir öğrenci öldürülmüştür (Özdalga, 2007: 13). İnanç ve muhtevasına dair unsurlar üzerinden bazı durumlarda baskı oluşturulabilmektedir. Bu durum Alevi ve Sünni inancına mensup kişi veya gruplar arasında da gerçekleşebilmektedir: Alevi ve Sünniler sosyal yaşamda birbirlerini ötekileştirmektedir. Bir anlamda her iki inanç grubu kendi grubunu diğerinden üstün görüp; diğerine karşı olumsuz tutum geliştirmektedir. Esas itibarıyla kendi grubuna karşı biz duygusu ve dayanışma ile yaklaşırken, karşısındakini düşman görme eğilimi göstermektedir. Örneğin, Aleviler, Sünniler hakkında kendilerine karşı, zulüm ve ayrımcılık yaptıklarını öne sürerken; Sünniler ise Aleviler hakkında sapkınlık ve cehalet yargıları üzerinden yabancı, öteki dünyasını meydana getirmektedir. Bu tür ayrımcı yargılar, bireylerin birbirlerini sistematik biçimde küçümsemesine yol açtığı için nefret ortaya çıkmaktadır (Aksal, 2014: 222). Öteki algısıyla zuhur eden düşünce ve pratikler olumsuz ön kabuller ve etiketlemeler neticesinde meydana gelmektedir. Damgalamak, toplumun normal tanımlarının dışına çıkıldığından kuşku duyulmayan kimi farklılıkların birey, grup veya topluluk adına bir tür dışlama aracı olarak kullanılmaktadır (Özben, 2011: 39).

Bir şeyin nasıl olduğu, ne şekilde olması gerektiği hakkındaki inançlara, değerlere ve tutumların bütününe ön yargı denilmektedir. Ön yargılar sosyal ilişkilerde, iletişime dair bazı aksaklıklara yol açmaktadır (Ertürk, 2014: 111-112). Alevi ve Sünnilerden bazı bireylerin inanç ve onun şekillendirdiği yaşam tarzı üzerinden bazı olumsuz değerlendirmeleri söz konusudur. Çalışır'ın araştırmasındaki katılımcının Sünni kesimin inanç ve yaşam biçimlerine ilişkin görüş ve düşünceleri şu yöndedir:

“Tanrı’ya şekli değil kalbi anlamda bağlanırsınız. Tanrı’nın korkulası değil, sevilesi bir varlık olduğuna inanırsınız. Kadının erkeklerle aynı haklara sahip olması gerektiğini içtenlikle kabul ederiz. Onu meta gibi gören aşağılayan, peçeye, burkaya, türbana poşetleyen, çok eşliliği Tanrı buyruğu sayan ilkel anlayışı reddederiz”(Çalışır, 2015: 160).

Katılımcı Sünni inancı ile kendi inanç ve düşüncesini karşılaştırmaktadır. Bununla birlikte Allah inancının duygusal manada muhabbetle yaşanmasını doğru bulduğunu; Sünnilerin ise inanç ve ibadetlerinde şekilci bir tutum sergilediklerini düşünmektedir. Aynı zamanda Sünnilerin, Allah’ı korkulan bir varlık gibi görmelerinden yakınmaktadır. Bununla birlikte Sünni inancını ataerkil olarak ele

alıp bu inanca mensup erkelerin, kadının yaşam şekline müdahale ederek onu edilgen hale getirdiklerine dikkat çekmektedir. Farklı inanca mensup kişi veya gruplardan bazıları kendi dışındaki inançlara yönelik çeşitli olumsuz nitelendirmelerde bulunabilmektedir.

Toplumsal yapıda dinsel inanca dayalı farklılıklarda kimi zaman dışlayıcı ve ayrımcı bir forma bürünebilmektedir (Özben, 2011: 55).

“Ben genel anlamda bir baskıdan söz etmek istiyorum. Cem ibadeti Yavuz döneminde ahırlarda, kapalı alanlarda yapılmıştı. Cem ibadetinde mum söndü diye ahlaksız bir yakıştırma var Sünniler tarafından, ne yapsın insanlar Yavuz katliam yapıyormuş. Aleviler inanç ve ibadetlerinde özgür değillerdi. O zaman zulüm olduğu için hemen mum, çerağ söndürülmüş. Mesela bize alkol içiyorlar, sapıtıyorlar diyorlar. Çok cahilce bir durum alkol bizde muhabbetir, sapıtma değil. Sünniler ise alkolün haram olduğunu savunup sonra da içip etrafa saldırırlar. Örneğin ağabeyim engelli, devlet görevlisi, çalıştığı kurumda ona gitmesi için baskı yapıyorlar. Çünkü kendileri Sünni, o Alevi o yüzden baskı uyguluyorlar. Alevilik diye bir şey var kabul ediyorlar ama bizim kendi ritüelimizi yapmamıza şaşıyorlar. Bazıları dışlıyor, bazıları anlamak istemiyor, kimisi de tek tip olmak zorundaymış gibi davranıyor.” (K9, E, 29, Memur, Üniversite Mezunu, Alevi)

(K9) inanç ve yaşam biçimine ilişkin dışlama ve baskıyı geçmişte gerçekleşen deneyimlerden yola çıkarak anlatmaktadır. Kendilerine yönelik ahlaki yakıştırma, dışlama ve baskının genelde inanç ve ibadetleri üzerinden yapıldığını savunmaktadır. Bununla birlikte kendi yaşam tarzlarına ait olumsuz bir eleştirinin de Alkol üzerinden uygulandığından yakılarak Alkol içeceğinin kendileri için bir muhabbet ortamı oluşturduğunu savunmaktadır. Sünnilerin ise bu konuda kendilerine yönelik olumsuz nitelendirmelerine karşılık öfkeli bir söylemle dini ifadeleri ile yaptıklarının örtüşmediğini belirtmektedir. Bir başka dışlama ve baskı şeklini de aile bireylerinden birinin yaşadığı talihsiz bir olayla örneklendirmektedir. Ayrıca Sünnilerin, Aleviliğin varlığından haberdar olduklarını fakat inanç ve yaşam pratiklerini kabullenmediklerine dikkat çekmektedir. (K9) ifadelerinden Sünnilere karşı öfke ve ön kabule dayalı bir tutum içinde bulunduğu görülmektedir.

Travmatize olmuş herhangi bir düşünce veya inanç grubunun üyeleri tek tek kendi öz kimliklerine sahipken ve hepsi yaşadıkları travmaya karşı kendi özgün bireysel tepkilerini verirken, aynı zamanda grubun bütün üyelerinin trajedilerinin zihinsel tasarımlarını da paylaşırlar. Böylece bir grubu etkileyen şiddetli ve aşağılayıcı bir felaketin etkisi birey ve grubun psikolojisi arasında bir bağ kurar

(Alptekin, 2016: 280). Alevilerden bazı katılımcıların geçmiş yaşantıdaki nesnel anlatılardan etkilenmeleri, bu doğrultuda değerlendirilebilir.

“Benim oturduğum yerde görüşlerimiz birbirine uymuyor sıkıntı yaşıyoruz. 7 yıllık evliyim Sünni biri ile evlendim hiç sıkıntı yaşamadım. Benim için önemli olan özgürlüktür. Eşimde bunu fazlasıyla sağlıyor. Belki de ben şanslıyım. Ben koyu aleviyim amcam namaz kılar, ben perşembeleri oruç tutarım. Biz de yönlendirme yoktur. Evlendiğimde eşim sen bir bireysin, dedi, ben başımı kapatır mısınız, diyince hayır saygı duyarız, dedi. Çünkü tesettür bizde yok sayılmaktadır. Bireysellik önemlidir; ama maalesef toplum bu kadar hoşgörülü değil hep bir ötekileştirme var. Sünniler bizlerin kendimizi tanıtmalarına izin vermezler. Biliyorsunuz ki biz solcuyuz. Örneğin iş yerinde bana niyetli misin, diye sorarlar. Ben de iyi niyetliyim, derim. Bunlar orucu Allah için tutmak yerine gösteriş için ibadet yaparlar.” (K10, K, 30, Muhasebeci, Yüksek okul mezunu, Alevi)

(K10) yaşadığı yerde inanç ve görüşlerin uyuşmamasından dolayı rahat değildir. Bahsi geçen yerin Malatya ilindeki Sünniler anlaşılmaktadır. Söz konusu katılımcı kimliğini aşırılık ifade eden bir söylemle vurgulayarak Sünni biriyle olan evliliğinden inancına ve yaşam biçimine yönelik bir müdahale olmadığını belirtmektedir. Katılımcı özgürlüğü ilişkin sınırlamaların bir örneğini de başörtüsü kavramı üzerinden genel bir açıklamaya gitmektedir: Alevilerde başörtüsünün yok sayılması ifadesi inanç ve tercihe dair gizli bir dışlama ve baskının olduğunu göstermektedir. Katılımcının toplumda hoşgörünün bulunmadığı ve ötekileştirmenin olduğu iddiası buna ilişkin bir çelişkili durumu göstermektedir.

Alevi ve Sünniler sosyal yaşamda kısmen de olsa bir araya gelmişlerdir. (K10) Sünni biri ile evlenmesi toplumsal yaşamda önemli bir yer teşkil eden ailenin kurulmasını sağlamıştır. Katılımcının bu ifadesinden hareketle Alevilerin göçle birlikte Sünnilerle toplumda zorunlu bir ilişki içine girdikleri söylenebilir. Farklı nedenlerden dolayı kapalı toplum özelliği gösteren Aleviler, cumhuriyetin ilânından sonra şehirlere göç etmişlerdir. Yaşadıkları mahallede, evde, okulda, Sünni çoğunlukla sosyal ilişkide bulunmuşlardır (Ay, 2007: 297).

“Sünnilerin çoğunlukta bulunduğu bir yerde oturuyoruz bizleri sevdiklerini söylüyorlar; ama Alevilere bakışları çok da ılımlı sayılmaz. Komşumuzun oğlu Alevi bir kızı istiyor, ailesi intihar et ama o kızla evlenme diyor. Neyse güç bela düğün yaptılar. Düğün mevlitli idi hoca düğünde Alevileri kötülüyordu. Bizim başımız açık diye inançsız olarak değerlendiriliyor. Örneğin, bizim ibadetlerimizde araya kimseyi koymuyoruz Sünnilerde ki gibi Allah odaklı Ali'ye tapmayız ama çok severiz. Bize siz Muhammedî sevmiyorsunuz diyorlar ama bizim için hepsi bir. Örneğin açık giyiniyorsunuz, ibadetlerinizi birlikte yapıyorsunuz uygun değil deniliyor; oysa bizde ki tahrik olayı Sünnilerde ki gibi değil onlara sorsan her şey namus, inanç ve ibadet, insanın açıklık vs. ilgili değil. İnanç içten gelen bir şeydir. Önemli olan saygı, temel ilke insan olmaktır.” (K11, K, 27, Çalışmıyor, Üniversite mezunu, Alevi)

(K11) genel anlamda kendisinin ve çevresindekilerin karşılaştıkları dışlama ve baskılara ilişkin örnekler vermektedir. Sünnilerin çoğunlukta bulunduğu yerde yaşadıkları için Alevilere yönelik bir ön yargı görülmektedir. Bu durum her iki inanç grubunun sosyal ilişkilerinde ve gündelik yaşam olumsuz bir yönde cereyan etmektedir. Ön yargı eksenli gelişen hadiselerin daha çok inanç, ibadet ve kültürel yapının şekillendirdiği yaşam biçimlerine yönelik olduğu verilen örnekler üzerinden anlaşılmaktadır: Sünni kesimden bir aile, çocuğunun Alevi biri ile aile kurmasındansa intihar etmesini daha doğru bulmaktadır. Ancak ailenin iknası ile gerçekleşen evlilik ritüeli dini içerikli bir konseptle yapılmıştır. Söz konusu katılımcı ritüelde din görevlisinin Alevilere ilişkin olumsuz söylemlerine şahitlik etmektedir. Bu talihsiz deneyimi tesettür kavramına bağlayarak inancına ilişkin olumsuz değerlendirmelerin bu kavram üzerinde yapıldığını savunmaktadır. (K11) deneyimlediği hadiselerin verdiği üzüntü ve öfke ile Sünni inanç, ibadet ve yaşam tarzlarını eleştirel bir ifade ile açıklayarak kendi inanç ve yaşamları üzerinden karşılaştırmalı bir açıklamaya gitmektedir. Sözü edilen Sünnilerin, Alevilerin bireysel yaşam tercihlerini ahlaki olgulara dayanarak olumsuz ifadeler içerdiğinden yakınmaktadır. Bu müteessir hal ile (K11) insani değerlerin altında saygı ve muhabbetin gerekliliğine değinmektedir.

“Yaşım dolayısıyla birçok dışlanma ve baskılara maruz kalıp şahit olduğum şeyler olmuştur. Aleviler kokar, gusülsüz, bu tarz konuşmalar insanı incitiriyor. Örneğin, abdest, gusül neye göre üç kere ağza üç kere burna su vermek diye sorduğumda, işte inanmıyorsunuz Allahsızsınız, diyorlar. Böyle bir şey olamaz! Bizde bıyık çok önemli, Aleviliğin simgesi, hiç unutmuyorum babamın bıyıklarını zorla kestiklerini, bunlara ne gerek var önemli olan senden olmayana iyi davranmaktır. Nerde kaldı insanlık. Mahallemizde bir ev vardı önceden altı ahırdı bir araya gelinip orada dua edilirdi, baskı o zaman fazlaydı korkudan kıyafetlerimizle uyurduk. Kaçmak kolay olsun diye buna benzer bir sürü sıkıntılar yaşandı bize göre insanı insan olduğu için sevmek önemlidir. Kabemiz insandır. Benim oğlumun başına gelen bir olayı örnek vereyim, ilkokula gittiği zaman öğretmeni dua öğretirken çocuğun dili dönmediği için zorla öğretmeye kalkıyor. Ben kalkıp okula gittiğimde bana en azından Allah'ı burada öğrensinler diyor. Hani kul hakkı? Allah kul hakkıyla gelmeyin, diyor. Peygamber benim mirasım Ehl-i beyt'imdir diyor. Asıl önemli olan saygı, tevazu göstermektir.”(K12, E, 58, Emekli, İlkokul mezunu, Alevi)

(K12) geçmişte yaşadığı olumsuz tecrübeleri referans alarak, yaşadığı baskı ve dışlamaları şu şekilde açıklamaktadır: Sünnilerin, Alevileri hijyen yönü ile eleştirip, gusül gibi inanç ve davranış biçimlerinin olmadığına ilişkin yakıştırmalarda bulduklarından yakınmaktadır. Aynı zamanda, Alevilerin bazılarında favori, bıyık ve sakal gibi görselliklerin önemine atıfta bulunarak,

babasının başına gelen olayı anlatıp, ötekileştirmeye ilişkilendirmektedir. Bunun yanında geçmiş yıllarda inançlarına yönelik ibadetlerini korkudan dolayı, tam manasıyla yerine getiremediklerini savunmaktadır. Bu durumun da insani değerlerle uyummadığını oysa insanın değerli bir varlık olduğunu, Kabe kutsalı ile ilişkilendirerek, Aleviler için insanın önemini kutsal üzerinden referanslandırmaktadır. Sünnilerden yana inanç noktasında karşılaştığı diğer bir tepkiyi de yakın tarihte oğluna yapıldığını belirterek, kendilerinin inançsızlıkla suçlandıklarının altını çizmektedir. Bunun hak kavramına girdiğini ve Allah'ın kul hakkını önemli kıldığını belirterek, Hz. Muhammed'in mirası gördüğü Ehl-i beyt'ini önemli kıldığını ve insana tevazu göstermenin gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Bir kişinin belli bir gruba aidiyetini temelde başkaları tayin etmektedir. Bu durumda kişiyi kendileri gibi yapmaya çalışanların yanında; onu dışlayıp baskı yapanlarda mevcuttur (Maalouf, 2009: 26). (K12) aile bireylerinden birinin inancından dolayı karşılaştığı olumsuz yöndeki deneyim, ayrıca Sünni katılımcılardan (K18) ağabeyinin ebeveynlerinin inanç ve yaşam biçimlerine müdahalede bulunması bu Maalouf'un çalışmasını örneklendirmektedir.

Aleviler, Sünnilerin kurumsal dışlamasına maruz kalmanın yanı sıra, “özel” bir dışlanma teması üzerinden de ötekileştirilmektedir (Özben, 14: 2011). Toplumsal yaşamda öteki diye adlandırılanın dışlanması, yalnızca çoğul bir anlamayı önlememektedir; bir karşıt tutum ve davranışı yani baskıyı da beraberinde getirmektedir (Sarıbay, 2001: 32). Söz konusu çalışmadan hareketle Alevi katılımcı şu ifadelerde bulunmaktadır:

“Ben Sünnilerin dinime, inancıma ve yaşam biçimime yönelik çok baskı ve kısıtlamaları ile karşılaştım. Ezan okunurken hocanın sesine ne kadar kötü dediğimde oda arkadaşım beni günahkâr ilan etti Bu nasıl iş, ben hocayı eleştirdim diye. Ben evlendim eşimin ailesi Sünni aile içerisinden bana birinin nasıl imam nikahı kıydırmazsın evlilik haram olur demesi, aynı şekilde çocuğum oldu kulağına ezan okutmadım diye bir kafirliğim kalmadı. İmam ne karışır benim hayatıma ya, bence bir çocuğun Müslüman anne ve babadan doğması yeterli böyle şeylere gerek yok.” (K25, K, 30, Ev Hanımı, Üniversite mezunu, Alevi)

(K25) Sünnilerin bazıları tarafından gördüğü baskı ve dışlamayı örneklerle anlatmaktadır: Ezan okuyan din görevlisinin sesine yönelik eleştiride bulunduğu İslâmî değerlere bir saldırı gibi görülüp, günahkâr şeklinde yaftalanmaktadır. Aynı zamanda evlendiğinde imam nikâhı kısılmasının gerekli

olduğu, aksi takdirde evliliğin haram olacağına yönelik bir söylemle karşılaşarak tepki aldığını ifade etmektedir. Diğer bir dışlamanın da yeni doğan çocuğu üzerinden yapıldığını açıklamaktadır: Sünni inancına göre doğan çocuğa ilk ses olarak ezan okunmasının gerekli görüldüğü, itirazı durumunda İslam dininde olumsuz bir kavram olan küfür ile ilişkilendirildiğine dikkat çekmektedir. Dini argümanlar, birçok toplumda önem taşımaktadır. Çoğunluk tarafından içselleştirilen bu argümanlar bazı koşullarda toplumsal düzene ilişkin bir tehdit gibi algılanabilmektedirler. Toplumsal yaşantıda kişi veya grupların inanç ve görüş noktasında karşılaştığı tepkilere karşı, olumlu düşünce ve görüşlerde mevcuttur.

Herkesin aynı düşünce ve inanç etrafında birleşmesi pek mümkün görülmemektedir. Ancak toplumsal barış, bütünlük ve birliğin olması için herkesin birbirlerinin değerlerine, hoşgörü ile anlayış gösterip yaklaşması olanaklıdır. İnsanlar inanç ve düşünce bakımından birbirlerinden farklı olabilir; ona veya onlara saygı duymak, inancını ve değerlerini yaşama hakkı tanımak erdemli bir davranış göstergesidir. Hoşgörü, Allah inancı ve sevgisinden ilhamını alan beşer sevgisinin gereğidir. Bütün ilahi dinlerin, özellikle İslam'ın özünde insana sevgi, saygı ve hürmet vardır (Hökelekli, 2012: 218-219).

“Çalıştığım iş yerinde Sünniler çoğunlukta idi. Bir gün Sünnilerden bir erkek arkadaş bir şeyi merak ediyorum siz de cem biz de namaz var sizlerdeki kadın, erkek karışık oluyor. Bizdeki ise ayrı, orada birbirinizden etkilenmiyor musunuz? Yani kadınlardan erkeklerin etkilenip, etkilenmediğini sordu. Bu soru karşısında çok şaşırarak yanımdaki Alevi erkek arkadaşım, siz kendiniz nasılsanız karşınızdakini de öyle görürsünüz, demek ki siz namaz kılarken kadınlarınızın arkada olmasını o yüzden istiyorsunuz dedi. Bu soru karşısında başka ne denirdi, bu ne biçim yakıştırma bağnaz düşünce anlamadım.” (K25)

(K25) iş yerinde Sünnilerden birinin, Alevi inanç ve ibadet biçimlerinden cem ritüelinin kadın-erkek karışık halde yapıldığı için bazı kimselerce cinsel bir algı oluşturduğunu düşünmektedir. Bu durum karşısında Alevi bireyin, İslam ibadet biçimlerinden namazda, kadın erkek ayrı olmasının bu düşünceden etkilendiğini savunarak Sünni birey, eleştirisi üzerinden genel bir değerlendirme ile bağnaz gibi sıfatlandırmada bulunmaktadır. Türk toplumunda, Sünnilerin çoğunlukta olması inanç, gelenek, kültür vb. unsurların değer bağlamında inşa edilmesi, pratik yaşamda belli ölçütleri de beraberinde getirmektedir. Sünnilerde namaz ibadetini kadın ve erkeğin birlikte yapmaması buna örnektir. Bu durum karşılaştırmalı bir perspektifle bazı inanç gruplarının ibadetlerini uygulamasında bir problem şeklinde

görülmektedir. Alevilerin esnek yaşam biçimlerinden ve ritüellerini kadın, erkek birlikte yaptığından bu tarz eleştirilere maruz kaldıkları anlaşılmaktadır.

Yapılan farklı bir çalışmada ise cem evleri, Sünni inancı ve onu temsil edenlerin anlayışı ile çatışır. Bu nedenle cem evlerinin ibadet yeri olarak görülmediği, ortak ibadetlerin ancak camide yapılacağı vurgulanır “Cem evlerinde ibadet yapılmaz, cem evleri ibadet yeri değil, cümbüş evidir” gibi söylemlerle karşılaşılır (Çakır, 2007: 1508). Başka bir açıdan ise Alevi inanç ve düşüncesinde eşitlik anlayışının en belirgin özelliği cinsiyet ayrımının bulunmamasıdır. Aleviler sosyal yaşamlarında ki gibi dini yaşantılarında da kadın ve erkek birlikteliğini temel almaktadır (Kılıç, 2011: 191). Bu konuda Türkdogan’ın çalışmasında şu görüşler yer almaktadır:

“Ehl-i sünnet inancına göre, bize en yakın olanları, Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer’e dil uzatanlar yine bunlardır. Cebrail’in peygamberliği Hz. Ali’ye getireceği yerde Hz. Muhammed’e getirmiştir. diyenleri büsbütün sapıktırlar. Bunlar İslam dairesinden çıkanlardır. Aleviler hakkında bazı kalıp yargılarımız var. Bu çok eskilerden beri devam etmektedir. Bunlardan biri de “mum söndü” âdetidir. Bunlar kadınlı erkekli bir araya gelir, toplanırlarmış, ibadetlerini tamamladıktan sonra gecenin geç vakitlerinde mumu söndürüyorlarmış ve gayri ahlaki fillerde bulunuyorlarmış, böyle duyuyoruz. Biz inanmıyoruz ama çevremizde böyle bir rivayet yaygındır”(Türkdogan, 2006: 448).

Alevilerin, İslam inancına göre Halife sayılan peygamberlere olumsuz tepkileri belirtmektedir. Ayrıca Alevilerin Hz. Ali’nin peygamberlik hakkı olduğu düşüncelerini yanlış bulmaktadır. Bu değerlendirmeyi İslam inancına göre dinden çıkmış anlamında kullanılan olumsuz boyutlar içeren ifade ile açıklamaktadır. Söz konusu katılımcı, bir ön yargısının bulunmadığını fakat; çevresindeki kişilerin Alevi kesime yönelik ahlaken uygun olmayan suçlamalar içeren söylemlerde bulunduğu değinmektedir.

Sünni Müslümanların kolektif bilinçaltında iz bırakmış bir tutumun uzantısı şeklinde beliren kuşkular Alevilerin Hz. Ali’ye tapındığı yönündedir. Bunun yanında Sünniler arasındaki hâkim söylemlerde, Alevilerin ibadet biçimlerine yönelik birçok örnek vardır: Bunlardan en önemlisi, Alevilerin Peygamber’in damadına öncelikli statü atfetmekle yetinmeyip, ona taptıklarıyla ilgilidir. Söz gelimi “aynayı tuttum yüzüme, Ali göründü gözüme” ifadesi, onun Allah’ın insan suretinde zuhur edişi biçiminde bir algı doğurur. Bu ifade Sünni Müslümanların tepkisine yol açar. Buradan hareketle, her iki görüş arasında suçlamalar ve incitici iftiralar ön plana çıkar. Sünni anlayışın görüşlerine uymadıkları belirtilen Aleviler

ile ilgili “Aleviler imansız, geniş mezhepli kadınları başlarını örtmez, abdest almazlar” gibi söylemler yer alır. Bununla birlikte Sünnilerin; cemlerde tuhaf şeyler cereyan ediyor, ahlâken anlaşılması zor olan dini ritüellerinde enseste bile yer var, gibi Alevilere yönelik olumsuz görüş ve tutumları (Vergin, 2000: 82-83). Alevilere karşı geliştiren bu tür önyargıların olduğunu göstermektedir (Sökefeld, 2015: 403).

Bu konuya ilişkin yapılan farklı bir çalışmada ise Avrupa’da Alevi-Sünni ayrışmasının devam ettiği tespit edilmiştir. Bu ayrışmanın kaynağı ise; Türk toplumunda Alevliğe yönelik ayrımcılığın sürmesi ve bilhassa mütedeyyin Sünniler arasında Aleviler aleyhinde yaşatılan “Alevilerin kestiği yenmez, kızıl başlar, mumsöndü yaparlar.” vb. değer yargılarını kapsayan olumsuz yakıştırmalara dair kanaatler vardır (Yaman, 2016: 10).

Söz konusu katılımcı Sünnilerin, kendilerine yönelik politik düşünce, görüş ve tercih haklarına ilişkin karşılaştığı bir diğer baskı türünden de şu şekilde bahsetmektedir:

“Malatyalıyım, 15 Temmuz Demokrasi Nöbeti’nde herkes sokaktaydı, içinde yaşamış olduğum mahalle Alevi inancına mensup ve sol görüş kesiminden olduğu için katılmıyorduk; çünkü bize daha çok parti mitingi gibi geliyordu. Hatta şöyle slogan atıyorlardı “Aleviler nerede” Paşa Köşkü hep polislerle dolu ne zaman siyasi bir şey olsa bizim mahalleye akın ederler; ama gerçek Müslümanlık bu değil! Hoşgörünün olmadığı yerde Müslümanlık ne arar” (K25)

(K25) Sünnilerden bazı bireylerin, 15 Temmuz 2016’da, Malatya’da Alevilere demokrasi nöbetine katılmaları konusunda ısrar ettiklerini bunun yanında slogan içeren ifadelerle kendileri ile aynı tutum içerisinde olmalarını talep ettiklerini ifade etmektedir. Söz konusu Alevi katılımcı çoğunluğa dahil olmayışının gerekçesini siyasi parti mitingine bağlamaktadır. Bunun yanında Malatya ilinde Sünnilerin herhangi bir durumda hareketlenmesinin kendileri için bir dezavantaj olduğuna dikkat çekmektedir. Sosyal yaşantıda bu vb. durumlar ideolojik bir görüş niteliğinde algılandığından her iki inanç grubu için problem doğurmaktadır. (K25) yaşanan bu hadislerden yola çıkarak Sünnileri İslami ve insani değerlere ilişkin kavramlarla eleştirmektedir; Hakikî düzeyde, Müslümanlığın bu şekilde değerlendirilmeyeceğini; Müslümanlığın gerçek manada hoşgörü ile anlaşabileceğinin altını çizmektedir.

Katılımcı, 15 Temmuz 2016'da Malatya'da ismi değişen mekânları, Sünniler üzerinden açıklamaktadır. Meydana gelen farklılığı da kendi için önem arz eden değerlerle karşılaştırarak bu durumdan muzdarip olduğunu dile getirmektedir.

Aleviler, Sünni kesimin kendileri hakkındaki gerçekleri çarpıtarak anlattığı, tahrif ettiği, yönünde açıklamalara giderler. Kendilerinin yazılı bir tarihlerinin bulunmadığını ve sürekli baskı görüp, ezildiklerini belirtmektedir (Güler, 2008: 27). Aleviler, sosyal yaşamda sürekli mağduriyetlerini öne sürerek, “mahalle baskısına” maruz kalmalarını böyle gerekçelendirirler. Mevcut durumdan hareketle her iki inanç grubunun arasındaki mesafenin yaşanan olayları daha da derinleştirdiği söylenebilir (Taşkesen ve Ceylan, 2015). Alevilere yönelik bir diğer dışlama ve baskı da tarihsel süreç içerisinde dini ve siyasi olgularla ele alınmaktadır.

“Aleviler Emeviler'den, Abbasiler'den etkilenmişlerdir. Coğrafya olarak Selçuklu'dan, Osmanlı'dan, buna Cumhuriyet'te dahil içinde yaşadıkları devletlerin hepsinde, Sünni İslam devlet dini olarak tercih edildiğinden daima Aleviler ötekileştirilip baskı görmüşlerdir. Aleviler var oldukları her dönemde de değişmemiştir, cumhuriyette tek bir söz farkı var o da Türkiye Cumhuriyeti laik bir devlettir. Hayır hiçbir zaman laik olmamıştır. Laiklikle ancak; Sünni İslam ve Hanefi mezhep üzerinden devlet şekillenmiştir. Bir Hıristiyan'a, Yahudi'ye bu Müslüman değildir gözüyle bakılmıştır. Aleviye ise bu İslam dinine mensup olduğu halde dinsizdir, Rafzi'dir gibi ifadeler kullanılmıştır. Alevilere yönelik algı bugüne kadar gelen devletler hükümetler eliyle olmuştur.” (K26, E, 69, Yazar, Lise mezunu, Alevi)

(K26) tarihsel süreçten bugüne kadar yönetimin Sünnilere ait olduğunu bu durum karşısında Alevilerin inanç ve yaşam tarzlarından dolayı dezavantajlı konumda bulunduğunu ifade etmektedir. Yalnızca Cumhuriyet Dönemi'nde laik devlet anlayışı sözü, Aleviler için kavramsal biçimde iyi görünse de; pratikte sosyal yaşamda geçerliliğinin olmadığını altını çizmektedir. Yaşanan bu olaylardan yola çıkarak Türk toplumunda laik bir anlayışın varlığına dair sorgulamaya gitmektedir. Nedeni ise devletin Sünni İslam'a göre şekillenmesine bağlamaktadır. Yönetim şeklinin ise Aleviliğin genel manada kendince değerlendirilip, o yönde topluma tanıtılmasından yakınmaktadır. Söz konusu katılımcının bu ifadeleri doğrultusunda sorumlu gördüğü devlettir. Ayrıca Sünnilerle aralarındaki çatışmanın nedeni de bir anlamda politik unsurlara açıklamaktadır.

“Aleviler ve Sünnilerin arasındaki baskının nedeni yönetim güçleridir. Bu güçler hesaplarına geldiği biçimde bir tarafı kötü göstererek kendilerini iktidarda tutmanın yolunu belli bir kitleyi kendi güdümüne almayı amaçladığı için bunu yapar. Egemen çevrelerin hesabına geldiği için toplumu ayrıştırıyor. Bunda bir Alevi vatandaşın

günahı yoktur; Sünni vatandaşın da günahı yoktur. Din adına sermayelerinin çıkarını koruyan insanlar yetiştirildiğinden Aleviler ister istemez kötü insanlar oluyor. Ömür boyu baskı gördüm, sınav kazandım kaybettirdiler. Terfi etmek istedim vermediler. Alevi olduğum için yobaz, kendini beğenmiş, devlet tarafından bile şımartılmış insanların tacizine uğradım. Trende yolculuk yaparken dövüldüm, alay edildim cem edince farklı şeyler yapılıyor, denildi. Kötü göstermek için sistem özel formlar ayarladı ve bu formların yaratıldığı bir toplum karşısında kendini kötü hissetmemek mümkün değil. Şu andaki sistem bunun örneği, demokrasinin olmadığı bir yerde laiklik, laikliğin olmadığı bir yerde mutluluk, huzur olmaz. Hepsi birbirine bağlıdır. Bir ülkede insan onurunu, insan haysiyetini ön plana çıkararak oturmuş bir demokrasi yoksa o ülkede özgürlük olmaz.” (K26)

(K26) önceki yorumlarında bahsettiği gibi Alevi ve Sünni ayrımının nedenini devlet-iktidar kavramları üzerinden açıklamaktadır. Yönetimin amacının din aracılığı ile kendi çıkar ve sermayesini korumakla ilişkilendirerek devlet yönetiminin homojen bir toplum inşa etme talebini de bu yönde değerlendirmektedir. Devlet yapısına yönelik düşünce ve görüşlerden yola çıkarak kendisine yapılan baskı ve şiddetleri sosyal yaşamından kesitlerle örneklendirmektedir. Ayrıca Sünni devlet yapılanmasındaki kişilerden bazılarını, baskıcı ve yobaz gibi inancına yönelik sıfatlar ile eleştirmektedir. Özet bir açıklama ile şu an ki devlet örneğinde demokrasinin olmadığına değinerek demokrasi ve laikliği ilişkilendirmektedir. Bununla birlikte demokrasinin tam anlamıyla yerleşmediği bir toplumda özgürlüğün bulunmayacağını genel bir yargı ile açıklamaktadır.

Demokrasi insanların birlikte yaşayabilecekleri belirli değerler sistemi etrafında biçimlenen bir rejim olmakla birlikte, insan haklarının gerçekleştiği düzeni temsil eder İnsan hakları da doktrin şeklinde demokrasinin düşünsel temelini meydana getirir (Yeke, 2007: 1). Demokrasinin gelişmesi, bireyselliğin yalnızca bazı özel veya tinsel konularda değil, her insanın varoluşu için temel koşullarda, toplumsal yaşam alanlarında ve pratiklerinin devamıyla mümkündür (From, 2015: 277).

(K26) ifadesinden hareketle farklı bir çalışmada ise devlet yönetimine ilişkin şu açıklamalar yapılmaktadır: Alevilerin önceki dönemlerde devlete karşı mesafeli duruşları, Sünni kesimi de etkileyerek her iki inanç grubun birbirlerine karşı olumsuz tutumuna neden olmuştur. Ancak günümüzde tersi bir durum söz konusudur. Aleviler devletle ilişkilerini iyi tutmayı istediğinden Devlet de Alevilere karşı o yönde olumlu bir politika izleme eğilimindedir (Yılmaz, 2005: 252).

Yapılan farklı bir çalışmada da (K26) ile benzer ifadelere yer verilmektedir. Alevi inancına mensup bir katılımcının yorumu da şu yöndedir: Alevilerden, ayrımcılığa maruz kaldığını vurgulayan kişilerin mağduriyet yaşadıkları konulardan biri de bürokrasidir. Örneğin katılımcılardan biri, işe alım ve terfi konularında devletin onlara güvenmediği için ayrımcılık yaşadığını dile getirmektedir.

“Alevi olduğum için idareci olamadım. Sen çalışkansın iyisin ama sen idareci olamazsın, diyorlar. İstersen ağzınla kuş tut ifadeleri bürokraside, Alevilerin önyargı veya ayrımcılık yaşadığı algısını göstermektedir” (Taşkesen ve Ceylan, 2015).

Bunun yanında laikliğin Türk toplumunda Sünni odaklı düşünce ve davranış, Alevi ve diğer gayrimüslimler için sürekli bir endişe doğurmaktadır. Bu algı, inanç gruplarını toplumsal yaşamda dezavantajlı konuma düşürmektedir. Örneğin Aleviler, dini inançlarından dolayı bürokraside yeterince yer alamadıklarını ve kendi kimliklerini saklama ihtiyacı hissettiklerini öne sürmektedirler (Başdemir, 2011: 168).

Çem'e göre: Alevi-Sünni ayrışmasında sorumlu olan siyasi yönetimdir. Alevi-Sünni çatışması şeklinde yansıtılan olumsuz olaylar, ekonomik ve politik çıkarlar doğrultusunda hazırlanan senaryolar genellikle bilinçli bir şekilde yapıldığından toplumsal yaşama da o yönde yansıtılır. Bu durumda birinci derece sorumlu yönetimdir (Çem, 2011: 349). Alevilerin toplumsal yapı içerisinde Sünniler ile ilişkileri, çoğunlukla devlet eksenlidir. Bu ilişki tarihsel süreç içerisinde Alevi ve Sünniler arasındaki diyalogu belirleyici bir unsur olarak varlığını hissettirir. Alevi-Sünni ilişkileri devlet ve Aleviler arasındaki ilişkiye bağlı olarak belirlenir. Bu nedenle tarihsel süreçte Kararanlılardan Osmanlı'ya kadar devlet yapısının Sünniliği temel alması, Sünnilerin devleti kendi devletleri gibi algılamalarına yol açar. Dolayısıyla yönetim ve Aleviler arasındaki çatışmalar, Alevi-Sünni çatışmaları biçiminde algılanır (Yılmaz, 2005: 107).

Fertler ırk, renk, din, dil, cemiyyet, vb. gibi özelliklerle birbirlerinde ayrılırlar. Bu çeşitlilik toplumsal yaşamda kişi veya gruplar için ait olduğu kimlik ve yeri görme açısından belirleyici unsur görmüştür. Bu yüzden birbirlerine sınıf, grup ve kategoriler içinde bakarak, ona göre muamelede bulunmuşlardır. Kişi veya

gruplarda diğerklerine karşı üstün veya aşağı görme algısı yaratmıştır. Böylece toplumlar içerisinde zamanla farklı sınıf ve gruplaşma anlayışları ve buna bağlı bir şekilde gerçekleşen adalet, hak ve özgürlük gibi kavramlar üzerinden farklılaşmalar ortaya çıkmıştır (Er, 2008: 231). Toplumda çeşitli din, ırk, etnik yapı ve buna bağlı kavramlar bazı koşullarda tehdit gibi algılanabilmektedir.

Düşünce ve inanca dayalı gruplar arasında çatışma ve şiddetin sürekliliği nedeniyle insanlar, çoğu zaman grup ve topluluk şeklinde karşılaştırmalı değerlendirmelerde bulunur. Bu değerlendirme kendi aidiyetini üstün görme dürtüsünden meydana gelmektedir. Ayrıca çeşitliliğe ilişkin karşılaştırmalar siyasal liderler tarafından söylentiler yolu ile de manipüle edilmektedir. Bu ifade ve söylemler istenmeyen bir grubun varlığının ötekiler tarafından tehdit gibi gösterilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır (Özler, 2014: 64) Bu durumdan hareketle teorik kısımda elde edilen bilgiler doğrultusunda bu durum örneklendirilmektedir. Bununla birlikte, Sünni katılımcılardan bazıları ile Alevilerin çoğunluğunun açıklamaları da bu yöndedir. Alevi ve Sünniler arasındaki baskı ve şiddetin temelini genel anlamda siyasal güçlerin meydana getirdiği belirtilmektedir.

Mutluer'e göre Alevilerin bazı hak ve talepleri Sünnilerce kısıtlandığından Aleviler toplumda birçok alanda dışlanmışlardır. Toplumda teknik anlamda eşit gibi görülseler de sistemli bir şekilde ayrımcılığa maruz kalmışlardır (Mutluer, 2014). Bu minval üzere tarihsel süreçte de Alevi ve Sünniler arasında 1970'li yılların sonlarında mezhepler arası gerginlikler fazladır. Bu yıllardaki gerginlikler, geniş çaplı şiddet olaylarının yaşandığını göstermektedir; Alevilere ait dükkânların vitrinlerinin kırılmasıyla gelişen çeşitli şiddet olayları baş göstermiştir. Bu gerginlikten ötürü ilçe merkezinde yaşayan Alevilerin birçoğu başka yerlere göç etmek durumunda kalmıştır. İlçe merkezinde çoğunluk, tahminine göre yüzde 90 Sünni kalmıştır. Ancak şu an ki ilişkiler daha barışçıldır. Her mezhebe mensup köylüler resmi işlerini yürütmek, pazarda alışveriş yapmak ve bazen de canlı hayvan satmak için ilçe merkezlerine gitmektedir. Buna karşın Aleviler ve Sünniler çoğunlukta kendilerine ait yerlere gidip alışveriş yapmaktadır. Biri devlet memuru değilse ya da sol politikayla ilgilenmiyorsa, diğer insanlarla görüşmesi pek rastlanılır bir durum değildir. İki mezhep arasında kız alıp verme pek nadirdir. Farklı mezheplerin yaşadığı iki köyde de Alevilerle Sünniler köyün ayrı

mahallesinde yaşamaktadır (Shankland, 2010: 25). Aleviler, yaşadıkları yerde baskı, zulüm görecerak tehcir edilmiştir. Bu durum sonrasında da sosyal ilişkileri dahil bir çok ilişkilerinde sınır çizmelerine neden olmuştur. Bunun yanında her iki inanç grubu arasında nadirde olsa evlilik gerçekleşmiştir. (K10) katılımcısının Sünni kesimden biri ile aile kurması bu algının bir nebze olsa da kırıldığını göstermektedir.

“Alevilerden yana inancım ve ibadetimle ilgili hiçbir zaman baskı görmedim; fakat Sünni bir aile olarak bazı sıkıntılarla karşılaştık: Ağabeyim üniversiteye gittiği vakit geldiğinde çok değişmişti. O zamanlar çok sıkıntılıydı 2008 unutamadığım yıllardan biriydi. Geldiğinde tanıyamamıştık, giyim tarzı, davranış, düşünce her yönü ile çok değişmişti. Evde sürekli Che, Ahmet Kaya, Kapital vb. kitaplar getirmişti, bize bunları okumamız için diretiyordu. Alevilere yapılan dersim katliamının videolarını zorla bize izletiyordu. Alevilere ait resim ve sembolleri eve getiriyordu ve kullanılmasını istiyordu. Babamın bıyığı için c biçiminde olmuş faşistlere benzemişsin şunu düzeltelim, diyordu, Bize, Siz Sünniler, sizin kitabınız madem doğru neden tersten okunuyor diyordu. Annem besmele çektiğinde sesli dua etme diyordu. Özellikle dini şeylere hiç tahammül göstermiyordu. En çok beni üzen ise Malatya’da yürürken orada Kernek adlı bir yer var annemin başörtüsünü alıp suyun içerisine attı, çok acıydı benim için, şu an düzeldi çok şükür, ama bayağı yordu bizi...” (K18, E, 27, Muhasebeci, Üniversite mezunu, Sünni)

(K18) inanç ve ibadetine yönelik Alevilerden yana bir tepki ile karşılaşmadığını belirterek, aile bireylerinden birinin, üniversite ortamında değiştiğinden yakınmaktadır. Ağabeyinde görülen değişimin kendisi ve ailesi için bir travma yarattığını söylemektedir. Söz konusu kişi ailesine, özellikle İslam dinine ait bazı değerlerine müdahalede bulunduğru gibi ebeveynlerinin inanç, ibadet, düşünce, fiziksel görünümüne dayalı stil ve yaşam biçimleri üzerinden de ideolojik yönde bir baskı kurmaktadır. Bahsi geçen kişi ön yargılı tutumunu zaman zaman eyleme dökmektedir. (K18) bu durumdan üzüntü duyduğunu yaşanan olumsuz deneyimlerin kendisi ve ailesi için tam bir fecaat olduğuna dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda söz konusu kişi yaşı dolayısıyla kimlik karmaşası yaşamaktadır. Üniversite ve benzeri ortamlarda akran ilişkileri ile gerçekleşen fikir ve diyaloglar, bireyin düşünce ve davranışları üzerinde önemli bir paya sahiptir. Bu hal bireyin belli düşünce ve görüşler ekseninde aidiyet duymasında rolü büyüktür. Görüşmede bahsi geçen kişinin kendi değişimine etki eden düşünce ve görüşlere ailesinin de sahip olmasını istemektedir. Bu tutumu aile bireylerinin hak ve tercihlerine müdahalede bulunarak gerçekleştirmek istemektedir. Ailedeki bireylerin değişime direnç göstermesi halinde inanç veya değerleri üzerinden sözlü ve fiili bir müdahale gösterdiğine dikkat çekilmektedir. (K18) ifadesinden ağabeyinin Alevi gençlerden

bazılarının kendini tanımladığı bir biçimde sol ve Marksist bir düşünceye angaje olduğu görülmektedir.

Aile bireyle, toplum arasında bir vasıta olmakla birlikte, birey, aile ve toplum ilişkileri her zaman uyumlu ve tutarlı olmayabilir. Aksine toplumsal düzendeki değişmelerle birlikte aile ve toplum birbirlerini engelleyen ve çatışan karşıt güçler haline gelebilmektedir. Bu bağlamda aile ve bireyler arasındaki uyum ve denge birliği de sürekli sağlanamamaktadır. Ayrıcalık, çatışma ve huzursuzluklar olağandır. Toplumsal yapıdaki değişim ve dönüşümler ailenin, toplumla, iç üyeleri arasında göreceli ilişkilerinde uyum ve dengeleri bozarak çatışma ortamı doğurur. Birey, aile ve toplum ilişkisinde uyum veya çatışma bireyin ailenin ve toplumun şartlarına göre değişir (Özbay, 2015: 33).

Türkiye’de 1950’den itibaren kentlere göç yaşanmıştır. Bu süreçte, gerek Sünniler, gerekse Aleviler eski geleneksel kimlikleri yerine yeni kimlik arayışına girmişlerdir. Sosyal yapının çözülmesi ile birlikte pek çok sosyo-kültürel ve ekonomik etken, geleneksel Aleviliğin çözülmesine ve bağlı oldukları kurumların fonksiyonun azalmasına neden olmuştur. Marksizm ve sol ideolojik tartışmalar, çözülme sürecini daha da etkilemiştir (Kutlu, 2008: 92). Alevilerde, bu değişimle eğitimin artması kendi düşüncelerinin dışında farklı ideolojilerin tesirinde kalmalarına neden olmuştur. Bununla birlikte dedelerin otoritesi sarsılmış, gelenek ve töreye dayanan yarı dini mertebeye ve müesseselere eski önemini kaybetmiştir (Eröz, 2014: 118). Alevilerde sözlü geleneğinin sekteye uğraması, yeni nesli de etkiler. Bireyler inanç esasları ile bir ilişki kurmak yerine, daha çok diğer inanç ve görüşlerine ilgi duyar (Sökefeld, 2015: 406).

Kentlere göçle başlayan değişimlerin başında eğitim gelmektedir. Üniversite çağına gelen gençler kendilerini solda, öğrenci eylemlerinin içinde bulmaktadır. Sol klasikler bu gençlerin inanç ve düşüncelerine etki etmiştir. Bu durumda Alevi kuşak öncelikle dini yadsır, genç kuşak ile eski kuşağın ilk çatışması burada ortaya çıkar. Genç kuşak dede gözetiminde yapılan cem ve diğer ritüelleri sakıncalı bulur. Böylece genç kuşak ve yaşlı kuşak arasında bir mesafe meydana gelir. Genç kuşak, köy kökenli ailesini cahil ve görgüsüz bulur. Eski kuşak ise çocuklarını saygısız, kendini beğenmiş ve başına buyruk görür. Bu inanç grubunda meydana gelen devingen değişim aile yapısında bir takım olumsuzluklar meydana

getirmiştir: Genç kuşak anne ve babasının giyimine, saçına, bıyığına yeni biçim vermeye kalkar. Bu kuşak, ebeveynleri üzerinde değişiklik yaparak çağ atlayacağını düşünmektedir (Bozkurt, 2006: 105-106).

Alevi kesimin çoğunluğu, İslami bir devlet fikride dahil olmak üzere, İslamcı harekete karşıdır. Bunun yanında Alevilerin büyük bir kısmı sosyal demokrat politikaları desteklemektedir. Sivas Katliamı'ndan sonraki yeni gelişmeler, Alevilere yeni siyasi alternatiflerin yolunu açmıştır. Önceki yıllarda parti kurma fikrine yanaşmazlarken daha sonra Alevi siyasi partisinin kurulması önerisini gündeme getirilmişlerdir. (Çamuroğlu, 2016: 111).

Alevilerin siyasi görüş ve düşünceye olan yaklaşımları ise başka bir hususta şu şekilde ele alınmaktadır: Alevi, vb. azınlıktaki kimlikler, merkezde yer alan Sünni-Türk kimliğinin tarihi süreçte hegemonyası ve devlet elitinin baskısına göre tanımlanmaktadır. Bu kimliklere sahip oldukları için dışlanan ve damgalanan gruplar “laik, sol” un ideolojik sembolleri altında muhalif olan siyasi tarafa geçmektedir (Öncü ve Weyland, 2016: 36). Toplumda azınlıkta kalan kişi veya gruplar inanç, düşünce ve yaşam biçimlerinden dolayı dışlama ve baskı ile karşı karşıya kalmaktadır.

“Alevi inancına mensup kimselerin değil de Sünni kesimin baskısıyla karşılaştım. Sünni kesimin çoğunlukta olduğu bir iş yerinde çalıştığım için kendi inançlarına göre Ramazan ayında su içilmez, bir şey yenmezmiş bu konuda çok saldırgan tutum sergilediklerine şahit oldum, Bir de ezan okunurken müzik dinliyordum neden dinlediğimi, günah olduğunu söyleyerek karışmalarına şahit oldum. En çok muzdarip olduğum konular bunlardı.” (K14, K, 28, Satış danışmanı, Üniversite mezunu, Herhangi bir inanca ait hissetmiyor)

(K14) Alevilerden ziyade Sünni kesimin baskısı ile karşılaşmıştır. İş yerinde Sünnilerin söz konusu katılımcının kendi inanç ve ibadetlerine aykırı davrandığı algısı tepki göstermelerine neden olmuştur. Benzer bir durumu da ezan vakti müzik dinlediği için dini bir argüman olan günah algısı üzerinden bir müdahale ile karşılaşmıştır. Kişi veya grupların inanç ve ibadetlerine ilişkin hassasiyetleri bazen olumsuz tutum ve davranışlara yol açmaktadır. Bazıları ise çoğunluğun olduğu yerde bu tarz bir muamele ile karşı karşıya kalmamak için inanç ve ibadet noktasında göstermelik bir tavır takınmaktadır.

Toprak'ın çalışmasında ise inanca yönelik karşılaşılan olumsuz deneyimler şu yöndedir: Malatyalı bir iş adamının işe girememeye kaygısı ile içkiyi bırakan, hac

ibadetini yerine getirmeye çalışan ve oruç tutmadığı halde tutuyor gibi görünen birçok kişi mevcuttur.

“Mahalle baskısı yoktur demek külliye yalan” diyordu. Ramazan’da alkollü işletmelerin kapandığını, çay içecek yer bile bulunmadığını, sokakta sigara içilmediğini belirtiyordu. “Memuru var, öğrencisi var, gidecek yer bulamıyor insanlar, hapis gibi” diyordu.” (Toprak, vd. 2008: 45).

Diğer bir örnek ise: Malatya’da başka bir kişi Ramazan’da devlet dairelerinde kahvehanelerin kapalı olması, çay içilen tek bir kamu kuruluşunun dahi bulunmamasıdır. Katılımcı bu algının üniversite ortamında olduğundan da yakınmakta geleceğinden kaygılandığını belirterek; yaşadığı toplumun giderek baskıcı bir hale dönüşmesinden tereddüt etmektedir.

“Halkın “ekonomik krizle korkutularak özgürlüklerinin kısıtlandığını düşünüyor, bundan daha büyük bir baskı olabilir mi, baskı bu” diyordu. “Yarınımız ne olacak” diye soruyor. “ekmeğin olmasın sorun değil, bu ülkede yaşayabileyim, kimse beni özgürlüğümden etmesin” diyordu (Toprak, vd. 2008: 45).

Bu başlıkta katılımcılara: Sosyal yaşamda herhangi bir dışlama ve baskı ile karşılaştınız mı karşılaştı iseniz bu ne yönde oldu? Gibi sorular sorularak katılımcıların bu duruma ilişkin olguları deneyimleyip deneyimlemedikleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Alevi katılımcılar, Sünnilerin sosyal yaşamda dışlama, baskı ve ötekileştirmeleri ile karşılaşmışlardır. Söz konusu bu durumu; Alevi katılımcıların Sünnilerden gördükleri muameleyi sosyal yaşamlarından aktardıkları kesitlerden anlamak mümkündür. K1, K7, K26 inanç, ibadetlerine yönelik baskı ve dışlama ile karşılaştıklarını savunurken Alevi ve Sünni ayrışmasındaki temel problematiği siyasi güçlerle ilişkilendirmektedir. K2 ve K3 ise Sünnilerle dini ve siyasi mevzulara ilişkin diyaloglara girilmediğinde anlaşmanın kolay olabileceğini belirtmektedir. K6, K11, K25, K14, K8, K10, K18 ise Sünnilere yönelik ön kabulün vermiş olduğu bir tutum ile eleştirel bir biçimde görüşlerini ifade ederek onlardan yana sosyal yaşamda inanç, ibadetlerine yönelik dışlama, ötekileştirme ve baskı gördüklerine dikkat çekmektedir.

Kur’an bilimciler, toplumsal yaşamda insanlar arasında dil, kültür, ırk, etnik yapı gibi farklılıkların İlahi bir irade ile inşa edildiğini ve bu farklılıkların Yaratani gösterdiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte farklılıkların övülmeye veya yerilmeye gerekçe olmayacağı, aksine Allah’ın varlığını fark ettirmeye yönelik

öğretici bir işleve sahip olduğu şeklinde yorumlar yapılmaktadır (Selçuk, 2005: 238).

3. 5. Sosyal Yaşamda Sünni İncına Mensup Bireylerin Karşılaştığı Tutum ve Davranışlar

Din, fert ve toplum için önemli bir konuma sahiptir. Din bir anlamda insan içindir. İslam inancında ise din, akıl sahiplerinin özgür iradeleri ile onları, doğruya ve iyiye ileten ilahi buyrukların bütünüdür. Bu tanıma göre dinin sahibi yüce Allah'tır. Son din olan İslam dini bugün inanç, ibadet ve ahlak esasları açısından kurumsallaşmış bir dindir. Bu nedenle O'nun bu genel özelliği herkes tarafından bilinmektedir. İslam evrensel bir çağrıya sahiptir (Bozkuş, 2005: 468).

İslam dininin önemli özelliklerinden birisi de Tevhidir. Tevhid inancı insana büyük değer yüklemektedir. İnsana ruhundan üfleyerek, ona diğer canlılardan var olmayan ilâhî bir hediye veren Allah, bunu taşımanın sorumluluğunu da vermektedir. Söz konusu insan, insanoğludur. Sadece belirli yöredeki ve inançtaki insanlar değildir. Şu halde kutsal olan insandır. İnanç, ırk, mezhep fark etmemektedir (Temren, 1995).

Düşünce ve inanç özgürlüğü, yaratılışla birlikte kişi veya grupların yaşamında önemli bir yer teşkil etmektedir. Bireyler yaşadıkları toplumda söz sahibi olmayı, özgür düşünüp, hareket etmeyi arzulamakta bunun en doğal hakları olduğuna inanmaktadırlar. Bu başlıkta katılımcılara: Sosyal yaşamda; inanç, ibadet ve düşüncelerine yönelik herhangi bir dışlama ve baskı ile karşılaştınız mı karşılaştı iseniz neden ve nasıl oldu? Sünni inancına bağlı bir kimliğe sahipseniz Alevilerin baskı ve dışlamaları ile karşılaştınız mı karşılaştıysanız ne yönde oldu? Gibi sorular sorularak katılımcıların bu duruma ilişkin deneyimledikleri olguların olup olmadığı öğrenilmeye çalışılmıştır.

“Dinim ve düşüncemle ilgili Alevilerin herhangi bir baskısı ile karşılaşmadım şu zaman dilimine kadar, ama şunu da ifade etmeliyim ki asıl baskıyı Sünniler yapar.” (K16, K, 26, Çalışmıyor, Üniversite mezunu, Sünni), (K16) Alevilerden inanç, düşünce ve değerlerine ilişkin baskı görmediğini net bir şekilde dile getirerek, gerçek manada baskı kuran tarafın Sünniler olduğuna dikkat çekmektedir. Söz konusu katılımcının Sünni olması ve baskıyı kendi ile müşterek

inanca sahip kişilerin yapacağı iddiası, inancına yönelik olumsuz bir kanaat geliştirdiğini göstermektedir. Bu doğrultuda (K27) kendisi Sünni olduğu halde, Alevilerden değil de, Sünnilerden baskı gördüğünü şu şekilde örneklendirmektedir.

“Sürekli Sünnilerden baskı gördüm. Bulunmak zorunda olduğum ortamlarda dinsizlikle suçlandım. Bunun nedeni benim fikirlerimi söylememden kaynaklanıyordu. İffetsizlikle suçladılar, dini içerikli sohbetleri eleştirdim diye beni ateist ilan ettiler. Sürekli namaz kılmam gerektiğini kılmazsam cehennemde yanacağımı söylediler. Fatiha suresini sordular. Bu baskıların temelinde devlet var. Alevileri, Sünniler devlete bağlı olan, Diyanetin olmasını istediği Sünni İslam’ı temel alıyorlar Bu nedenle Sünnilerde, Alevileri ezme hakkını elinde bulunduruyor.” (K27, K, 23, Yüksek Lisans öğrencisi, Sünni)

(K27) Alevilerden değil; Sünnilerin bazılarında baskı gördüğünü belirtmektedir. Ateist, iffetsiz gibi inanç ve yaşam biçimine yönelik yaftalamalarla karşılaşmıştır. Söz konusu katılımcı her iki grubu kapsayan karşılaştırmalı bir perspektifle yaşanan baskı ve şiddetin kaynağını yönetici güçlere bağlamaktadır. Aynı zamanda devletin bünyesinde yer alan Diyanet kurumunun olmasını istediği bir Sünni anlayışını doğurduğunu bu konuda destek alan Sünnilerin ise Alevilere baskı uygulama hakkını kendilerinde gördüğüne dikkat çekmektedir. Dini argümanlar kişi veya gruplara tarafından araçsallaştırılarak birey üzerinde bir kontrol mekanizması işlevi görmektedir.

Diyanet kurumu Sünni İslam’ın, genel anlamda halkın toplumsal yaşamında ve sosyal ilişkilerindeki yerini pekiştirmektedir (Buğra ve Savaşkan, 2014: 108). Başka bir hususta ise Diyanet Kurumunun Alevilere yönelik ılımlı ve anlayışlı tavrı söz konusudur.

Hız. Ali’nin “İnsan, bilmediğinin düşmanıdır” vecizesinden yola çıkarak Diyanet İşleri Başkanlığı’nın ilk defa bastırdığı Alevi-Bektaşî inanç ve kültürünü topluma tanıtan klasikler mevcuttur. Bu tarz girişimlerin ön yargı, yanlış algılama, vb. gibi toplumsal yaşantıda ayrılık ve düşmanlığa yol açan durumları düzelteceği umulmaktadır. Böylece Alevi inancına yönelik bilgi kirliliğine dayalı yanlış algı ve düşüncelerin Türk toplumunda anayasal inanç kurumu Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından bertaraf edileceği düşünülmektedir (Doğan ve Çelik, 2014).

“Alevilerden yana din, inanç yaşamıma ilişkin yapılan bir baskı görmedim. Alevilerle aynı mahallede oturuyorum, onlar bana göre çok anlayışlı insanlardır.” (K24, E, 60, Emekli Üniversite Mezunu, Sünni), (K24) Alevilerle aynı ortamda bulunmaktadır. Onlardan yana kendi inanç, ibadet ve yaşam biçimine yönelik

herhangi bir olumsuz tepki ile karşılaşmadığını belirtmektedir. Söz konusu Sünni katılımcının yaşadığı yerde her iki inanç grubunun da sosyal ilişkilerinde iyi oldukları anlaşılmaktadır.

“Benim din ve inancımın alâkalı herhangi bir baskı, dışlamaları olmadı. bilakis hoşgörüyü, insanlığı ben onlarda gördüm. Sünni faşistlerin baskısı ile karşılaştım. Ben üniversiteye gittiğim vakit kendi kimliğimden dolayı baskı yaptılar omzuma öylesine Zülfikar dövmesi yaptırmıştım. Onu silmeye çalışarak baskı kurdular.”(K20, E, 28, Esnaf, Üniversite mezunu, Sünni)

(K20) Alevi kesimden yana herhangi bir olumsuz durumla karşılaşmamıştır. Onların hoşgörülü ve insancıl olduklarını belirtmektedir. Bununla birlikte Sünnilere yönelik eleştiride bulunmaktadır. Söz konusu katılımcının maruz kaldığı baskı sağ ideolojiye sahip bir grup tarafından uygulanmıştır. Baskı sembolik bir kavram üzerinden bir kimlik ve ideoloji gibi tanımlanmadan kaynaklanmaktadır. Sosyal yaşamda farklı düşünce ve ideolojiye sahip bazı kişiler, kendi inanç, düşünce ve ideolojisinin aksi yönündeki kişi ve grupların sembol, eylem, vb. gibi unsurları bir tehdit biçiminde değerlendirerek bu tarz davranışta bulunanlara karşı olumsuz tutum sergilemektedir.

Faşizme göre bireysellik ön planda değildir; çünkü bireyin hakkı yoktur. Kişi bütünleştiği toplum içerisinde varlık kazanır. Ayrıca onun korunmaya ve yönetilmeye ihtiyacı vardır. Faşizme göre özgürlük başıbozukluktur. Örneğin grup bünyesine girmeyenler cezalandırılmalıdır (Michel, 2010: 8). Bu doğrultuda (K20) Sünni faşist ifadesinde belli bir ideoloji ve düşünceyi benimseyen grup şeklinde görülmektedir.

“Aleviliğin Allah inancı bizimkinden bile kuvvetli, sadece onların sorgulamalarına yönelik bir tepkileri ile karşılaştım yanlış anlayıp yanlış tepkide bulunuyorlar.” (K21, K, 33, Öğretmen, Üniversite mezunu, Sünni), (K21) inanca dayalı karşılaştırmalı bir perspektifle Alevilerin Allah inancının görünen boyutu ile daha fazla olduğunu savunmaktadır. Başka bir hususta ise Alevilerin, Sünnilerin inanç ve yaşam biçimlerine ilişkin sorgulamalı tavrından yakınmaktadır. Katılımcı Alevilerin Sünniler hakkında yanlış yargıda bulduklarına dikkat çekmektedir. Katılımcının ifadelerinden Alevilerin, Sünnilerin inanç, ibadet ve onun şekillendirdiği yaşam şekline ilişkin konularda tepki geliştirdikleri anlaşılmaktadır.

“Hem Alevi hem Sünni kesimin baskı ve dışlaması ile karşılaştım. Dershane döneminde Türkçe öğretmenim Alevi idi, bende Alevilerin yoğunlukta olduğu bir

dershaneye gidiyordum, hoca Alevi öğrencilere öncelik verirdi. Bana da umursamaz davranır, görmezden gelirdi. Sünnilerin ise kılık kıyafet konusunda dışlamaları ile karşılaştım o kadar çok ki hangisini sayayım aslında şöyle bir bakıldığında Alevilerin bu konuda bir baskıları yok. Sünnilerden bazıları namus, ayıp, Allah üzerinden baskı kuruyorlar. Bir defasında başörtülü olmadığım için camiye giremedim. Annemi bekledim oradan annem yaşında bir kadın bana namaz kılıp, camiye gireceksen öncelikle kafanı ört dedi. Herkesin içinde çok utandım ben yaşına saygıdan abla böyle oldu mu şimdi namaz kılacaksın kalp kırıyorsun dedim. Bizim dindarlarımız şekle göre tavır takındıkları için bir şey söyleyemiyorsun.” (K17, K, 33, Çalışmıyor, Üniversite mezunu, Sünni)

(K17) toplumun vücut bulmasında; dini, kültürel, geleneksel vb. unsurları tutkal mahiyetinde görmektedir. Fertler aracılığı ile üretilerek canlı kılınan bu unsurların toplumsal düzen için gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda söz konusu katılımcının, Allah, başörtüsü, namus gibi dini argümanlar üzerinden bir dışlama ve baskı ile karşılaşması içinde yaşanan mekâna karşı aykırı görülmesinden kaynaklanmaktadır. Başka bir hususta ise katılımcının, Alevilerden gördüğü dışlanma ve ayrımcılık muamelesi ise inanç, kimlik gibi aidiyet kodları üzerinden yapılmaktadır.

“Alevilerden çok fazla baskı gördüm. Mesela ben bir gün açık giyinmişsin dediğimde beni hırpaladığını hatırlıyorum. Eltim ve ben oruç tutuyordum, kendisi öğlene kadar tutup, benim karşımda yemek yiyip, su içiyordu. İnanç ve görüş yönünden karşılaşmıştım. Namaz kıldığımda ilginç bir şekilde incelenip, başörtümden dolayı fazlaca eleştirilmiştim. Hatta öcü gibi ne başını kapatmışsın korkuyorum gibi ifade kullanmıştı.” (K15, K, 32, Ev Hanımı, Lise mezunu, Sünni)

(K15) ön yargı kaynaklı gelişen bu tarz hadiseler her iki inanç grubundaki bireylerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca inanç, ibadet ve yaşam tercihi üzerinden karşılıklı eleştiri her iki inanç grubu için sorun teşkil etmektedir. Katılımcının inancının gereği gördüğü başörtüsü tercihi üzerinden etiketlendirme ile karşılaşması bu durumu örneklendirmektedir. Bu doğrultuda söz konusu katılımcının başörtüsü tercihinden dolayı Alevi bireyde baskı gördüğünü savunurken; K28 ise başörtüsünü geciktirmesini ailesi; Alevi arkadaş ilişkilerine bağlamaktadır. Bu noktada diğer Alevi katılımcıların Sünnilere dair ifadelerinde de başörtüsü üzerinden bir ötekileştirme, dışlama ve yaftalamaya gidilmesi Sünnilerin inanç ve yaşam tercihine yönelik bir baskının olduğunu göstermektedir.

“Ben Sünni inancına mensubum; Alevi inancına da saygı duyuyorum. Onlardan herhangi bir sıkıntı görmedim. Alevilerle aynı yerde oturuyoruz. Onların alışveriş yaptıkları yer farklı, biz onlara, onlar da bizim yerlerimize gelmezler. Meselâ okulda Alevilerle ayrı sınıflardaydık. Ailelerimiz onları dinsiz olarak gördükleri için istemezlerdi. Hatta ben onlarla konuştum diye annemden ceza almıştım. Ailem geç örtünmemde onların etkisi olduğunu düşünmüştü. Bunun yanında ailem, Alevi bir

kadın haram derdi, onlarla aynı ortamda bulunmanın günah olduğunu söylerdi. Aynı mahallede oturuyoruz. Aramızda bir köprü var, karşı tarafa geçmeyiz, ne onlar bizim, ne de biz onların mahallesine girmeyiz. Kur'an kursuna giden bir arkadaşımız vardı. Aleviler onu Sünnileştiği için, Sünniler de o Alevi olduğu için onunla konuşmazlardı. Yani ben onlardan ne baskı ne başka bir şey görmedim.”(K28, K, 20, Üniversite Öğrencisi, Sünni).

(K28) Alevilerden yana bireysel manada bir dışlama ve baskı durumu mevzu bahis olmadığını düşünmektedir. Aile ve çevre faktörü birey üzerinde etkili olmaktadır. Bunun yanında yaşanan mekânda dini ve kültürel kodların ön planda olması bireysel tercihleri de etkilemektedir. Bu durum her iki inanç grubunu kapsamaktadır. Söz konusu katılımcının ifadelerinden Alevi akran grupları ile sosyal manada girilen ilişki ve diyalogların kendi inancı ve ahlaki davranışlarına etki edeceği düşüncesinden dolayı ebeveynlerinin baskısı ile karşılaşmaktadır. Başka bir hususta ise: Alevi bir bireyin inanç tercihinden dolayı karşılaştığı ayrımcılık ve dışlamada yukarıda belirtilen faktörlerin etkisini göstermektedir. Toplumsal yaşantıdaki düşünce kalıplarından bazıları toplumsal manada değer atfedilen kodlar üzerinden nefrete dönüştürülmektedir.

Ön yargı, kendi içerisinde birçok yanlışlığı barındırmasına rağmen nesiller tarafından biriktirilmiş ve aktarılmış olan organik bir hakikattir (Cioran, 2016: 111). Bu durumdan hareketle, teorik kısımda çeşitli kaynaklarda ön yargı, kalıp yargı ve ayrımcılık ile elde edilen bilgiler doğrultusunda, Alevi-Sünni katılımcıların da değerlendirmelerinden, düşünce veya inançlara yönelik baskı ve şiddetin temelinde ön yargının bulunduğu daha de kuvvetlenmektedir

“Babamla birlikte Malatya’da bir Alevi köyüne düğün yemeğine gittiğimde Ramazan ayına denk gelmişti, biz de niyetliydik bize içki uzatmışlardı, niyetliyiz, dediğimde bunların donu bozuk gibi bir olumsuz diyalog geçmişti. Bir şey diyemedik çünkü biz ekmeğimizi bundan kazanıyorduk, susup geçtik.” (K19, E, 34, Tekniker, Üniversite mezunu, Sünni)

(K19) inanç ve ibadetlere yönelik algılamalar bulunulan kişi ve ortamlara göre değişmektedir. Söz konusu katılımcının inancından dolayı Alevi birinden gördüğü olumsuz muamele bunu örneklendirmektedir. Ayrıca buna yönelik karşıt tepki gösterilmemesi finansal kaygılara bağlanmaktadır. Bu noktadan hareketle Sosyal yaşantıda bireyler belli başlı durumlardan dolayı kaygı duymaktadır. Bu durum bireyin yaşamında inanç, görüş, yaşam şekli vb faktörler üzerinden açığa çıkabilecek olası bir durumdan kaynaklanacağı düşüncesidir.

“Geçmişte ortaokul yıllarımda ayrımcılık yaptıklarını çok iyi hatırlıyorum. Yezitler geliyor diye bize laf atarlardı. Okula gelmesinler diyorlardı, meselâ bizim evin önüne kadınlı, erkekli, genç, yaşlı toplanıp gelirlerdi devlet kuralım gibi laf söylerlerdi ellerinde orak çekiç bayrakları vardı. Biz Sünni’yiz, ağabeyim onlarla geziyordu onu değiştirmişlerdi eve bir sürü devrimci kitapları getiriyordu. O zaman yasaklı yıllardı başımız belaya girer diye çuval çuval kitap gömdüğümüzü hatırlıyorum yani diyeceğim o ki Aleviler hep arayış içindeler.” (K22, K, 58, Ev Hanımı, Ortaokul mezunu, Sünni)

(K22) geçmiş yaşantısında Alevilerin, inançlarına yönelik ayrımcılık ifade eden sözleri ile karşılaşmıştır. Aynı zamanda eğitim hayatında Alevi akranlarından tepkiler gördüğünü vurgulamaktadır. Bu durum diğer Alevi ve Sünni katılımcıların belirttiği ön yargıya bağlı nefretin göstergesidir. Söz konusu katılımcının akran gruplarının, kendisini ve aynı inanca sahip kişileri inancından dolayı etiketlemesi aile faktörünün bireyin yaşantısındaki etkisini belirtmektedir. Bunun yanında katılımcının ailesinden birinin Alevilere benzediği düşüncesi arkadaş grubunun düşünce ve buna bağlı ideolojinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Başka bir hususta da katılımcının ifadelerinden kendilerine Alevi grubun devlet kurma yönündeki davetkâr tutumları; Alevilerin kimliğini benimsetme ve konumlandırmaya dayalı davranışlarına atıf yapmaktadır.

Bu açıklamadan hareketle bazı gruplar, dinleri, dilleri ve etnik kökenleri nedeniyle farklı yapılanmalar oluşturarak sosyalist hareketlerin saflarında yer almışlardır. Bu gruplar, toplumun birçok yerinde kendi din, ırk, dil ve düşünce yapıları doğrultusunda sosyal yaşamda etkinlikte bulunmuşlardır. Bu insanlar, sınıfsız, devletsiz, sömürsüz bir dünya veya toplum inşa etme ütopyası ile birçok örgüt kurmuşlardır: grevler, direnişler, sokak gösterileri mitingler bu durumu örneklendirmektedir (Akal, 2011: 27).

“Benim şahsıma yönelik değil de babamın karşılaştığı olumsuz bir durumdan sürekli bahsederdi. Alevilik ile ilgili bir konu açıldığında bir keresinde babam Alevilerin cemine katılmış, orada tatlı dağıtılmış, babam tatlıyı yemiş dede herkes lokmasını kaldırsın! dediğinde babamın dışında herkes tatlıyı göstermiş. Alevi Dedesi de, aramızda Yezidi var, cem dönmüyor, diye babamı kovmuşlar. Neticede babam nerden bilsin cemden önce lokmanın yenmediğini.”(K23, E, 59, Emekli, Lise mezunu, Sünni)

(K23) aile fertlerinden birinin yaşadığı talihsiz olay, inanç ve yaşam biçimine yönelik baskıyı göstermektedir. Katılımcı Alevilerin ibadetlerinden olan cem durumunda farkında olmadan yapılan bir davranış karşısında olumsuz yakıştırma ve tepki ile karşılaştığını ifade etmektedir. Alevi katılımcıların kendilerine ilişkin genel tanımlamalarında; hoşgörü ve hümanizmaya yapılan atfın,

bazı durumlarda farklı bir biçimde tezahür ettiğini göstermektedir. Bu durum şu şekilde ilişkilendirilebilir: Söz konusu hadise; Alevi inanç ritüelinde Alevilerin Sünnilere yönelik el, yabancı gibi ötekileştirmeye dayalı söylemleri üzerinden okunabilmektedir.

“Ben öyle sorularla değil sohbet gibi konuşmak istiyorum seninle, bir düşünürün sözü var; “İnsanlar kafatası ve ırkına göre değil zihniyet ırkına mensuptur”. Ben onu anladım benim için zihniyet önemli tahrik edilme söz konusu örneğin muhafazakâr bir yerde anayasada bile tahrik vardır, bunlar bireylere kötü örnek oluyolar. Sünni toplumun sakıncalı tarafı tek tip profilde insanları görmek istemesidir. Öncelikle Aleviliği tanımlayayım: Alevilik insanların kendi çıkarları doğrultusunda dürüstlük bir meziyettir. Dini meziyetlerden kurtulmak için kendi ibadet tarzlarını oluşturmuşlardır. Dürüstlük en büyük ibadettir diye tanımlayan Abbasiler döneminde dış güçlerden gelen milliyetçilik akımı ve bu milliyetçiliğe bağlı Müslüman akımının günümüzdeki dış güçler ve İşid örneği ile bağdaştırmak istiyorum. Bu adam da Müslüman zatın biridir. Alevilik dini sorundur bence bunun sebebi İslam dini ve mezhebi arasında olmadığı içindir. Alevilik dürüstlük başlığı altında kendini avutuyor. Hz Ali namaz kılarmış, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin yaverleri dört dörtlük ibadet yaparlarmış. Bu nasıl şey işine gelen tarafını ele alıyorlar Aleviliğin Hz. Ali yemek yerken öldürülse yemek yemeyecektiniz öylemi ben inanmıyorum vallaha böyle bir ibadet biçimi hiçbir dinde yok olamaz da” (K5, E, 25, Öğretmen, Üniversite mezunu, Alevi)

(K5) insanların ırklarından ziyade düşüncelerinin önemli olduğunu belirtmektedir. Yaşadığı toplumdaki insanların çabuk etkilenip, provoke olduklarına değinmektedir. Bunun yanında, Sünnilerin tek tip insan modeli oluşturmak istediklerini vurgulamaktadır. Alevilerin ise kendi hesaplarına gelen bir biçimde inanç oluşturduklarını ve bu durumu ibadetler veya diğer dini ritüellerden kaçmak adına yaptıklarını belirtmektedir. Katılımcı dürüstlük kavramına atıfta bulunarak dürüstlüğün ibadet olduğuna açıklık getirmektedir. Aynı zamanda İslam büyüklerinin inanç ve ibadetlerinin bütün olduğuna değinmektedir. Söz konusu katılımcı, Alevi inancına mensup bireylerin aksini savunanları eleştirmektedir. Başka bir hususta ise Sünni inanca mensup olduğunu düşündüğü İşid örneğini İslam’ın yanlış algılanmasına bağlamaktadır. Ayrıca Alevilerin de inanç ve ibadetleri kendince algılayıp değerlendirmelerini doğru görmemektedir. (K5) Alevilerin bazılarının namaz ibadetine ilişkin yorumundan hareketle başka bir çalışmada ise konuya şu şekilde yaklaşılmaktadır: Halk arasında Alevilerin, “namazı kılınmış” gibi ifadeler bulunmaktadır. Bediüzzaman bir vesile ile meseleye şu şekilde temas etmektedir: “Evet, çokları var ki büyüklerine ve Mürşitlerine itimat edip tembellik eder, hatta bazen “Namazı kılınmış der, bir kısım Aleviler gibi”(Nursi,1990: 40 akt; Canan, 2002: 42)

Sünnilerin sosyal yaşamlarında karşılaştıkları dışlama ve baskılar katılımcıların görüş ve ifadeleri üzerinden şu şekilde açıklanmaktadır: K16, baskıya dayalı bir tutum ve davranış; Alevilerden ziyade Sünnilerin uygulayacağını savunmaktadır. Benzer bir durumda K27 Sünnilerin bazılarında yaşam tercihinine yönelik karşılaştığı yönündedir. K20 ise Alevileri hoşgörülü, saygılı, hümanist olduklarına dair kanaatedir. K21 Alevilere yönelik bir baskı ile karşılaşmadığını, ancak sorgulama tarzı tutumları ile karşılaştığını savunurken; K17 sosyal yaşamında inanç, ibadet, tercihlerine yönelik her iki inanç grubunun baskı ve dışlamaları ile karşılaştığına dikkat çekmektedir. K15, K22, K23 sadece Alevilerden yana inanç, ibadetlerinden dolayı baskı görmüşlerdir. K28 Alevileri ile etkileşim noktasında aile ve çevresinden dolayı baskı ile karşılaşmıştır. K5 her iki inanç grubunun kendi içerisinde olumsuz yönler bulunduğunu savunmaktadır. Alevi ve Sünniliği her iki kesimindeki bireyler tarafından kendi düşünce ve istekleri doğrultusunda yeniden eksik inşa edildiğine dair kanaate bulunmaktadır.

Arabacı'ya göre: Alevi ve Sünni ayrışmasının kökleri, Hilafet meselesine dayanmaktadır. Türk toplum yapısında ise bu durum dini, sosyo-kültüre bağlı bir formda gerçekleşmiştir. Bu algının dinin bizzat kendisinden kaynaklandığı iddia edilemeyeceği gibi sosyolojik bir biçimde belirlenen din anlayışına ve kutsala büründürülmesi de aynı dinin farklı yorumları ve yaşam biçimleri arasında sınır çizmektedir. Belirlenen sınır bir noktada din adına yapılan yanlıştır. Aynı İslam dinine ve bu dinin temel kaynaklarına bağlı olan fertler arasında farklılaşmayı ayrışma ve çatışmaya dönüştürmek ne İslam dininin kabul edeceği, ne de Türk toplumunun üstesinden gelebileceği bir husustur (Arabacı, 2005: 193). Türk toplum yapısında kişinin hangi moral yükümlülüklerinden sorumlu tutulacağını iki önemli kaynak belirlemektedir: Devlet ve din bunun temel belirleyenlerindedir (Sarıbay, 2001: 146).

Alevi ve Sünnilerin bir araya gelip bütünleşmesi için "İslam" dininin sistematüğinde hiçbir ayrılık noktasına rastlamak mümkün değildir. İslam dini, ayrılıkları birleştiren, bütünleştiren, "bir de çokluk", "çokta birlik arayan bir dindir" (Türkdoğan, 2006: 637). Aleviler de Sünniler de İslam dinin temelinde birdirler. Yani hem Sünniler hem de Aleviler, İslam'ın açıkladığı ve takdim ettiği bir şekilde

Allah'ın tek olduğunda, Hz. Muhammed'in son peygamber ve ilahi kitabın Kur'an-ı Kerim olduğunda birdirler (Çetin, 2014: 107).

İslâm dinin insanlar arısındaki toplumsal ilişkileri temin etmek amacıyla vaaz ettiği prensiplerden en önemlisi eşitlik anlayışıdır. Toplumsal eşitliğin sağlanması, birlik ve beraberlik düsturunun işlevsel hale getirilmesi ve ırkçılık gibi sosyal bünyeye zarar veren olumsuzlukların bertaraf edilmesi toplumsal refah açısından gereklidir. İslam özel manada bütün Müslümanların eşit ve kardeş, genel anlamda ise bütün insanların iyi ilişkiler içinde bulunmasını buyurmaktadır (Bodur, 2017: 138). *Ey İnsanlar, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah yanında en üstün olanınız derin ilâhî bir sorumluluk bilincine sahip olanınızdır. Allah bilendir, haber alandır.* (49/ Hucurat -13)

BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Alevi ve Sünni ilişkilerinin değerlendirilmesini konu edinen bu araştırmada Malatya'daki Alevi ve Sünni bireylerin birbirlerinin düşünce, inanç ve yaşam biçimine yönelik sosyal yaşamda uyguladıkları dışlama ve baskı, Şerif Mardin'in mahalle baskısı kavramından hareketle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Betimsel ve içerik analizi tekniği kullanılarak katılımcılarla görüşmeler yapılmış, yapılan görüşmelerden sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmada yorumlayıcı sosyal bilim yöntemi kullanılmıştır. Yorumlayıcı paradigma yönteminin kullanılmasındaki bir amaç ise toplumsal eylemi bireyin bakış açısından anlamak ve bu doğrultuda açıklamaktır (Neuman, 2014: 158). Bu bağlamda Alevi ve Sünnilerin, yaşadıkları ortamda birbirleri ile nasıl bir ilişki içerisinde bulduklarını ve bunu kendi toplumsal dünyalarına göre nasıl anlamlandırdıklarını yerinde görmek için alan araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu nedenle Malatya'da yaşayan Alevi ve Sünni bireylerle görüşülerek araştırma yapılmıştır. Bu doğrultuda genel hatları ile araştırma değerlendirildiğinde kullanılan yöntem uygundur.

'Mahalle Baskısı Bağlamında Alevi ve Sünni İlişkilerinin Değerlendirilmesi, Malatya Örneği' adlı araştırmanın beş ana başlıktan oluşan bulgular kısmı her iki inanca mensup kişilerin açıklamaları doğrultusunda yorumlanmıştır.

Birinci başlıkta: 'Malatya'da yaşayan Alevi ve Sünnilerin inanç ve mensubiyetliklerine ilişkin bulgular' ele alınmıştır. Burada Alevi katılımcılar, inanç yönünden, Aleviliği bir mezhep gibi görmenin yanı sıra Hz Ali'ye bağlı bir inanç biçimi şeklinde de tanımlamalar yapmaktadırlar. Bu tanımlamanın dışında Atatürkçü, laik, çağdaş, solcu, demokrat gibi kavramlarla açıklamaya gitmektedirler.

Sünni katılımcılar, ise kendilerini İslam dini mezheplerinden olan Müslüman, Hanefi, Şafi gibi inançlar mezhep ve aidiyetliğe ilişkin kavramları inanç şeklinde görmektedir. Ve kendilerini bu kavramlar üzerinden açıklamaktadırlar.

Sünni katılımcılardan 3 ise: Sünnilerin inancını kategorize ederek gerçek anlamda Müslüman tanımlamasına gitmektedirler. 2 katılımcı inancı ve kimliğine ilişkin açıklamada kendilerini herhangi bir yerde konumlandırmadıklarını beyan etmektedirler.

Dini grupların birbirlerini değerlendirmeleri ile ilgili kısımda: Alevi katılımcıların 11 Sünnileri tanımlarken *kapalı, ataerkil, yobaz, tutucu* ve *muhafazakâr* gibi nitelendirmelere gitmektedirler. Ayrıca Alevi katılımcılar, Sünnilere ilişkin bu nitelendirmeleri yaparken kendilerini *çağdaş, hümanist* vb gibi kavramlarla açıklamaktadırlar. Alevilerden 1 katılımcı ise Sünniliğin saygı duyulması gereken bir inanç biçimi olduğunu belirtmektedir. Diğer bir katılımcı: Sünni olduğu halde müşterek düşünce ve inanca mensup olduğu kişileri eleştirmektedir.

Bu başlık altındaki değerlendirmede Sünni katılımcıların 9 Alevileri ve Aleviliği *kültür, mezhep, Bektaşiliğe bağlılık, inanç biçimi, modernlik*, gibi kavramlarla tanımlarken Sünni katılımcılardan 4 katılımcı ise bölünmüşlük, *ateist, kendi inançlarını üstün görenler, yabancı* gibi nitelendirmelerde bulunmaktadırlar.

Toplumda birey olmaya ilişkin bulgularda ise Alevi katılımcılar inanç, ibadet ve yaşam biçimlerini özgürce yerine getirme noktasında, Sünniler tarafından kısıtlama ile karşılaştıklarını savunmaktadır. Sünni katılımcılar ise bu konuda: başkalarının ifadeleri, yaşadıkları çevre, aile, dini ve ahlaki argümanlar gibi faktörlerin sosyal yaşantılarında ki etkisinden bahsetmektedir.

Sünni katılımcılar, birey olmaları ve özgür hareket etmeleri hususunda bu faktörlerin kısıtlama getirdiğini vurgulamaktadırlar.

Sosyal yaşamda Alevi inancına mensup bireylerin karşılaştığı tutum ve davranışlara ilişkin bulgularda: Alevi katılımcıların hepsi, inanç, ibadet ve yaşam biçimlerine yönelik dışlama, ötekileştirme ve baskı ile karşılaştıklarına dikkat çekmektedir.

Sünni katılımcıların 11 ise sosyal yaşantıda Alevilerden yana bir dışlama ve baskının olmadığını ifade ederken; gerçek manada Sünni katılımcılardan 3 ise Sünnilerin baskı uyguladığını belirtmektedir. Sünnilerden 4 katılımcı Alevilerden, kimlik, inanç ve ibadetlerine yönelik baskı gördüğüne dikkat çekmektedir.

Alevi katılımcıların 12 Sünnilerden ayrımcılık, ötekileştirme ve baskı gördüğünü belirtirken; Sünni katılımcılardan 11 Alevilerden yana bir dışlama ve baskı ile karşılaşmadıklarını savunmaktadır. Başka bir husus ise; Sünnilerin 3 müşterek inanç ve düşünceye sahip kişilerden baskı ve dışlama gibi muamelelere maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, araştırmanın bulgular kısmında katılımcıların yorumları ve diğer çalışmalar neticesinde edinilen bilgiler doğrultusunda, Alevi ve Sünni kesimin birbirlerine yönelik belirli mesafeleri söz konusudur: her iki inancından birbirlerine yönelik ön yargıları mevcuttur: inancını yaşama noktasında ötürü dışlama, sosyal ilişkilerinin asgari düzeyde olması, kız alıp vermeme vb. gibi durumlar söz konusudur. Her ne kadar gelişme veya değişimle bir arada bulunmaları ve sosyal ilişkileri söz konusu olsa da bazılarında ön kabule dayalı olumsuz duygu ve hisler fark edilmektedir.

Genel anlamda katılımcıların açıklamaları, bu yorumlarla örtüşen ve konuya yakın kaynaklarla desteklenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda her başlık altında görüşmeler yorumlanarak özetlenmiştir. Bulgular kısmında, araştırma için asıl unsur olan Alevi ve Sünnilerin sosyal yaşamda birbirlerinin inanç, düşünce ve yaşam şekillerine ilişkin bir dışlama ve baskının olup olmadığı anlaşılmasına çalışılmıştır. Ortaya çıkan cevaplar neticesinde her iki inançtan bazı kişilerin karşılıklı eleştirme, olumsuz tutum geliştirme, dışlama, ötekileştirme veya baskı yaptıkları ulaşılan kaynaklar ve elde edilen bulgular doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Malatya’da yapılan alan çalışmasında Alevi ve Sünni katılımcıların ifadeleri doğrultusunda elde edilen bulgular, çalışmanın temel problemi ekseninde yorumlanmıştır. Ortaya çıkan bulguların yorumlanması Alevi ve Sünni katılımcıların birbirlerinin inanç, ibadet, düşünce ve yaşamlarına ilişkin herhangi bir baskının olup olmadığı katılımcıların görüşleri çerçevesinde ortaya konulmuştur. Bu amaçla her iki inanca mensup görüşülen kişiler demografik özellikleri ve inançları kapsamında formüle edilmiştir.

Yapılan araştırmada edinilen bulgulara sonuç kısmında detaylı bir biçimde değinilmiştir.

SONUÇ

Mahalle baskısı sadece grup, topluluk, vb. gibi toplumu oluşturan nüvelerde değil sosyal yaşamın her alanda hissedilmektedir: Kadın, erkek, dindar, ateist, Alevi, Sünni, başörtülü, başı açık, laik, din, azınlık, çoğunluk, vb. gibi toplumsal unsurlar arasında görülebilmektedir. Her fert toplumsal yaşamda sosyal baskı ve mahalle baskısı ile bir şekilde karşılaşmaktadır. Bu durumda daha çok bazı sosyal değer ve referanslar sınır kabul edildiği için sosyal baskı meşrulaştırılmaktadır.

Mahalle baskısı geçmişte cemaat tipi toplumlarda herkesin birbirini tanıması doğrultusunda ortaya çıkmış olsa da gelişme ve değişme ile birlikte toplumsal yaşama egemen olan güçlerin sosyal kurumlar ve teknolojik mekanizmalar aracılığı ile varlığını sürdürerek topluma, gruba ve kişiye etkisini sürdürmektedir.

Araştırmanın sonucundan hareketle mahalle baskısı kavram olarak her ne kadar değişse de, nitelik olarak her an, her yerde etkisi hissedilmektedir. Bu durum daha çok toplumsal düzen ve istikrar adına yapılsa da ön yargının meydana getirdiği farklılığın, sosyal yaşamda tehdit gibi algılanması da sosyal baskıya yol açmaktadır.

Mahalle baskısı toplumsal bütünlüğün muhafazası gibi görülse de bir anlamda ön yargı, ayrımcılık vb. olumsuz düşünce ve değerlendirmeler neticesinde de ortaya çıkmaktadır. Bu durum, toplumsal yaşamda kabul görmeme, dışlama, ötekileştirmeye yol açarken, kişi veya gruplarda korku ve endişeyi meydana getirmektedir.

Türk toplum yapısında daha öncede belirtildiği gibi dini, geleneksel, kültürel ve ahlaki değerlerin önemli bir yerinin olması, bu konuda toplumda sahiplenici bir tavır oluşturmaktadır. Bunun yanında farklı düşünce ve inançların toplumsal yapının form ve ahengini aksatacağı düşünce ve endişesi mahalle baskısına kapı aralamaktadır. Bu noktadan hareketle Alevi kesimin inanç ve sosyal yaşam yönünden esnek tavır ve davranışları, Sünnilerin bir kısmı tarafından kabul görmemektedir. Bu durum sözlü baskı, hatta şiddetle sonuçlanmaktadır. Aleviler ise tarihsel süreçten bugüne Sünnilere yönelik olumsuz birikim yüklü hafızalarını,

sosyal yaşamda da ön plana çıkarmaktadırlar. Bu yüzden Sünniler için gerici, yobaz, Yezit vb. gibi olumsuz çağrışım uyandıran nitelendirmelerde bulunmaktadır.

Sünnilerin bazılarına göre de günümüzde Aleviler bir baskı ve şiddetle karşılaşmalar da geçmiş hafızalarında sözlü tarihin etkisi ile Sünnilere karşı bazı sıfat ve yakıştırmalarla ön yargılı davranarak mesafe geliştirmektedirler.

Araştırmada elde edilen sonuçlar, yorumlayıcı paradigma açısından değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda Malatya’da yaşayan Alevi ve Sünnilerin bakış açısı, karşılaştıkları tutum ve davranışları nasıl algıladıkları ve buna ilişkin açıklamaları açısından ele alınmıştır. Alevi katılımcılar, sosyal yaşamda karşılaştıkları durumların genelde olumsuz olduğuna dair açıklamada bulunmaktadır. Alevi katılımcıların çoğunluğuna göre kendilerine yönelik baskı; ön yargı, politik unsurlar ve tek tipleştirmeye dair tutum ve davranışlardan kaynaklanmaktadır. Aleviler, genelde inanç, ibadet ve yaşam biçimine yönelik bir baskı ve dışlamanın olduğunu belirtmektedir. Aleviler uygulanan baskıyı toplumun çoğunluğunun Sünnilerin oluşturduğuna ve kendileri ile müşterek düşünüp, hareket etmeleri beklentilerinin olmasına bağlamaktadırlar.

Sünni katılımcıların çoğunluğu için ise Alevilerden yana bir dışlama ve baskı söz konusu değildir. Ancak bir kısım Sünni’ye göre ise Alevilerin kendi inanç, ibadet ve tercihlerine yönelik bir baskı vardır. Bu durum Alevilerin Sünnilere karşı ön yargıya bağlı sözlü bir baskıları olduğunu göstermektedir.

Alevi ve Sünnilerin sosyal yaşamlarında birbirleri ile ilişkilerinde genelde dışlama, ötekileştirme ve baskıya yönelik tutum ve davranışlar olduğu görülmektedir. Bu durum genelde her iki taraf için de söz konusudur. Her iki inanç grubunun da çoğu zaman birbirlerine yönelik tutum ve davranışlarında bir dışlama ve baskı mevcuttur.

Toplumda baskı: etniklik, kimlik, dini ve siyasi faktörlerin etkisi ile de ortaya çıkmaktadır. Bu faktörlerin oluşmasına ön yargı ve kalıp yargı, zemin hazırlamaktadır. Türk toplum yapısında tasnif edilen etnik gruplar arasında yer alan Aleviler, Sünnilere göre azınlıkta olduğundan geçmişten günümüze çoğu zaman dışlama, ötekileştirme ve baskı ile karşılaşmışlardır. Azınlık algısına dayalı baskı daha çok inanç noktasında gerçekleşmiştir. Sünnilerin çoğunluğunun oluşturduğu

toplum yapısında azınlığın inancına ilişkin farklılığın bazı koşul ve zamanlarda bir tehdit gibi görülmesi de baskının açığa çıktığının bir tezahürüdür. Alevilerin ise aynı tutum ve davranışları, tarihsel süreçte yaşanan hadiselerle ilişkilendirerek bunun yanında kendilerinin modern olduğu düşüncesinden hareket edip Sünnilere uyguladıkları görülür. Bu noktadan hareketle araştırmada her iki inanç grubundan Alevi olanların maruz kaldığı dışlama ve baskıların fiili olduğu anlaşılırken Sünnilerin çoğunluğunun ise Alevilerden yana karşılaştıkları baskının dışlama, bakış ve sözlü bir biçimde gerçekleştirildiği görülmektedir.

Araştırmanın problemi kısmında oluşturulan sorularda, şu cevaplara ulaşılmıştır:

Alevi ve Sünniler birbirlerini tanımlarken, Alevi katılımcılardan bazıları geçmişte yaşanan olumsuz deneyimlerden etkilenerek Sünnilere yönelik bir takım olumsuzluk ifade eden tanımlamalara gitmektedirler. Sünniler ise Alevilere ilişkin inanç ve yaşam biçimine bağlı durumlar doğrultusunda bir tanımlama şekli benimsemektedir.

Alevi katılımcılar, kendi inançlarını daha hümanist değerlerle açıklarken, Sünni katılımcılardan bazıları, İslamiyet'i ve Hz Muhammed'i son peygamber olarak görmeleri üzerinden inançlarını üstün görmektedirler.

Malatya ilinde yaşayan Alevi ve Sünni katılımcıların sosyal yaşantılarında ilişkilerinin asgari boyutta olduğu katılımcıların görüş ve ifadelerinden çıkarılmıştır. Alevi katılımcıların bazılarına göre: İnanç ve ideolojiye yönelik bir ortam oluşmadığı takdirde sorun çıkmadığı dile getirilmektedir. Bazılarını ise sosyal ilişki ortamlarında Sünnilerin inançlarına yönelik olumsuz eleştiride buldukları düşünüldüğünden belli mesafe geliştirdikleri vurgulanmaktadır. Genel anlamda her iki katılımcıların da bu tarz mesafeli tutumlarının altında yatan etkenin geçmişte yaşanan olumsuz deneyimlerin aktarılması ve ön yargıya dayalı bir algıdan kaynaklandığı görülmektedir.

Başkaları, öteki gibi kavramların Alevi katılımcılar için ifade ettiği anlam Sünniler olurken; Sünniler için ise yaşadıkları ortamda inanç, ahlak, kültür, gelenek vb. unsurların referans gösterilerek oluşturulan kısıtlama ve baskılardan dolayı bu kavramlar öteki ve başkalarını belirlemektedir.

Her iki inanca mensup katılımcılardan dışlama ve baskı ile karşı karşıya kalma söz konusudur. Bu durum genellikle inanç, ibadet ve yaşam biçimlerine yöneliktir.

Mahalle baskısının nedenlerinden biri de ön yargıdır. Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda baskı ve dışlamaya maruz kalan tarafın Alevi kesim olduğu anlaşılmaktadır. Sünnilerde ise genellikle kendi içerisinde bir dışlama ve baskı olduğu bazı katılımcıların ifadelerinde görülmektedir.

Alevi katılımcılara göre: Sünnilerin çoğunlukta olması ve homojen bir toplum yaratma düşüncesi baskı ve dışlamayı beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte Alevi katılımcıların ifadelerinden inanç ve yaşam biçimlerinden dolayı dezavantajlı grup oldukları anlaşılmaktadır. Sünniler için ise böyle bir durum pek söz konusu değildir.

Araştırmanın bulgular kısmının geneli nicel değil nitel yönetime dayandığından, her iki inanç grubundan katılımcıların ifadeleri göz önüne alındığında yaşananların kitlesel bir olaydan ziyade münferit olduğu saptanmıştır.

Her iki inanç grubu için tarihsel süreç içerisinde meydana gelen baskı ve dışlamaların etkisinin, günümüzle karşılaştırıldığında hissedilebilir ölçüde azaldığı görülmektedir. Bununla birlikte, araştırmanın teorik kısmındaki çalışmalardan ve bulgular kısmındaki bazı katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, Alevi ve Sünniler arasındaki sosyal, vb. ilişkilerinde iyi yönde bir takım gelişmeler olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Alevilerin günümüzde bazı siyasal, sosyal, inanç özgürlüğü ve yaşam tercihlerine ilişkin hak ve taleplerinde önemli gelişmeler olduğu bilinmektedir.

Her iki inanç grubu arasında yaşanan olumsuzluklar, ön yargıya bağlı gelişen bireysel ilişkilerdeki tutum çerçevesinde ele alınabilir. Bu durum özelinde yaşanan olumsuzluklar, toplumda yaşayan Alevi ve Sünnilerin geneline yönelik bir algı şeklinde değerlendirilmemelidir.

Bundan hareketle Malatya ilindeki alan araştırmasında görüşmecilerin düşünce ve görüşlerine ilişkin konularda kısmen de olsa mahalle baskısına dair bir durumla karşılaştıkları anlaşılmaktadır. Ancak Alevi ve Sünni katılımcıların birbirlerine yönelik baskıları, katılımcıların düşünce ve görüşlerinden yola çıkılarak Türk toplumunda yaşayan Alevi ve Sünnilerin bütünü üzerinden bir genelleme

yapılmamalıdır. Bu doğrultuda araştırmanın yapıldığı zaman, yer, kişiler arası ilişkiler ve olası şartlar açısından sınırlı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Açık, T. (2014) “Mahalle ve Cami Osmanlı İmparatorluğu’nda Mahalle Tipleri Hakkında Trabzon Üzerinden Bir Değerlendirme” *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi Otam*, Sayı.35, s,1-39.
- Ak, H. (...) Büyük Birader ve Gözetim Devleti. http://www.emo.org.tr/ekler/53d20c2c209061b_ek.pdf?dergi=1047 adresinden. 27. 10. 2017. tarihinde edinilmiştir.
- Akal, E. (2011). *Kızıl Feministler Bir Sözlü Tarih Çalışması* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akbaş, G. (2010). Social Identity and Intergroup Relations: The Case Of Alevis and Sunnisim Amasya. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/Tarama> adresinden, 11. 10. 2017. tarihinde edinilmiştir.
- Akdoğan, A. (2016). *Gündelik Hayata Sosyolojik Bakış* Ankara: Araştırma Yayınları.
- Akerlof, A,G ve Kranton, E, R. (2016). *Kimlik İktisadı Kimliklerimiz, İşimizi, Ücretimizi ve Refahımızı Nasıl Şekillendiriyor?* (Çev. C. Madenci).Ankara: Efil Yayınları.
- Akın, H, M. (2015). *Toplumsallaşma Sözlüğü* (2. Baskı). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aksal, E. (2014). “Kültürel Kimliğin İnşa Sürecinde Melez Bir Kavram Olarak Alevilik” *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Sayı*. 53, s, 215-232.
- Akşit, B. Vd. (2012). *Türkiye’de Dindarlık Sosyal Gerilimler Ekseninde İnanç ve Yaşam Biçimleri* İstanbul: İletişim Yayınları.

- Aktaş, Y. (2013). *Bir Bakışta Toplum Bilim* İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Aktay, Y. (2011). *Korku ve İktidar* (2. Baskı). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Aktay, Y. ve Kızılkaya, A. (2014). *Hepimiz Ötekiyiz Türkiye’de Kimlikler ve Algular* İstanbul: Tezkire Yayınları.
- Aktay, Y. (2007). “Sosyo-Kültürel ve Politik Yönleriyle Alevilik Üzerine Notlar” *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* Sayı. 1, s, 58-76.
- Alperen, A. (2009). “Alevilik Modernleşmesine Dair Düşünceler” *Dem Dergisi* Sayı. 2, s,76-82.
- Alpman, S, P. (2016). *Esmer Yakalılar Kent Sınıf Kimlik ve Kürt Emeği* (1.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alvanoğlu, S. (2017). “Türkiye’de Alevi Kimliği Üzerine Bir Değerlendirme” *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*. Sayı, 15. s, 173-189.
- Alver, K. (2013). *Mahalle Mahallenin Toplumsal ve Mekansal Portresi* Ankara: Hece Yayınları.
- Arabacı, F. (2000). *Alevilik ve Sünniliğin Sosyolojik Boyutları* İstanbul: Barış Platin Yayınları.
- Arabacı, F. (2005, Ekim). *Farklılaşma İçinde Bütünleşmenin Teolojik ve Sosyolojik Temelleri*. 1-Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu, Bildiriler-Müzakereler, Isparta.
- Arslan, M. (2016, Ekim). *Kültürel Bellek Bağlamında Hoşgörü ve Barışın Arka Planı*. 2. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Hoşgörü ve Barış Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Arslanoğlu, İ. (...). Türkiye’de Alevi-Sünni Farklılığı Sorunlar <http://w3.gazi.edu.tr/~iarslan/alevisunnifarklilik.pdf> adresinden 18. 5. 2018. tarihinde edinilmiştir.

- Arslantürk, Z. (2001). *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri* (5. Baskı). İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Arslantürk, Z. ve Amman, M, T. (2008). *Sosyoloji Kavramlar Kurumlar Süreçler Teoriler* (5. Baskı). İstanbul: Çamlıca Yayınları
- Aslan, C. (2005). *Sosyolojiye Giriş Kavramlar ve Kullanımları* Adana: Karahan Kitabevi.
- Avcı, Ö. (2012). *İstanbul'da Dindar Üniversite Gençliği İki Dünya Arasında*, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Aydın, M. (2014). *Sistemik Din Sosyolojisi* İstanbul: Açılım Kitap.
- Aygün, H. (2014). *Fişlemenin Tarihi* (3. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Aytaç, Ö. (2005). "Modern Kurumların Eleştirisi Üzerine Bir Yaklaşım" *Amme İdaresi Dergisi* Sayı. 2, s, 1-23.
- Aytaş, G. (2012). "Cumhuriyet Devri Türk Romanında Alevilik Algısına Yönelik Tespit ve Yorumlar" *Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi* Sayı. 64, s, 271-282.
- Aziz, A. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem ve Teknikleri* (10.Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Bahar, İ, H. (2009). *Sosyoloji* (3. Baskı). Ankara: Ufuk Yayınları.
- Bahar, İ. H. (2008). *Sosyoloji* Ankara: Uluslar Arası Stratejik Araştırmalar Kurumu.
- Baker, U. (2017). *Aşındırma Denemeleri* (5. Baskı). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bal, H. (2014). *Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Balamir, B, R. ve Bakacak. G, A. (2009). "Modernitenin Sosyal Kontrol Söyleminin Değişen Görünümleri" *Edebiyat Fakültesi Dergisi* Sayı. 1, s,33-47.

- Balcı, A. (2013). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeleri* (10 Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Balibar, E ve Wallerstein, I. (2013). *Irk Ulus Sınıf Belirsiz Kimlikler* (Çev. N. Ökten) İstanbul: Metis Yayınları.
- Barbarosoğlu, K. F. (2006). *Şov ve Mahrem* (2. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Barutçugil, İ. (2011). *Kültürler Arası Farklılıkların Yönetimi* İstanbul: Kariyer Yayınları.
- Başdemir, Y, H. (2011). Türkiye’de Din Özgürlüğü ve Laiklik. B. Sambur, (Ed.), *Din Özgürlüğü Felsefi Bir Bakış İçinde* (s. 26-27). Ankara: Liberte Yayınları.
- Başdemir, Y, H. (2011). Türkiye’de Din Özgürlüğü ve Laiklik. Başdemir. Y.H. (Ed.), *Optimum Değerler Olarak Laiklik ve Din Özgürlüğü* içinde (s.169). Ankara: Liberte Yayınları.
- Başgil, F.A. (1962). *Din ve Laiklik Din Nedir? Din Hürriyeti ve Laiklik Ne Demektir?* (2. Baskı). İstanbul: Yağmur Yayınları.
- Bates, G. D. (2013). *21.Yüzyılda Kültürel Antropoloji İnsanın Doğadaki Yeri* (Çev. S. Aydın). (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Baudrillard, J. (2016). *Kötülüğün Şeffaflığı Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme* (Çev. I. Ergüden).(6. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). *Yasa Koyucular İle Yorumcular* (Çev. K. Atakay). (3. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2013). *Akışkan Gözetim* (Çev. Yılmaz. E)İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. ve Lyon, D. (2013). *Akışkan Gözetim* (Çev. Yılmaz. E). (2. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). *Sosyolojik Düşünmek* (Çev. Yılmaz. A). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Bayrak, M. (2011). *Bir Siyaset Tarzı Olarak Alevi Katliamları* Ankara: Özge Yayınları.
- Berger, L. P. ve Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi* (Çev. V. S. Öğütle). (1. Baskı). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Berger, P. (2015). *Kutsal Şemsiye Dinin Sosyolojik Teorisinin Ana Unsurları* (Çev. A. Coşkun) (5.Baskı) İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Bilgiç, S. M. Vd. (2014). “Türkiye’de Kimlikler Arası Kutuplaşmanın Sosyal Mesafe Üzerinden Ölçümü ve Toplumsal Güvenliğe Etkisi” Bilge Strateji Sayı. 11, s,163-205.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimler Kavşağında Kimlik Sorunu* İzmir: Ege Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2005). *Siyaset ve İnsan Siyaset Psikolojisi Yazıları* Ankara: Bağlam Yayınları.
- Bilgin, V. (2009). *Bizi Kuşatan Toplum Sosyolojiye Giriş* Bursa: Düşünce Yayınları.
- Bodrogi, K. K. (2012). *Kızılbaşlar/Aleviler* (Çev. O. Değirmenci ve B. E. Aybudak) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bodur, N. (2017). *Kur’an’ın Sosyolojik Yorumu (Ebu Zehra Örneği)* (1. Baskı). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2012). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar* (Çev. N. Ökten). (6.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourse, M. (2009). *Melezliğe Övgü* (Çev. I. Ergüden) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bozkurt, F. (2006). *Çağdaşlaşma Sürecinde Alevilik* (2. Baskı). İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bozkurt, F. (2013). *Buyruk İmam Cafer-i Sadık Buyruğu* İstanbul: Kapı Yayınları.

- Bozkurt, F. (2005). *Toplumsal Boyutlarıyla Alevilik* İstanbul: Kapı Yayınları.
- Bozkuş, M. (2005, Ekim). *Müzakere*, 1. Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu, Bildiriler-Müzakereler, Isparta.
- Brym, J. R. (1998). *New Society Sociology For The 21st Century*, Second (4th ed.) Canada.
- Buchanan, I. (2010). *Oxford Dictionary Of Critical Theory*, Oxford University.
- Buduklu, Y. (2017). "Toplumsal Hafıza ve Medya" *Sosyoloji Divanı Dergisi* Sayı. 10, s, 77-101.
- Buğra, A. ve Savaşkan, O. (2014). *Türkiye'de Yeni Kapitalizm Siyaset, Din ve İş Dünyası* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bulaç, A. (2014). *Din ve Siyaset*, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Bulut, T. (2008). *Değişimi Yöneten Türkiye* Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.
- Burke, P. (2003). *Afişten Heykele Minyatürden Fotoğraf Tarihin Görgü Tanıklar* (Çev. Z. Yelçe) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Canan, İ. (2002). *Risale-i Nur Işığında Alevilik Sünnilik Meselesi* (2. Baskı). İstanbul: Nesil Yayınları.
- Cannetti, E. (2012). *Kitle ve İktidar* (Çev. Aygen G).(5. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cilasun, A.C. (2015). *Örgütlenmiş Nefretin Hedefindeki Alevilik* Ankara: Favori Yayınları.
- Cioran, M, E. (2016). *Çürümenin Kitabı* (Çev. H. Bayrı) İstanbul: Metis Yayınları.
- Crary, J. (2004). *Gözlemcinin Teknikleri On Dokuzuncu Yüzyılda Görme ve Modernite Üzerine* (1. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cüceloğlu, D. (2012). *İnsan ve Davranışı Psikolojinin Temel Kavramları* İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Çakır, M. (2014). *Görsel Kültür ve Küresel Kitle Kültürü* (1. Baskı). Ankara: Ütopya Yayınları.
- Çakır, R. (2009). *Mahalle Baskısı Prof. Dr. Şerif Mardin'in Tezlerinden Hareketle Türkiye'de İslam, Cumhuriyet, Laiklik ve Demokrasi* İstanbul: Doğan Kitap.
- Çakır, R. ve Bozan. İ. (2009). *Mahalle Baskısı Var mı Yok mu?* İstanbul: Doğan Kitap.
- Çakmak, Y. ve Gürtaş İ. (2015). Kızılbaşlık Alevilik Bektaşilik Tarih-Kimlik-İnanç- Ritüel. M. Sökefeld, (Der.), *Almanya'da Aleviler: Tak iyeden Alevi Hareketine* İçinde (s.403-406). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çalışır, O. (2015). *Aleviler* İstanbul: Everest Yayınları.
- Çapcıoğlu, İ ve. Beşirli, H. (2013). *Sosyolojiye Giriş* Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Çapkın, N. (2015). *Toplumsal Hakikat Ankara: Sitav Yayınları*.
- Çayır, K. ve Ceyhan, A, M. (2013). Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar. K. Çayır, (Der.), *Gruplar Arası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık* içinde (s.11). (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çayır, K. ve Ceyhan, A, M. (2013). Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar. H, A, D, Madran, (Der.), *Sosyal Kimlik ve Ayrımcılık* içinde (s32-38). (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çayır, K. ve Ceyhan, A, M. (2013). Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar. Göregenli, M, (Der.) *Temel Kavramlar: Önyargı Kalıp yargı ve Ayrımcılık* içinde (s.22-23). (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çeğin, G. ve Ünsaldı, L. (2014). “ Bourdieu'nun Şehirleri Üzerinden Temsiliyet Simyası” *Cogito Düşünce Dergisi* sayı, 76. s,89-105.
- Çelebiş, D. (2016). Mahalle baskısı Gazete bir ,<http://gazetebir.com.tr/makale/mahalle-baskisi/> adresinden 27.10. 2017 tarihinde edinilmiştir.

- Çelik, C. (2017). "Toplumsal Hafızanın İnşasında İsimler" *Sosyoloji Divanı Dergisi* Sayı. 10, s, 63-75.
- Çem, M. (2011). *Dersim Merkezli Kürt Aleviliği Etnisite, Din İnanç, Kültür ve Direniş* İstanbul: Vate Yayıncılık.
- Çetin, M. (2009). *Aydın Yabancılaşması (Üst Seçkin Heteredoksi)* İstanbul: Biyografi Net Yayıncılık.
- Çetin, N. (2014). *Etnik Siyaset ve Alevilik* Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çevik, M. (2015). *Müslüman'ca Demokrasi Bir Adalet Teorisi* İstanbul: Mana Yayınları.
- Çoban, B. (2014). Göz ve İktidar Vitrinlere Değil Gök Yüzüne Bak. <http://www.academia.edu/> adresinden 20.10.2017. tarihinde edinilmiştir.
- Çoban, B. (2009). "Yeni Panoptikon Gözün İktidarı ve Facebook" *Yeditepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* Sayı. 10, s, 1-18.
- Demir, B. F. ve İpek, Z. (2015). *Alevilere Yönelik Ayrımcılık Bir Saha Çalışması.1. İstanbul Mazlum Der İstanbul Şubesi.*
- Demir, Z. (2014). *Modern ve Post modern Feminizm* (2. Baskı). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Demirel, S. (2010). *Din Algımız Farklı Perspektiflerden Düşünülmüş Notlar* İstanbul: Pınar Yayıncılık.
- Dereli, D.M. (2013). "Akışkan Gözetim" *Sosyoloji Divanı. Sosyoloji Dergisi* Sayı. 3, s, 217-223.
- Derrida, J. (2016). *İslam ve Batı Üzerine Bir Konuşma* (Çev. Kavuncu. S. ve Şerif. M). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Doğan, E. ve Çelik, H. (2014). "Alevi Sünni Bütünleşmesinin Önündeki Engeller: Tarihsel Yanlış Algılamalar" *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* Sayı.1, s,121-136.

- Doğan, İ. (2004). *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar* (6.Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Dolgun, U. (2004). “Gözetim Toplumunun Yükselişİ: Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna” *Yönetim Bilimleri Dergisi* sayı, 1-3. s,1-21.
- Doruk, K, E. (2009). *Sosyal Sermaye İletişimde Strateji ve Kalite Yönetimi İnsanın Toplumsal Kuruluşu ve Güven* (1. Baskı). İstanbul: Derin Yayınları.
- Dökmen, Y.Z. (2004). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar* Ankara: Sistem Yayıncılık.
- Dönmezer, S. (1978). *Sosyoloji* (7 Baskı). İstanbul: Meter Matbacılık.
- Duman, M. Z. (2011). Heterodoksı Bır İnanç Olarak Alevilik. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken. Journal of Worldof Turks* Sayı. 3, s,191-209.
- Durkheim, E. (2003). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* (Çev. C. Saraçoğlu) İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Durkheim. E. (2005). *Dini Hayatın İkel Biçimleri* (Çev. F Aydın) İstanbul: Ataç Yayınları.
- Durmaz, A. (2015). *Alevi ve Sünnilerde Sosyal Kimlik ve Ön Yargı Malatya Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tarama> adresinden 17. 9. 2018. tarihinde edinilmiştir.
- Duverger, M. (2007). *Siyaset Sosyolojisi* (Çev. Ş. Tekelli) (8.Baskı). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Ecevitöğlu, P. ve Yalçınkaya, A. (2013). *Aleviler Artık Burada Oturmuyor* Ankara: Dipnot Yayınları.
- Edgar, A. & Sedgwick, P. (2008), *Cultural Theory The Key Concepts Routledge Key Guides: (2th ed.) London and Newyork*

- Efe, A. (2005, Ekim). “*Alevi Sünni Farklılaşması ve Bütünleşmesi Baluca Kasabası ve Sünnetçiler Köyü Örneği*” Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu,
- Eğribel, E. Özcan, U. ve Kaçmazoğlu, H, B. (1993). Türkiye’de Karşıt Muhafazakarlık Biçimleri Modern Muhafazakarlıktan Küreselci Değersizleştirmeye. S, Peksan, (Ed.), *Küreselleşmenin Ekonomik ve Sosyal Tahribatı* içinde (s- 419) Sosyoloji Yıllığı. 23, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- El-Messeri, M, A. (2012). *Önyargı* (2. Baskı) İstanbul: Mahya Yayıncılık.
- Er, İ. (1998). *Din Sosyolojisi* (1. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Er, İ. (2008). *Din Sosyolojisi* (2. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdagöz, Ö. (2015). “Mahalle Yönetimi ve Geleceği” *Dergi Park Akademik* sayı, 1. s, 59-101.
- Erdem, G. (2016, Ekim). *Kültürel Belleğin Hatırlama Figürü Olarak Kerbela Olayı ve Sosyokültürel Hayata Yansımaları*. 2. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Hoşgörü ve Barış Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
- Erdemir, A. ve Korkmaz, C. Vd. (2010). *Türkiye’de Alevi Olmak* Ankara: Mattek Matbaacılık.
- Erdoğan, K. (2010). *Alevi Bektaşi Gerçeği İslamiyet’in Türkmen Tôreselliği İçinde Özümленerek Anadolulaşması* İstanbul: Q Kültür Sanat Yayıncılık.
- Eren, S. (2005, Ekim). *Türklerin Farklı Din Anlayışına Sahip Olmalarının Tarihsel ve Sosyolojik Arka planı*.1.Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu, Bildiriler Müzakereler, Isparta.
- Ergenç, Ö. (1984). “Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlevi ve Nitelikleri Üzerine” *Osmanlı Araştırmaları Dergisi* Sayı.4, s, 91-224.
- Eriksen, H. T. (2009). *Küçük Meseleler Büyük Yerler Sosyal ve Kültürel Antropoloji* (Çev. E. Koca). Ankara: Birleşik Yayınları.

- Erit, V. (2015). *Endişeli Muhafazakarlık Çağı Dinden Uzaklaşan Türkiye* Ankara: Prient Yayınları.
- Erol, A. (2010). “Alevi Kimliğini Diasporada Müzakere Etmek Toronto Alevi Göçmenlerinin İfade Kültürü Pratikleri” *Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* Sayı. 56, s, 39-59.
- Eröz, M. (2014). *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik* (3. Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Ertürk, D,Y. (2014). *Davranış Bilimleri* (4. Baskı). İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları.
- Evans, G. & J, Newmhan. (2007). “The Penguin Dictionary Of International Relations,” *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (Çev. H, A, Utku). İstanbul: Gökkuşbu Yayınları.
- Eyuboğlu, Z, İ. (1987). *Gün Işığında Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi* İstanbul: Geçit Kitapevi.
- Fichter, J. (2006). *Sosyoloji Nedir* (Çev. N Çelebi).(2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fırlalı, R. E. (1990). *Türkiye’de Alevilik ve Bektaşilik* (1. Baskı). Ankara: Selçuk Yayınları.
- Flanagan, K. (2007). *Teolojideki Sosyoloji Düşünüm sellik ve İnanç* (Çev. E, Ataseven) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (1991). *Discipline and Punish The Birth Of The Prison*, London England: Penguin Books.
- Foucault, M. (2015). *İktidarın Gözü* (Çev. Ergüden. I). (4 Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freyer, H. (2013). *Din Sosyolojisi* (Çev. T. Kalpsüz. Hazırlayan: M. Rami Ayas) İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

- From, E. (2015). *Özgürlükten Kaçış* (1. Baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Furseth, I. ve Repstad, P. (2011). *Din Sosyolojisine Giriş Klasik ve Çağdaş Kuramlar* (Çev.İ. Çapcıoğlu ve H. Aydınalp) Ankara: Birleşik Yayınları.
- Gasset, Y,O,J. (2014). *İnsan ve Herkes* (Çev. G. Işık). (5. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Geçgin, E. ve Ünsaldı, L. (2013). *Sosyoloji Tarihi Dünya’da ve Türkiye’de*. (2. Baskı.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Gençtan, E. (2002). *İnsan Olmak* İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Gezik, E. (2016). *Dinsel, Etnik ve Politik Sorunlar Bağlamında Alevi Kürtler* (3. Baskı).
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji* (Çev. Güzel. C) Ankara: Ayraç Yayınları.
- Giddens, A. (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet* (Çev. A. Cumhuri). (2. Baskı). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Gillet, C. “Les lectures: Cours social et ecriture revele, Studia İslamica” s, 49‘dan akt; Arabacı, F. (2005, Ekim). *Farklılaşma İçinde Bütünleşmenin Teolojik ve Sosyolojik Temelleri*. 1.Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu, Bildiriler-Müzakereler, Isparta.
- Goffman, E. (2014). *Damga Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar* (Çev.Ş.Geniş, L. Ağırnaslı) Ankara:Heretik Yayınları.
- Göka, E. (2012). *Psikoloji ve Siyaset Arasında* (1. Baskı). İstanbul: Düşünce Yayınları.
- Gökınarlı, A. (1997). *Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar* (2. Baskı). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Gölbaşı, H. Mazlum, A. (2010). “Çatışma Odağında Alevi-Sünni İlişkileri ve "Öteki" Algısı” *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* Sayı. 2, s, 321-344.

- Göle, N. (2008). *İç içe Geçişler İslam ve Avrupa* (Çev. A. Berktay) İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2012). *Seküler ve Dinsel Aşınan Sınırlar* (Çev. E. Ünal) İstanbul: Metis Yayınları.
- Gusdof, G. (2000). *İnsan ve Tanrı* (Çev: Z. Özcan) İstanbul: Alfa Yayınları.
- Güçüyener, M. (2011). *Panoptikon Gözetimden Synoptisizme Gözetim Toplumu*, (Yüksek Lisans Tezi).
- Güler, S. (2008). *Aleviliğin Siyasal Örgütlenmesi Modernleşme Çözülme ve Türkiye Birlik Partisi* Ankara: Dipnot Yayınları.
- Gülşan, H. (2004). *Paylaşmacı, Yargılayıcı, Ahlakçı, Yönleriyle Anadolu Alevi Müslümanlığı*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Günay, Ü. (2008). *Din Sosyolojisi* (8. Baskı). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Günaydın, H. (2007). *Ekonomi k Psikoloji* İstanbul: Elit Kültür Yayınları.
- Güney, S. (2015). *Sosyal Psikoloji* (3. Baskı). İstanbul: Nobel Yayınları.
- Güney, S.(2016). *Davranış Bilimleri* (10. Baskı). İstanbul: Nobel Yayınları.
- Güven, S .(2006). *Toplum Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri* (3.Baskı). Bursa: Ezgi Kitab Evi Yayınları.
- Habermas, J. (2002). *Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak Siyaset Kuramı Yazıları* (Çev. İ. Aka). (1. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hançerlioğlu, (2007). *Toplum Bilim Sözlüğü* (4. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hardt, M. ve Negri, A. (2008). *İmparatorluk* (Çev. A. Yılmaz). (6 Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Haşşab, M, S.(2010). *İslam Sosyolojisi* (Çev. C. A. Coşkun ve N. Özmen) İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Henslin, M, J. &. (2007) *Sociology: (8.th.ed.)* Canada

- Hobsbawm, E. (1996). "Identity Politics and the Left" in New Left Review" Volume.217: Page.38-47.
- Hökelekli, H. (2012). *İslam Psikolojisi Yazıları* (2. Baskı). İstanbul: Değerler Eğitim Merkezi Yayınları.
- Hökelekli, H.ve Bilgin, V. (2015). Kur'an ve Toplumsal Bütünleşme Mezhepler ve Dini Gruplar Arası İlişkiler. K, Ataman, (Ed.), *Öteki Kavramı ve Hakikat İddiası Çerçevesinde Gruplaşmaya Bakış* içinde (s-315). Bursa: Kura. Kur'an Araştırmaları Vakfı.
- İnce oğlu, Y. ve Çoban, S. (2014). Azınlıklar Ötekiler ve Medya. B. Oran, (Ed.), *Azınlıklar Nasıl Azınlık Oldu* içinde (s-66). (1.Baskı). İstanbul:Ayrıntı Yayınları.
- İnceoğlu, M. (2011). *Tutum Algı İletişim* (6. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- İrat, M, A. (2012). *Aleviliğin ABC'si Tarih Sosyoloji Siyaset* İstanbul: Profil Yayıncılık.
- İslamoğlu, H. (2009). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (1.Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- İzmirli, H, İ.(2013). *Metodoloji*. (hız. R. Ergin).(2.Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Jenks, C. (2007). *Alt Kültür Toplumsalın Parçalanışı* (Çev. N Demirkol). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Jourdain ve Naulin. (2016). *Pierre Bourdieu'nün Kuramı ve Sosyolojik Kullanımları* (Çev. Ö. Elitez). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç.ve Cemalcılar, Z. (2014). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar* (16 Baskı). İstanbul: Evrim Yayınları.
- Kalın, İ. (2016). *Ben Öteki ve Ötekisi İslam Batı İlişkileri Tarihine Giriş* İstanbul: İnsan Yayınları.

- Karaaslan, F. (2017). “ Hafızanın Sosyo-Psikolojik Bağlamı ”*Sosyoloji Divanı Dergisi* Sayı, 10, s, 25-35.
- Karpat, H. K. (2009). *Osmanlıdan Günümüze (Kimlik ve İdeoloji)* İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karşlı, B. (2012). Din ve Sosyal Bütünleşme: Farklılık ve Birlikte Yaşama Malatya Örneği, (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/Tarama> adresinden, 15. 12. 2017. tarihinde edinilmiştir.
- Kartal, S.M. (2013). *Homo Sapiens Manifesto Modern Toplumda İnsanın Sonu* İstanbul: Yakınplan Yayıncılık.
- Kearney, R. (2009). *Yabancılar, Tanrılar ve Canavarlar Ötekiliği Yorumlamak* (Çev. B. Özkul). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kılıç, C. M. (2011). *Kızılbaş Müslümanlık*. (1. Baskı). İstanbul: Etik Yayınları.
- Kılıç, F ve Bülbül, T. (2007) 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevîlik Bektaşîlik, Cilt. 1. G. Ay, (Ed.), *Halk Kültürü Halk Müziği Açısından Alevilik Bektaşîlik* içinde (323). Gazi Üniversitesi: Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Merkezi.
- Kılıç, F ve Bülbül, T. (2007) 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevîlik Bektaşîlik, Cilt. 1. Hülür ve İ. Koçak, (Ed.), *Modern İktidar ve Araçsallaşma Karşısında Alevi Bektaşî Birikimi* içinde (144- 146). Gazi Üniversitesi: Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Merkezi.
- Kılıç, F ve Bülbül, T. (2007). 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevîlik Bektaşîlik, Cilt. 1 L. Ergun, (Ed.), *Sosyo-Kültürel Değişim Bağlamında Alevi Cem Törenleri: Limon Tepe Ehl-i Beyt İnanç Eğitim ve Kültürel Vakıf Örneği*, içinde (321). Gazi Üniversitesi: Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Merkezi.
- Kılıç, F ve Bülbül, T. (2007). 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevîlik Bektaşîlik, Cilt. 2. Sabri Çakır, (Ed.), *Alevi Bektaşî Kimliği ve Cem evi*

Gerçeği içinde (1483- 1508). Gazi Üniversitesi: Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Merkezi.

Kılıç, F ve Bülbül, T. (2007). 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik Bektaşîlik, H,İ, Bulut, (Ed.), *Alevilik ile İlgili Yayın Yapan Web Sitelerindeki Hz. Ali Anlayışı* içinde (906- 910). Gazi Üniversitesi: Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Merkezi.

Kılıç, M. (2012). *Etnisite ve Spor* İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.

Kışlalı, T, A. (2003). *Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma* (6. Baskı). Ankara:İmge Yayınları.

Kızılçelik, S. (2004). *Sosyal Bilimleri Yeniden Yapılandırmak* Ankara: Anı Yayınları.

Kineşci, E. (2017). “Alevi Kimliği” *Journal of Current Researches on Social Sciences* sayı.7.s, 243-263.

Kinloch, C,G. (2014). *Sosyolojik Teori Gelişmesi ve Belli Başlı Paradigmalar* (Çev. T. G. İçli ve D. Ayhan) Ankara: Birleşik Yayınları.

Kiraz, S. (2011). “Yabancılaşmanın Kökeni Üstüne” *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı. 12, s, 147.

Kocadağ, B. (1998). *Alevi Bektaşî Tarihi* (3.Baskı).İstanbul: Can Yayınları.

Korkmaz, A. Ve Kocadaş, B. (2006). *Toplumsal Sapma* İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Korkmaz, S. (2016). *Alevilik Bektaşîlik Geleneği ve İslam* İstanbul: İz Yayıncılık.

Kottak, P, C. (2013). *Antropoloji İnsan Çeşitliliğinin Önemi* (Çev. D. Atamtürk Vd.) Ankara: Deki Yayınları.

Köse, E. (2014). *Sessizliği Söylemek Dindar Kadın Edebiyatı Cinsiyet ve Beden* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Köse, H. (2011). Medya Mahrem Medya Mahremiyet Olgusu ve Transparan Bir Yaşamdan Parçalar. S. K, Güven, (Ed.), *Gözetimin Toplumsal Meşruiyeti* içinde (173-192). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Köse, T. (2015). “Etno-Dinsel Kimliklerin Psiko Kültürel Dinamikleri Türkiye’de Alevi Kimliği Uyanışının Duygusal Boyutları” TKHBVA . Sayı.74, s,171-197.
- Krech, D. ve Crutchfield, S, R. (1980). *Sosyal Psikoloji* (Çev. E. Güngör). (3.Baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kurt, A. (2018). *Din Sosyolojisi* (16. Baskı). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Kuş, E. (2012). *Nicel ve Nitel Araştırma Teknikleri Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel mi Nitel mi?* (4. Baskı). Ankara: Anı Yayınları.
- Kutlu, S. (2008). *Alevilik-Bektaşilik Yazıları Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safi* (2. Baskı). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Küçük Ahmet, O, A. (1998). *İslam’da Mezhepler Gerçeği ve Günümüzde Alevilik*. Rize: Nur Ofset. Matbaacılık.
- Küçük, A.ve Küçük, A, M. (2011). *Türkistan’dan Türkiye’ye Alevilik Bektaşilik Dinler Tarihi Açısından Bir Yaklaşım* Ankara: Berikan Yayınevi.
- Küçük, M. (2000). Modernite Versus Postmodernite. Scott, L, (der.). *Modernite mi, Modernizm mi? Weber ve Günümüz Toplumsal Teorisi* içinde (s.143). (2. Baskı). Ankara: Vadi Yayınları.
- Lahaye, W. Vd. (2011). *Kuşaktan Kuşağa Aktarım Çocuklarımız Çocuklarını Nasıl Eğitiyor* (Çev. C. Özatalay) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Levendoğlu, F.M. (2006). Küresinliler Örneğinde Kültürel Kimlik Küresinliler’in Sosyo-Kültürel Yapısı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/Tarama> adresinden 6. 10. 2017. tarihinde edinilmiştir.

- Lundberg, A. G. Vd. (1970). *Sosyoloji Cilt. I* (Çev. Ö. Ozankaya) Ankara: Ayyıldız matbaacılık.
- Lyon, D. (2013). *Gözetim Çalışmaları* (Çev. Toprak. A). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Maalouf, A. (2009). *Ölümcül Kimlikler* (Çev: A. Bora).(29.Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mahalle Nedir. <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden 26.10.2017.tarihinden edinilmiştir.
- Mardin, Ş. (2015). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler I*(15. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (Çev. Akınhay. O ve Kömürcü. D) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınlar.
- Martin, C. (2013). Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Üzerine Mahalle Çalışmaları <https://dipnot.hypotheses.org/675> adresinden 15. 7. 2017. tarihinde edinilmiştir
- Mayrınç, P. (2011). *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş* Ankara: Bilge Su Yayınları.
- Marx, G, T. (2005). Surveillance and Society. <http://web.mit.edu/gtmarx/www/surandsoc.html> adresinden 23. 5. 2018. tarihinde edinilmiştir.
- Mercan, Hüseyin, M. (2013). Gelenek ve Modern Arasında Bilgi ve Toplum. B. Tunç, (Ed.), *Faoucault’da İktidar Bilgi İlişkisi Bağlamında Toplumsal Denetim* içinde (s.72-79). İstanbul: Yedirenk Yayınları.
- Michel, H. (2011). *Faşizmler* (Çev. F. Üstel). (1.Baskı). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Mouffe, C. (2015). *Siyasal Üzerine* (Çev. M, Ratip). (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Mutluer, N. (2014). A Case For Pluralism: The Alevi's Latest Struggle Against Discrimination. http://turkishpolicy.com/pdf/vol_13-no_1-mutluer.pdf adresinden 16. 5. 2018 tarihinde edinilmiştir
- Neuman, Lawrence. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri 2.Cilt.* (Çev. S. Özge) (6.Baskı). İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Neuman, Lawrence. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri. 2.Cilt.* (Çev. S. Özge). (7.Baskı). İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Neuman, Lawrence. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri. 1.Cilt.* (Çev. S. Özge). (7.Baskı). İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Neuman, Lawrence. (2015). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri. 1.Cilt.* (Çev. S. Özge). (7.Baskı). İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Newman, M. D. (2013). *Sosyoloji Günlük Yaşamın Mimarisini Keşfetmek* (Çev. A. Arslan.) Ankara: Nobel Yayınları.
- Neyzi, L. (2013). *Ben Kimim?" Türkiye'de Sözlü Tarih ve Öznellik* (5. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nursi, S. B. (1990). *Sözler Risale-i Nur Külliyyatı* akt: Canan, İ. (2002). *Risale-i Nur Işığında Alevilik Sünnilik Meselesi* (2. Baskı). İstanbul: Nesil Yayınları.
- Ocak, A.Y. (2009). *Türk Sufiliğine Bakışlar* İstanbul: İletişim yayınları.
- Ocak, Y. A. (2014). *Türk Sufiliğine Bakışlar* (15. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okan, M. (2004). *Türkiye'de Alevilik Antropolojik Bir Yaklaşım* İstanbul: İmge Yayınları.
- Okumuş, E. (2002). *Gösterişçi Dindarlık* İstanbul: Pınar Yayınları.
- Okumuş, S. (2016). *Hazreti Ali Batıla Yardım Eden Hakka Zulmeder* Ankara: Armada Yayınları.

- Olson, T, Özdalga, E. ve Raudve, C. (2010). Alevi Kimliği. D, Shankland, (Ed.), *Antropoloji ve Etnisite: Yeni Alevi Hareketinde Etnografyanın Yeri* içinde (s-25). (Çev. B. Kurt ve Torun. H). (3.Baskı).İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Olson, T, Özdalga, E. ve Raudve, C. (2010). Alevi Kimliği. R. Çamuroğlu, (Ed.), *Antropolojiye Etnisite: Yeni Alevi Hareketinde Etnografyanın Yeri* içinde (s-111). (Çev. B. Kurt ve Torun. H). (3.Baskı).İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Onat, H. (2003). Kimlik ve Teoloji İlişkisi Bağlamında Alevilik Bektaşilik İle İlgili Kimlik Tartışmaları üzerine. <http://www.hasanonat.net/index.php/86-> adresinden 18. 5. 2018. tarihinde edinilmiştir
- Oran, B. (2004). *Türkiye’de Azınlıklar Kavramlar Teori Lozan İç Mevzuat İctihat Uygulama* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2009). *Osmanlı Toplumunda Aile* (1.Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Otto, R. (2014). *Kutsal’a Dair* İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1979). *Toplum Bilime Giriş* (3. Baskı). Ankara: S.B.F. Basın ve Yayın Yüksek Okulu Basımevi.
- Öktem, N. (2011). *Anadolu Aleviliğinin Senkretik Yapısı* İstanbul: Truva Yayınları.
- Öncü, A. Weyland, P. (2016). *Mekan, Kültür, İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler* (Çev. L, Şimşek ve N, Uygun). (5. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öz, E, M. (2012). *Başlangıçtan Günümüze İslam Mezhepleri Tarihi*. (2.Baskı). İstanbul: Ensar Yayınları.
- Özarslan, S. (2016). *Günümüz Kelam İnanç Problemleri* Ankara: Nobel Yayınları.
- Özbay, F. (2015). *Dünden Bugüne Aile, Kent ve Nüfus* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbek, M. (1979). *İnsan ve Irk* İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Özben, M. (2011). *Kimlik Kavramı ve Aleviliğin Asimilasyonu* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özdalga, E. (2007). *İslâmcılığın Türkiye Seyri Sosyolojik Bir Perspektif* (2. Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özdemir, Ş. ve Arıcı İ. (2011). *Alevîlerin Din Hizmeti Beklentileri Malatya Örneği* İstanbul: Arı Sanat Yayın evi.
- Özdüzen, H. (2006). *Tasavvuf Yolcusu Tarikatlar ve Alevilik* Ankara: Ötüken Yayınları.
- Özgür, B. (2014). *Anadolu'da Parlayan Işık Alevilik* İstanbul: El Yayınları.
- Özler, H. (2014). *Siyaset Psikolojisi* Bursa: Ekin Yayınları.
- Pekman, Y. (2012). "Türk Tiyatrosunda Başrol Olarak Mahalle "Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölüm Dergisi. Sayı,10. s, 28-61.
- Pinkard, T. (2012). *Hegel*. (Çev. Albayrak, M, B.) İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Pinkard, T. (2012). Hegel's Naturalism-Mind. Nature, and Sttlichkeit akt; Kanat, C. (2015). *Hegel'in Devlet ve Toplum Felsefesine Giriş Törel Tinin Ön-Belirimleri Mantık, Görüngü bilim, Tarih*. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Polat, F. (2007). *Kültürel Kimlikten Ulusal Kimliğe Kazakistan Örneği*, İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Poulantzas, N. (2004). *Devlet İktidar Sosyalizm* (Çev. T. Ilgaz) Ankara: Epos Yayınları.
- Reat, R.ve Urry, J. (2001). *Bilim Olarak Sosyal Teori* (Çev. N. Çelebi). (2. Baskı). Ankara: İmge Yayınları.
- Richter, R. (2012). *Sosyolojik Paradigmalar* (Çev. N. Doğan) İstanbul: Küre Yayınları
- Rickman, H, P. (2000). *Anlama ve İnsan Bilimleri* (Çev. M. Dağ) .(2.Baskı). Samsun: Etüt Yayınları.

- Ritzer, G. (2011). *Sosyoloji Kuramları* (Çev. H. Hülür). (1.Baskı). Ankara: De ki Yayınları.
- Salmış, F. (2013). *21.Yüzyıl Sivil Toplum Şafağı* İstanbul: Yeni akım Yayınları.
- Sambur. B. (2009). “Özgürlük ve İnsan Hakları Açısından Alevilik Problemi” *Din ve Hürriyet Araştırmaları Merkezi Direktörü Liberal Düşünce Dergisi* Sayı. 14, s, 93-108
- Sambur. B.2010). “Alevi Sorununda Paradigma Değişimi Özgürlük ve Çoğulculuk” *Liberal Düşünce Dergisi* Sayı. 57-58, s, 5-15.
- Sami, K. (2013). “Kırsal Alevi Kültüründe Çevre, Mekan ve İnsan Etkileşimi- İki Köy Örneği” *Bilig Dergisi* sayı, 67. s, 169-194.
- Saraç, N. (2013). *Alevilerin Siyasal Tarihi*. (5. Baskı). İstanbul: Cem Yayınları.
- Saraçoğlu, C. (2014). *Şehir Orta Sınıf ve Kürtler İnkâr'dan Tanıyarak Dışlama' ya*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarıbay, Y, A. (2001). *Postmodernite Sivil Toplum ve İslam* (3. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sarıcık, M. (2013). *Kur'an ve Sünnet Işığında Şeytandan Günümüze Irkçılık* İstanbul: Nesil Yayınları.
- Sarıkaya, S,M. (2003). *Anadolu Aleviliği Tarihi Arka Planı* İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Sartori, G. (1996). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş* (Çev. T. Kara Mustafa oğlu ve M. Turhan). Ankara:Yetkin Basımevi.
- Sartori, G. (2004). *Görmenin İktidarı* (Çev. G. Batuş) akt: Ulutaş, E. (2017). “Toplumsal Hafızanın Taşıyıcıları: Dengbejler” *Sosyoloji Divanı Dergisi* Sayı. 10, s, 139- 149.
- Sayın, Ö. (1994). *Sosyolojiye Giriş* (2.Baskı). İzmir: Üniversite Kitapları.

- Schafer, & Holland, B. (2009). *Sociology* (12.th.ed.).Printed And Bound: İn Canada.
- Schafer, R. (2013). *Sosyoloji* (Çev. S. Coşar) (12. Baskı). Ankara: Palme Yayıncılık.
- Schick. İrvin. C. (2011). *Bedeni Toplumunu Kâinatı Yazmak İslam Cinsiyet ve Kültür Üzerine* (Çev. Tünaydın) İstanbul: İletişim Yayınları
- Seyyar, A. (2011). *Sosyal Politika Bilimine Giriş Ders Notlar* İstanbul: Sakarya Yayıncılık.
- Sezal, İ. (2012). Sosyolojiye Giriş. A. Durakbaşa, (Ed.), *Sosyolojide Temel Kuramlar* içinde (s.31-32). (4.Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Sezen, Y. (2004). *İslam'ın Sosyolojik Yorumu* İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sezgin, A. (1998). *Ülkemizde Alevilik Sünnilik Meselesi* Ankara: Ecdad Yayınları.
- Shakland, D. (1993). *Alevî & Sunni in Rural Turkey: Diverse Paths of Change*, Darwin College, Cambridge.(Yayımlanmamış Doktora Tezi) <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/Tarama> adresinden 20. 6. 2017. tarihinde edinilmiştir.
- Simith, D, A. (2016). *Milli Kimlik* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür* İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Sinanoğlu, F. (2008). “Yeniden Yapılanma Sürecinde Üst Kimliğin Belirginleşmesi: Sünnilik ve Alevilik”. *Hikmet Yurdu* Sayı. 1, s, 25-35.
- Sinanoğlu, F.A. (2008). *Türk Kültüründe Alevi Bektaşî Olgusu* İstanbul: Q Kültür Sanat Yayınları.
- Sofuoğlu, C. ve İlhan, A. (1997). *Alevilik Bektaşîlik Tartışmaları* Ankara: Okuduşun Yayınları.
- Soyyer, Y. (1996). *Sosyolojik Açından Alevi Bektaşî Geleneği* İstanbul: Seyran Yayınları.

- Spencer, H. (2016). *Devlete Karşı İnsan* (Çev. Altındal, Y. S) İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Su, S. (2009). *Hurafeler ve Mitler Halk İslam'ında Senkretizm* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Subaşı, N. (2001). “Modern Alevilik Sınırları Zorlayan Söylem Arayışları” *İslamiyat 4 Yüzüncü Yıl Ü İlahiyat Fakültesi Sayı. 4*, s, 147-164
- Subaşı, N. (2003). *Öteki Türkiye’de Din ve Modernleşme* (1. Baskı). Ankara: Vadi Yayınları.
- Subaşı, N. (2010). *Alevi Modernleşmesi Sırrı Faş Eylemek* (3. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sucu, İ. (2011). “Gözetim Toplumunun Karşı Ütopya Yüzü İktidar Güçleri ve Ötekiler” *Atatürk İletişim Dergisi Sayı. 2*, s,125-1
- Sunar, L. (2014). Türkiye’de Toplumsal Değişim. Subaşı, N, (Ed.), *Cumhuriyet’ten Günümüze Dinsel Modernleşme ve Dini Yapıların Değişimi* içinde (s.293). Ankara: Nobel Yayınları.
- Şahin, M ve Işık E. (2011). “Osmanlı’dan Cumhuriyete Mahalle Yönetimi” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı, 30*, s, 221-230.
- Şahinbaş, M. (1992). *Alevilik Bektaşilik Üzerine* Ankara: Semih Ofset.
- Şeker, M. ve F. Şimşek. (2011). “Ötekilik bağlamında Muhteşem Yüzyıl Dizisinin Farklı İdeolojideki Gazetelerin Köşe Yazarlarına Yansımaları” *Türkiyat Dergisi Sayı. 29*, s, 483-501.
- Şener, C. (2010). *İdamla Yargılanan Bir Alevi Dedesinin Savunması* (2. Baskı). İstanbul: Etik Yayınları.
- Şener, S. (1998). *Sosyoloji sosyal bilimlere Alternatif Yaklaşım* (3.Baskı). İstanbul: İnkılab Yayınları.
- Şişman, N. (2016). *Dijital Çağda Müslüman Kalmak* İstanbul: İnsan Yayınları.

- Taburoğlu, Ö. (2007). *Dünyevi ve Kutsal Modernlerin Maneviyat Arayışları*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Talas, M. ve Merter, F. (2015). Sosyoloji. Ö, Budak, (Ed.), *Sosyoloji Kuramları* içinde (s.122). (3.Baskı). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Tan, Ç, F. (2017). “Foucault’nun İktidar Kavramı Odağında Distopik Kurgular ve Sam Shepard’ın Görünmeyen Eli” *Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi* Sayı. 20, s, 372-386.
- Taşğın, A. (2013). *Dile Gelen Alevilik*. Konya: Çizgi Yayınları.
- Taşğın, A.ve Atay, Ö. (2016). *Değişen Aleviliğın Sosyolojisi Sahadan Gelen Bilgi Ne diyor*, Toplumsal Değişim Sempozyumu, İstanbul.
- Taşkesen, A. ve Ceylan, Y. (2015). “Alevi-Sünni Farklılaşmasında Güven ve Diyalog” Sayı. 4, s, 457-469.
- Teber, Ö.F. (2007). “Osmanlı Belgelerinde Alevilik İçin Kullanılan Dini Siyasi Tanımlar,” *Dini Araştırmalar Dergisi* Sayı. 10, s, 19-38.
- Tekeli, İ. (1998). Tarih Yazıcılığı ve Öteki Kavramı Üzerine Düşünceler. <http://www.tarihyazimi.org/upload/makale/tekeli-i-1998-tarih-yaziciligi-ve-oteki-kavrami-uzerine-dusunceler>. adresinden 23 .10. 2017. tarihinde edinilmiştir
- Tekin, M. (2006). “Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahilik ve Toplumsal Dinamikleri”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi* Sayı. 21, s, 219-235.
- Tekin, M. (2015). *Toplumun Vicdanı Olmak* İstanbul: Açılım Kitap.
- Temren, B. (1995). *Tasavvuf Düşüncesinde Demokrasi* Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları Demokrasi klasikleri dizisi
- Timur, T. (2000). *Siyasal İktidar Aydın Tarih ve Özgürlük Sürüden Ayrılanlar* Ankara: İmge Kitabevi.

- Tokalak, İ. (2017). *Ahilik Bektaşilik Alevilik ve Mevleviliğin Kökenleri Ahi Evran-Hacı Bektaş Veli ve Mevlana'nın Gerçek Kimlikleri* İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Tokmak, A, F. (2016). İçimizdeki Şiddet Ruhsaldan Toplumsala Şiddet Görüngüleri G, Alptekin, (der.), *Nesilden Nesile Aktarım* içinde (s.180). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tol, U. (2016). *Kentsel Alevilik ve Alevi Gençlerin Kimlik Arayışları İstanbul Gençlik Haritası Serisi Kamusal Politika ve Demokrasi Çalışmaları* İstanbul: Podem Yayınları.
- Toprak, B. Vd. (2009). *Türkiye'de Farklı Olmak Din ve Muhafazakârlık Etrafında Ötekileştirilenler* İstanbul: Metis Yayınları.
- Tosun, H. (2002). *Alevi Kimliği İle Yaşamak*. İstanbul: Can Yayınları.
- Tosun, S. (2015). Boğaziçi Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Merkezi Öğrenci Formu Bülteni Ötekileştirme. S. Yetkin, (Ed.), *Bir Ötekileştirme Biçimi Olarak Heteroseksizm ve Homofobi*. Sayı, 3. S, 21-22.
- Tuğrul, S. (2010). *Ebedi Kutsal Ezeli Kurban Çok Tanrılıktan Tek Tanrılığa Kutsal ve Kurbanlık Mekanizmaları* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tutar, H. (2016). *Sosyal Psikoloji Kavramlar ve Kuramlar* (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.
- Tutkun, F,Ö. ve Koç, M. (2008). *Stereotypes Towards Occupations in Turkey*, Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences, year: Vol: 41, no, 255-273.
- Timurturkan, M. (2010). "Gündelik Hayatın Gözetimi Panoptikon Toplumu" *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar* Sayı. 3, s,1-19.
- Türk, H. ve Kala, A. (2014). "Alevilikte Kimlik Sorununun Değerlendirilmesi ve Tartışılması" *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* Sayı. 9, s, 55.

- Türkdoğan, O ve Gökçe O. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi* (2. Baskı). Konya: Çizgi Yayınları.
- Türkdoğan, O. (2006). *Alevi Bektaşî Kimliği Sosyo Antropolojik Araştırma* (5 Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Türkdoğan, O. (2013). *Türkiye'nin Etnik Yapısı Sosyolojik Bir Analiz* Konya: Çizgi Kitabevi.
- Türköne, M. (2005). *Siyaset* (5. Baskı). Ankara: Lotus Yayınları.
- Uçar, M. (2009). *Nerelisin Kimlerdensin Mezhep, Cemaat ve Yurttaşlık Arasında Çorum* Ankara: Dipnot Yayınları.
- Uçar, R. (2012). *Alevilik-Bektaşîlik Abdal Musa Tekkesi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma* (2.Baskı). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Üçer, C. (2005). "Geleneksel Alevilikte İbadet Hayatı ve Alevilerin Temel İslam İbadetlere Yaklaşımları" *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* sayı. 3, s, 160-189.
- Ülger, G. (2015). Propaganda Algı İdeoloji ve Toplum İnşasına Dair İncelemeler. M. Akyol, (Ed.), *Korkunun İnşasından Suskunluk Sarmalına: Propaganda Aracı Olarak Gözetim, içinde* (s-162). İstanbul: Beta Yayınları
- Ünür, E. (2013). "Görünmeyen Kimlikler: Öteki Kimliği Bağlamında "Kayıp Şehir" Dizisinin Analizi" *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)* Sayı. 2, s. 25-272.
- Ünür, E. (2013). "Görünmeyen Öteki Bağlamında Kayıp Şehir Dizisinin Analizi" *Akademik İncelemeler Dergisi* Sayı. 8, s,132-154.
- Ürit, M. (2008). Mahalle Baskısıyla Ne Demek. <http://habervesaire.com/mahalle-baskisiyla> ne demek istemişti/ adresinden 4.1.2018.tarihinde edinilmiştir.
- Üşümezsoy, Ş. (2011). *Aleviliğin Bilinmeyen Tarihi* (1. Baskı). İstanbul: İleri Yayınları.

- Üzüm, İ. (2007). *Tarihsel Kültürel Boyutlarıyla Alevilik* İstanbul: İsmar Yayınları
- Vatandaş, C. (2015). *Modern Çöküş İnsanın Modern Halleri* İstanbul: Açılım Kitap.
- Vergin, N. (2000). *Din Toplum ve Siyasal Sistem* İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Weber, M. (2005). *Bürokrasi ve Otorite* (Çev. H. Bahadır ve Akın. M. A. Arıcıoğlu). Ankara: Adres Yayınları.
- Weber, M. (2007). *Sosyolojinin Temel Kavramları* (Çev. M. Beyaztaş).(6. Baskı). İstanbul: Bakış Yayınları.
- Woodward, I. (2016). *Maddi Kültürü Anlamak* (Çev. F. B. Aydar) .(1.Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yağlıbasan, M. Öztürk, A. (2016) “Kültürlerarası İletişim Bağlamında Alevi-Sünni Dikotomisi Tunceli ve Elazığ Örneği ”*Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı. 2, s,176-194.
- Yalçın, H. (2012). *Alevilik Tarihi Öncesi Dünyü Bugünü* Adana: Karahan Kitabevi.
- Yaman, A. (2016, Ekim). *Bir Kimliğin Dönüşümü Avrupa’da Alevilik Sorunları*. 2. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Hoşgörü ve Barış Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Yanıkaya, B. (2009). Gündelik Hayatın Suretinde Öteki Korkusu. <http://www.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/images/prof.dr.berrin>.adresinden 23.10.2017. tarihinde edinilmiştir.
- Yapıcı, A. (2004). *Din Kimlik Ön Yargı Biz ve Onlar* Adana: Karahan Kitabevi.
- Yapıcı, A. (2009). “İçimizdeki Öteki: Kimlik ve Ön Yargı Kıskaçında Sünni-Alevi İlişkileri” *Dem Dergi* Sayı. 2, s. 52-59.
- Yayla, A. (2011). *Siyasi Düşünce Sözlüğü* (5. Baskı). Ankara: Liberte Yayınevi.

- Yazıcı, M. (2013). Geçmişten Günümüze Alevilik. 1.Uluslararası Sempozyumu, A. Ay, (Ed.), *Cumhuriyet Sonrası Alevilik ve Sivas Olayının Yazılı Basına Yansımaları* içinde (s-553). Bingöl Üniversitesi Yayınları.
- Yazıcı, M. (2013. Ekim). Geçmişten Günümüze Alevilik 1. Uluslararası Sempozyumu. A. Ay, (Ed.), *Cumhuriyet Sonrasında Alevilik ve Sivas Olayının Yazılı Basına Yansımaları*, içinde (s-553). Bingöl Üniversitesi Yayınları.
- Yeke, K, Y. (2007). *Aristoteles'in Demokrasi Anlayışında Kamusal İyinin Belirlenmesi* (1. Baskı). Ankara: Ebabil Yayınları.
- Yıldırım, R. (2012). "Geleneksel Alevilikten Modern Aleviliğe: Tarihsel Dönüşümün Ana Eksenleri"144.*Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* sayı, 62. s,135-162.
- Yıldız, H. (2014). *Anadolu Aleviliği Amasya Yöresi Bağlamında Bir İnceleme* (2. Baskı). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Yıldız, Ş. (2014). *Aç Kal Alçalma Alevilik Yazıları* İstanbul: Vesta Yayınları.
- Yıldız, Z. (2003). *Politika Sözlüğü* (1. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yılmaz, N. (2005). *Kentin Alevileri Reşadiye İkitelli Örneği* İstanbul: Kitabevi.
- Yılmaz, R. (2005). Kültürel Çeşitlilik ve Din, M. Selçuk, (Ed.), *Birlikte Yaşamaya Kur'an-i Bir Yaklaşım Tearif* içinde (s.238-240) .Ankara: Sinemis Yayınları.
- Yücedağ, İ. (2017). "Modern Toplumda Denetim Asemblajı" *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* sayı, 41. S, 161-175.
- Zelyut, R. (2013). *Türk Aleviliği Anadolu Kültürel Kökeni* Ankara: Kripto Yayınları.
- Zincirkıran, M. (2013). Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı. S. Kalaycıoğlu, (Ed.), *Toplumsal Yapı: Toplumsal Kurumlar, Gruplar ve Toplumsal Değişme* içinde (s.7). Bursa:Dora Yayınları.

EKLER

EK 1. GÖRÜŞME ONAY FORMU

Görüşme yapılan yer: Malatya

Ağustos Eylül: 2016

Katılımcı: 28

Eylül:2017

İyi günler, benim adım..... Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi alanında yüksek lisans yapıyorum. Alevi ve Sünni inancına mensup kişilerin, toplumsal yaşantıda birbirlerini nasıl tanıdıkları ve sosyal yaşamda aralarındaki ilişkiye dair bir çalışma yapıyorum. Bu amaçla; Alevi ve Sünni inancına bağlı seçilen 30 kişi ile mülakat yapıyorum. Bu konuda inanç ve kimliğinizi göz önünde bulundurarak düşünce ve yorumlarınızı öğrenebilir miyim?

Öncelikle sizlere şöyle belirteyim

Bana bu mülakata dayalı sohbet ve konuşma boyunca söylediklerinizin bütün hepsi gizli kalacaktır. Bu bilgiler bilimsel bir veri oluşturduğu için sadece araştırmacılar görecektir. Görüşme süresince sizin ve diğer kişilerin isimlerinizi sormuyorum. Ayrıca yanımda ses kaydı vb. aygıtların bulunmadığı konusunda sizi temin ederim.

Yaptığım çalışma ve benimle ilgili herhangi bir konuda tereddüde düştüğünüz bir konu var mı? Varsa lütfen söyleyiniz.

İstemediğiniz takdirde ya da cevaplamak istemediğiniz sorularda görüşmeyi sonlandırabilirsiniz.

Süre sizin sorulara vereceğiniz cevaplar ya da konuşmalarla sınırlıdır. Şayet izniniz olursa ilk sorumdan başlamak istiyorum.

EK 2. ARAŞTIRMA SORULARI

- 1.Kendinizi dini inanç ve kimlik yönünden nasıl açıklıyorsunuz?
- 2.Kendin gibi olmak, kendi istediğini yapmak, içinden geldiği gibi yaşamak size ne çağırıyor?
- 3.Size göre topluluk, ötekiler, başkası ne anlama geliyor?
- 4.Kendin olmak, istediğini yapmak sözünden ne anlıyorsunuz, yaşadığınız toplumda, toplulukta ve grupta kendiniz olabiliyor musunuz?
- 5.Düşünce ve inanç yönünden herhangi bir dışlama ile karşılaştınız mı karşılaştıysanız bu ne yönde oldu?
- 6.Sosyal baskının temelinde ne olduğunu düşünüyorsunuz?
- 7.Kendi inancınızın diğer inançlardan üstün olduğunu düşünüyor musunuz?
- 8.Size göre Alevilik nedir?
- 9.Size göre Sünnilik nedir?
- 10.Size göre Alevi ve Sünniler arasında fark var mı varsa hangi yöndedir?
- 11.Sünni inancına mensupsanız, Alevi bireylerin herhangi bir baskısı ile karşılaştınız mı karşılaştıysanız bu ne yönde oldu?
- 12.Karşılaştığınız sosyal baskıya örnek verebilir misiniz?
- 13.Alevi inancına mensupsanız, Sünni bireylerin herhangi bir baskısı ile karşılaştınız mı, karşılaştıysanız bu ne yönde oldu?
- 14.Alevi ve Sünnilerin birbirlerine yönelik dışlama, ayrımcılık ve baskıları neyden ileri geliyor?

EK 3. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ VE İNANÇ YAPILARI

1	ERKEK 63	İLKOKUL MEZUNU	EMEKLİ	ALEVİ
2	KADIN 38	ÜNİVERSİTE MEZUNU	GRAFİKER	ALEVİ
3	KADIN 42	İLKOKUL MEZUNU	EV HANIMI	ALEVİ
4	KADIN 35	ÜNİVERSİTE MEZUNU	EV HANIMI	SÜNNİ
5	ERKEK 25	ÜNİVERSİTE MEZUNU	ÖĞRETMEN	ALEVİ
6	KADIN 27	ÜNİVERSİTE MEZUNU	KASİYER	ALEVİ
7	KADIN 28	ÜNİVERSİTE MEZUNU	ÇALIŞMIYOR	ALEVİ
8	ERKEK 25	ÜNİVERSİTE MEZUNU	ÇALIŞMIYOR	ALEVİ
9	ERKEK 29	ÜNİVERSİTE MEZUNU	MEMUR	ALEVİ
10	KADIN 30	YÜKSEKOKUL MEZUNU	MUHASEBECİ	ALEVİ
11	KADIN 27	ÜNİVERSİTE MEZUNU	ÇALIŞMIYOR	ALEVİ
12	ERKEK 58	İLKOKUL MEZUNU	EMEKLİ	ALEVİ
13	ERKEK 30	ÜNİVERSİTE MEZUNU	ÇALIŞMIYOR	YOK
14	KADIN 28	ÜNİVERSİTE MEZUNU	SATIŞ DANIŞMANI	YOK
15	KADIN 32	LİSE MEZUNU	EV HANIMI	SÜNNİ
16	KADIN 26	ÜNİVERSİTE MEZUNU	ÇALIŞMIYOR	SÜNNİ
17	KADIN 33	ÜNİVERSİTE MEZUNU	ÇALIŞMIYOR	SÜNNİ
18	ERKEK 27	ÜNİVERSİTE MEZUNU	MUHASEBECİ	SÜNNİ
19	ERKEK 34	ÜNİVERSİTE MEZUNU	TEKNİKER	SÜNNİ
20	ERKEK 28	ÜNİVERSİTE MEZUNU	ESNAF	SÜNNİ
21	KADIN 33	ÜNİVERSİTE MEZUNU	ÖĞRETMEN	SÜNNİ
22	KADIN 58	ORTAOKUL MEZUNU	EV HANIMI	SÜNNİ
23	ERKEK 59	LİSE MEZUNU	EMEKLİ	SÜNNİ
24	ERKEK 60	ÜNİVERSİTE MEZUNU	EMEKLİ	SÜNNİ
25	KADIN 30	ÜNİVERSİTE MEZUNU	EV HANIMI	ALEVİ
26	ERKEK 69	LİSE MEZUNU	YAZAR	ALEVİ
27	KADIN 23	YÜKSEK LİSANS	ÖĞRENCİ	SÜNNİ
28	KADIN 20	ÜNİVERSİTE	ÖĞRENCİ	SÜNNİ

ÖZGEÇMİŞ

Adı. Soyadı	NİLÜFER POLAT		
Doğum Yeri ve Yılı	MALATYA/21.10.1989		
Medeni Durumu	BEKAR		
Bildiği Yabancı Diller Düzeyi	İngilizce-Orta		
Öğrenim Durumu	Başlama Bitirme Yılı		Kurum Adı
Ön Lisans	2008	2009	Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yönetici Asistanlığı
Lisans	2010	2014	Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji
Yüksek Lisans	2014	2018	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri
İletişim (e posta)	niluferplt46@hotmail.com		